

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Міністерство освіти і науки України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ДАРІЙЧУК СЕРГІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 37.015.3:796.011.3–057.87:070(477.85)«18/19»(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ
ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ
НА СТОРІНКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ БУКОВИНИ
(друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

С.В. Дарійчук

Науковий керівник: Завгородня Тетяна Костянтинівна, доктор педагогічних наук, професор

АНОТАЦІЯ

Дарійчук С. В. Проблеми фізичного виховання дітей та молоді на сторінках української преси Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». – ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» МОН України; Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія МОН України, Івано-Франківськ, 2021.

У дисертації висвітлено проблеми фізичного виховання дітей та молоді на сторінках української преси Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.), які потребували вивчення значної кількості історико-педагогічних джерел, у яких порушено різноманітні аспекти фізичного виховання на шпальтах газет і журналів краю у визначених хронологічних межах. Задля всебічного ґрунтовного вивчення і врахування в розробці нових підходів і стратегій до популяризації фізичного виховання і спорту, пропаганди здорового способу життя, боротьби із тютюнопалінням, алкоголізацією і наркоманією серед дітей та молоді сучасної України, актуалізовано науковий і практичний досвід української преси буковинського краю у розповсюдженні та популяризації фізичного виховання дітей і молоді та здорового способу життя населення краю.

Джерельною базою дослідження став комплекс різноманітних за характером, походженням та змістом матеріалів. Відповідно, до критеріїв вибору джерел (часовий; проблемно-тематичне спрямування; вид публікації), вони розподілені на три групи: 1) публікації в українських газетах і журналах (часописах) та їх додатках досліджуваного періоду; 2) архівні документи; 3) джерела науково-теоретичного характеру, які присвячені проблемам висвітлення тіловиховних та здоров'язберігаючих аспектів підростаючого покоління краю, формування санітарно-гігієнічних навичок у молоді другої половини XIX – початку XX ст. тощо.

Зокрема в роботі використано документи Державного архіву Чернівецької області (ДАЧО): фонд 2. Виконавчий Комітет Буковинського сейму; фонд 3. Буковинська крайова управа; фонд 7. Заставнівська повітова управа; фонд 8. Кіцманська повітова управа; фонд 10. Дирекція поліції м. Чернівці; фонд 39. Чернівецький міський магістрат; фонд 211. Крайова шкільна рада Буковини в м. Чернівці тощо. Проаналізовано більше 100 тематичних статей, що зберігаються у відділі рідкісної літератури Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Доведено, що на активізацію висвітлення проблем фізичного виховання дітей та молоді на сторінках українських газет і журналів краю у визначених хронологічних межах впливали європейські тенденції розвитку фізичної культури і спорту – сформовані теоретико-методичні засади та поширені в Європі національні гімнастичні системи, зокрема шкільні; відновлення та генеза сучасного олімпійського руху; визначення спорту як суспільного явища та спортивних федерацій, асоціацій, спілок; активна діяльність фізкультурно-спортивних друкованих видань тощо. Чинниками активізації висвітлення проблем фізичного виховання на сторінках українських газет і журналів, притаманними саме Буковині другої половини XIX – початку XX ст. суспільно-політичні зміни в управлінні краєм – право на видання преси; розвиток фізкультурно-спортивних, мілітаристичних та гімнастичних організацій; формування редакційної політики української преси краю, що задовільнила соціальні запити читацької аудиторії. У розділі представлено періодизацію генези тіловиховної тематики на сторінках української преси Буковини досліджуваного періоду: 1849-1884 рр. – період появи проблем фізичного виховання Буковини в офіційних виданнях та газетах і часописах краю («Буковинська Зоря», «Пріятель народа», «Буковинський православний календар»); 1885-1910 рр. – період зацікавленості преси діяльністю фізкультурно-спортивних товариств Буковини, пошук шляхів вирішення проблем кадрового та навчально-методичного забезпечення фізичного виховання дітей та молоді, пропаганди тверезості; 1911-1918 рр. – період

роз'яснювальної роботи преси щодо мілітаризації фізичного виховання дітей та молоді.

Тема фізичного виховання дітей та молоді на сторінках пресових видань Буковини досліджуваного періоду охопила не тільки широкий спектр теоретичних статей, методичних і практичних рекомендацій та розробок: ігор, комплексів тощо, а також рекламу тогочасного фізкультурного обладнання, фото звіти про масові заходи: фестивалі, свята та відчити про результати курсів підвищення кваліфікації вчителів гімнастики, інструкторів товариств тощо.

У свою чергу, здоров'язбережувальна тематика друкованих видань синтезувала знання про створення умов для формування та збереження фізичного й психічного благополуччя дітей, зокрема народні традиції виховання в родині, правила харчування, роль загартувальних процедур, рухливих та музичних ігор, хороводів і руханок. У публікаціях досліджуваного періоду презентувався історичний досвід буковинського краю щодо нестандартних шляхів боротьби із алкоголізацією населення та використання фізичного виховання як одного із них.

До видань, що на своїх сторінках розглядали формування системи фізичного виховання дітей та молоді, досвід країн світу в організації та управлінні цієї системи, педагогічний аспект фізичного виховання як складника виховання освіченого, національно свідомого молодого покоління, роль родини, школи та громади у популяризації та пропаганді здорового способу життя, різноманітні аспекти розвитку спорту, зараховано релігійні календарі, педагогічні часописи, друковані органи політичних партій та видання громадських товариств. Виокремлено особливості та запити населення щодо тематичної поінформованості, які спричинили специфіку оприлюднення досліджуваної проблеми, різноманітність тематики та частоту таких матеріалів. Основною темою публікацій у «Буковинському православному календарі» стало використання народних звичаїв як актуальних методів збереження здоров'я. Значна частина публікацій була присвячена засобам формування здорового «світогляду» та виховання потреби займатись фізичними вправами;

використанню загартування, помірності у їжі, систематичних занять іграми і гімнастикою як методу профілактики як захворювань, так і девіантної поведінки. У дослідженні встановлено, що друковані засоби масової інформації краю «Буковинська школа», «Буковинські педагогічні листки», «Каменярі» та «Руська школа» розглядали фізичне виховання дітей та молоді Буковини досліджуваного періоду як важливу проблему, виокремлюючи специфічні риси таких публікацій, – висвітлення ставлення педагогів до реального стану впровадження фізичного виховання як навчального предмета та методичного, кадрового й матеріально-технічного забезпечення цього процесу, пошук шляхів для його результативної організації – І. Глібовицький, М. Якимовський, М. Шкурган («Буковинські педагогічні листки»); П. Андрюк, Д. Внуковський, Д. Євстафієвич, Т. Збрученко («Каменярі»).

Проблеми здорового способу життя й фізичного виховання зацікавлювали редакції партійної преси Буковини в контексті поширення і популяризації власної політичної ідеї. На сторінках буковинських часописів оприлюднювали визнання потреби фізичного виховання дітей («Борба»; «Буковина», «Нова Буковина»), ідею впровадження активного відпочинку робочих на підприємствах («Борба») та результати формування української гімнастичної термінології (додаток до «Громадянина»); аналіз діяльності пожежно-гімнастичного товариства «Січ» на Буковині («Народна справа», «Громадянин»).

З'ясовано, що для видань громадських товариств краю другої половини XIX – початку XX ст. характерні такі тематичні напрями: методично-організаційні засади ігрової діяльності підростаючого покоління, синтез гігієнічних настанов із «примітивною» рекламою здорового життя, заклики використання тіловиховного досвіду інших народів, основи плавання – «Бібліотека для молодіжи».

Спільними для всієї преси Буковини (другої половини XIX – початку XX ст.) стали суспільне визнання особливостей фізичного розвитку та обов'язковості фізичного виховання дівчат («Буковинські педагогічні листки»;

«Буковина», «Буковинський православний календар»). Крім того, матеріали щодо ставлення громадськості, зокрема сільського населення Буковини досліджуваного періоду до використання засобів фізичного виховання: природних і гігієнічних факторів, природність дитячих ігор тощо – фіксуємо у «Буковинському православному календарі», «Каменярі» та «Буковинських відомостях» тощо.

Доведено, що загальною темою, що об'єднувала всі українські пресові видання Буковини досліджуваного періоду, стала проблема алкоголізації населення та пошук шляхів боротьби з цим явищем. Цінними визнані форми фізичного виховання, що були запропоновані як варіант проведення вільного часу для молоді, – масові фізкультурні свята з музичним супроводом під час вихідних та святкових днів, короткотривалі прогулянки, обрядові дійства із використанням народних ігор, плавання, пірнання, катання на санчатах, ковзання льодовими доріжками тощо. Отож, на сторінках української преси другої половини XIX – початку XX ст. знайшли висвітлення проблеми впровадження фізичного виховання як навчального предмету в систему освіти краю, зокрема для дівчат, використання ігор, різних видів спорту та військових вправ, їх методичне забезпечення; підготовки фахівців для роботи у закладах освіти, фізкультурно-спортивних товариствах; матеріально-технічного забезпечення цього процесу тощо. Крім того, було приділено увагу засобам формування «здорового світогляду»: вивченню тіловиховного досвіду європейських народів, народних традицій фізичного виховання, формуванню української фахової термінології, боротьби із алкоголізмом населення шляхом запровадження активного дозвілля.

Ключові слова: Буковина, газета, діти, гімнастика, ігри, молодь, преса, спорт, тіловиховання, фізичне виховання.

SUMMARY

Dariychuk S. V. The problems of physical education of children and youth in the pages of the Ukrainian press of Bukovyna (second half of the XIX - beginning of the XX century). – Qualifying scientific work as a manuscript.

The dissertation for the degree of the candidate of pedagogical sciences in the specialty 13.00.01 «General pedagogics and history of pedagogy». – Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy Ministry of Education and Science of Ukraine, Khmelnytskyi, 2021.

The dissertation highlights the problem of physical education of children and youth on the pages of the Ukrainian press of Bukovina (the second half of the XIX – beginning of the XX century), which required the study of a significant number of historical and pedagogical sources that address various aspects of physical education on the pages of newspapers and magazines of the region within certain chronological limits. For a comprehensive thorough study and consideration in the development of new approaches and strategies to popularize physical education and sports, promote a healthy lifestyle, combat tobacco smoking, alcoholism and drug addiction among children and youth of Modern Ukraine, the scientific and practical experience of the Ukrainian press of the Bukovina region in spreading and popularizing physical education of children and youth and a healthy lifestyle of the population of the region is updated.

The source base of the research was a complex of materials that are diverse in nature, origin and content. Accordingly, according to the criteria for selecting sources (time; problem-thematic direction; type of publication), they are divided into three groups: 1) publications in Ukrainian newspapers and magazines and their appendices of the study period; 2) archival documents; 3) sources of a scientific and theoretical nature, which are devoted to the problems of covering the body and health-saving aspects of the younger generation of the region, the formation of sanitary and hygienic skills among young people of the second half of the XIX-early XX century. and so on.

In particular, the work uses documents of the State Archive of the Chernivtsi region: Foundation 2. Executive Committee of the Bukovina Sejm; Foundation 3. Bukovina Regional Council; Foundation 7. Zastavna City Council; Foundation 8. Kitsman City Council; Foundation 10. Police Directorate of Chernivtsi; Foundation 39. Chernivtsi City Magistrate; Foundation 211. Regional School Council of Bukovina in Chernivtsi, etc. More than 100 thematic articles stored in the Department of rare literature of the Scientific Library of the Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University were analyzed.

It is proved that the activation of coverage of the problems of physical education of children and youth on the pages of Ukrainian newspapers and magazines of the region within certain chronological limits was influenced by European trends in the development of Physical Culture and sports – formed theoretical and methodological foundations and common in Europe national gymnastic systems, in particular school; the restoration and genesis of the modern Olympic movement; the definition of sports as a social phenomenon and sports federations, associations, unions; the active activity of Physical Culture and sports publications and the like. Socio – political changes in the management of the region-the right to publish the press; the development of Physical Culture and sports, militaristic and gymnastic organizations; the formation of the editorial policy of the Ukrainian press of the region, which satisfied the social needs of the readership. The section presents a periodization of the genesis of body education topics on the pages of the Ukrainian press of Bukovina of the period under study: 1849-1884 – the period of appearance of problems of physical education of Bukovina in official publications and newspapers and magazines of the region («Bukovinskaya Zorya», «Priyatel naroda», «Bukovinskyi pravoslavnyi calendar»); 1885-1910 – the period of press interest in the activities of Physical Culture and sports organizations of Bukovina, the search for ways to solve the problems of personnel and educational and methodological support for physical education of children and youth, promotion of sobriety; 1911-1918-the period of explanatory work of the press on the militarization of physical education of children and youth.

The topic of physical education of children and youth on the pages of press publications of Bukovina of the study period covered not only a wide range of theoretical articles, methodological and practical recommendations and developments: games, complexes, etc., as well as advertising of then physical education equipment, photo reports on mass events: festivals, holidays and reports on the results of advanced training courses for gymnastics teachers and instructors etc.

In turn, the health-saving theme of printed publications synthesized knowledge about creating conditions for the formation and preservation of physical and mental well-being of children, in particular, folk traditions of upbringing in the family, nutrition rules, the role of hardening procedures, outdoor and musical games, round dances and gymnastics. The publications of the study period presented the historical experience of Bukovina region using physical education as the non-standard way to combat drunkenness.

The publications that on their pages considered the formation of the system of physical education of children and youth, the experience of countries of the world in the organization and management of this system, the pedagogical aspect of physical education as a component of the preparing of an enlightened nationally conscious young generation, the role of family, school and community in popularizing and promoting a healthy lifestyle, various aspects of sports development, include religious calendars; pedagogical magazines; press of political parties and public societies. The article highlights the features and requests of the population regarding thematic awareness, which led to the specifics of publishing the problem under study, the variety of topics and the frequency of such materials. The main topic of publications in the «Bukovinskyi pravoslavnyi calendar» was the use of folk customs as relevant methods of preserving health. a significant part of the publications was devoted to the means of forming a «healthy worldview» and educating the need to engage in physical exercises; the use of hardening, moderation in food, systematic games and gymnastics as a method of preventing both diseases and deviant behavior. In the study it is established that the printed mass media of the region «Bukovinska shkola», "Bukovinski pedagogichni lystky», «Kamenyari» and «Ruska shkola»

considered the physical education of children and youth of Bukovina of the studied period as an important problem, highlighting the specific features of such publications – highlighting the attitude of teachers to the real state of the introduction of physical education as an educational subject and methodological, personnel and material and technical support of this process and the search for ways for its effective organization – I. Glibovitsky, M. Yakimovsky, M. Shkurgan («Bukovinski pedagogichni lystky»); P. Andriuk, D. Vnukovsky, D. Evstafievich, T. Zbruchenko («Kamenyari»).

The editorial offices of the Bukovina party press were interested in the problems of a healthy lifestyle and physical education in the context of spreading and popularizing their own political idea. Recognition of the need for physical education of children («Borba»; «Bukovina», «Nova Bukovina»), the idea of introducing active recreation of workers at enterprises («Borba») and the results of the formation of Ukrainian gymnastic terminology (appendix to «Hromadyanyn»); analysis of the activities of the fire and gymnastic organizations «Sich» («Narodna Sprava», «Hromadyanyn») was published on its pages.

It was found out that the publication of public societies of the region of the second half of the XIX – early XX centuries is characterized by such thematic areas as methodological and organizational bases of game activity of the younger generation, synthesis of hygienic instructions with «primitive» advertising of a healthy life, calls for the use of body-educational experience of other peoples, the basics of swimming – «Byblyoteka dlya molodizhy».

Common to the entire press of Bukovina (the second half of the XIX – early XX centuries) were the public recognition of the peculiarities of physical development and mandatory physical education of girls («Bukovinski pedagogichni lystky»; «Bukovina», «Bukovinskyi pravoslavnyi kalendar»). In addition, materials on the attitude of the public, in particular the rural population of Bukovina of the study period to the use of physical education tools: natural and hygienic factors, the naturalness of children's games are found in the «Bukovinskyi pravoslavnyi kalendar», «Kamenyari» and «Bukovinsky Vidomosti» etc.

It is proved that the common topic that united all Ukrainian press publications of Bukovina during the study period was the problem of alcoholism of the population and the search for ways to combat this phenomenon. Valuable are the forms of physical education that were offered as an option for spending free time for young people – mass Physical Culture holidays with musical accompaniment during weekends and holidays, short-term walks, ritual actions using folk games, swimming, diving, sledding, sliding on ice paths etc. Thus, on the pages of the Ukrainian press of the second half of the XIX – early XX centuries, they found coverage of the problem of introducing Physical Education as an educational subject in the regional education system, in particular for girls, the use of games, various sports and military exercises, their methodological support; training specialists to work in educational institutions, Physical Culture and sports societies; material and technical support for this process etc. In addition, they paid attention to the means of forming a «healthy worldview»: the study of the body-educational experience of European peoples, folk traditions of physical education, the formation of Ukrainian professional terminology, the fight against alcoholism of the population by introducing active leisure.

Keywords: Bukovina, newspaper, children, gymnastics, Games, youth, press, sports, body Education, physical Education.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Дарійчук С. Проблеми фізичного виховання підростаючого покоління на сторінках друкованих засобів масової інформації Буковини (II половина XIX – початок XX ст.). *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. Київ, 2014. Вип. 2. С. 82–87.
2. Дарійчук С. Преса західноукраїнських земель: особливості становлення і розвитку. *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. праць. Сер.: Педагогіка та психологія. Чернівці, 2015. Вип. 764. С. 40–43.
3. Дарійчук С. В. Здоров'язберігаюча тематика періодичних друкованих видань Буковини (II половина XIX – початок XX ст.). *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Сер.: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. Чернігів, 2015. Вип. 129. С. 101–103.
4. Дарійчук С. В. Здоровий спосіб життя як тема буковинських православних календарів (II половина XIX – початок XX ст.). *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. Кам'янець-Подільський, 2016. Вип. 9. С. 162–168.
5. Дарійчук С. В. «Буковинські відомості» як презентатор ідей здорового способу життя на Буковині початку XX ст. *Педагогічний альманах*: зб. наук. праць. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2018. Вип. 39. С. 258–263.
6. Дарійчук С. В. Фізичне виховання молодого покоління як тематичний напрям газети «Громадянин» (Буковина, 1909–1910 рр.). *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. праць. Запоріжжя: КПУ, 2019. Вип. 64., т. 1. С. 10–15.
7. Dariychuk S. V. Factors that influenced the intensification of physical culture and sports in the press of Bukovina in the second half of the nineteenth – early twentieth century. *Journal of Education, Health and Sport*. 2020. Vol. 10, № 3. pp. 333–339.

8. Дарійчук С. Сучасні тенденції висвітлення проблем фізичної культури і спорту в засобах масової інформації Буковини. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2020. № 9 (103). С. 341–351.

9. Дарійчук С. Фізичне виховання дітей та молоді на сторінках сучасних газет Чернівецької області. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2020. № 10 (104). С. 328–336.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

10. Дарійчук С. В. Замовники фізичного виховання підростаючого покоління Буковини на сторінках газет та часописів краю (II половина XIX – початок XX ст.). *Актуальні проблеми фізичної культури та здоров'я людини у сучасному суспільстві: матеріали наук.-практ. конф.* (Чернівці, 24–25 квіт. 2015 р.). Чернівці, 2015. С. 125–126.

11. Дарійчук С. В. Преса західноукраїнських земель: етапи становлення, тематика та особливості розвитку. *Cutting-Edge Science: Proceedings of the XI International scientific and practical conference* (Sheffield, April 30 – May 7, 2015). Sheffield, 2015. Vol. 14. Pedagogical sciences. pp. 76–80.

12. Дарійчук С. Проблема виховання здорового молодого покоління на сторінках Української преси Буковини 20–40 рр. XX ст. *Історичні, теоретико-методичні, медико-біологічні аспекти фізичної культури і спорту: матеріали всеукр. наук.-практ. конф.* (Чернівці, 6–7 квіт. 2016 р.). Чернівці: ЧНУ, 2016. С. 307–310.

13. Дарійчук С. В., Завгородня Т. К. Тіловиховна та здоров'язберігаюча тематика на шпальтах православних календарів Буковини Австро-Угорського періоду. *Стратегічне управління розвитком фізичної культури і спорту в контексті 25-річчя незалежності України: зб. матеріалів IV регіонал. наук.-практ. інтернет-конф. з міжнар. участю* (Харків, 11–13 трав. 2016 р.). Харків: ХДАФК, 2016. С. 121–123.

14. Дарійчук С. В. Тіловиховна тематика на сторінках буковинських православних календарів (II половина XIX – початок XX століття). *Молодий вчений: наук. журн.* Херсон, 2017. № 3.1 (43.1). С. 128–131.

15. Дарійчук С. В. Проблеми фізичного виховання на сторінках преси Буковини: специфічні чинники її розвитку в краї (II половина XIX ст.). *Людина та соціум: сучасні проблеми взаємодії (психологічні та педагогічні аспекти)*: зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 21–22 верес. 2018 р.). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2018. Ч. 2. С. 24–28.

16. Dariychuk S. Press Coverage of the Problems of Physical Activity of Children and Juniors in Bukovina on the XX Century («Bukoviner Statemen»). *Scientific Development of New Eastern Europe: Conference Proceedings*. Riga, 2019. pp. 16–19.

17. Дарійчук С. Фізкультурно-оздоровча тематика в сучасних пресових виданнях Буковини сучасності. *Оздоровчо-рекреаційна рухова активність у сучасному суспільстві*: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Чернівці, 10 лист. 2020 р.). Чернівці: ЧНУ, 2020. С. 268–270.

18. Дарійчук С. В. Регіональні чинники, що впливали на появу і активізацію фізкультурно-спортивної тематики на сторінках преси Буковини II половини XIX – початку XX ст. *Nauka i Studia. Przemysl*, 2020. № 9 (211). pp. 73–78.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

19. Дарійчук С. В. Аспекти здорового способу життя на сторінках газети «Борба» (Буковина, 1914–1918 рр.). *Молодий вчений*: наук. журн. Херсон, 2018. № 3.3(55.5). С. 1–3.

20. Дарійчук С. В. Аспекти виховання здорового молодого покоління як актуальна тема газети «Буковинські відомості» (Буковина, кінець XIX – початок XX ст.). *Молодий вчений*: наук. журн. Херсон, 2019. № 7 (71). С. 37–40.

21. Методичні рекомендації до спецкурсу «Фізичне виховання дітей та молоді на сторінках преси Буковини: історія і сучасність» / укл. С. Дарійчук. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2020. 76 с.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	17
ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ПУБЛІКАЦІЇ В ПРЕСІ БУКОВИНИ З ПИТАНЬ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ ЯК ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	31
1.1 Джерельна база та історіографія дослідження.....	31
1.2 Європейські тенденції розвитку фізичного виховання та спорту у зазначений період та їх вплив на мешканців Буковини	50
1.3 Чинники, що впливали на появу і активізацію освітньої фізкультурно-спортивної тематики на сторінках преси Буковини досліджуваного періоду.....	68
Висновки до розділу 1.....	85
РОЗДІЛ 2. ТІЛОВИХОВНА ТА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА ТЕМАТИКА УКРАЇНСЬКИХ ПЕРІОДИЧНИХ ДРУКОВАНИХ ВИДАНЬ БУКОВИНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.).....	87
2.1 Фізичне виховання дітей та молоді як тема пресових видань релігійного та педагогічного спрямування краю австро-угорського періоду.....	88
2.2 Висвітлення тіловиховної та здоров'язбережувальної проблематики на сторінках української партійної преси на початку ХХ ст.....	104
2.3 Тема фізичного виховання здорового підростаючого покоління у виданнях громадських організацій українців краю означеного періоду.....	123
Висновки до розділу 2.....	137
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ТВОРЧОГО ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ВИСВІТЛЕННЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В УКРАЇНСЬКІЙ ПРЕСІ БУКОВИНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ –	

ПОЧАТОК ХХ СТ.).....	142
3.1 Сучасний стан оприлюднення питань організації фізичної культури і спорту в пресі сучасної Буковини.....	142
3.2 Шляхи творчого використання історико-педагогічного досвіду пропаганди фізичного виховання дітей та молоді в пресі краю досліджуваного періоду в педагогічному та науково-дослідницькому процесах сучасної України.....	165
Висновки до розділу 3.....	181
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	183
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	187
ДОДАТКИ.....	227

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДЮСШ	Дитячо-юнацька спортивна школа
ЗВО	заклад вищої освіти
ЗМІ	засоби масової інформації
МОК	Міжнародний олімпійський комітет
НОК	Національний олімпійський комітет
УРСР	Українська радянська соціалістична республіка
СРСР	Союз радянських соціалістичних республік
IAAF	Міжнародна аматорська легкоатлетична федерація
IFG	Міжнародна федерація гімнастики
ISU	Міжнародна спілка ковзанярського спорту
FIFA	Міжнародна федерація футбольних асоціацій
FINA	Міжнародна федерація плавання (FINA)
FISA	Міжнародна федерація веслування
UCI	Міжнародна федерація велосипедистів
ISSF	Міжнародна спілка стрілецького спорту

ВСТУП

Актуальність теми. Фундаментом стабільного стану суспільства й позитивних цивілізаційних трансформацій об'єктивно визнана повноцінна особистість, у якій гармонійно поєднується духовне багатство, інтелектуальна і фізична досконалість. Синергетичний ефект цих складників залежить саме від рівня здоров'я і фізичної підготовленості особистості, які в системі культурних загальнолюдських цінностей є основоположними і визначають можливості освоєння всіх інших цінностей. Очевидно, що в такому сенсі питання фізичного виховання залишаються актуальними за будь-яких суспільно-історичних обставин, а надто на сучасному етапі, коли зростають вимоги до фізичного здоров'я людини не тільки як чинника працездатності в процесі її життєдіяльності, але й головного чинника національної безпеки та державотворення, що виразно виявилось в умовах світової пандемії «Covid 19».

Виховання дітей і молоді в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточення як до найвищої індивідуальної та суспільної цінності продекларовано одним із пріоритетних у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., у якій, зокрема, конкретизовані завдання збільшення рухового режиму учнів шкільного віку, удосконалення фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи в закладах освіти, оновлення методології фізичного виховання дітей та молоді з безпосереднім валеологічним супроводженням усього процесу навчання і виховання (Національна стратегія).

На вдосконалення і модернізацію форм мотивації та залучення учнів до регулярних занять фізичною культурою та спортом сфокусована Стратегія розвитку фізичного виховання та спорту серед учнівської молоді на період до 2025 року, що має на меті формування умов до оздоровчої рухової активності та здорового способу життя, забезпечення доступності спорту для учнівської молоді, формування ціннісного ставлення до власного фізичного здоров'я, спортивних і духовних досягнень, гуманістичних цінностей і патріотичних почуттів тощо.

Фізичне виховання, таким чином, є важливим складником кластеру сучасних освітньо-виховних орієнтирів, які ідентифікують нову якість, адекватну нинішній історичній епосі. Її визначальною характеристикою є своєрідна амбівалентність процесів глобалізації та регіоналізації в усіх сферах суспільного життя, зокрема освіти і виховання. З одного боку, запущений механізм інтеграції до європейських структур, з іншого – тривають незворотні державотворчі процеси з очевидними акцентами національної і регіональної ідентичності та самобутності.

У зв'язку з цим видається своєчасним ретроспективний погляд на фізичне виховання в одній з територіальних одиниць сучасної України, а в минулому – окремому коронному краї Австро-Угорської імперії – Північній Буковині (1849–1918 рр.). Функціонуючи в умовах іншодержавного підпорядкування, система фізичного виховання української учнівської молоді і дорослих упродовж тривалого часу формувалася як унікальний симбіоз європейських і національних традицій з виразними атрибутами місцевої автентики щодо виховання здорових тілом і душею, освічених і патріотично налаштованих, свідомих і дисциплінованих, сильних особистостей і громадян, здатних до витривалої праці на благо свого народу. Фізичне виховання дітей і молоді, як і вся галузь фізичної культури і спорту, у зазначений період мали широкий резонанс, що підтверджують численні матеріали буковинської періодики. У них, з одного боку, закумуляований сутнісний зміст тодішньої теорії і практики, а з іншого, вони були ефективним засобом подання і збереження інформації, розповсюдження фізкультурних знань. Газетні й журнальні статті, тематичні брошури, спеціальні випуски впродовж багатьох років розкривали значення фізкультури і спорту в житті людини, популяризували заняття фізичними вправами, формували потребу в систематичних заняттях фізичною культурою, давали практичні поради та рекомендації; ілюстрували і дидактичні, розвивальні ефекти фізкультури й спорту, і їх дієвість у згуртуванні та національній самоідентифікації й утвердженні українців краю. Публікації в періодиці розглядаємо авторитетною джерельною базою, яка висвітлювала

державну політику в сфері фізичного виховання, фізичної культури і спорту; відображала поступ галузевої наукової думки; висвітлювала розвиток фізкультурно-спортивного руху; прогресивні теоретичні ідеї й методичні надбання.

Критичне осмислення перевірених часом і обставинами надбань дозволить, на наш погляд, зосередити зусилля і ресурси на розв'язанні гострих і актуальних проблем розбудови сучасної національної системи освіти і виховання з урахуванням історичних викликів і швидкоплинних кардинальних змін у всіх сферах суспільного життя.

Підкреслимо, що означений ракурс у сучасній історико-педагогічній науці предметно не висвітлений. Позаяк, наразі є низка ґрунтовних досліджень з історії фізичного виховання на Буковині, зокрема: питання популяризації фізичного виховання і спорту як напряму діяльності студентських та фізкультурно-спортивних товариств на теренах Буковини різних історичних періодів вивчали А. Андрійчук, М. Кожокар, Ю. Тумак; публікації в регіональній пресі як джерело інформації про стан фізичного виховання в народних школах Буковини впродовж монархічного устрою аналізував О. Винничук та Н. Гнесь; вплив преси на громадське усвідомлення потреби занять фізичними вправами розглядали О. Мозолев та О. Цибанюк.

Окремі згадки щодо фізичного виховання на Буковині наявні в дисертації В. Мужичка, присвяченій фізкультурно-спортивній роботі з учнями загальноосвітніх шкіл Буковини, Галичини та Закарпаття; у контексті дослідження західноукраїнської теорії і практики фізичного виховання молоді, поданого в дисертації Е. Дорошенка; а також у працях І. Андрухів, Я. Боднаря, Є. Приступи, Б. Трофим'яка, А. Цьося, які характеризують фізичну культуру як складник західноукраїнського спортивного руху кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Дотичними до заявленої проблеми розглядаємо дослідження з історії національної преси, у змісті яких простежується висвітлення проблем фізичного виховання дітей та молоді різних періодів. Дослідженню О. Коновця притаманне визначення джерельної значущості періодичної преси України ХІХ

– початку ХХ ст. для просвітницького руху та національно-культурного пробудження, формування національної свідомості українців, національної культури та ідеї державності, роботи М. Васильчука, В. Габора, М. Галушко, В. Житарюка, С. Костя, М. Романюка, Р. Труби визначили широкий спектр тематики публікацій у пресі на західноукраїнських землях означеного періоду, зокрема популяризації народних тіловиховних традицій, пропаганди нових видів спорту, упровадження і розвиток гімнастики як навчального предмету в систему освіти, генерації загальних знань про людське тіло, фізіології рухової активності, санітарно-гігієнічних норм для приміщень тощо. Т. Завгородня, О. Проніков та І. Стражнікова у своїх публікаціях розкрили науковий доробок сучасних науковців з проблеми фізичного виховання молоді в Україні.

Фізичне виховання вивчається в розрізі й на перетині різних наукових галузей: теорії та історії педагогіки, теорії фізичного виховання і спорту, історії, соціальної комунікації тощо, які зі своїх позицій розглядають, зокрема висвітлення народних тіловиховних традицій та пропаганди здорового способу в пресі, розвиток спеціалізованих видань у галузі фізичного виховання і спорту в історичному контексті – О. Вацеба, А. Гусев, М. Дерепка, В. Ковпак, О. Корольова, Ю. Сазонова, І. Свістельник.

Напрацьовані наукові розвідки підтверджують доцільність переосмислення сутності й вагомості презентації аспектів фізичного виховання і спорту в засобах масової інформації, модернізації впливу преси на дітей і молодь відповідно до суспільних потреб формування здорового молодого покоління українців та обґрунтованого плану дій.

Отже, попри накопичення у вітчизняній педагогічній науці низки праць, що визначають та аналізують проблеми фізичного виховання дітей та молоді в різний спосіб, огляд джерельної бази дослідження дає підстави констатувати відсутність комплексного історико-педагогічного аналізу активізації таких матеріалів на сторінках української преси Буковини (другої половини ХІХ – початку ХХ ст.) як цілісного процесу, детермінованого низкою європейських тенденцій та регіональних чинників.

У результаті аналізу наукових досліджень і стану висвітлення проблем фізичного виховання дітей та молоді в сучасних пресових виданнях дозволив також виявити низку *суперечностей* між:

– рівнем проголошеної зацікавленості суспільства у фізичному здоров'ї молодого покоління та реальним станом висвітлення проблем і досягнень фізичного виховання в засобах масової інформації;

– оприлюдненою систематичною популяризацією та пропагандою фізичного виховання і здорового способу життя та обмеженими законом України «Про фізичну культуру і спорт» напрямками популяризації фізичної культури і спорту;

– тематикою та змістом публікацій у сучасній пресі та реальними запитами населення, зокрема дітей і молоді;

– ступенем впливу сучасних засобів інформації на громадську свідомість та відсутністю чіткої концепції систематичного висвітлення проблем та досягнень сфери фізичної культури і спорту і міжнародного, і регіонального рівнів.

Отже, актуальність проблеми та відсутність її цілісного дослідження, необхідність подолання вищезгаданих суперечностей зумовили вибір теми дисертації **«Проблеми фізичного виховання дітей та молоді на сторінках української преси Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.)»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складником науково-дослідницької роботи кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» «Історико-педагогічні проблеми навчання і виховання в системі безперервної освіти» (номер державної реєстрації 0108U009122).

Тему дисертації затверджено вченою радою ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 10 від 29.10.2013 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол № 10 від

17.12.2013 р.).

Мета дослідження – виокремити досвід висвітлення проблем фізичного виховання дітей та молоді в українській пресі Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.) та обґрунтувати шляхи його творчого використання в сучасних умовах.

Відповідно до мети сформульовано основні **завдання дослідження**:

1) на основі вивчення джерельної бази окреслити історіографію проблеми та обґрунтувати ступінь її дослідженості;

2) виокремити та обґрунтувати європейські тенденції розвитку фізичного виховання дітей та молоді, регіональні чинники активізації висвітлення проблем фізичного виховання в пресі та періоди генези тіловиховної тематики на сторінках української преси Буковини досліджуваного періоду;

3) узагальнити досвід висвітлення фізичного виховання дітей та молоді краю в українських пресових виданнях краю (друга половина XIX – початок XX ст.);

4) виокремити перспективні напрями творчого використання історичного досвіду актуалізації досліджуваної тематики в сучасній Україні.

Об'єкт дослідження – фізичне виховання дітей та молоді Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.).

Предмет дослідження – тематика фізичного виховання дітей та молоді в українських газетах та часописах краю досліджуваного періоду.

Методологічною основою дослідження є комплекс підходів до вивчення проблем фізичного виховання дітей та молоді в українській пресі Буковини австро-угорського періоду, необхідних для здійснення ретроспективного аналізу порушеної проблеми: *історіографічний* (дозволив з'ясувати стан розробленості проблеми в історико-педагогічній науці); *регіональний* (забезпечив виявлення особливостей висвітлення проблем фізичного виховання дітей та молоді у визначених хронологічних межах на Буковині); *хронологічний підхід* (зادля виявлення та обґрунтування періодів генези вище означеної тематики на сторінках української преси Буковини (друга половина XIX –

початок XX ст.).

Для досягнення мети та реалізації поставлених завдань застосовано комплекс методів, як-от: **теоретичні** – загальнонаукові (аналіз, синтез, абстрагування та конкретизація, систематизація, класифікація, періодизація, узагальнення та інтерпретація); **конкретно-наукові**: метод *термінологічного аналізу* (сприяв актуалізації сутності базових понять та встановленню їхнього системного підпорядкування); *історіографічного аналізу* (допоміг виявленню, систематизації та узагальненню джерельної бази дослідження в її педагогічній ретроспективі); *проблемно-хронологічний* метод (використано для висвітлення генези тематики на сторінках української преси Буковини в часовій послідовності); *історико-структурний* метод (уможливив розробку структури дослідження); *історико-генетичний* метод (дозволив встановити чинники, що впливали на активізацію фізкультурно-спортивної тематики на сторінках преси Буковини досліджуваного періоду); *логіко-системний аналіз* значного масиву нормативних актів, архівних документів, наукових публікацій (застосовано для виявлення та систематизації фактологічного матеріалу); *історико-системний метод* (використано для відтворення цілісної картини висвітлення проблем фізичного виховання дітей та молоді на сторінках української преси краю у визначених хронологічних межах); **емпіричні методи** – для аналітичного вивчення нормативно-правової та програмно-методичної документації, знаково-символічного опису результатів дослідження в рисунках, схемах, таблицях та екстраполяції результатів та висновків дослідження.

Використання означених методів забезпечило реалізацію визначених завдань, проведення комплексу дослідницьких операцій, формулювання теоретичних положень та висновків.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період 1849–1918 рр., коли Буковина перебувала в складі Австро-Угорської імперії. Нижня межа (1849 р.) обумовлена наданням Буковині статусу окремого коронного краю; верхня (1918 р.) зумовлена приєднанням Буковини до Румунії в результаті вторгнення румунських військ.

Географічні межі дослідження. У дисертації розглянуто висвітлення проблем фізичного виховання дітей та молоді на сторінках української преси Буковини в другій половині XIX – на початку XX ст. До цього регіону належала територія, розташована між середньою течією Дністра та головним Карпатським хребтом у долинах верхньої течії Прута й Серету.

Джерельну базу дослідження склали історико-педагогічні матеріали, які було розділено на такі групи:

– *статті в українських газетах і журналах (часописах) краю та їх додатках*, які містять фактологічний матеріал щодо проблеми фізичного виховання дітей та молоді краю означеного періоду;

– *архівні документи*, які містять листування з читачами, звіти редакційних колегій, чернетки статей, малюнки та таблиці, які зберігаються у Державному архіві Чернівецької області (фонди 2, 3, 7, 8, 10, 39, 211).

– *інтерпретаційні джерела науково-теоретичного характеру*, представлені словниково-довідковими виданнями, науковими працями (монографії, дисертації, автореферати) та окремими публікаціями, розміщеними на сторінках вітчизняної педагогічної періодики; матеріалами міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

У дослідженні було використано фонди відділу рідкісної літератури Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці), Чернівецької обласної універсальної наукової бібліотеки імені М. Івасюка, Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. Франка та Львівської обласної універсальної наукової бібліотеки та Інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше* здійснено цілісне наукове дослідження висвітлення проблем фізичного виховання дітей та молоді на сторінках української преси Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.);

– *визначено й схарактеризовано* європейські тенденції, що впливали на розвиток фізичного виховання дітей та молоді Буковини другої половини XIX –

початку ХХ ст. – наявність теоретико-методичних засад фізичного виховання; формування національних гімнастичних систем, зокрема шкільних, їх поширення в різних країнах Європи; відновлення та генеза олімпійського руху, формування спорту як суспільного явища та розвиток федерацій, асоціацій, спілок; поява фахових фізкультурно-спортивних видань тощо;

– *обґрунтовано* регіональні чинники активізації висвітлення проблем фізичного виховання на сторінках українських газет і журналів краю у визначених хронологічних межах – суспільно-політичні зміни в адмініструванні Буковини; потужна діяльність широкої мережі фізкультурно-спортивних, мілітаристичних та гімнастичних товариств і спілок; досвід видання преси на території українських земель та сформована мережа газет та журналів в краї другої половини ХІХ – початку ХХ ст.; запропоновано періодизацію генези тіловиховної тематики на сторінках української преси Буковини досліджуваного періоду;

– *установлено* факт офіційного оформлення терміну «фізичне виховання» у досліджуваній період та суголосність термінів «гімнастика», «тілесне виховання» і «фізичне виховання»;

– *виокремлено* чотири групи українських видань краю досліджуваного періоду, що публікували та аналізували тему фізичного виховання дітей та молоді: релігійні календарі; педагогічні часописи; друковані органи політичних партій; видання громадських товариств;

– *обґрунтовано* тематику публікацій у «Буковинському православному календарі»: використання народних звичаїв задля формування здорового світогляду та потреби займатись фізичними вправами; педагогічних виданнях: аналіз реального стану впровадження фізичного виховання як навчального предмета та ставлення педагогів до цього, статті методичного спрямування щодо організації ігор, комплексів різноманітних вправ, зокрема з музичним супроводом, упровадження гімнастики для дівчат, зокрема на селі. Подано широкий діапазон матеріалів – організація «здорової школи» («Борба», «Громадянин»), упровадження нових технологій для забезпечення здорових

умов для праці і активного відпочинку («Буковина», «Народна справа»); організація фізичного виховання в осередках охорони дітей («Борба»), аналіз розвитку гімнастично-пожежного руху («Буковина», «Громадянин», «Народна справа», «Січ»), визначення потреби друку підручників з гімнастики («Народна справа»), до проблеми фахової термінології та популяризації спорту («Січ»).

– актуалізовано історичний досвід використання нестандартних шляхів боротьби із алкоголізацією населення краю, зокрема фізичне виховання;

– *узагальнено* досвід періодичних видань краю у висвітленні проблем фізичного виховання дітей та молоді, окреслено перспективні напрями творчого використання історико-педагогічного досвіду пропаганди фізичного виховання дітей та молоді в пресі краю досліджуваного періоду в педагогічному та науково-дослідницькому процесах сучасної України.

У науковий обіг введено архівні документи Державного архіву Чернівецької області (Ф. 3, Оп. 1, од. зб. 2303, 3470; Оп. 2, од. зб. 7081, 8059, 10230, 12249) й маловідомі факти – результати змагань з групових гімнастичних вправ під час Січового свята в м. Чернівці, 1910 р. («Православний календар», 1911 р.), пропагандистський плакат «Що горілка може!» («Буковинський православний календар», 1894 р.), афішу-заклик про участь у святкуванні 1 травня із іграми і забавами («Борба», 18 березня 1914 р.), рекламу фізкультурного обладнання («Буковинський православний календар», 1909 р.).

Історико-педагогічна бібліографія доповнена науковими дослідженнями проблем фізичного виховання дітей та молоді австро-угорських та буковинських педагогів другої половини ХІХ – початку ХХ ст. (проф. Бургерштайна, Ф. Грілліча, Дж. Феттера, А. Мауля, Д. Шатло), галузевими підручниками М. Барановського, лік. Бока, Й. Дрешера; К. Єльніцького; фундаментальним дослідженням взаємозв'язку гігієни та фізичного виховання в контексті школи Й. Хьюмера.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що запропоновано систему заходів для формування знань і відповідального

ставлення до фізичної культури і спорту в родині (спільні читання публікацій у ЗМІ, бесіди на фізкультурно-оздоровчу тематику, перегляд спортивних каналів, вболівання за улюблені види спорту; колективне виконання ранкової гімнастики, спільне відвідування занять у спортивних секціях і гуртках, фітнес-клубах, масових фізкультурно-оздоровчих заходів, рекреаційно-дозвіллевої діяльності родини та їхніх друзів) та школі (організація випуску шкільних газет, проведення шкільних конференцій; спорт та здоровий спосіб життя як тема передач, роликів на шкільному телебаченні та радіо; висвітлення досліджуваної тематики на шкільних інформаційних стендах; «Дошка спортивної слави»; наявність реклами шкільних гуртків та секцій; традиція відзначати свята, пов'язані із цією темою – «Міжнародний день спорту», «День фізичної культури і спорту»; проведення інтелектуальних вікторин та квестів; проведення бесід із відомими спортсменами і тренерами; заснування шкільної групи підтримки) та висвітлення їх у пресі. Розроблений план тематичних статей, запропонований у студентській газеті «Ньюформат» (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича), акцентовані ефективні виховні та пропагандистські можливості музею спортивної слави школи, університету, книги пошани тощо. За результатами дослідження розроблено спецкурс «Фізичне виховання дітей та молоді на сторінках преси Буковини: історія і сучасність». Представлено практичні рекомендації щодо ефективної роботи популяризації фізичної активності, занять спортом, пропаганді здорового способу життя, залучення до систематичних занять фізичними вправами, іграми, фітнесом у засобах масової інформації. Результати дисертаційного дослідження доводять можливість використання при розробці навчальних програм і методичних рекомендацій для підготовки майбутніх учителів, фахівців фізичної культури та спорту, спортивних журналістів, а також для слухачів курсів підвищення кваліфікації. Викладений у дисертації фактографічний матеріал і теоретичні положення можуть застосовуватись для підготовки наукових досліджень, навчальної літератури з історії педагогіки, історії фізичної культури, туризму і краєзнавства.

Результати дослідження *впроваджено* в освітній процес Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка про впровадження № 10/17-616 від 02.03.2020 р.), Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка про впровадження № 58/19 від 31.10.2019 р.), Криворізького державного педагогічного університету (довідка про впровадження № 09/1-589/3 від 01.11.2019 р.), ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (довідка про впровадження № 01-23/38 від 09.12.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі представлені в дисертації наукові результати отримані автором самостійно. У статті, опублікованій у співавторстві [102], автору належать ідеї творчого використання ідей популяризації фізичного виховання та збереження здоров'я на сторінках релігійних видань Буковини досліджуваного періоду.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дослідження були предметом обговорення під час виступів на науково-методичних і науково-практичних конференціях різного рівня, серед яких: *міжнародні* – «Cutting-edge science» (Sheffield, 2015), «Фізична культура і спорт: досвід та перспективи» (Чернівці, 2017), «Людина та соціум: сучасні проблеми взаємодії (психологічні та педагогічні аспекти)» (Львів, 2018), «Scientific Development of New Eastern Europe» (Riga, 2019), «Оздоровчо-рекреаційна рухова активність у сучасному суспільстві» (Чернівці, 2020); *всеукраїнські* – «Історичні, теоретико-методичні, медико-біологічні аспекти фізичної культури і спорту» (Чернівці, 2016); *регіональні* – «Актуальні проблеми фізичної культури та здоров'я людини у сучасному суспільстві» (Чернівці, 2015), «Стратегічне управління розвитком фізичної культури і спорту в контексті 25-річчя незалежності України» (Харків, 2016); *щорічні звітні* наукові конференції викладачів та аспірантів ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (Івано-Франківськ, 2015–2020 рр.).

Результати дослідження заслуховувалися на засіданнях кафедри

педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (2015–2020 рр.).

Публікації. Результати дисертації викладено у 21 науковій та навчально-методичній публікації автора (20 – одноосібні), з яких 9 відображають основні наукові результати дисертації (зокрема 3 публікації у видання, включених до міжнародних наукометричних баз, 1 публікація в зарубіжному науковому виданні), 9 праць, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації, 3 публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (475 найменувань, із них – 35 архівні джерела), 9 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 292 сторінки друкованого тексту, основний зміст викладено на 176 сторінках. Роботу ілюстровано 10 таблицями та 3 рисунками.

РОЗДІЛ 1

ПУБЛІКАЦІЇ В ПРЕСІ БУКОВИНИ З ПИТАНЬ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ ЯК ІСТОРИКО- ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1 Джерельна база та історіографія дослідження

Вивчення проблеми дослідження потребувало опрацювання значної кількості історико-педагогічних джерел, у яких порушено проблему висвітлення різноманітних аспектів фізичного виховання на шпальтах української преси Буковини у визначених хронологічних межах. Необхідно наголосити на наявності різних підходів щодо добору історико-педагогічних джерел та визначення критеріїв їхньої класифікації, різних пропозицій вітчизняних науковців (Л. Березівська, Н. Коляда, І. Розман) у напрямі педагогічного джерелознавства та історіографії щодо групування матеріалів за різними методологічними критеріями [13; 172; 342].

У роботі ми спиралися на думку Л. Березівської про те, що основу історико-педагогічних досліджень складає джерельна база, «тобто сукупність дібраних, систематизованих і класифікованих джерел як носіїв інформації про педагогічне минуле» [13, с. 7].

Використовуючи результати напрацювань дослідниці, ми виокремили ті засадничі складники джерелознавчого підходу, що сприяють найбільш повному висвітленню проблеми дослідження:

- визначення критеріїв добору джерел;
- класифікація й використання різних типів документів;
- пізнавальний аналіз джерел на основі принципу історизму;
- історіографічний огляд проблеми [13, с. 8].

Відповідно, критеріями вибору джерел стали:

- часовий: відповідність джерел хронологічним межам дослідження (пресові видання краю, вітчизняні архіви, нормативно-правові документи);
- проблемно-тематичне спрямування: науково-теоретичні та історико-педагогічні дослідження, автори яких використовують систему понять, дотичних до базових концептів дослідженої проблеми («фізичне виховання», «тіловиховання», «здоров'язберігаюча тематика», «спорт»);
- вид публікації (статті в засобах масової інформації, монографії, дисертації, наукові статті, науково-популярні видання, довідники) [342, с. 45].

Опрацювання джерел дозволило розподілити їх на три групи: 1) безпосередньо статті в українських газетах і журналах (часописах) та їх додатках, які містять фактологічний матеріал щодо проблеми фізичного виховання дітей та молоді краю означеного періоду; 2) архівні документи, які дотично презентують фактологічний матеріал дослідження; 3) інтерпретаційні джерела науково-теоретичного характеру, які присвячені проблемам висвітлення тіловиховних та здоров'язберігаючих аспектів життя, зокрема підростаючого покоління краю та в той чи той спосіб стосуються питань фізичного виховання; напрацювання, де висвітлені питання боротьби із алкоголізацією населення, створення системи тематичної підготовки та підвищення кваліфікації вчителів, інструкторів та активістів громадських товариств, формування санітарно-гігієнічних навичок у молоді тощо.

Зупинимося на більш докладній характеристиці визначених груп. До першої групи зараховуємо статті в українських газетах і журналах (часописах) краю та їх додатках, які містять фактологічний матеріал щодо проблеми фізичного виховання дітей та молоді краю означеного періоду. Перелік статей представлено в Додатку А.

Другу групу джерел склали архівні документи, які містять фактологічний матеріал дослідження, що зберігається у Державному архіві Чернівецької області (далі – ДАЧО): фонд 2. Виконавчий Комітет Буковинського сейму (Der Bukowiner Landesausschuss) (тут і далі назви німецькою – С. Дарійчук); фонд 3. Буковинська крайова управа (K. k. Bukowiner Landes-Regierung); фонд 7.

Заставнівська повітова управа (K. k. Bezirkshauptmannschaft Zastawna); фонд 8. Кіцманська повітова управа (K. k. Bezirkshauptmannschaft Kotzman); фонд 10. Дирекція поліції м. Чернівці (K. k. Polizei-Direktion in Czernowitz); фонд 211. Крайова шкільна рада Буковини в м. Чернівці. (K. k. Landesschulrath in Czernowitz) тощо.

Серед архівних документів ДАЧО варто виокремити такі: директивні вказівки Виконавчого Комітету Буковинського сейму, Виконавчого Комітету Буковинського сейму, Буковинської крайової та повітових управ, Чернівецького міського магістрату щодо установчої та звітної документації засобів масової інформації краю, громадських товариств і політичних партій, засновників газет та журналів; листування між редакціями газет, типографіями тощо, зведені звіти редакцій газет для дирекції поліції м. Чернівці, стенограми нагляду поліцейських органів за діяльністю засновників засобів масової інформації; річні звіти про роботу громадських товариств і спілок та партій, які потім друкувались на сторінках пресових видань. Звернення до вказаних матеріалів дозволило розглянути проблему дослідження на тлі загального розвитку буковинського регіону як повноцінного коронного краю Австро-Угорської імперії та встановити її провідні тенденції.

Третя група – інтерпретаційні джерела науково-теоретичного характеру – представлена словниково-довідковими виданнями, науковими працями (монографії, дисертації, автореферати) та окремими публікаціями, розміщеними на сторінках вітчизняної педагогічної періодики, матеріалах міжнародних та всеукраїнських конференцій тощо.

З метою аналізу ролі преси у вирішенні проблем виховання громадян західноукраїнських земель здійснено перші спроби наукового підходу до вивчення української преси. Напрацювання істориків української журналістики М. Возняка, О. Маковея, І. Франка, М. Щурата дозволили визначити етапи формування української преси та її розвитку, здійснити аналіз різноманітних форм подання інформації. Зокрема І. Франко в статі «Альманах чи газета?» (журнал «Народ», 1891 р.) порушував проблеми вибору між газетою і журналом

як друкованого органу галицького жіноцтва з точки зору можливостей видавців і рівня матеріалів для розташування на шпальтах; О. Маковей у статті «П'ятдесятилітній ювілей руської публіцистики» («ЛНВ», 1898) вперше обґрунтував 3 періоди розвитку галицької преси з 1848 по 1898 рр. [53-54; 405; 438].

Спосіб впливу на читача, механізм подачі інформації й оперативність преси, зокрема української періодики, історична вага такого впливу продемонстровані в дослідженні І. Брика «Початки української преси в Галичині і львівська Ставропігія», проблема висвітлення політичного, соціально-економічного, культурного життя суспільства в контексті історії визначав М. Ясинський у праці «До питання про початок української преси» [25; 450].

Одні із перших відомостей про пресу Буковини означеного періоду віднайдено у дослідженні В. Ігнатенка «Бібліографія української преси 1816-1916». Сам автор наголошував на тому, що не мав на меті створювати суто бібліографічний покажчик преси українців, а намагався виокремити зв'язок громадсько-політичного життя краю, самоідентифікації української нації із пресою та її розвитком [151, с. 15-16].

І. Бойко згрупував бібліографічний покажчик у хронологічній послідовності, серед яких близько 200 літературно-художніх, літературно-наукових альманахів і збірників, що виходили протягом ХІХ та на початку ХХ ст. на українських землях. Крім того, бібліограф і письменник приділив увагу довідковому матеріалу: алфавітному і топографічному покажчику, а також покажчику імен. Необхідно відзначити питому вагу матеріалу щодо Буковини: у статті наведені факти видання українських збірників у Чернівцях – збірка «Slovo na slovo do redactora «Slova» А. Кобилянського, «Holos na holos dlia Haluscynu» К. Горбала, проаналізована загальна тематика статей тощо [18, с. 8-10].

Фізичне виховання дітей та молоді стало предметом дослідження низки австро-угорських та буковинських педагогів – пр. Бургерштайна, Ф. Грілліча,

Дж. Феттера, А. Мауля, Д. Шатло, у краї надруковані та активно використовувались підручники М. Барановського, вр. Бока, Й. Дрешера; перевидані праці К. Єльницького [9; 196; 199; 205; 454; 459; 465; 470].

Так, проблеми фізичного виховання в закладах освіти знайшли відображення в публікаціях професора Бургерштайна в журналі «Реальна школа». Значну увагу вчений приділяв саме організації занять: плануванню, місця фізичного виховання як навчального предмета в розкладі занять, можливості проведення вправ на відкритому повітрі у всі пори року. Педагог рекомендував для занять гімнастичними вправами ранкові години, але наполягав на фіксовано меншій кількості уроків у цей день. А ігри, на думку Бургерштайна, варто організовувати в пообідні години в середу та суботу, залишивши сталою нормою те, щоб у четвер учні лише повторювали навчальний матеріал з усіх предметів без оцінювання результатів. У зимовий час професор рекомендував замість ігор проводити катання на льоду, на лижах та санчатах. Важливим обов'язком педагогів закладів освіти Бургерштайн вважав контроль викладачів за дотриманням техніки безпеки та правил гігієни [454, с. 13].

Педагоги-практики досліджуваного періоду порушували питання доцільності занять гімнастичними вправами представниць жіночої статі. Керівник закладу освіти вчителів гімнастики А. Мауль у «Навчальному посібнику для навчання гімнастики у школах для хлопчиків (Методи навчання)» (1876 р.) виокремив логічну послідовність навчання складним гімнастичним елементам, наприклад, стрибкам через «коня» або «козла», наголошуючи на системності таких занять. Ще одною вимогою щодо організації гімнастики в закладі освіти стало, на його думку, обов'язкове врахування віку й індивідуальних можливостей. За твердженням ученого, дотримання правил техніки безпеки на уроках, використання лише перевіреного інвентаря та систематичної допомоги з сторони вчителя під час занять на гімнастичному обладнанні повинно було стати «суворою та обов'язковою вимогою» [470, с. 118-121].

Відповідно, М. Барановський у визначені вартості здоров'я надав перелік наук: анатомію, фізіологію, гігієну, дієтологію, психологію, фізичну культуру, вірусологію, – які в сумі повинні забезпечити формування здорової «із плеканим тілом» дитини. Серед основних чинників фізичного виховання виділив: «відживлюване» (відновлення та профілактика); свідомі здорові традиції утримання тіла; чинність нервів і змислів; рух і відпочинок» [9, с. 7].

Показовим є факт активного обговорення, а відтак і поширення взаємозв'язку досвіду гігієни та фізичного виховання. Скажімо, у рефераті доктора Й. Хьюмера «Гігієна школи і її найсучасніші вимоги» порушено актуальні питання про те, що «вимоги школи наражають здоров'я підростаючого покоління у містах на велику небезпеку», якій може запобігти впровадження фізичного в систему освіти взагалі та методична підтримка фахівців, формування розуміння вагомості фізичної активності, ігор та спортивної діяльності [455, с. 11].

Співзвучними з вище описаними працями визначаємо положення підручника «Виховання та навчання в родині і в школі» К. Єльницького, перевиданого в столиці краю в 1899 році. У сформованому з двох великих частин підручнику темою першої стало «Фізичне виховання», другої – «Душевне виховання. Воля та її виховання». Підрозділи першої частини визначають завдання фізичного виховання дитини, умови, необхідні для фізичного виховання у родині і в навчальному закладі, також охарактеризовано зміст фізичного виховання в дитинстві та підлітковому віці. Цікавим до теми дослідження вважаємо пропозицію педагога проводити в класі спеціалізований комплекс вправ під час «складних» уроків: арифметики, читання тощо. Недоліками тогочасного навчально-виховного процесу, на думку автора, стали відсутність планування таких форм фізичного виховання як активні прогулянки та екскурсії – спонтанність вибору маршрутів, місць відвідування [121, с. 27].

Метою шкільного фізичного виховання педагог визначав відпочинок для учнів, задоволення потреби в русі та навчання їх керувати своїм тілом, розвивати свободу рухів, зміцнювати фізичні сили. К. Єльницький здійснив

власну класифікацію фізичних вправ розділивши їх на: вільні та на снарядах, визначив умови доцільності використання кожної з груп: «щоби вправи не переступили за грань, за якою вони втрачають свою користь і стають шкідливими для дітей» [121, с. 32-33].

У розділі чітко окреслені гігієнічні норми для навчальних приміщень: температура повітря – 14-15° та його вологість. Для розрахунку норми освітлення кімнат учений пропонує використовувати відношення площі вікон до площі підлоги: освітлення визначалось достатнім, якщо площа вікон не менше 1/8 площі підлоги. Приділено увагу створенню здоров'язбережувальних умов у шкільних приміщеннях: «мають відношення до здоров'я дітей: посудини з краном для зберігання води, фільтра для очищення, вмивальника» [121, с. 22; 41].

Реферат Й. Феттера «Навчальні плани і ігри для молоді», представлений у номері «Австро-Угорської середньої школи» (1891 р.) закликав на офіційному рівні затвердити термін «фізичне виховання» і «шкільне фізичне виховання», визначити його завданням формування тих якостей, які будуть необхідні людині в житті: «фізичне виховання, а не гімнастика, і патріотичним обов'язком кожного вчителя є виховання дисциплінованості, але ініціативності, витривалості, але гнучкості» [465].

З цією метою педагог вимагав визначення в кожному закладі освіти чітко визначеного часу для фізичних вправ та ігор, методики їх проведення, організації контролю за самостійними заняттями спортом двічі на тиждень, у другій половині дня: «відпочинок для молоді на їхній розсуд та їхніх батьків» [465, с. 11].

Переконання А. Шватло про вагомість ігрової діяльності сконкретизували ідеї тогочасних фахівців про використання гри у розвитку розуміння, винахідливості, волі, уяви, рис характеру – ініціативності й самостійності, нівелювання статевих і вікових перешкод у залученні до колективних форм діяльності. Крім того, педагог переконував, зокрема і вчителів, що школа «не можлива без майданчиків для ігор» [459, с. 49-53].

Періодичне видання «Зразкова австрійська школа» приділяло увагу висвітленню вагомості фізичного виховання та його наочній пропаганді. Однією із форм такої роботи визначена картотека гасел та думок великих людей на загальну тему: «Вагомість фізичних вправ та ігор для людей». Написи типу «Хочеш бути свіжим, вільним, радісним – тоді приходь сюди!», «Хто свіжим і здоровим виглядає, надіється на Бога і власну силу рук, той завжди вийде цілим з усякої біди» було рекомендовано розташовувати перед входом до навчального закладу, у коридорах та спортивній залі [461, с. 9].

Як бачимо, за досліджуваного періоду до фізичного виховання ставилися не лише як до простої переміни обсягу вправ і засобів чи визначення форм організації – його зміст однозначно розглядали з позицій комплексного підходу. Проте, незважаючи на те, що ролі тіловиховання в житті населення надавалося важливого значення і ця сфера була скерована суспільством, теоретичні та методологічні засади не знаходили повсюдного висвітлення на сторінках друкованих видань.

Автори колективної праці «Буковина. Її сучасне і минуле» ґрунтовно проаналізували національно-патріотичні видання доби австро-угорського панування та румунської окупації, виокремили загальну тематику, назвали постійних дописувачів, тобто дали досить повну інформацію, але про часописи інших напрямків або тільки згадували, або давали короткі інформаційні повідомлення. Щодо фізичного виховання, то на сторінках праці вони виокремлені як один із напрямів діяльності українських громадських товариств, що діяли в краї – «Січ», «Пласт» тощо [26, с. 616-634].

До тематичних досліджень, що були здійснені українцями, які проживають за кордоном, зараховуємо видану в Мюнхені «Історію української преси» А. Животко. Проблеми і досягнення української преси 1860-1905 рр., представлені дослідником у монографії, перш за все висвітлюють їх у контексті боротьби між москвофільським («Слово») і «народовськими» («Молода Русь», «Руська Трійця») виданнями та діяльності літературних наступників – «Мета», «Нива», «Русалка» [125, с. 97]. Але ці матеріали дають можливість визначити

загальну тематику видань, редакційну політику, можливості зворотного зв'язку із читачами. Так, з-поміж основних тем у розрізі нашого дослідження виокремлено проблему алкоголізму та шляхи її вирішення – просвіта населення (український часопис «Батьківщина») і можливості фізичного виховання. Проте фізична активність впливовим складником боротьби за здорове населення не визнавалась [125, с. 144-146].

У сучасній Україні почався процес активного вивчення історії національної преси, її ролі, змісту, зокрема висвітлення на її сторінках проблем фізичного виховання дітей та молоді різних періодів. Вагомість першої праці незалежної України, дослідження О. Коновця «Науково-просвітницька преса України ХІХ – перша третина ХХ ст. Історія. Теорія. Практика», виокремлена визначенням джерельної значущості періодичної преси України ХІХ – першої третини ХХ ст. для просвітницького руху та національно-культурного пробудження, формування національної свідомості українців, національної культури та ідеї державності [173].

Дисертація М. Романюка присвячена українській пресі Північної Буковини як джерелу вивчення суспільно-політичного життя краю (1870-1940 рр.) за умов австрійського панування та румунської окупації краю. У роботі розглянуто взаємозв'язок між поступом українського громадського руху та політичних партій і розвитком національної преси, формування національної свідомості буковинців та згуртування навколо ідеї створення окремого українського автономного краю тощо [347].

У ході дослідження нагромаджено певний масив наукових праць, які стосуються різних аспектів передумов виникнення, особливостей розвитку і функціонування української преси на західноукраїнських землях, обґрунтовано роль засобів масової інформації в процесах національно-культурного відродження та формуванні устремлінь щодо побудови власної держави. Низкою науковців (М. Васильчук, В. Габор, М. Галушко, М. Романюк) цей регіон визнано базою для розвитку національно-демократичної та січової преси. На їхню думку, пресові періодичні видання за означений період

демонстрували широкий спектр ідей – від просвіти, боротьби з анальфabetизмом до проблем тютюнопаління й алкоголізму, популяризації народних тіловиховних традицій, пропаганди нових видів спорту як способу проведення часу, впровадження і розвитку гімнастики як навчального предмету в систему освіти, генерації загальних знань про людське тіло, фізіології рухової активності, санітарно-гігієнічних норм для приміщень тощо; від питань соціального та національно-політичного характеру до ролі січового стрілецтва в побудові незалежної української держави, вагомості виховання освіченого, здорового, фізично розвиненого, дисциплінованого молодого покоління задля створення нового покоління українців [36; 62; 345-346; 348].

Дослідник української журналістики С. Кость, автор понад 100 наукових та навчально-методичних праць, назвав західноукраїнську пресу унікальним явищем, феноменом світової історії. Парадоксальність, на його думку, виявлялась у тому, що українці, найбільший слов'янський народ, упродовж тривалого часу залишався недержавним, українські землі входили до складу різних країн та імперій. І в таких умовах преса західноукраїнських земель була добре структурована, їй були притаманні розвиток, зокрема спеціальних, галузевих видань – для учителів, лікарів, інженерів, адвокатів, кооператорів, селян, творчої інтелігенції, наявність різнопланових рубрик у них тощо. Ще однією її характерною рисою стало розуміння власної місії – боротьби за національне відродження, за відродження народу, усвідомлення свого національного «я».

На думку С. Костя, така позиція преси актуальна і сьогодні – в умовах зменшення українськомовної преси і поразки в битві за інформаційний простір, в умовах неусвідомлення значення категоричного імперативу – ідеї державності як ідеї незалежної нації [176-177].

У працях згаданого автора чи не вперше презентовано окремий розділ «Спортивно-руханкова преса» й сам факт виокремлення і змістовного аналізу подібних пресових видань дозволяють обґрунтувати місце тематики фізичного

виховання всіх верств населення у загальному просторі української преси західноукраїнських земель.

У цьому розділі виокремлено в хронологічному порядку етапи розвитку «українського тіловиховання», названо фактори сприяння такому процесу (поява першої спортивної секції при студентському товаристві «Січ», м. Відень 1892 р.), виділено роль молодіжних громадських товариств «Сокіл», «Січ», «Пласт», «Луг» у поступі спортивного руху та визнано, що не зважаючи на назву «руханково-спортові», мета діяльності цих організацій була значно ширша: «гармонійне виховання українця під фізичним і духовним оглядом» задля служіння українському народові [176].

Отже, саме визнання впливу фізичних вправ у контексті гармонійного виховання представників молодого покоління стало «наріжним каменем» в результативній діяльності молодіжних громадських товариств фізкультурно-спортивної спрямованості.

Серед публікації «Сокільських вістей» на тему ролі фізичного виховання, руханки, спорту у вихованні дітей та молоді – статі Т. Ф. «Про спорт», Я. Б. «Вплив руханки на людину»; С. К. «Гігієна в руховні» (у досліджуваний період існувала практика підписувати публікації криптонімами), А. Будзиновського «Вправи а вдача», Ф. Мороза «Сокільство і спорт», Е. Жарського «Зимовий спорт». С. Кость підтримував єдність вище названих авторів проти спорту як самоцілі, наголошуючи на обов'язковому виконанні принципу «чесної гри», виховних можливостях тренувань, змагань тощо.

Аналіз змісту таких видань дав можливість зробити висновок, що їх редакції розвивали ідею універсальності і масовості спорту; проголошували сучасний спортивний рух як «школу життя», бо саме спортивна діяльність, за їх переконанням, виховує дисциплінованість та жертівність як складника перемоги [177, с. 233-249].

Доказом зацікавлення проблемами розвитку фізичного виховання на Буковині, зокрема аспектам діяльності буковинських фізкультурно-спортивних спілок стали статті в тижневику «Старт» – «Рух і трибуна», «Шляхи

тіловиховання», «Шукаймо піонерів-пробоевиків (з нагоди місяця спортової і тіловиховної преси)», «Спорт Карпатської України на нових шляхах». Вироком для українських фізкультурно-спортивних організацій Буковини, за свідченням публікації «Смертний присуд на українські спортивні товариства на Буковині», стала румунізація краю, яка принесла заборону діяльності будь-яких національних спілок [177, с. 233-249].

Український спорт і фізичне виховання досліджуваного періоду виокремилось, за думкою автора, як суспільний і морально-психологічний феномен, спортивні успіхи стали більше чим просто результати – потреба «займатись фізичними вправами» розглядалась у контексті становлення нового українця, утвердження національного «я», гідності й честі нації [177, с. 161]. Спортивні успіхи в національному контексті набували і набувають символічного значення і стали складником не лише галузевої, але й політичної, державної пропаганди. Саме тому спорт став одним із засобів зміцнення і загартування «тіла і духу» нації, позбавлення млявості, інертності, безініціативності, рабської психології [114].

Низка статей українських науковців (В. Житарюк, Р. Труба) присвячена вивченню особливостей висвітлення проблем фізичного виховання і спорту на сторінках галицької преси та аналізу діяльності відомих галичан на ниві спортивної журналістики – І. Боберського, Е. Жарського тощо [126, с. 139-142; 127, с. 102-109; 395, с. 70-78].

Отже, ретроспективний погляд на фізичне виховання дітей та молоді як тему української преси досліджуваного періоду, дозволив визначити дану тематику як актуальну; саме відсутність ґрунтовного вивчення даної проблеми на сторінках преси Буковини досліджуваного періоду дає підстави нам виокремити її для студіювання.

Варто наголосити, що історичний аспект генези проблем фізичного виховання і спорту на сторінках преси має значні предметно-орієнтовані напрацювання науковців у сфері фізичної культури і спорту (М. Дерепка [106], І. Свістельник [357-358], М. Шишигін [429-430] та ін.), спортивних журналістів

(А. Гусєв [86], Ю. Сазонова [354]), педагогів (О. Вацеба [39], О. Вінничук [51], А. Цьось [423]).

Серед досліджень виокремимо дисертаційну роботу М. Дерепи «Висвітлення спорту в періодичній пресі України (2000 – 20002 рр.)», у якій авторка розглядає сучасну пресу як один із найбільш значущих засобів масової інформації, що формує громадську думку, ціннісні орієнтації читачів і спрямовує на популяризацію спорту. Дослідниця здійснила аналіз змісту і напрямів висвітлення спорту в українській періодичній пресі протягом двох років, дослідила і схарактеризувала інформаційні потреби сучасної аудиторії читачів і визначила напрямки удосконалення цього процесу.

Характерними негативними рисами статей у газетах, що систематично висвітлюють на своїх сторінках тематичні матеріали («День», «Киевские ведомости», «Сегодня», «Факты», «Комсомольская правда в Украине», «Голос України», «Молодь України», «Робітнича газета», «Дзеркало тижня»), автор назвала відсутність будь-якої системи і загальної стратегії; нехтування профілем видання і його специфіки; вузьку тематичну спрямованість інформації та жанрову одноманітність; низький рівень фахової підготовки журналістів тощо [106].

Крім того, недоліками оприлюднення різноманітних аспектів спортивної діяльності в українських фахових газетах «Команда» і «Спортивна газета», на думку М. Дерепи, стали непропорційність висвітлення видів спорту (автор засвідчує друк значної кількості матеріалів про футбол); невідповідність зайнятої газетної площі значенню спортивної події; констатація факту і описовість як основна риса матеріалів; наявність розриву між запитом читачів і наявною інформацією [106].

Не погоджуючись з думкою автора, про те, що спортивні танці, шахи і автоспорт не цікавлять більшість читачів, а українські спортсмени в цих видах спорту не домоглися успіхів, вважаємо що, проблему необхідно розглядати ширше, комплексно і стратегічно використовуючи потенціал ЗМІ.

За переконанням М. Дерепи, комунікаційний процес між редакціями й аудиторією читачів повинен знаходитись у стані розвитку, ефективно балансує на висвітленні тих видів спорту, що зацікавлюють більшість читачів і оприлюдненні нових, прогресуючих оздоровчих технологій, видів спорту тощо. Також, на думку автора, необхідно враховувати запити читачів щодо не олімпійських або національних видів спорту, прагнення вболівати за українських спортсменів на міжнародній арені. У цьому контексті дослідниця наголосила на необхідності вивчення громадської думки, створенні соціологічної служби [106].

Ще одним дослідженням означеної тематики стала монографія І. Свістельник «Книговидання та періодична преса у галузі фізичної культури і спорту», особливістю якої стала власна періодизація розвитку спортивної періодики та галузевого книговидання протягом ХХ ст. Спортивна періодика, визнана автором важливим засобом розповсюдження інформації хронікально-документального, агітаційно-пропагандистського, навчально-методичного, науково-теоретичного характеру в галузі фізичної культури та спорту, а також суміжних з нею наук. Саме ці знання, на думку автора, з якою ми погоджуємось, повинні стати складником підготовки фахівців, особливо науково-педагогічних кадрів, інформаційного забезпечення наукової діяльності у сучасних ЗВО [357].

Погоджуємось із тезою автора про те, що створення розвинутої системи газет і журналів необхідно розглядати ефективним інструментом вирішення основних завдань розвитку сфери фізичної культури і спорту [357, с. 101].

Так, М. Шишигін, аналізуючи проблему висвітлення різноманітних питань фізичного виховання в ЗМІ, виокремив загальні ефективні принципи результативності пропаганди фізичного виховання: її науковість і достовірність, диференційованість і конкретність, а також широта і систематичність впливу, які є актуальними і сьогодні. Характерною рисою фізкультурно-спортивної преси означеного періоду стало зростання кількості тематичних газет і журналів [429, с. 86; 430, с. 12].

Дослідниця фізкультурно-спортивної преси кінця XIX – початку XX ст. Ю. Сазонова визначила українські міста Київ і Одесу центрами розвитку спортивної преси завдяки спортивному сегменту – з 1890 до 1917 рр. у них вийшло друком 16 спортивних видань. Виокремлено періоди історії спортивної преси Києва досліджуваного періоду – початковий, етап формування структури спортивної преси міста 1893-1904 рр. (поява першого спортивного журналу – «Вестника голубиноного спорта»); період поширення спортивної преси (1905-1914 рр.) (видання з кінного спорту – «Спортсмен», «Киевский конский спорт», з повітроплавання – «Вестник воздухоплавания и спорта», з автомобілізму – «Автомобильная жизнь и авиация», спортивно-мистецькі видання – «Иллюстрированный спорт», «Искусство и спорт», «Спортивно-театральное обозрение», «Шашки»). Саме підвищенням значення спорту в житті людства та розвиток потужної концепції спорту як здоров'я, розваги та мистецтва на сторінках ЗМІ початку XX ст., зокрема на українських землях у складі Російської імперії не міг не впливати на рівень висвітлення проблем фізичного виховання дітей та молоді на Буковині досліджуваного періоду.

Характерними ознаками спортивних ЗМІ цього періоду стали: нетривалий час виходу (від одного до трьох років), малочисельна читацька аудиторія, видавцями, редакторами та журналістами спортивних видань були переважно колишні та діючі спортсмени, превалювання концепції спорту як розваги, мистецтва та здоров'я [354].

На кінець 90-х рр. XX ст. припадає початок системних досліджень з різноманітних аспектів – історичних, економічних, юридичних тощо, висвітлення спорту як соціального явища в засобах масової інформації С. Гуськов [87, с. 74-80; 88, с. 12-15], М. Хуссам [413], А. Гусева [86]). Дослідники відзначали важливу роль сучасних ЗМІ в процесі виховання підростаючого покоління, впливу на всі верстви населення тощо, визначаючи якість висвітлення спортивних змагань, фахову підготовку журналіста, їх різноманітність і систематичність основними складниками як пропаганди фізичної культури і спорту.

Використання джерелознавчого підходу та історіографічний аналіз проблеми дослідження дозволив констатувати, що попри значні напрацювання учених щодо питань висвітлення проблем фізичного виховання і спорту в засобах масової інформації, значна частина робіт стосуються питань спорту як соціального явища і, зокрема, як професійної діяльності. В історико-педагогічних дослідженнях питання змісту матеріалів фізкультурно-спортивної тематики у пресі висвітлюється побіжно та не торкається безпосередньо предмета нашого дослідження.

Об'єктивне висвітлення історичного минулого відіграє значну роль у процесі виховання молоді на засадах національних традицій, що нагромаджено поколіннями українців. Звернення до педагогіки другої половини XIX – початку XX ст., періоду генези фізичної культури та спорту, дало можливість висвітлення правдивої й багатогранної картини історико-педагогічного процесу, поверненню забутих імен видатних педагогів, учителів та громадських діячів фізкультурно-спортивного руху, спортсменів.

Фізичне виховання вивчається у розрізі й на перетині різних наукових галузей: теорії та історії педагогіки, теорії фізичного виховання і спорту, історії, соціальної комунікації тощо, які зі своїх позицій розглядають формування системи фізичного виховання, діяльність громадських товариств фізкультурно-спортивної спрямованості, клубів, гуртків та секцій, аспекти висвітлення народних тіловиховних традицій та пропаганди здорового способу в пресі, розвиток спеціалізованих видань у галузі фізичного виховання і спорту в історичному аспекті тощо. Значну увагу науковці приділили його розвитку в Буковині [4-5] і Галичині [37-38; 167-169; 172]. Тема фізичного виховання дітей та молоді Волині й Закарпаття, зокрема висвітлення його успіхів та проблем у цих регіонах розроблена значно менше.

В. Ковпак, аналізуючи умови появи теми фізичного виховання в пресі другої половини XIX – першої половини XX ст., виокремив низку аспектів, пов'язаних з розвитком спортивної журналістики, саме проблему співвідношення між «неспортивним» матеріалом галузевих видань і

«фізкультурним» інших пресових видань, їх об'єктивність висвітлення, можливості інтеграції постулатів фізичного виховання, ідей гармонійності розвитку і здорового способу життя в різні сфери суспільної діяльності тощо [167-168].

Ефективним інструментом галицьких видань, що на своїх шпальтах висвітлювали питання фізичного виховання населення, автор назвав «вагомість» авторів, які власним прикладом доводили необхідність «насадження фізичної культури» для виховання освіченої, здорової, національно свідомої української громади – Е. Жарський, С. Гайдучок, Т. і П. Франко, Р. Сапович, Лемид; «зарубіжні» дописувачі – М. Реш (Будапешт), Т. Ясенчук (Відень), М.О. [строверха] (Італія), М. Масюкевич, І. Лев (Німеччина), П. Вига, М. Гадзяцький (Чехословаччина) [169, с. 184-193].

О. Корольова, зробивши спробу порівняти розвиток галузевої преси на території України досліджуваного періоду, зазначила, що поява спортивних видань пов'язана з активною діяльністю різних фізкультурно-спортивних закладів та інституцій, і, що внаслідок розділу українських земель між Австро-Угорською та Російською імперіями існували різні умови для появи періодичних спортивних видань. На думку О. Корольової, метою діяльності перших таких журналів стало поширення ідей олімпізму [174, с. 126].

Скажімо, В. Житарюк у статті «Іван Боберський – спортивний журналіст (на прикладі матеріалів на олімпійську тематику в «Ділі»)» довела сформованість професійної спортивної преси на галицьких землях вже в 30-их рр. ХХ ст., виокремила палітру матеріалів на спортивну тематику. Безпрецедентним внеском І. Боберського авторка визначила створення і популяризацію української фахової термінології [126, с. 139-142].

Доробок західноукраїнських педагогів з теорії і практики фізичного виховання молоді цілісно представлений у дисертації Е. Дорошенка [118], де це питання розглядається у загальноукраїнському контексті періоду другої половини ХІХ – початку ХХ ст; історико-педагогічні аспекти розвитку фізичної культури розглянуті у працях О. Винничука [47-48; 50, с. 18-24; 51, с. 47-52].

Наступна група досліджень авторства І. Андрухів, Я. Боднар, Є. Приступи, Б. Трофим'яка, А. Цюся вивчала фізичну культуру як складник організаційно-ідеологічного становлення західноукраїнського спортивного руху наприкінці ХІХ – до кінця 30-х років ХХ ст., розкрила арсенал методів і форм фізичного виховання, довела масовість фізкультурно-спортивного руху та його роль у розвитку професійного спорту та масовому оздоровленні молоді [7; 17; 319; 394; 399; 422-423].

Дослідження О. Вацеби визначили факти та проілюстрували процес становлення спеціалізованої преси та літератури у галузі фізичного виховання [37; 39].

Педагоги Т. Завгородня, О. Проніков та І. Стражнікова у своїх публікаціях довели, що передумови розвитку сфери фізичного виховання молоді в Україні визначаються широким колом чинників. У роботах науковців висвітлено методи і форми фізкультурно-спортивного руху та його роль у оздоровленні молоді [132-133; 328-332; 328].

Характерною рисою дослідження В. Мужичка [262] став порівняльний аналіз нормативно-правового регулювання фізкультурно-спортивної роботи в школах Буковини, Галичини та Закарпаття та виокремлення її особливостей. Саме перебування даних регіонів у різних державно-політичних системах спричинило різницю у програмовому та методичному забезпеченні фізкультурно-спортивної роботи з учнями, дозволило співставити державним проектам альтернативні розробки, основною ідеєю яких були національні компоненти фізичного виховання.

Необхідно зазначити, що для вгамування цікавості аудиторії щодо теоретичних та організаційних здобутків у галузі фізичної культури, подробиць діяльності спортивних організацій, перебігу та результатів різнопланових змагань були вибрані результативні вектори уваги педагогів до національного спортивного руху в Галичині, інших регіонах України, в Європі та за океаном. Проте вивчення проблем фізичного виховання дітей та молоді в українській пресі Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. не втрачає своєї

актуальності, оскільки згадувані дослідники розглядали переважно пресу галицьких земель досліджуваного та міжвоєнних періодів.

Дослідник О. Винничук окреслив зацікавлений та одностайний підхід австрійської влади до організації фізичного виховання на Буковині, зокрема в народних школах упродовж монархічного устрою. Автором зазначено, що публікації в пресі досліджуваного періоду засвідчували про низький рівень організації фізичного виховання в початковій ланці шкільної освіти навіть через 30 років після прийняття законів 1849 та 1869 рр. Також проаналізовані матеріали першоджерел, що засвідчували прагнення керівників народних шкіл Буковини до належної організації місць для занять гімнастикою та придбання фізкультурного обладнання. Так, звіт про організацію занять з гімнастики для дівчат у Чернівецькому повіті встановив причини непроведення занять з гімнастики для дівчат – нестачу обладнаних приміщень; небажання і спротив родин дівчат; визначенням предмета як необов'язкового. У роботі також розглянуто шляхи урізноманітнення занять фізичними вправами за рахунок використання природних умов: організації бігу, зокрема і на лижах, прогулянки і походи; початкове навчання плавання у природних водоймах [49].

Вивчення досвіду висвітлення проблем фізичного виховання і здорового способу життя населення Буковини на сторінках преси репрезентовано низкою праць представників професорсько-викладацького складу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича – аспекти популяризації фізичного виховання та спорту як напряму діяльності студентських і фізкультурно-спортивних товариств різних історичних періодів вивчали М. Кожокар, Ю. Тумак [170; 396-399].

Нормативно-правове регламентування та урядове регулювання фізичного виховання на Буковині у другій половині XIX – початку XX ст., зміст, методи, форми, засоби його реалізації в закладах освіти різних типів вивчала Н. Гнесь [81]. У своєму доробку дослідниця ґрунтовно розкрила програмове забезпечення, зміст і структуру уроків, позаурочних й позакласних форм фізичного виховання в народних школах краю, визначила вплив преси на

громадське усвідомлення проблеми необхідності занять фізичними вправами. Також виокремлюємо роботи О. Цибанюк [416-420], яка, вивчаючи проблему управління системою фізичного виховання школярів на Буковині, розробила її структурну модель, розкрила функціонування її органів і кадрове та технічне забезпечення та виокремила пресу як чинник розвитку системи управління системою фізичного виховання в краї австро-угорського періоду. Управлінські рішення щодо розвитку освіти у сфері фізичної культури і спорту розглядав О. Мозолев [258-259].

Отже, аналіз історіографії проблеми висвітлення фізичного виховання та спорту на сторінках друкованих видань дозволяє стверджувати, що сучасні дослідники постійно звертаються до вивчення зацікавленості преси фізичним вихованням і спортом, їх теоретико-методичним підґрунтям, організацією спортивно-масової роботи в закладах освіти та фізкультурно-спортивних товариствах, управлінням цієї сфери в різні історичні періоди. Однак питання фізичного виховання підростаючого покоління саме в буковинській періодиці залишились переважно поза увагою вчених. Цей факт переконує в актуальності вивчення проблем фізичного виховання дітей та молоді в українській пресі Буковини (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.).

1.2 Європейські тенденції розвитку фізичного виховання та спорту у зазначений період та їх вплив на мешканців Буковини

Фізичне виховання як складник загальної системи освіти розвивалось і функціонувало під впливом законів суспільного розвитку, співпрацюючи з іншими чинниками всебічного виховання особистості. Так, умовою розвитку фізичного виховання дітей та молоді у Європі та світі визначена загальна сформованість теоретико-методичних засад фізичної культури авторства державних діячів, військових, педагогів [398].

Протягом двох століть (ХІV – ХVІ ст.) в Європі панував культурно-філософський рух, що ґрунтувався на ідеалах гуманізму та орієнтувався на

спадщину античності: визнання краси і можливостей людини та її тіла – «Ренесанс» або «Відродження». Переміщення людини у центр філософії, літератури, мистецтва та науки як основної цінності викликали закономірний інтерес до її природної схильності та фізичного розвитку, й спричинило розвиток нової культури, зокрема нової системи виховання, виховання фізичного [306, с. 27].

Кінцевою метою педагогічної концепції Дж. Локка («Думки про виховання», 1693 р.) стало забезпечення здорового духу у тренуваному, здоровому тілі, а фізичне виховання як один із основних компонентів освіти синтезувало численні фізичні вправи, зокрема плавання, фехтування, верхову їзду і свідоме відношення до «здорового» одягу, харчування, способу життя [234].

Засновник теорії вільного виховання Ж.Ж. Руссо, визначивши завдання, зміст і методи виховання дитини в кожному періоді власної періодизації, наголошував на таких умовах ефективного виховання як систематичне виконання фізичних рухів, ігор, загартування шляхом купання у холодній воді. Одним із результативних методів заохочення дітей до занять фізичною культурою педагог радив використовувати інноваційний для тогочасного суспільства метод змагання.

Ця ідеологія знайшла відображення в працях теоретика школознавства Й. Песталоцці, зокрема в підручнику «Елементарна гімнастика» (1807 р.), на сторінках якого ціль фізичного виховання визначена як розвиток природних можливостей дитини, базованих на закономірному прагненні людини рухатись, реалізовані в іграх та фізичній активності. Ще одним досягненням педагога стало впровадження спільного виконання комплексу вправ за командою, обґрунтована класифікація фізичних вправ, в основу якої покладений ступінь рухливості суглобів.

Навчально-методичне забезпечення фізичного виховання дітей та молоді стало одним із основних напрямів роботи Ф. Фребеля: «Виховання дитини» (1826 р.), «Сто пісень до ігор в м'яч, що практикувалися в дитячому саду у

Блакенбурге» (1844 р.), «Журнал, що містить виклад спроб Фрідріха Фребеля по проведенню ідеї розвиваючої, виховуючої освіти в цілях усебічної єдності життя» (1851 р.) та низка посібників різного об'єму «Педагогіка дитячого садка», теоретичні та методичні статті в газеті «Недільний листок» (1838-1840 рр.).

Теоретичні та практичні напрацювання Дж. Локка, Ж.Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Ф. Фребеля були зреалізовані І. Базедовим, Х. Зальцманом, І. Кампе, Б. Блаше у школах-інтернатах «філантропіах». Ідея виховання у дітей патріотизму, формування любові до життя в таких закладах втілювалися через активні прогулянки і розваги, рухливі ігри і фізичні вправи просто неба.

Під впливом учення Ж.-Ж. Руссо та теорії віденського професора А. Бореллі щодо механіки людського організму виникає німецька школа гімнастики, представниками якої визначаємо Г. Фіта та Гутс-Мутса. Перша школа, де поруч з розумовим навчанням вважають доцільним введення фізичного виховання, виникла в Німеччині, зокрема в Дессау вчитель математики Г. Фіт (1763-1836 рр.) розпочав викладання фізичних вправ.

Новацією, яку здійснив Г. Фіт, стало комплексне вивчення фізичних вправ, і, відповідно, їх класифікація на прості і складні. Педагог пропонував враховувати принцип наступності: від простого до складного – від ходьби і бігу до боротьби, від стрибків з місця і лазіння до греблі, плавання, фехтування; принцип відповідності змісту фізичного навантаження віковим та персональним можливостям дитини.

Один із засновників німецької школи фізичного виховання Й. Ф. Гутс-Мутс запровадив у практику тодішнього закладу освіти комплекси загальнорозвиваючих фізичних вправ, обґрунтував використання загартовувальних процедур: ранкової гімнастики, рухливих ігор просто неба тощо. Результатом тривалих власних спостережень Гутс-Мутса стало створення комплексу спортивного гімнастичного обладнання та методичних рекомендацій по організації фізичних вправ на ньому, оприлюднених у праці «Гімнастика для

юнацтва», що широко використовували в європейських країнах – Німеччині, Чехії [453].

Педагоги стали ідеологами використання потенціалу античної фізичної культури, народних рухливих ігор і забав та можливостей бойових мистецтв у єдиній гімнастичній системі. Авторські підходи до проведення гімнастичних вправ, обґрунтування комплексу багатоборства знайшли відображення у теоретико-методичних працях: «Гімнастика для синів Вітчизни», самоучителя з плавання Й. Гутс-Мутса та «Досвід енциклопедії фізичних вправ» Г. Фіта [458]. Їх власні теоретико-методичні рекомендації щодо організації гімнастики в закладах освіти були використані Ф. Нахтегалем (Данія) та Г. Кліасом (Швейцарія, Нідерланди) за основу при створенні навчальних посібників, затверджених на державному рівні.

Визнання фізичного виховання як безпосереднього чинника усебічного розвитку дитини спонукало до іншого, фахового зацікавлення впровадженням занять фізичною культурою в школах більшості європейських країн. Значну увагу науковців викликали засоби, які гармонійно забезпечували формування фізичних якостей, високого рівня розумового, духовного та морально-релігійного зростання.

На ситуацію в регіоні вплинули доступні для тогочасних педагогів німецькі, французькі, англійські та інші видання з питань фізичного виховання й розвитку шкільної молоді, а саме: Дж. Страт «Спорт та розваги англійського народу» (1801 р.), П. Лінг «Загальні підстави гімнастики» (1834 р.), Ч. Айзелен «Гімнастичні вправи» (1845 р.), А. Мауль «Навчальний посібник для навчання гімнастики у школах для хлопчиків (Методи навчання)».

Гімнастичні системи були спрямованими на гармонійний розвиток, збереження й укріплення здоров'я кожного учня, проте кожній системі були притаманні власні характерні ознаки. Система Г. Демені базувалась на статевій диференціації фізичних вправ: для дівчат їх метою було стимулювання рухливості, спритності й гармонійності через естетику рухів, для хлопців – підбір вправ здійснювався за принципом наближеності до спортивної діяльності.

Різнобічні інтереси викладача, науковця, поета і композитора Е. Далькроза зумовили зародження «Ритмічної гімнастики». Пропонуючи учням рухатися в такт музиці, вчений зауважував на здатності одночасної передачі тілом учнів найдрібніших деталей ритму і мелодії. Рухи, що відповідали кожному музичному фрагменту, сприяли створенню нотної системи, яка, в свою чергу, уможлиблювала передачу тривалості музики рухами [221].

Отже, теоретичний та практичний доробок учених і фахівців-практиків західноєвропейських країн, наявність окремих гімнастичних систем вплинули на розвиток фізичного виховання та спорту всієї Європи і, відповідно, на Буковині у зазначений період.

Шведський педагог П'єр Генріх Лінг обґрунтував поширену в навчальних закладах європейських країн, зокрема на теренах Австро-Угорської імперії досліджуваного періоду «шведську гімнастику». Однією із вагомих рис, що вплинула на подальший розвиток та поширення цієї системи стало замовлення уряду Швеції на створення національної системи фізичного виховання. Її мета ґрунтувалась на засадах анатомії та фізіології і полягала у фізичному розвитку організму з раннього віку та оздоровленні людини. Формування рухових умінь і навичок, виховання прагнення досягти результату та перемоги, поваги до суперників, на його думку не було першочерговою потребою, отже педагогічне значення гімнастики взагалі не враховувалось.

За основу класифікації фізичних вправ П. Лінг використав анатомічні засади: окрема вправа для певної частини тіла: рук, ніг, черевного пресу, спини. Також шведській системі притаманні вправи для поліпшення серцевої діяльності, заспокійливі та для розвитку дихання.

Шведській системі були притаманні риси військової гімнастичної системи: «Шкільна гімнастика... безумовно в усьому тотожна з гімнастикою військовою. У піхотних полках і у флоті рекрути роблять абсолютно ті ж вправи, як і діти....марширування, вправи рук, масові вправи, в яких точне пасивне підкорення – правило, а дисципліна – головна мета» [221, с. 113].

Син науковця, Я. Лінг, повністю зберіг загальні принципи і завдання гімнастики батька, розробив схему уроку, яка складалась з строго окреслених 14–16 частин. Частина вправ уроку різко підвищувала загальну фізичну напругу (наприклад, вправи в підтягуванні, ходьба з підстрибуванням, стрибки), інша частина – заспокоювала організм (вправи на рівновагу, відволікаючі і дихальні вправи). Схематично представлений урок виглядав кривою у формі подвійної хвилі, вища з яких припадала ближче до кінця уроку. До позитивних рис цієї системи, які вплинули на її поширення, сучасники відносили доступність, безпечність та можливість дозувати фізичне навантаження, а також великий вибір вправ і розроблені методичні вказівки.

Наприкінці XIX ст. шведська система стала зазнавати критики з боку фахівців фізичного виховання. Відповідно, удосконалення зачепили схему уроку: вона спростилася, були введені рухливі ігри; Я. Лінг запровадив шведську стінку, та шведську лавку, подвійний бум.

Утім, до недоліків шведської гімнастики, зараховували також обмеження занять на свіжому повітрі, та обов'язкове виконання у фізкультурних залах та класах [221, с. 114].

З початку XIX ст. у Німеччині фізичну культуру культивували здебільшого серед забезпечених верств населення. Проте вже на початку XX ст. кількість членів спортивних організацій та товариств перевищувала 300 тис. осіб, а впровадження фізичного виховання в навчально-виховний процес закладів освіти стимулювало процес фізичного вдосконалення як необхідного та обов'язкового складника повноцінного життя.

Несподівана поразка Пруссії у війні з Наполеоном, найсильнішою військової держави Європи XIX ст. викликала неоднозначну реакцію населення: обурена молодь прагнула опанувати військову справу задля захисту батьківщини. Суспільне невдоволення та ідеї про необхідність боротьби за волю і єдність Німеччини трансформувались у громадський рух, який очолив Фрідріх Ян (1778 – 1852 рр.). На гімнастичному майданчику в Берліні Ф. Ян та його однодумці організували заняття гімнастикою для молоді, воєнізовані ігри і

походи та бесіди патріотичного характеру. Популярність новій гімнастичній системі принесли такі ж заняття на таких же майданчиках в інших містах. Так, з розрізнених гуртків гімнастики в Німеччині виник гімнастичний «турненський» рух, що відіграв велику роль у подальшому розвитку фізичної культури в цій країні. Ф. Ян та його найближчий помічник Ч. Ейзелен розробили техніку значної кількості гімнастичних вправ на турніку, брусах; вдосконалили та урізноманітнили використання у фізичній підготовці дерев'яного коня.

Характерним для австрійських та німецьких шкіл початку ХІХ ст. стало визнання фізичного виховання як обов'язкового складника формування загальної культури особистості, починаючи з раннього віку, і саме на цих засадах базувалась організація безпосередньо навчального процесу. У 40-х роках ХІХ ст. гімнастика («турнен») вводиться як предмет у навчальні заклади Німеччини. Однак їх «турнен» не був пристосований для школи – були відсутні структура уроку, його зміст та методика проведення, взагалі не розглядались проблеми дозування навантаження та відпочинку тощо. Цю роботу виконав Адольф Шпісс (1810-1853 рр.)

З метою упорядкування вправ та створення системи засновник шкільної гімнастики Німеччини А. Шпіс, виокремив спортивний і педагогічний складники мети гімнастики – відмінне оволодіння власним тілом, створення «інструмента для духу» та засадничий принцип – масовість. Загальнорозвиваючі вправи для школярів визначені педагогом ефективними через те, що їх організація не потребує надмірних зусиль, попередньої підготовки і можлива одночасно з великою кількістю учнів. На його думку, завданням комплексу таких вправ стало, зокрема формування учнівського колективу «...кожного зробити членом групи,..... які відчуватимуть єдність завдяки спільному заняттю» [460, с. 99-103].

Відповідно, наступним кроком педагог-практик виокремив власну схему уроку гімнастики, основні положення якої були опубліковані в книзі «Вчення про турненське мистецтво» (1840 р.). Урок гімнастики за системою А. Шпіса містив порядкові вправи (стройові і шикувальні), комплекс вільних вправ (рухи

із суглобової гімнастики Й. Песталоці і гімнастики Г. Фіта) як складників підготовчої частини. В основну – гімнастичну входили як персональні так і групові вправи на снарядах: на довгій поперечині й брусах, рядах сходів тощо. В останній частині уроку повинні бути організовані ігри і масові вправи. Особливістю німецької системи було те, що важливим був сам рух та кількість його повторів, а не його якість: контроль за правильним положенням рук, ніг, тулуба не здійснювався. Вправи, а не комплекс, повторювали декілька разів, навіть декілька десятків разів, логічний перехід від одних рухів до інших, не застосовувався.

Ця система без змін проіснувала в Німеччині близько 30 років, а її удосконалений варіант, на думку істориків фізичної культури, активно використовувався майже до Другої світової війни [381, с. 69].

Відповідно до державного указу про шкільну гімнастику (1842 р.), у німецьких школах другої половини ХІХ ст. виховання фізичне розглядали як особливу форму військового виховання юнаків. «Яністи» не вважали жінок і дівчат учасниками фізичного виховання, відверто негативно висловлюючись навіть про можливі спроби: «Гімнастика – суто чоловіча справа, її метою вважаємо виховання придатності до військової служби» [467, с. 54-56].

А. Шпіс, навпаки відстоював не тільки сам факт жіночого фізичного виховання, втіливши у життя ідею раціональності та естетичності гімнастики для дівчат та жінок автор системи запропонував показові масові виступи із комплексами вправ на урочистих заходах у школах і містах.

Основний зміст виховного впливу гімнастики за системою А. Шпіса, визначався за формулою: виховання дисципліни кожного – це дисципліна суспільства, і тому «іде на користь спільноти». Йдеться про громадське життя у сім'ї, родині, громаді, державі, найвиразніше це виявляється при вступі кожного громадянина на військову службу. Крім того, педагог зумів творчо використати набуток своїх попередників, про що свідчать і архівні дані [470, с. 14] та сміливо запровадити нові форми фізичного виховання та порядок і дисципліну.

Отже, дані моделі шкільної гімнастики виступали реальними альтернативами одна до одної – система Ф. Яна проголосила заняття фізичними вправами в позашкільний час, на добровільних засадах, незалежно від школи; а система А. Шпіса, навпаки, вимагала тісного контакту зі школою, надання гімнастиці статусу обов'язкового навчального предмета для хлопців і дівчат, створення відповідної бази – спортивного залу і майданчику. За його переконаннями, щоденні заняття гімнастикою повинен проводити фахівець та задля визначення ефективності варто відповідно оцінювати розвиток фізичних якостей і технічну підготовку кожного учня.

Створення національних систем гімнастики в ХІХ ст., були обумовлені суспільними запитами. Серед них – потреба в одночасності дій, чіткого виконання команд, вмілих дій; визначення гімнастики як засобу зміцнення здоров'я й розвитку фізичних сил людини; та реалізація виховання молоді через єдиний результативний метод – гімнастику. Отже, виникнення трьох напрямків у розвитку гімнастики (гігієнічний, атлетичний та прикладний), формування національних систем фізичного виховання, зокрема шкільних, їх поширення в різних країнах Європи та систематичне удосконалення їх змісту за рахунок використання новітніх форм і методів роботи, синтезу саме гімнастичних вправ та ігор, винайдення й застосування нового обладнання і інвентарю, наукового підходу до контролю за навантаженням на організм дітей та молоді виокремлюємо як одну із основних тенденцій розвитку фізичного виховання на теренах Європи.

Потужний технічний, суспільний і культурний розвиток Європи другої половини ХІХ ст. з однієї сторони, розвиток цілої низки гімнастичних систем та досягнення природничих і суспільних наук у вивченні впливу фізичних вправ на організм людини, прагнення людини «Нового часу» представити свої досягнення – з другої, спонукали до формування системи міжнародних змагань та організаційних структур міжнародного спорту [144].

Епізодичні змагання з ковзанів, плавання, стрільби, крикету і професійного боксу, які відіграли новаторську роль у формуванні системи

міжнародних змагань, проводилися ще в першій половині XIX століття. Ці змагання, які організовувалися на основі викликів, проводились у першу чергу під патронатом англійських видавництв газет і журналів. У списку призерів змагань з бігу на ковзанах у Нідерландах, що проводилися з 1850-х років та були чи не наймасовішими зимовими заходами, поступово з'явилися імена англійських, датських і шведських спортсменів.

Видатними подіями стали перша першість світу з шахів, організована у Лондоні (1851 р.), стрілецькі змагання в Буді (1871 р.). Заслуговує уваги той факт, що у цей період окремі види спорту були на стадії зародження та ще не мали загальних правил проведення змагань, пізніше, заднім числом, були оголошені «неофіційними» першостями Європи і світу. Це – Уімблдонська першість Англії з тенісу на трав'яних кортах, яка стала з 1877 р. міжнародною, Кубок Девіса, що вважаються найавторитетнішими змаганнями у цьому виді спорту з 1900 р. За ініціативи німецьких та австро-угорських товариств у 1899 р. було організовану першу першість Європи з плавання. Згодом, кількість учасників таких змагань перевищувала 200 чоловік. Вдало проведені чемпіонати континенту з легкої атлетики – м. Берлін (1891 р.), Європи з тенісу (на глиняно-пісчаному майданчику) – м. Гамбург (1899 р.), чемпіонат світу з класичної боротьби – у Вені (1904 р.). Також були спроби організувати подібні змагання з веслування, хокею з шайбою, гімнастики, ручного м'яча, боксу, фехтування і водного поло. Серія конфліктів суб'єктивного характеру, скандали довкола чемпіонатів Європи та світу, випадковість проведення, низький рівень організацій заходів та цінності першостей, які проводилися неодноразово протягом одного року переконали федерації в тому, що міжнародні змагання повинні організовувати офіційні організації за єдиними умовами і правилами.

Шляхами наведення порядку у плутанині світових змагань стали видані перші міжнародні правила, заснування обліку спортивних результатів, створення офіційних першостей та календар змагань. За міжнародними правилами вже у 1891 р. у Гамбурзі відбулася європейська першість з

фігурного катання, а в 1892 р. у Вені – перший чемпіонат Європи за швидкісного бігу на ковзанах, у 1893 р. в італійському місті Орта відбувся чемпіонат Європи з веслування. Що стосується першості континентів, то приклад Європи перейняла лише Південна Америка. Спорт завоював країни цього континенту ще перед першою світовою війною.

У результаті росту інтересу до фізичної культури і диференціації видів спорту утворилися організаційні форми, які і сформувалися у самостійні фізкультурно-спортивні товариства. Розвиток такого напрямку був характерний у першу чергу для тих країн – Бельгія, Німеччина, Австро-Угорська монархія і Скандинавські країни, де спортивна діяльність виросла в основному із гімнастичного руху. За досліджуваного періоду спортивні об'єднання функціонували у відповідності зі своїми власними правилами. Але потреба уніфікації норм діяльності в різних видах спорту викликала необхідність створення спеціальних союзів із загальнодержавною компетенцією. Які шляхом організації змагань, розробки єдиних правил та обліку, затвердження результатів сприяли розвитку фізкультурного руху. У Європі слідом за англійською футбольною лігою (1863 р.) виникли бельгійська, німецька, італійська, нідерландська і французька гімнастичні федерації, англійські федерації регбі, плавання, парусного і ковзанярського спорту, веслування і легкої атлетики, французька та бельгійська федерації велосипедного спорту.

Шлях від утворення федерацій в окремих видах спорту до створення загальнодержавних керівних і координаційних органів, які будувалися на основі різних принципів і в різних організаційних рамках (національна ліга, рада у справах фізичної культури і спорту, спортивний центр), був уже більш суперечливим. Це можна пояснити тим, що гімнасти і легкоатлети вважали свої види спорту головними у відношенні до всіх інших. Тому в Європі через боротьбу між федераціями гімнастики і легкої атлетики, яка явно відображала зіткнення інтересів різних соціальних груп, тільки перед першою світовою війною почалося утворення єдиних керівних організацій. В Англії конфлікт між любителями і професіоналами, який виник ще раніше, віддаляв об'єднання. В

Австро-Угорщині аналогічну роль тимчасово відігравали гімнастичний і легкоатлетичний союзи.

Так, у 1881 р. створено Європейську спілку гімнастику, у 1892 р. – Міжнародну федерацію веслування (FISA) та Міжнародну спілку ковзанярського спорту (ISU). У 1887 р. створена Міжнародна федерація гімнастики (IFG), у 1900 р. – Міжнародна федерація велосипедистів (UCI), у 1904 р. – Міжнародна федерація футбольних асоціацій (FIFA), у 1905 р. – Міжнародну спілку стрілецького спорту (ISSF), у 1908 р. – Міжнародна аматорська федерація плавання, Ліга хокею тощо. У 1912 р. – Міжнародна аматорська легкоатлетична федерація (IAAF), а в 1913 р. – Міжнародна федерація плавання (FINA), та фехтування (ФІЄ).

Урядова політика більшості держав, вбачаючи у такій діяльності засіб виховання і контролю молоді, її допризовної підготовки, сприяла підтримці фізичного виховання і спорту, підтримувала тягу молоді до спорту, заохочувала зростання кількості спортивних організацій. Отже, активізація діяльності у напрямі організації фізкультурно-оздоровчих заходів і змагань та розвиток організаційних форм сучасного спортивного життя – спортивних товариств, секцій та спортивних об'єднань (федерацій, асоціацій, спілок) визначаємо ще однією тенденцією, що впливала на розвій фізичного виховання дітей та молоді Буковини другої половини – початку ХХ ст.

Ще однією загальною європейською тенденцією розвитку фізичного виховання та спорту у зазначений період стали відродження Олімпійських ігор та діяльність фахових спортивних друкованих видань. На думку А. Гусева, М. Пальмієрі, здійснивши спробу відродити поняття «олімпійські ігри» та І. Меркуріаліс (автор посібника «Мистецтво гімнастики», 1569 р.), наголосивши на вагомості грецьких олімпіад як визначних культурних, соціальних, економічних і політичних подій, чітко визначили вирішальне місце фізичного виховання в житті тогочасного суспільства [86, с. 57].

У другій половині – кінець ХІХ століття у більшості країн «спорт» ще розглядався як засіб організації дозвілля, але визнавався суспільним явищем:

змагання з різних видів спорту перетворились з епізодичних у систематичні (в м. Афіни, Греція протягом 20-ти років проводились змагання з легкої атлетики: у 1859, 1870, 1875 і 1879 рр.), поширились міжзональні змагання, кубки, чемпіонати, першості тощо. Потужна діяльність пропагандистів і активістів тіловиховання І. Аквілла, Р. Довера та французького історика, поета, громадського діяча барона П. де Кубертена (1863-1937 рр.) вилилась у створення комітету із пропаганди фізичного виховання (1887 р.), який згодом став складником національної ліги фізичного виховання. Далі, питання про організацію міжнародних змагань за зразком античних Олімпійських ігор було представлено бароном у власному виступі на Міжнародному атлетичному конгресі (15 липня 1889 р., м. Париж) та на сторінках часопису «Le Temps». Власну концепцію олімпізму та офіційну пропозицію про відновлення Олімпійських ігор П. де Кубертен презентував у виступі-лекції святкуванні в Сорбонському університеті п'ятиріччя створення Французького легкоатлетичного союзу (1892 р.) [221, с. 227].

Підсумком такої енергійної діяльності П. де Кубертена став установчий конгрес (16 червня 1894 р. м. Париж), результатом роботи якого стало створення Міжнародного олімпійського комітету (МОК), призначення президента – Д. Вікелас (1835-1908 рр.), генерального секретаря – П. де Кубертена, визначені дата й місце проведення першої Олімпіади – 1896 р., м. Афіни; затвердження Олімпійської хартії, де знайшли відображення засади міжнародного олімпійського руху (мета і завдання, правила організації ігор, права та обов'язки членів МОК) [278, с. 56-59].

Отже, розвиток сучасного олімпійського руху, проведення установчого конгресу (16 червня 1894 р.), створення Міжнародного олімпійського комітету, проведення першої Олімпіади сучасності (1896 р.), та бурхливий розвиток спорту як виду діяльності – поява нових видів спорту, організація регіональних і міжнародних спілок за видами спорту, проведення численної кількості спортивних змагань з додатковими видовищами і глядачами (зادля отримання доходів від заходу), які привертають до себе увагу і викликають зацікавленість

європейських та американських засобів масової інформації, визначаємо як загальну тенденцію розвитку фізичного виховання дітей та молоді досліджуваного періоду.

Зрозуміло, що різноманітні аспекти фізичного виховання і спорту внаслідок росту популярності за рахунок упровадження фізичного виховання в навчальну програму закладів освіти, функціонування різноманітних гімнастичних систем; появи сучасних видів спорту, виникнення міжнародних і регіональних федерацій, перетворення спортивного видовища в комерційний захід (ставки, парі); бурхливого розвитку олімпізму; зростання потреби знань про власне тіло, специфіку його руху, впливу навантаження на організм людини тощо не могли не висвітлюватись на сторінках ЗМІ і не могли не спричинити виокремлення фізкультурно-спортивних видань.

М. Лагутіна, дослідниця англійської спортивної журналістики досліджуваного періоду, назвала датою її народження жовтень 1792 р., коли побачив світ перший номер «The Sporting Magazine», різновид альманаху, в якому протягом перших 30-ти років видання розміщались повідомлення про боксерські поєдинки, кінні перегони, календар спортивних подій. З 1849 р. журнал став називатись «New Sporting Magazine», а з грудня 1855 до 1870 р. носив назву «The New Sporting Magazine United with the Sportsman, Sporting review and Sporting Magazine» [229, с. 76-80].

Характерною рисою фізкультурно-спортивних видань Великобританії стала їх тривала діяльність, часто до нашого часу. З 1853 р. і по теперішній час видається щомісячник «The Field», який ще за досліджуваний період друкував інформацію про полювання, риболовлю, крикет, теніс. Значна кількість статей на сторінках журналу була присвячена становленню і розвитку «шкільних правил футболу», прийнятих у закладах Ітону, Харроу, Регбі. Саме правила гри стали продуктом зворотнього зв'язку дописувачів, авторів і редакції видання. Результатом зацікавлення населення країни туристичною тематикою стала поява «The Alpine Journal» (1863 р. до тепер).

Першою щотижневою ілюстрованою газетою із головною темою – фізичне виховання і спорт – стала «Bell's Life in London, and Sporting Chronicle» (1822-1886 pp.). Саме на її сторінках розташовані матеріали про любительські та професійні поєдинки боксерів, перегони крикет, греблю; друкувала повідомлення фізкультурно-спортивних товариств, новини королівської родини, театральні огляди. Газету названо одним із найавторитетніших видань в історії спорту Великої Британії: починаючи з 3 000 одиниць тираж сягав 30 000 на тиждень (1850 р.), видання проіснувало 64 роки, було видано 3 799 номерів, співпрацювало з Ч. Дікенсом, Р. Сьортисом. У 1886 р. «Bell's Life» була поглинена «The Sporting Life» [462, с. 19]

Періодичні видання не тільки інформували, а й впливали на розвиток фізичного виховання і спорту. Так, К. Морлі, капітан клубу «Barnes Rugby Football Club», у листі, опублікованому в «Bell's», запросив представників інших клубів на збори в таверні «Вільні каменярі» задля фіксації єдиних правил гри. Результатом зустрічі стало заснування 26 жовтня 1863 р. Футбольної асоціації Англії [463, с. 88].

У 1875 р. редакція «The Field» під керівництвом Джон Г. Уолш заснувала «Англійський клуб крикету», відкритий кубок Уімблдонського тенісного чемпіонату, сприяла появі спеціалізованих «The Bicycling News» (1876-1897 pp.), «The Cycle» (1893 р.) [393, с. 42–53.].

Одним із відомих французьких фізкультурно-спортивних видань став журнал «Revue Athlétique», що за ініціативи П. Кубертена щомісячно видавався в Парижі. Понад 700 сторінок річної підшивки журналу за 1890 р. охоплювали значну кількість проблем галузі. Підтвердженням цього є перелік статей, що були надруковані тільки в 1890 році: «Правила гри в футбол», «Програма змагань з гімнастики серед школярів», «Статут та регламент діяльності товариства спортивної атлетики», «Проект М. Гузола» та багато іншого. На сторінках журналу були надруковані перші редакції Олімпійської хартії та «Оди спорту» (дивись додаток Б) [475].

Характерною рисою реформування Австро-Угорської імперії другої половини XIX ст. стало широке проголошення рівності всіх громадян, однакових можливостей при влаштуванні на державну посаду, свободи пересування, недоторканності приватної власності, таємниці листування, свободи слова та друку, віри та совісті, обрання професії та здобуття фахової освіти, громадських зборів тощо.

Враховуючи те, що німецька мова була проголошена як державна, засвідчуємо факт використання німецької термінології у визначенні засадничих положень фізичного виховання. Так, в освітніх актах 1849 і 1869 рр. які, зокрема, затвердили впровадження навчального предмету «гімнастика» («turn» – С. Д.) у навчальну програму закладів народної та середньої освіти, в його зміст входили безпосередньо гімнастичні вправи (комплекси вправ з предметами та гімнастичних снарядів, особисті і групові тощо), легка атлетика (біг, стрибки та метання), танцювальні вправи, ігри, прогулянки різної тривалості і походи [81; 417].

Тогочасні фахівці, синтезувавши гімнастику і народні рухливі ігри, забави, елементи бойових мистецтв і трудову діяльність, елементи легкої атлетики та зимових видів «спорту», використовували термін «гімнастика» за тодішньою усталеною термінологією, охоплюючи набагато більше: 1) загартування водою, повітрям тощо; 2) вправи для розвитку витривалості, сили, спритності (переважно під час ігрової діяльності); 3) гімнастику; 4) біг на ковзанах, лижах, перенесення важких предметів; 5) ігри і розваги; 6) плавання, верхову їзду, фехтування, танці; 7) ручну працю тощо.

Основні завдання тогочасної «гімнастики» співзвучні із сучасними завданнями фізичного виховання, а саме: підвищення функціональних можливостей організму, сприяння розвитку особистості, боротьба із шкідливими звичками, формування думки про потребу занять фізичними вправами для всього населення, зокрема дівчат і хлопців тощо.

Необхідно зазначити, що державне пресове видання Австро-Угорської імперії – «Вісник законів держаних»/«Дневник законов и распоряджений для

герцогства Буковини» (назва періодично змінювалась – С. Д.) – видавалось двома мовами: німецькою й українською. В українському викладенні змісту законів фіксуємо термін «руханка» як синонім «гімнастики» і «фізичного виховання». Наприклад, нормативні акти, що регламентували засади підготовки вчителів фізичного виховання («учительського уряду для руханки (гімнастики)» – С. Д.) незважаючи на незначну кількість – 3 документи, систематично доопрацьовувались і змінювались. Так, закон від 1873 року визначив мету навчання гімнастики в гімназіях Австро-Угорщини: «з огляду на прагнення до гармонійного загального розвитку і встановлення рівноваги між духовною і фізичною діяльністю, гімнастика невід’ємним складником виховання і навчання». Крім того, гімнастика визнавалась школою руху, яка має незаперечне значення для здоров’я [464].

А приписи «Про набуванє уздібнення до учительського уряду для руханки (гімнастики) при середніх школах» від 30 жовтня 1913, виокремили вимоги до іспиту для вчителів фехтування («борби на шаблі»), плавання і для організаторів (тренерів) спортивних ігор у школах, синтезувавши таким чином фізичне виховання, певні види спорту та ігрову діяльність [469, с. 112].

У тексті розпорядження міністра віросповідань та просвіти Австро-Угорщини, а саме в умовах допуску бажаючих здавати іспит, виокремлено такий документ як перелік усіх напрямів «тілесного виобразования», а саме якими видами фізичних вправ або спорту кандидат займався, яким фізкультурним інвентарем він оволодів. Цікаво, для кандидатів, що вже склали іспит з педагогіки та фізіології, вимагали посвідчення про вдале проходження курсу з плавання [344, с. 836].

Теоретична частина такого іспиту включала питання з анатомії і фізіології, теоретичні основи фізичного виховання; специфіку першої допомоги при нещасних випадках [344, с. 836].

Термін «тілесне виховання» фіксуємо в архівних документах і раніше [191, арк. 11; 192, арк. 8-9; 195, арк. 4; 198, арк.6], але в офіційному документі вперше зустрічаємо в звітних матеріалах газети «Учитель», в яких зафіксовано

прийняття 15 вересня 1890 р. Міністерством віросповідань і просвіти закону «Про введення забав для молоді шкільної». У змісті термін «гімнастика» замінено на «фізичне/тілесне виховання» дітей та молоді («Körperliche Erziehung der Jugend» – нім. С. Д.) [37, 9-10; 468].

За твердженням дослідниці фізичного виховання на Буковині О. Цибанюк цей закон став поштовхом до реформування в подальшому освітньої системи, зокрема фізичного виховання, адже зумовив не тільки розширення переліку фізичних вправ, а й наповнення їх новим змістом, врахування гендерного аспекту відповідно до запитів європейських освітніх системах [184, арк. 4; 186, арк. 15; 194, арк. 3; 416, с. 12].

Положення закону «Про введення забав для молоді» викликали бурхливу полеміку серед педагогів, фахівців на сторінках освітніх видань всієї імперії й потребували потужного методичного підґрунтя, зокрема їх аналіз було внесено в порядок денний II Міжнародного конгресу з розвитку фізичної культури молоді в м. Льеж, Франція [201, арк. 7-8].

Крім того, був створений проєкт створення центрального регіонального закладу фізичного виховання школярів та філії австро-угорського Олімпійського комітету [209, арк. 4]. А роль ігрової діяльності у фізичному розвитку молодого організму стала однією із тем підсекції на Міжнародному конгресі з питань шкільної гігієни в м. Париж (1909 р.) [46, арк. 44-49].

Фізичне виховання і спорт має свою історію розвитку і функціонування термінологічного апарату. Науковці стверджують, що розвиток фізкультурної і спортивної термінології, пов'язаний із періодом бурхливого становлення системи фізичного виховання в Європі протягом XIX ст.: формування гімнастичних систем («турнкунст» Ф. Яна, шведська система П. і Я. Лінга, сокільська гімнастика М. Тирша тощо), законодавче виокремлення навчального предмету «Гімнастика» («turn» німецькою) для закладів освіти (Прусія, Австро-Угорська імперія), поява закладів підготовки вчителів гімнастики (школи, курси), активна діяльність громадських товариств тощо. У кінці XIX століття відбувалося організаційне оформлення окремих видів спорту – засновувалися

спортивні федерації, формувалися єдині правила змагань, зароджувалася теорія спортивного тренування.

Отже, оформлення терміну «фізичне виховання», розвиток фахової термінології (терміни фізіології, анатомії, біомеханіки тощо; технічної (опис спортивних споруд та інвентаря, екіпіровки спортсменів), назв спорту, що характеризують види спорту, термінів-команд тощо [20, с. 11; 33, с. 9-10; 206, арк. 7-8; 233, с. 123; 288, с. 11; 443, с. 11]. в історичному контексті визначаємо ще однією тенденцією розвитку фізичного виховання та спорту у зазначений період.

1.3 Чинники, що впливали на появу і активізацію освітньої фізкультурно-спортивної тематики на сторінках преси Буковини досліджуваного періоду

Буковина, австрійська провінція з 1775 р. внаслідок підписання Кучук-Кайнарджійської мирної (21 липня 1774 р.) та австрійсько-турецької (7 травня 1775 р.) угод, з січня 1849 р. – коронний край Герцогство Буковина, а з 9 грудня 1862 р. – автономний коронний край Герцогство Буковина [112, с. 187-191], за свідченнями дослідників краю була повноцінним учасником всіх політичних, економічних та соціально-культурних подій, що відбувались в Європі в цілому, зокрема Австро-Угорській імперії досліджуваного періоду. Революційні події, що відбулись в Європі впродовж XIX ст., проголосивши ідеї свободи, рівності і братерства, створили відповідні передумови для демократичних перетворень у всьому світі. Результатом революцій 1848-1849 рр., якими була охоплена Європа, стало утвердження буржуазних відносин, соціально-економічного і суспільно-політичного ладу, становлення світового ринку, налагодження активних ділових, дипломатичних та культурних зв'язків, нових засобів комунікації тощо [281].

Реорганізація держави, спричинена революційними подіями 1848 р., а саме трансформація в дуалістичну монархію – Австро-Угорщину (1867 р.), в якій декларувались демократичні засади (рівність усіх громадян, свобода

пересування, занять, право володінням рухомим і нерухомим майном, вільно висловлювати свої думки, сповідати власну віру, вчити і навчатись рідною мовою, засновувати і видавати пресу державною і рідною мовами, організовувати партії, громадські товариства та інші об'єднання) сприяла розвитку преси на Буковині, вираженому у збільшенні кількості видань, зокрема локальних, провінційних, і розширенні кола передплатників і читачів, появі газет та журналів різними мовами, зокрема українською. Держава не тільки не перешкоджає видавати часописи різними мовами для українського читача, але навіть і сама видає офіційні органи українською мовою. З восьми україномовних часописів, що виходили на західноукраїнських землях Австрії, у 1848-1850 рр., шість було урядових або отримали підтримку уряду.

Отже, всі ці об'єктивні суспільно-політичні чинники сприяли потужному розвитку преси в краї, урізноманітненню жанровості, і, відповідно, тематики, збільшенню рівня доступності населення Буковини до будь-якої інформації.

Дослідники історії краю (О. Добжанський, М. Кожокар, С. Осачук, Ю. Тумак, О. Цибанюк) визначали, що основними рисами національно-культурного та громадського руху Буковини стала відповідність мети, завдань та змісту діяльності громадських об'єднань соціальним та культурним запитам населення. За визначенням Ю. Тумака, у краї у другій половині XIX – початку XX ст. активно діяли казино товариства та стрілецькі спілки під загальною назвою – об'єднання для розваг; мережа фахових, мистецьких, літературно-наукових, просвітницьких та жіночих організацій. Ще одним потужним струменем товариського руху стали скаутські, жіночі, пожежно-гімнастичні, антиалкогольні, академічні, фізкультурно-спортивні товариства.

До групи «загальнокорисних» товариств належали літературно-наукові та мистецькі спілки культурного спрямування: «Товариство сприяння науковій освіті у Чернівцях» (1869 р.), «Товариш народу» (1883 р.). Активними були спілки представників професії – «Товариство лікарів у Чернівцях» (1869 р.), «Товариство пожежників у Чернівцях» (1869 р.), «Перше буковинське

товариство листонош і службовців», «Буковинське крайове товариство вчителів» (обидва 1870 р.), «Поступ» (1871 р.) [281, с. 43].

Значна кількість з них видавали власні друковані видання, так, починаючи з 1873 р. товариство «Поступ» фінансувало власний часопис «Буковинські педагогічні листки» («Bukowiner Pädagogische Blätter»), на сторінках якого друкувались матеріали педагогічного напрямку, зокрема, описувались інноваційні для того часу методики, аспекти тіловиховання дівчат, розглядались актуальні питання режиму дня, харчування [3, с. 26; 29-31; 67, с. 23; 68, с. 19; 78; 79, с. 115-126; 120, с. 178].

Буковинські фізкультурно-спортивні товариства «Загальне гімнастичне товариство у Чернівцях» (1867 р.), «Чернівецьке товариство ковзанярів» (1873 р.), «Перший буковинський клуб велосипедистів» (1886-1887 рр.), «Туррістенклуб», «Лаун-теніс клуб» (1896 р.), фехтувальний клуб «Чернфехтклуб» (1902 р.) об'єднали всіх буковинських прихильників здорового способу життя [163, арк. 27; 184, арк. 12-13; 185, арк. 2-3; 187, арк. 2; 195, арк. 3].

За твердженням Ю. Тумака, регіональна преса підтримувала появу і розвиток новозаснованих спілок, зокрема тих, які своєю засадничою метою визнавали світське спілкування та відпочинок: «Казино-товариства», які виникли в краї у 60-тих рр. XIX ст. – у Чернівцях (1860 та 1877 рр.); Сучаві і Радівцях (1861-1862 рр.) [397, с. 211]. Причиною такої підтримки стала бурхлива позитивна реакція на систематичні змагання з кегельбану, проведені спортклубом «Казино-кегельбан» у 1881 р. [194, арк. 2-3].

Намагання об'єднання населення краю за національною ознакою трансформувалось у появу товариств (читалень), загальною метою яких стала підтримка національної мови і культури, розвиток освіти: «Товариство румунської літератури і культури на Буковині» (1862 р.), товариство сприяння українській літературі «Руська Бесіда» (1869 р.), «Товариство братньої допомоги» (1867 р.) і польська «Читальня» (1869 р.), «Німецька читальня у Чернівцях» (1871 р.), «Чернівецька єврейська читальня» (1887 р.). Результати їх

діяльності, збільшення мережі (за 25 років існування «Руської Бесіди» у краї діяли 46 читалень, а у 1902 р. – 64), кількість заходів, їх різноманітність і популярність систематично висвітлювались на сторінках преси Буковини. Наприклад, «Русска правда» у своєму вересневому номері за 1890 р. розказала про реакцію жителів с. Лашківка на показову гру в шахи в читальні «Руської Бесіди» [322, с. 83].

Реакцією на ускладнення політичної ситуації в Європі початку ХХ століття стала активна діяльність товариства мілітаристичного напрямку: польський «Sokol» (1892 р.), український гімнастичний союз «Січ» (1904 р.) Напередодні Першої світової війни молодь краю стала активною учасницею філії загальнодержавного скаутського руху «Австрійський мандрівний птах» (1913 р.) та українського Пласту (1914 р.). Їх основною метою крім національного виховання, був розвиток краєзнавства і прикладного туризму.

Отже, активна діяльність розвиненої мережі різноманітних спілок, серед яких були також гімнастичні, фізкультурно-спортивні, скаутські, антиалкогольні товариства Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст., свідчить про потужний розвиток громадського руху краю, висвітлення результатів якого стало однією із основних тем пресових видань досліджуваного періоду.

Активізація політичного життя краю кінця ХІХ ст. вплинула на формування і розвиток загальнодержавних політичних партій та представників інтересів буковинців – місцевих національних політичних партій. Українські політичні партії Буковини австро-угорського періоду представлені чотирма струменями: народовським, радикальним, соціал-демократичним та москвофільським. В їх рядах об'єднались різні представники української громади, але, як зазначає О. Яремко, численними, за соціальним статусом, були інтелігенти та священики [444-446].

Радикальна партія Буковини виступала за окрему політико-адміністративну автономію певної території, в яку входили би Галичина та Буковина, її членами були здебільшого представники молоді: інтелігенти,

вчителі та частина селянства. Представниками українських робітників, кількість яких зростала за рахунок розвитку промисловості Буковини досліджуваного періоду, стала Буковинська соціал-демократична під проводом О. Безпалко. До складу Русско-народної партії входили українське православне духовенство, поміщики, чиновники та заможні селяни [335].

Слід зазначити, що із початком діяльності політичних партій склалася система української партійної преси, яка використовувалась для втілення в життя власних ідей та положень, програм партії тощо. Партійна преса була представлена на Буковині низкою газет – «Гасло» (1902-1903 рр.), «Руська Рада» (1905-1908 рр.), «Борба» (1907-1914 рр.), «Народна справа» (1907-1908 рр.), «Громадянин» (1909-1910 рр.) та «Буковина», яка 1908-1910 рр. являлась органом Української національно-демократичної партії та під егідою «Руської Ради» в Чернівцях (виходила в столиці краю з 1885 р. по 1910 р; під назвою «Нова Буковина» – з 1913 р. по 1914 р.; у Відні з 1915 р. по 1917 р. тощо – С.Д.).

Поява української партійної преси, яка представляла інтереси різних верств населення Буковини, формування редакційної політики та розширення тематичних рубрик партійних газет, які відповідали соціальним запитам читачів впливали на розвиток української преси краю досліджуваного періоду.

Отже, до регіональних чинників активізації висвітлення проблем фізичного виховання на сторінках українських газет і журналів краю у визначених хронологічних межах зараховуємо суспільно-політичні зміни в адмініструванні Буковини, а саме задеклароване право на видання преси; потужна діяльність широкої мережі фізкультурно-спортивних, мілітаристичних та гімнастичних товариств і спілок, поява української преси, яка представляла інтереси різних груп населення Буковини, формування редакційної політики та розширення тематичних рубрик партійних газет, які відповідали соціальним запитам читачів розширення тематики засобів масової інформації.

Типографське тиражування інформації стало якісно новим етапом у розвитку інформаційного процесу. Це, зокрема, проявилось у формуванні

нових рекламних жанрів – каталогу, проспекту, преїскуранта, друкованих афіш, оголошень, листків. Потреба в оперативній і загальнодоступній інформації сприяла виникненню в Західній Європі інформаційних бюро, які стали предтечою сучасних рекламних агенцій. У цей час виникає періодична преса, що стає новим інформативним джерелом і способом комунікації.

Необхідно також наголосити на наявності певного досвіду видання періодичної преси на західноукраїнських землях та впливі цього досвіду на здоров'язберігаючу тематику на сторінках буковинських газет та часописів. Історія преси України розпочинається виходом «Kurjer Lwowski» («Кур'єр львівський») 9 липня 1749 р., на сторінках якого польською мовою містилась інформація про події у житті міста [438]. Що правда, львівський літературознавець В. Щурат вважав, що 9 липня не було датою виходу першого тиражу, а датою певної події в житті м. Львова [437, с. 177]. А на думку І. Кревецького, це взагалі був одноразовий випуск з нагоди урочистого богослужіння єпископа Л. Шептицького [214, с. 7-28; 215, с. 16].

Наступним, на думку Л. Мельника і С. Наріжного став львівський тижневик «Gazette de Leopold» («Львівська газета»). Потужний часопис, ототожнювався з відомими виданнями Варшави «Gazette de Varsovie» та Відня «Gazette de Vienne», вийшов 15 січня 1776 р. французькою, а протягом 1776 р. було видано 52 номери. За змістом газета була суто інформаційною та складалась з повідомлень про політичні та культурні події Львова, Європи, світу – наприклад, звіт про Львівський ярмарок, святкування іменин царя Йосифа II, хроніка святкування Різдва Христового у містах Європи. Здебільшого джерелом походження інформації були тогочасні французькі та німецькі газети [254].

Саме у Львові на початку XIX ст. з'являються перші на Україні фахові часописи: у 1803 р. – «Militärische Zeitschrift» («Військовий журнал»), а в 1810-1811 рр. – «Annales Jurisprudentialiae» («Засади юриспруденції»). В 1811 р. починає виходити «Gazeta Lwowska» («Львівська газета»), яка з перервами видавалась до 2012 р. Засноване як приватне підприємство, видання внаслідок

придбання його урядом у 1847 році стало офіційним друкованим органом австрійської влади. Завдяки популярності запланований на початку вихід видання тричі на тиждень перетворився в 1848 році у щоденник. У числі її редакторів був й українець – М. Михалевич. Газета та її додатки («Всяка всячина», «Науковий та літературний посібник») публікували статті на історичні, етнографічні, літературні та педагогічні теми, містили українські твори в латинській транскрипції [474].

На Закарпатті перший часопис німецькою та мадярською мовами – «Kassa-Eperjesi Ertesito Koschau-Epar jeser Kundschaftsblatt» (1841-1914 pp.) став спільним для двох міст: Кошице і Пряшев. У цей період на Закарпатті з'являються нові часописи: ужгородський «Ungvári Értesitö» (угорська, 1845-1849 pp.), «Kassa Ungvári Hirdetményi Lap» (угорська, 1846 p.).

До офіційних часописів Австро-Угорщини зараховуємо «Загальний вісник державних законів Австрійської імперії» («Allgemeines Reichs-Gesetz und Regierungsblatt für das Kaiserthum Öesterreich») (1849 p.), що виходив у Відні та «Вісник для русинів в Австрійській державі» (1850-1856 pp.), що видавався в Австро-Угорщині для українців («Хронологичный списъ законовъ, розпоряженій и пр., которіи помъщени суть въ рочнику 1869 переводовъ вѣстника законовъ державнихъ для Буковины» – С.Д.) [345, с. 240-247].

Аналіз даних зростання кількості українських видань на західноукраїнських землях протягом 1849-1876 pp. дозволяє визначити, що порівняно із Галичиною, розвиток української преси Буковини знаходився в стабільній, не активній фазі. З 1850 по 1853 pp. на західноукраїнських землях систематично видавались 6 українських видань, 5 – у Львові, 1 – у столиці Буковини. У Коломиї, Ужгороді та Будапешті такі видання з'явилися у 70-их роках ХІХ ст. Ще однією рисою генези української преси цього періоду стали тимчасові припинення діяльності та її відновлення. Наприклад, у 1859 році з певних причин (побутових, економічних тощо) жодної офіційної газети або журналу на західноукраїнських землях не знайдено, а в 1863 p. відновлюють видання аж 6 друкованих засобів інформації [152-153].

У 80-90 роках XIX століття українська преса Буковини, Галичини і Закарпаття розвивається з новою силою. Однією із причин розвитку став перенос видавничої діяльності (разом із матеріальними ресурсами) на західноукраїнські землі внаслідок заборони українського друкованого слова в Російській імперії. У результаті кількість українських газет та журналів на західноукраїнських землях збільшилась на 15 (щоправда в таблицю входили дані по м. Відень та м. Будапешт) [152].

За даними В. Ігнатієнка кількісний показник української преси Буковини, Галичини і Закарпаття в 1877-1904 рр. засвідчував сталий зріст пресових видань, а саме: у 1877 році зафіксовано 11 газет та часописів, що видавались у Львові, Коломиї, Станіславові, Перемишлі, Чернівцях, Ужгороді, а вже у 1878 році їх нараховувалось 16, у 1879 –18. Протягом 1880-1888 рр. кількість друкованих засобів масової інформації стабільно коливається в межах 21-23 видання, а з 1889 року систематично зростає і сягає числа 33 (у 1891 р.). Отже, українська преса Буковини, Галичини та Закарпаття в 1877-1904 рр. дуже зросла й поширилася територіально [153, с. 33-35].

Отже, розвиток мережі друкованих засобів масової інформації на українських землях взагалі створював потужні засади для появи, урізноманітнення та поширення українських видань на території Буковини досліджуваного періоду. Крім того, об'єм інформації та матеріалів, представлений у них, різносторонність тематики та напрямів, а також запити населення спричинили появу на сторінках преси статей про фізичне виховання дітей та молоді, висвітлення гендерної специфіки занять фізичними вправами, народних традицій у контексті гартування молодого покоління, форми і методи боротьби із алкоголізмом та тютюнопалінням тощо.

Дослідження висвітлення проблем виховання дітей та молоді на Буковині, зокрема ефективного фізичного виховання, потребує аналізу зародження та розвитку преси на буковинських землях у складі Австро-Угорської імперії, класифікації та періодизації її функціонування.

Звичайно, задля результативного дослідження проблеми фізичного виховання та здорового способу життя на сторінках газет і журналів Буковини досліджуваного періоду доцільно вивчати враховуючи історію їх видавництва. На думку О. Масана, на сторінках першого періодичного видання – німецькомовного релігійного календаря «*Bukowiner Kalender*» (1812 р.) зафіксовані незначні за об'ємом матеріали про події на селі, літературні публікації, об'яви та реклама [251, с. 3-12.].

За даними того ж автора, друге видання буковинського краю – газету «*Bukowinaer Zeitung*» теж видавала єдина на той момент друкарня П. Екхарда. Протягом 1818 року вийшло за рік за різними даними від 14 до 24 номерів [253].

Наступне видання побачило світ аж через двадцять дев'ять років – у 1847 році почав виходити часопис «*Bunte Blätter*» («Строкаті листки»). Цей часопис відзначився докладним аналізом концертів Ф. Ліста, які відбулися в столиці краю в травні того ж року. На думку О. Масана, ці листки проіснували приблизно рік та були затьмарені «*Зорею Галицькою*» (дата виходу – 15 травня 1848 р.), яка мала 15 передплатників на теренах краю [251, с. 3].

У 1862 р. письменник Е.Р. Нойбауер заснував часопис «*Bukovina*», який до 1868 р. знайомив читачів із дописами і віршами М. Емінеску, Ю. Федьковича, К. Францоza. Саме на засадах «Буковини» в цьому ж році виник щоденник «*Czernowitzer Zeitung*», який виходив до 1918 року із перервами під час Першої світової війни [там само, с. 4].

2 лютого 1870 року вийшов перший номер часопису «Буковинська Зоря» за редакцією І. Глібовецького. Вихідні данні видання фіксували: «Буковинська Зоря: журнал неполитический, посвященный науке и развеселению». Причиною припинення діяльності видання у червні 1870 р. на 16 номері стали мізерна читацька аудиторія, друк «язичієм» та основна тема – «переваги руської мови» [248, с. 66-68].

Саме тут знаходимо оповідання С. Воробкевича під псевдонімом Іван Іванів з-під Кіцманя «Суджена», в якому порушувалися проблеми тілесного

виховання молоді, а саме використання народних традицій в гігієні, загартуванні, здорових відносин між чоловіком та жінкою, потребі руху як для дітей та молоді, так і представників старшого покоління [150, с. 4].

У цьому ж році товариство української молоді «Братній Союз» видало часопис «Зазуля», в якому гімназійна молодь публікувала тексти українських народних пісень, казок, статті історичного характеру тощо.

Припинення виходу у світ «Зазулі», дало відлік п'яти річній паузі у виданні української преси на Буковині, тільки в січні 1876 року в столиці краю побачив світ ілюстрований гумористичний двомісячник «Лопата». Часопис аналізував аспекти громадсько-політичного, соціального і культурно-освітнього життя українців Буковини. Причиною припинення існування «Лопати» (1878 р.) стали нечисленна аудиторія дописувачів внаслідок «мовної політики»: церковнослов'янська і «руська» мова перетиналась із німецькими та польськими словами і реченнями.

Єдиний номер місячника «Пріятель народа» (12(24) травня 1878 р.) містив статтю редактора І. Микулича «Гріхи проти здоровля дітей». Автор розглядав забобони щодо гігієни помешкань, національних традицій у галузі фізичного виховання сільських дітей як значну перепону у боротьбі із дитячими хворобами, розповсюдженні традицій загартування та прогресу у сфері захисту здоров'я дітей та молоді [257, с. 3].

Дослідники преси краю визначали одночасний бурхливий розвиток організованого громадського життя українців та їх прагнення випускати власні періодичні видання. Починаючи з 1874 року товариство «Руська бесіда» систематично друкувало україномовний «Буковинський православний календар».

Таблиця 1.1

Пресові видання Буковини 1849-1884 рр. (назва, мова, зміст/загальна ідея/наявність матеріалів тіловиховного спрямування)

Роки видання	Назва видання/ мова /тип	Зміст/загальна ідея/наявність матеріалів тіловиховного спрямування
1849-1851	Bukovina	Описи народних рухливих ігор та забав.

	Румунська, німецька / часопис	
1850-1914	«Вісник законів і розпоряджень для воєводства Буковини»	Офіційне видання державних нормативно-правових актів. Закони (гімнастика/тілесне виховання) 1869, 1873, 1890 рр.
1862-1868 1869-1918	«Bukowina» /«Czernowitzer Zeitung» Німецька	Оповідання, нариси.
2 лютого – червень 1870	«Буковинська Зоря» Українська /Часопис	Використання народних традицій у гігієні, загартуванні, здорових стосунків між чоловіком та жінкою, потребі руху як для дітей та молоді, так і старшого покоління.
1870	«Зазуля» Українська	Українські народні пісні, казки й ігри; історичні та краєзнавчі статті.
1874-1918	«Буковинський календар» Календар щорічний	Національні традиції загартування, харчування та оздоровлення.
12(24) травня 1878	«Пріятель народа» Українська /місячник	Питання гігієни помешкань, національних традицій у вихованні дітей, дитячих хвороб та прогресу у сфері захисту здоров'я дітей та молоді.

Не припинявся випуск календаря і під час воєнних дій Першої світової війни, проте видання було закрито у 1918 році [31]. Діапазон тематики статей третьої частини видання – «поучительної та розважальної» розширився, все більше авторів розглядали проблеми виховання здорового, освіченого, патріотично налаштованого молодого покоління, зокрема тіловиховні та здоров'язбережувальні аспекти.

Отже, першим періодом генези тіловиховної тематики на сторінках української преси Буковини досліджуваного періоду визначаємо 1849-1884 рр. – період появи проблем фізичного виховання Буковини в офіційних виданнях («Вісник законів і розпоряджень для воєводства Буковини») та газетах і часописах краю («Буковинська Зоря», «Пріятель народа», «Буковинський православний календар»).

Характерними рисами таких матеріалів стали аспекти регулювання впровадження фізичного виховання в навчальну програму закладів освіти краю (1849, 1869, 1870 рр.) та загальний аналіз народних традицій у галузі фізичного виховання, як позитивний так і негативний їх досвід тощо (дивись таблицю 1.1).

Наступний період розвитку теми фізичного виховання як популярної проблематики періодичних видань краю досліджуваного періоду співпав із часом виразного виокремлення політичних, національних та соціальних зацікавлень населення Буковини досліджуваного періоду. Зокрема, українські громадські товариства «Руська бесіда», «Руський народний дім» та інші очолили представники національної течії, виходить перший номер «органу української думки» – часопису «Буковина» [123].

Газета виходила протягом більше як 30 років, з 1 січня 1885 року, а припинення друку відбулося 11 листопаду 1918 року. З початку видання виходило двічі на місяць, з 1896 року – щодня. До числа редакторів газети належали педагоги, громадські активісти та освітні діячі, зокрема: Ю. Федькович, С. Дашкевич, О. Маковій, О. Попович.

І, звичайно, редакторські – «Руська бесіда» впливали на напрям і характер часопису. Основними темами, що систематично висвітлювались на сторінках «Буковини» стали: стан українського шкільництва («Буковина а наше шкільництво»), життя українців за межами краю («Що діють наші брати»), боротьба проти москвофільства («Баламути народу»), матеріали про визначних українських літературних та культурних діячів Т. Шевченка, Ю. Федьковича, М. Лисенка, І. Франка, І. Нечуя-Левицького. Зокрема, ще одною провідною темою стало свідоме фізичне виховання не тільки молодого покоління, а й пропаганда здорового життя серед всіх верств населення краю («Живности народу. Горівка», «Живности народу. Пьянство», «Живности народу. Небезпечність з горівки» «Живности народу. Що за шкода, а що за користь з кави») [57, с. 6; 58, с. 6; 59, с. 7; 60, с. 6-7; 71, с. 7].

Отже, газета активно відігравала важливу роль у розвитку національної ідеї на Буковині, підтримувала процес соціального самоусвідомлення українців краю, брала участь у формуванні буковинської інтелігенції тощо. Саме поява «Буковини», загального органу буковинських українців розпочала другий період генези проблем фізичного виховання на сторінках української преси краю (1885).

З 1895 року редакцією «Буковини» розпочато видання ілюстрованого літературного додатку «Неділя» та літературно-наукового додатку «Зерна» (1887-1888 р.). Тут публікувались нариси з народного життя, етнографічні матеріали А. Валентиновича та Ю. Федьковича, твори художньої літератури О. Катренка, В. Герасимовича, Л. Толстого, Є. Ярошинської, Б. Грінченко.

За твердженням М. Романюка, в кінці 80-х років ХХ ст. вперше в регіоні розпочав свою діяльність місячник «Добрі Ради» (1889-1914 рр.), що містив матеріали та інформацію для селян та робітників. Даний засіб масової інформації під редакцією І. Данилевича хоча і не мав широкої читацької аудиторії, але за рахунок різноманітних, популярних у населення рубрик «Пожиточне для господарства», «Промисл та торгівля», «Для дому. Здоровье. Лики», «Вихованье домашне» проіснував до 1914 рр., приділяючи серйозну увагу матеріалам, спрямованим проти пияцтва, бідности і жебрацтва. У рубриці «Для забави» знаходимо загадки, народні ігри, описи та методичні роз'яснення організації рухливих і фізкультурно-спортивних ігор, популярних і в інших країнах – «Кури», «Палочки» [345].

Засновник «Руської Школи: часопис науково-педагогічна» (1888-1892? рр.) українське педагогічне товариство «Руська Школа» втілило прагнення своїх членів щодо створення впливового фахового видання, присвяченого проблемам освіти та виховання. Рівень підтримки такої ініціативи з сторони буковинської влади можна оцінити по факту фінансової підтримки редакції новозаснованого шоквартальника в сумі 50 зол. з сторони буковинського сейму. Із двох випусків «Руської школи», збережених у відділі рідкісної літератури наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича темі виховання дітей та молоді, зокрема фізичного, присвячений виклад доповіді Л. Галицького «Ціль цілого виховання молодіжи є отвертый и чесный характеръ» на учительській конференції 1880 р. [67-68].

До періодичних видань, що найкраще віддзеркалювали прагнення буковинців виховувати здорове покоління зараховуємо також журнал «Бібліотека для молодіжи», який почав виходити у 1885 р. Видання у форматі

невеликої книжечки було розраховане на дитячу та юнацьку аудиторію, періодичністю один раз на місяць розповсюджувалось через шкільні бібліотеки. Редакторство О. Поповича спричинило й обґрунтувало саме такий зміст щомісячника: оповідання, казки, українські народні ігри тощо. Крім цього, у виданні друкувалась низка популярно-освітніх статей авторства самого О. Поповича, Ю. Федьковича, С. Воробкевича, Лесі Українки. Протягом 1894-1896 рр. видання виходило під назвою «Ластівка» і характеризувалось неперіодичністю. Проте, загальна концепція журналу для молоді була збережена: тут друкувались статі здоров'язберігаючої та розважальної тематики, науково-популярні матеріали про тогочасні гігієнічні вимоги до помешкання, європейські гімнастичні системи, реклама новітніх на той час тренажерів, обладнання для кінних перегонів і дитячих майданчиків.

З початком Першої світової війни випуск «Бібліотеки» зупинився, всього було випущено близько 130 номерів журналу. На даний момент певна кількість примірників журналу знаходиться у приватній колекції.

Важливу роль у формуванні національної суспільної думки на Буковині відіграв учительський фаховий пресовий орган – двотижневик «Каменярі». Постійним автором «Каменярів» був один із членів редакційного комітету – журналіст і педагог Л. Ясінчук. Тематична палітра «Каменярів», як простежуємо за роками видання, була надзвичайно різноманітною: інформаційно-критичні публікації з проблем культури, шкільництва в краї досліджуваного періоду, інформаційні та бібліографічні замітки, наукові статті про будову тіла людини, шкідливість і наслідки алкоголізму, тютюнопаління, неробства тощо. На сторінках часопису висвітлювались проблеми звернення населення Буковини до «знахарів» та їх недовіра до лікарів, порушувались гендерні питання – потреба освіти для дівчат, ставлення до представниць жіночої статі, що прагнуть займатись фізичним вихованням, активною громадською і просвітньою діяльністю тощо.

Важливим джерелом дослідження особливостей висвітлення проблем фізичного виховання дітей та молоді Буковини досліджуваного періоду є

народна газета «Руска Рада» (1898-1908 рр.). Вагоме місце на шпальтах газети займали матеріали широкого діапазону проблем фізичного виховання – від європейського досвіду боротьби із «зеленим змієм» до обговорення нормативно-правової бази майбутнього, що регулюватиме виробництво, торгівлю, зокрема і дрібну, горілчаними виробами; від організації фізичного виховання в осередках охорони дітей до проблем еміграції молодих буковинців; від потреби видруку власних підручників з гімнастики до проблеми підготовки високо кваліфікованих кадрів: вчителів для закладів освіти, інструкторів для громадських організацій, тренерів для студентства та спортивних секцій (велосипедного та ковзанярського спорту, фехтування і плавання) тощо.

Для Буковини початку ХХ століття характерним був процес боротьби політичних ідей і напрямів. Націонал-демократична партія видавала часописи «Народний голос», «Православна Буковина» і «Нова Буковина», які продовжували традиційну народовецьку політику. В опозиції до націонал-демократів перебувала Радикальна партія, що видавала часописи «Народна воля», «Народна справа», «Громадянин», різножанрові матеріали яких сприяли вихованню національної гідності, вчили любити рідну землю. Газета «Громадянин» (1909-1910 рр.) приділяла увагу діяльності пожежно-гімнастичного товариства «Січ» та реклами його курсів; займалась інформуванням про вагомість формування основних гігієнічних навичок у населення краю. Крім того, газета популяризувала спорт як суспільне явище, публікувала фото з різних змагань по гімнастиці, легкій атлетиці, єдиноборств.

Отже, нами виокремлений другий період висвітлення проблем фізичного виховання на сторінках української преси краю (1885-1910 рр.) – час зацікавленості преси результатами діяльності фізкультурно-спортивних товариств Буковини, пошуку шляхів вирішення проблем кадрового та навчально-методичного забезпечення фізичного виховання дітей та молоді, боротьби із алкоголізмом та тютюнопалінням, пропаганди тверезості та протиставлення зловживанню алкогольними напоями занять фізичними

вправами та задоволення цих запитів буковинськими засобами масової інформації (Дивись Додаток А).

Низка міжнародних протиріч та конфліктів початку ХХ ст. (Друга англо-бурська війна, Російсько-японська війна), бажання європейських країн забезпечити собі підтримку у майбутніх війнах тощо спричинили появу та посилення існуючих політичних союзів – діючого з 1882 р. «Троїстого союзу» (Австро-Угорщина, Італія та Німецька імперія), військового об'єднання «Антанта» (Французька республіка, Російська імперія та Велика Британія). На початку ХХ ст. Німецька імперія продовжувала агресивну політику Отто фон Бісмарка.

Звичайно, що уряди європейських країн, зокрема Австро-Угорщини, розглядали перспективи зміцнити власні армії. Одним із шляхів підготовки потужної сили, що відповідала тогочасним вимогам, стала мілітаризація освіти за рахунок введення військових вправ у зміст освіти. Враховуючи той факт, що коронний край Буковина був повноцінним учасником всіх суспільно-політичних подій, введення військових вправ у зміст фізичного виховання школярів краю було запроваджено Крайовою Шкільною Радою на початку 1910 р., та остаточно затверджено Розпорядженням Міністерства віросповідань і освіти від 8 травня 1910 року за № 19.847 про фізичне виховання у середніх школах [191, арк. 5-6].

Щоправда, думки щодо повної заміни фізичного виховання військовими вправами були визнані недоцільними, а організація такого синтезу була здійснена таким чином: «під час гімнастикування у всіх вікових категоріях для молоді використовувалися військові види і форми проведення» [202].

Архівні джерела засвідчили факт співпраці з Міністерством оборони, яке розпорядженням №585 від 11 березня 1910 року надало можливість використовувати плаці військових частин для військового вправління та ігор школярів; їх надавали також для занять членів гімнастичних і спортивних товариств. З метою урізноманітнення фізичного навантаження школярів, протягом 1910-1913 рр. було започатковано використання веслування,

плавання, фехтування, лижного спорту, туризму та основ альпінізму [203, арк. 17-18; 207, арк. 2-4]. Причому активне впровадження фехтування дирекціями середніх шкіл заохочувалось Крайовою шкільною радою шляхом винагороди педагогам [204, арк. 22].

Звичайно, вивчення цих видів спорту потребувало нових знань та умінь. Педагогічний часопис «Каменярі» на запит вчительства краю протягом 1913-1914 рр. представив низку передруків статей з європейських газет та підручників на загальну тематику – основна техніка даних видів спорту, методика тренувань та правила змагань – «Легка атлетика», «Як правильно плити? Роздуми», «Як правильно плити? Думки», «Фехтування» тощо [124, с. 3; 286, с. 4.; 287, с. 5-6; 368, с. 3.; 369, с. 3]. Результатом листування дирекцій середніх шкіл Буковини із Міністерством віросповідань і освіти про нестачу методичних матеріалів про організацію змагань з плавання та фехтування стало звернення до газет краю з проханням друку на власних сторінках статей інструкторів фізкультурно-спортивних товариств [212].

Само по собі введення військових вправ у програму навчання середніх шкіл охоплювало не тільки шикування та перешикування, марширування та ознайомлення з військовими командами, а й подолання смуги перешкод і стрільбу [213]. Крім того, гімназії краю отримували грошові субсидії на оренду тирів для стрількової підготовки [211, арк. 19-28].

Статистичні звіти про кількість учнів гімназій краю, що брали участь у військових вправах на добровільній основі була оприлюднена в газеті «Буковина» вже у 1912 р. [208].

Згідно з інформацією фахівців Міністерства віросповідань і освіти Австро-Угорщини результати використання стрільби на уроках фізичного виховання в окремих краях імперії, заняття для юнаків двох старших класів середніх шкіл на добровільній основі знайшли розуміння і підтримку як з сторони педагогів, так і з сторони молоді. Активну участь у військовій підготовці учнів брали фізкультурно-спортивні товариства. Так, ознайомлення учнів з таким новим видом фізичної активності як альпінізм було реалізовано

відповідно до спільного циркуляру вище означених Міністерств членами товариства «Австрійський мандрівний птах» [155, с. 4.; 210, арк. 2-3].

Термінове зменшення вимог до домашніх завдань учнів, а також інформація про визначення вільних від навчання і завдань пообідніх годин двох днів на тиждень для занять фізичними та військовими вправами (крім гімнастики) викликали полеміку серед прихильниками «військового навчання» та противників на сторінках «Буковини» та «Нової Буковини». Цікаво, що вже тоді фізичне виховання розглядалось як складник патріотичного виховання, щоправда «молодого австро-угорця» [200, арк. 9-14].

Унаслідок воєнних дій Першої світової війни на території Північної Буковини культурна, освітня робота занепала, українська преса майже не видавалася. У роки війни тут виходили лише тимчасові часописи: «Нова Буковина», «Борба», які були закриті у 1918 році.

Отже, третій період генези тіловиховної тематики на сторінках української преси Буковини досліджуваного періоду (1911-1918 рр.) вважаємо особливим насамперед, внаслідок організації роз'яснювальної роботи преси щодо мілітаризації фізичного виховання дітей та молоді, а саме введення військових вправ до програми навчання середніх шкіл, її урізноманітнення за рахунок впровадження стрільби, веслування, фехтування тощо, співпраці у цьому напрямку Міністерства оборони, Міністерства віросповідань і освіти, дирекцій закладів освіти і фізкультурно-спортивних товариств краю.

Висновки до першого розділу

Наукова розробка теоретико-методичного обґрунтування фізичного виховання дітей та молоді, передумов становлення системи фізичного виховання населення України різних історичних періодів була започаткована істориками, педагогами, фахівцями сфери фізичної культури і спорту та соціальної комунікації І. Андрухівим, Я. Боднарем, А. Гусєвим, М. Дерепюю, С. Кость, Ю. Сазоновою, І. Свістельник, Б. Трофімяком.

Вивчення досвіду висвітлення проблем фізичного виховання і здорового способу життя населення Галичини стало темою робіт О. Вацеби, В. Житарюка, В. Ковпака; Буковини на сторінках преси фрагментарно представлено в працях О. Винничука, Н. Гнесь, М. Кожокар, В. Мужичка, Ю. Тумак, О. Цибанюк. Однак цілісного дослідженого питання фізичного виховання підростаючого покоління саме в буковинській періодиці нами не знайдено, що переконує в необхідності цілісного історико-педагогічного дослідження фізичного виховання дітей та молоді в українській пресі Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.).

Наявність теоретико-методичних засад фізичного виховання, формування національних гімнастичних систем, зокрема шкільних, їх поширення в різних країнах Європи; відновлення та генеза олімпійського руху, формування спорту як суспільного явища та розвиток організаційних форм сучасного спортивного життя – федерацій, асоціацій, спілок; поява фахових фізкультурно-спортивних видань виокремлюємо європейськими тенденціями, що впливали на розвій фізичного виховання дітей та молоді Буковини другої половини – початку XX ст. До регіональних чинників активізації висвітлення проблем фізичного виховання на сторінках українських газет і журналів краю у визначених хронологічних межах зараховуємо суспільно-політичні зміни в адмініструванні Буковини, а саме задеклароване право на видання преси; потужна діяльність широкої мережі фізкультурно-спортивних, мілітаристичних та гімнастичних товариств і спілок, поява української преси, яка представляла інтереси різних груп населення Буковини, формування редакційної політики та розширення тематичних рубрик партійних газет, які відповідали соціальним запитам читачів розширення тематики засобів масової інформації. У розділі представлено періодизацію генези тіловиховної тематики на сторінках української преси Буковини досліджуваного періоду: 1849-1884 рр. – період появи проблем фізичного виховання Буковини в офіційних виданнях («Вісник законів і розпоряджень для воєводства Буковини») та газетах і часописах краю («Буковинська Зоря», «Пріятель народа», «Буковинський православний

календар»); другим (1885-1910 рр.) – період зацікавлення діяльністю фізкультурно-спортивних товариств Буковини, пошук шляхів вирішення проблем кадрового та навчально-методичного забезпечення фізичного виховання дітей та молоді, пропаганди тверезості тощо. Третім періодом (1911-1918 рр.) вважаємо період роз'яснювальної роботи преси щодо мілітаризації фізичного виховання дітей та молоді, а саме: введення військових вправ до програми навчання середніх шкіл, її урізноманітнення за рахунок впровадження стрільби, веслування, фехтування тощо, співпраці у цьому напрямку Міністерства оборони, Міністерства віросповідань і освіти, дирекцій закладів освіти і фізкультурно-спортивних товариств Буковини.

Основні результати розділу відображено в наукових працях автора [92; 95; 96; 99; 100; 456; 457].

РОЗДІЛ 2

ТІЛОВИХОВНА ТА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА ТЕМАТИКА
УКРАЇНСЬКИХ ПЕРІОДИЧНИХ ДРУКОВАНИХ ВИДАНЬ БУКОВИНИ
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Аналіз рубрик, загального тематичного спрямування та змісту інформаційних матеріалів та врахування низки ознак типологізації українських пресових видань Буковини досліджуваного періоду (П. Воронков, М. Недопитанський, Е. Прохоров) дозволив виокремити чотири групи часописів, що на своїх сторінках розглядали аспекти формування системи фізичного виховання дітей та молоді, досвід країн світу в організації та управлінні цієї системи, педагогічний аспект фізичного виховання як складника виховання освіченого, національно свідомого молодого покоління, роль родини, школи і громади у популяризації та пропаганді здорового способу життя, питання розвитку потреби занять фізичними вправами і спортом тощо [55, с. 14-16; 83, с. 97-99; 272, с. 87; 334, с. 22-25].

До них належали: 1) релігійні календарі; 2) педагогічні часописи; 3) друковані органи політичних партій; 4) видання громадських товариств. Відповідно, кожне з них мало свої особливості, а саме специфіку видавця (політичні партії, громадські організації); періодичність виходу (щорічні, місячники, тижневики, одноденки); фахове або релігійне спрямування (педагогічні часописи, православні календарі); об'єм видання та наявність рубрик. Саме ці особливості, а також запити населення щодо тематичної поінформованості спричинили специфіку оприлюднення досліджуваної проблеми, різноманітність тематики і частоту таких матеріалів, а також змісту офіційної точки зору та іноді полярно різних «редакційних» поглядів.

Тому важливо охарактеризуємо зміст статей у визначених друкованих виданнях Буковини досліджуваного періоду, у яких розглядали різні аспекти фізичного виховання дітей та молоді краю.

2.1 Фізичне виховання дітей та молоді як тема пресових видань релігійного та педагогічного спрямування краю австро-угорського періоду

Аналіз засобів масової комунікації досліджуваного періоду дозволяє визначити буковинську пресу як єдиного повноцінного презентатора політичних, соціальних та культурних подій у краї. На її сторінках друкувались офіційні заяви, розпорядження, закони та інші законодавчі акти; анонси важливих подій або аналіз тих, що вже відбулися, як регіональних так і світових; звіти громадських товариств про власну діяльність; інформаційні статті на будь-яку тематику; листи до редакції або до громадськості; об'яви різноманітного змісту та реклама тощо. Однією із важливих тем, які систематично висвітлювались на сторінках регіональних газет, часописів та календарів стало фізичне виховання підростаючого покоління і молоді Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ століття.

Починаючи з 1874 року, в столиці краю систематично виходить україномовний «Буковинський православний календар», який визнано характерним виданням саме для цього австро-угорського коронного краю. Зміст «частини поучительної та розважальної» даного календаря представляв різноманітні матеріали щодо проблеми виховання здорового, освіченого, патріотично налаштованого молодого покоління та його складника – фізичного виховання дітей та молоді досліджуваного періоду.

Так, загальною темою рубрики «Дуже важні ради для молодих і старих» стало використання народних звичаїв та актуальних на той час методів збереження здоров'я. Наприклад, з метою формування здорового «світогляду» та виховання потреби займатись фізичними вправами, у рубриці запропоновано навчати дітей «правильним» висловам: «Лягай вчасно, а вставай рано!» або «Праця, умірковане і спокій запирають лікареві двері!», або «Старайся на власних ногах стояти, власними очима дивитися, май власну гадку і власну думку. Відповідай відважно і голосно!» [29]. Або, наприклад, у зрозумілій формі роз'яснено про шляхи профілактики різних захворювань, зокрема:

застудних – загартуванням, «жолудкових» – помірністю у їжі, викривлень постави – правильними позами під час сидіння та стояння, систематичними заняттями іграми, гімнастикою і «занурюванням»! [30].

Ще однією специфічною інформацією на сторінках православного календаря стала реклама дитячого ігрового майданчика із баштою, містком, сходами та іншим ігровим обладнанням. Причому рекламний заклик визначав «Що може бути для дітей ще кращою забавою?» Замовлення на різновиди таких комплексів адресувались у Роттердам, Санкт-Петербург та Нью-Йорк. Відтак, найновіші тенденції у розвитку фізичного виховання дітей та молоді Європи і світу знаходили віддзеркалення на сторінках періодичної преси краю та, що важливо, активно пропагувались періодичними православними виданнями [30].

Коротка анотація до статті О. Поповича «Дитину ховати то камінь глодати» інформувала нас про те, що матеріал розглядав один із прикладів вдалого родинного виховання, яке базувалось на систематичному «вправлянні фізичними вправами» та індивідуальному підході педагогів до вихованців. Спочатку статті педагог дав чітке визначення умов виховання сучасної молодої людини: щире серце, холодна голова, сильне і витривале тіло. Причому автор наголошує на необхідності співпраці школи, батьків і громадських організацій у справі виховання здорового українця. Так, розроблені ним рекомендації як поводитись із кожною особистістю, «навіть якщо вони неслухи, брехуни, неохайні хлопці і дівчата» обґрунтовували потребу індивідуального підходу до кожного: розвивати фантазію у брехливого, спрямовуючи її на розповіді, складання казок і творів. Жвавого – мотивувати стати організатором всіх розваг, ігор і прогулянок, а також загальних родинних справ: прибирання, праці у городі тощо. Та через таку «школу організаторів» готувати майбутніх лідерів нації, у діяльності яких фізичний гарт буде займати провідне місце [302, с. 60-65].

О. Попович у статті мережить свої роздуми на тему виховання із спогадами про сімейні традиції своїх родичів. У тій родині дітей не саджали за

стіл із дорослими, приділяли увагу формуванню гігієнічних традицій, створювали умови для рухливих ігор – на вулиці і малорухливих – у будинку. Старші діти мили руки та обличчя на вулиці, а менші – у приготовленому місці на кухні. Господар пишався тим, що щоранку вся сім'я обтиралась мокрим рушником, вважаючи це обов'язковою веселою родинною забавою [302, с. 63].

Наслідування дітьми поведінки дорослих віддзеркалює, на думку О. Поповича, внутрішній уклад життя, насилля в родині реалізується в агресивності дитини, і навпаки, сімейні тіловиховні традиції дають поштовх до популяризації фізичного виховання серед однолітків, зацікавлення їх новими видами фізичної активності: іграми, зокрема спортивними, «ранковими вправами», рухами у воді [302, с. 60-65].

О. Попович посилює свої висновки у статті «Дещо про виховання». Основною тезою матеріалу визначено постулат про те, що засади виховання сучасного українця починаються в сім'ї, особистий приклад батьків вважається основним чинником щасливої і здорової родини: «який тато, такий і син». Фізично не розвинений та не активний батько не має «досвіду занять для тіла», що ж він передасть «у здоровий спадок?» – розмірковує автор [279, с. 42].

Окрему увагу автор приділяв здоров'ю молодої жінки, і відповідно визначив негативний вплив на його стан раннього шлюбу та материнства, тяжкої праці, зокрема під час вагітності, відсутність гігієнічних умов побуту та родинних традицій. Автор звертає увагу на буковинські дошлюбні та шлюбні традиції, у зміст яких обов'язково входили «норми дівочої зрілості»: вік, антропометричні показники (ріст і вага) – «не нижче, чим берізка при дорозі» або «заміри, що ще від прабабусі залишились» – орієнтовно 150 см; фізична активність і розвиток фізичних якостей – «жвава, рухлива, і до роботи, і до забави, і на ноги скоро, через струм перестрибне і відстань довгу скоро пройде... і тривала – на руках не тільки дитину й поклажу перенесе» [279, с. 43].

Відомий буковинський педагог, автор численних публікацій у пресі краю М. Шкурган розглядав на сторінках «Календаря» тютюнопаління, алкоголізм, хронічні хвороби, високу смертність дітей на теренах краю досліджуваного

періоду результатом неосвіченості, не вихованості. Методом вирішення цих проблем автор визначав виховання «справжнього українця», складниками якого поряд із тілесним вихованням (чистота тіла, вправи і вміння володіти своїм тілом, «вироблення в собі витривалості, сили, духу характеру») стали праця, освіта, національне виховання, знання українських пісень! [432, с. 78].

Матеріали під загальною назвою «Добрі ради», що отримали статус систематичних, розглядали поради щодо використання лікарських рослин (в цьому конкретному виданні – кропиву звичайну, васильок, кукурудзу – С. Д.), інформацію про небезпечні хвороби і шляхи боротьби із ними, правильне харчування і вживання вітамінів (варіанти заготовки петрушки – С. Д.), особисту гігієну як основу здорового життя, умову ефективної профілактики різних захворювань (норми гігієнічно-загартувальних процедур: не менше одного разу на тиждень, особливості використання засобів догляду за тілом і волоссям) [40].

Отже, «Буковинський православний календар» порушував актуальні тогочасні проблеми, серед яких були визнання вагомості фізичного виховання дітей та молоді досліджуваного періоду. Спостерігалась тенденція акцентування на необхідності співпраці школи, батьків і громадських організацій у справі виховання здорового представника української нації та підготовки її майбутніх лідерів, у діяльності яких фізичний гарт буде посідати одне із провідних місць. Особливе місце відведено сімейним тіловиховним традиціям, проблемам здоров'я молодої жінки, рекомендаціям щодо використання лікарських рослин, боротьби із небезпечними хворобами, правильного харчування і вживання вітамінів, правил особистої гігієни. Також тут знаходимо рекламу ігрового та фізкультурного обладнання.

Формування системи фізичного виховання дітей та молоді Буковини досліджуваного періоду було започатковано прийняттям низки державних нормативних актів, що затвердили впровадження фізичного виховання (гімнастики) в зміст освіти регіону як обов'язкового предмета: «Організаційний нарис гімназій та реальних шкіл в Австро-Угорській імперії» (1849 р.) та

Загальнодержавний закон від 14 травня 1869 року [137, с. 372-384; 336, с. 2; 464].

Саме «Вісники законів державних» систематично висвітлювали на своїх сторінках повний текст, переклад та коментарі до законодавчих актів досліджуваного періоду. Так, розділ другий «Навчальний план закладів середньої освіти» нарисю 1849 р. виокремив гімнастику як загальнокультурний предмет у системі середньої освіти та один із 11 обов'язкових предметів (релігія, іноземна мова, географія, математика і природничі науки, фізика, філософія, каліграфія і малювання, креслення та співи). Загальнодержавний закон від 14 травня 1869 р. декларував право всім громадянам отримувати освіту в державних народних школах і офіційно визнавав введення «тілесних вправ» як обов'язкового предмета навчальної програми народних шкіл. О. Цибанюк вбачає у появі теми фізичного виховання в пресі Буковини досліджуваного періоду реалізацію ряду управлінських функцій – мотивації, комунікації тощо [416].

Крім вище названих законодавчих актів, вісники містили різноманітні розпорядження фахового характеру: розпорядження міністра віросповідань та освіти щодо вимог про порядок прийняття державних екзаменів у кандидатів на здобуття посади вчителя гімнастики (1870), про заснування, утримування та відвідування народних шкіл з рекомендаціями про упорядкування шкільних приміщень та збереження здоров'я (1890), про нові приписи особам, що прагнуть стати вчителями руханки (гімнастики) в закладах середньої освіти, а також вимоги до кваліфікаційного іспиту для учителів фехтування, плавання та організаторів ігор у цих закладах [337, с. 61; 343; с. 275; 344, с. 836-845].

Отже, за досліджуваного періоду простежується висвітлення розпоряджень, законів, що регламентували освіту, зокрема організаційно-педагогічні засади гігієни шкільної, загальної дисципліни, ролі рухливих ігор у процесі виховання молодого покоління в офіційних виданнях – «Вістник законів державних для королівств і країв, заступлених в державній раді» та «Дневник законов и распоряджений для герцогства Буковины» [94, с. 101-103].

Результати аналізу досліджень Н. Гнесь, В. Мужичка, О. Цибанюк, документів фонду 211 Державного архіву Чернівецької області, статей у періодичних виданнях краю означеного нами періоду, зокрема «Bukowiner Schule» («Буковинська школа») та «Bukowiner Pädagogische Blätter» («Буковинські педагогічні листки»), переконують у тому, що освітня політика Габсбургської монархії була спрямована на впровадження нових навчальних предметів для всіх закладів краю – середньої освіти (1849 р.) та народних шкіл (1869 р.), зокрема гімнастики та фізичного виховання й введення ігрової діяльності в їх зміст (з 1890 р.). А також характеризувалась мілітаристичним забарвленням та мала на меті «фізичний розвій молодіжи шкільної» задля розвитку сили, спритності і витривалості та зміцненню здоров'я, оскільки виховання здорових тілом і духом, слухняних громадян імперії «є найважливішими для держави завданням» [81, с. 9-10].

За досліджуваного періоду у визначенні мети і завдань фізичного виховання та його реальному наповненні були очевидні розходження. Складність убачаємо передусім у формуванні основної мети – формування отримання належних знань, оволодіння навичками, соціального самоутвердження, опанування певними професіями в майбутньому. Або, тільки розвиток фізичних якостей задля «здорового тіла» [9, с. 13]. Аналіз джерельної бази засвідчує наявність зацікавлення широкого кола фахівців і громадських діячів питаннями фізичного виховання. Серед таких проблем основними стали форми фізичного виховання – фізкультурні хвилини під час уроку, рухливі ігри на перервах; а перспективний розвиток фізкультурно-спортивних споруд – спортивних й ігрових майданчиків, залів, «де учні могли б проводити 3 години щоденно для того, щоб золоті слова про здоровий дух у здоровому тілі стали істиною для середніх шкіл» [33, с. 9-10].

Згідно з нормативно-правовими освітніми актами, що були затверджені протягом досліджуваного періоду в краї, фізичне виховання активно впроваджувалось у систему освіти Буковини. Саме успіхи та недоліки цього впровадження висвітлювались у педагогічних часописах. К. Мігерка,

аналізуючи рівень державного та громадського контролю за станом здоров'я учениць у дівочих школах Буковини, зазначала, що існує проблема знань з анатомії, фізіології та гігієни як у дітей та молоді, так і у вчителів «...познайомитись з деякими найважливішими правилами удержання людського здоров'я». А учениці старших класів повинні були, на думку автора, звернути увагу «на злі наслідки недостаточного і фальшивого корму, на шкідливість уживання алкоголю, на поживну вартість страв у відношенні до їх ціни» [256, с. 76].

Отже, автор фіксувала наявність державної зацікавленості в контролі за станом фізичного виховання дітей та молоді краю, прослідковувала тенденцію низького рівня обізнаності перш за все, педагогів у питаннях оптимального режиму дня, здорового харчування, ефективної організації здорового середовища в закладах освіти. Але будь-які практичні дії, заходи або шляхи покращення ситуації педагогом не розглядались взагалі.

Аналіз публікацій у педагогічних часописах краю дозволяє констатувати, що вони розглядали різні аспекти потреби у фізичному гарті тіла як хлопців, так і дівчат, народні ігри та забави, нові методи фізичного виховання тощо.

Низка статей у фахових педагогічних виданнях була присвячена доцільності процесу впровадження гімнастики як навчального предмету. На думку З. Грушкевич систематизація фізичного виховання у школах і «дитячих городцях» є одним із способів подолання проблеми низької дисципліни учнів. Педагог була впевнена, що притаманні уроку гімнастики і організованим іграм чіткі команди вчителя та їх виконання учнями, висока емоційність і фактична, «наявна» результативність (яскраво, без помилок виконана вправа на брусах, забитий гол, рекорд з присідань), можливість бути першим, найкращим серед своїх однолітків при виконанні певних конкретних правил були одним із показників свідомої дисципліни під час виконання фізичних вправ [84, с. 38]

Таку ж думку підтримувала І. Ковальчук, але розглядала проблему значно ширше. За її переконаннями, у комплексі із обов'язковими уроками анатомії, шкільної гігієни та загальною шкільною дисципліною, фізичне виховання

спонукало учнів щоденно займатися фізичним гартуванням, слідкувати за чистотою власного тіла та формувати правильне відношення до болючих питань антиалкогольного та статевого виховання школярів. Щоправда, мова йшла про заклади середньої освіти [165, с. 72-73]. Отже, виховання активного, фізично та духовно здорового, освіченого підростаючого покоління ставало необхідною умовою розвитку Буковини, запорукою її майбутнього.

Прищеплення молоді навичок здорового способу життя визначалось актуальною проблемою в тогочасній Буковині. Серед чинників негативного впливу на «тілесне і душевне здоров'я», І. Карбулицький виокремлював три основних: «непоживна їда, нездорове помешканє, тяжка праця» [161, с. 49-50]. Отже, попри очевидну зацікавленість офіційної влади у вихованні фізично здорових поколінь, потужні спроби комплексного підходу до фізичного виховання в системі освіти, населення краю потребувало систематичної пропагандистської роботи щодо елементарної гігієни побуту, заборони дитячої праці, потреби занять фізичними вправами, так би мовити «від простого».

Показовими є коментарі та роз'яснення мети комплексного виховання Л. Галицького, який на учительській конференції 1880 року презентував бачення освіти, власне переорієнтовував громадську думку на те, що школа є місцем виховання, яке «обоймає тьло и душу», а не лише освіти. А отже, школа не може відхрещуватись від «плеканя тіла учеников». Відповідно, педагог визначив завданням закладів освіти: формування здоров'я, запобігання шкідливому впливу «на природный розвой тьлесныхъ силъ» [67, с. 25].

Водночас Л. Галицький визнавав, що цей процес є доволі тривалим і складним, оскільки вчитель повинен дотримуватись належних санітарно-гігієнічних умов – стану повітря, світла і тепла в класній кімнаті свідомо і постійно, розуміючи вагомість такої діяльності «не за наказом» [68, с. 30].

Ідея комплексної мети, в контексті якої фізичне виховання – це не тільки формування здорового й розвиненого тіла, а насамперед формування характеру, плекання індивідуальних особливостей кожної дитини як повноцінного суб'єкта освітнього процесу знайшла підтримку в працях тогочасних теоретиків

і практиків освіти краю (П. Андрюк, І. Глібовицький, Д. Євстафієвич, Т. Збрученко, І. Кримська, О. Маковей) [3, с. 26-27; 78, с. 49; 79, с. 116; 148, с. 128; 216, с. 311; 243, с. 137-145].

Педагоги Буковини досліджуваного періоду констатували запущеність буковинських дітей через несприятливі соціально-культурні умови в краї. Буковинець В. Кукелка наголошував і привертав увагу читачів на те, що: «більшість сільських родин дуже бідні, так що всі члени родини перебувають через це цілий день на зарібках, а діти полишені самим собі виховують ся на улиці» [219, с. 281]. Саме в контексті таких умов формування цілісної системи фізичного виховання та відношення до його обов'язковості стикалось із значними проблемами. Автор тільки констатував негативний вплив заробітчанства на виховання, зокрема фізичне, всебічний розвиток підростаючого покоління та рівень стану гігієни особи та приміщень, але не визначав шляхів боротьби із цією ситуацією.

Український учительський пресовий орган – двотижневик «Каменярі», розпочав свою діяльність на початку ХХ ст. [314, с. 45-56]. Розглянемо зміст газети з метою визначення рівня зацікавлення педагогічної спільноти Буковини проблемами фізичного виховання дітей та молоді. Буковинський педагог, І. Герасимович, у статтях «Про заведення опіки над дітьми» («Каменярі», 1912 р.) визначив суспільний характер виховання дітей, взаємозв'язок його складників, зокрема вагомість фізичного гарту як: «обов'язок виховання молодого покоління тяжить на цілим народі, на цілій суспільности, значить – є обов'язком загальним, в яким мусять співділати родина і суспільність» [73, с. 8]. Натомість, у характеристиці фізичного виховання педагог виокремлював фізичну працю, однак, стверджував, що надмірне залучення до різних трудових операцій негативно впливає на результати виховання. Як зазначав І. Герасимович, сільська дитина 6-7-ми років гідна співчуття, бо її завчасно «запряжено в ярмо праці», тому «встає вже о 4 год. рано і звичайно без їди іти в поле» [74, с. 10]. А діти віком від 10-ти років, за його твердженням, взагалі повноправно працювали на полі, заробляючи на життя. До негативного впливу

на виховання молоді педагог зараховує ще й такий чинник: згубний вплив батьків (сварки, бійки, алкоголізм у сім'ї тощо) [71, с. 7-8; 72, с. 6-8].

У порушеному контексті заслуговують на увагу напрацювання О. Маковея. Він активно порушував питання використання дитячих ігор і наголошував на необхідності врахування з сторони дирекції народних шкіл вільного вибору вихованців та вже зроблених практичних помилок: «як се робити, – і відповідно відзначають негативні умови: щодо ведення ігор шкільної молоді, то насамперед це стосувалося народної школи, адже в середніх школах роботу ведуть уже 15 років» [243, с. 137].

Водночас О. Маковей зазначав, що існує низка перешкод для широкого впровадження ігор у навчально-виховний процес, з-поміж них він виокремлював відсутність відповідних майданчиків, залучення дітей до праці по господарству, відсутність у вчителя як часу для ігор, так і необхідних методичних матеріалів та підручників для цього.

Згідно з матеріалами газети «Учитель», Міністерством віровизнань і просвіти 15 вересня 1890 року видано розпорядження в справі «забав молодіжки шкільної». Його зміст полягав у констатуванні фактів щодо введення ігор у школах, а також факту підтвердження, що дане розпорядження «...дізнало живої підпори зі сторони властей шкільних і кругів учительських, в наслідок чого поступ в тім напрямі є вже значний» [33, с. 9-10].

Очікування міністерства, за свідченням газети «Учитель», що просвітницькі і спортивні товариства, а також «приятелі молодіжки будуть підпирати» намагання шкільних адміністрацій – організувати повноцінне фізичне виховання молодих людей, – справдилися. На думку редакторів, важливим стало створення умов для правильної організації «забав молодіжки». Вирішенням проблем фінансування означеного проекту дирекції середніх шкіл були уповноважені на початку шкільного року збирати 0,50 кр. (максимально) з кожного учня, за винятком учнів із малозабезпечених сімей.

Велике значення для ефективної системи фізичного виховання Буковини періоду Австро-Угорщини мала наявність матеріально-технічного забезпечення

процесу навчання і виховання. На думку буковинського педагога М. Шкургана, не менш важливим для розвитку освіти в краї є наявність спеціалізованих шкільних приміщень, які побудовані та експлуатуються із врахуванням кількості учнів, відстані від місця проживання тощо. Шкільних приміщень із вбиральнями, роздягальнями та гардеробними на той час бракувало. Враховуючи, що такі вимоги є цілком на часі, що оснащене шкільне приміщення – це запорука «здоровля дівчорки шкільної і учителя», автор закликав владу державну та місцевих меценатів поєднати свої зусилля [435, с. 40-42].

Сьогодні не викликає сумніву важливість тодішньої поради, в якій обстоюється неухильне виконання гігієнічних вимог до місць занять фізичною культурою: систематичне вологе прибирання спортивної зали, її провітрювання, утримування в чистоті майданчика, що входило в обов'язки вчителя і дирекції навчального закладу. Беззаперечною вимогою було використання спортивної форми, систематичний догляд за її станом [32, с. 49-50; 156, с. 344].

На основі розпорядження міністра віросповідання і освіти від 08.06.1890 за № 9782 про створення здоров'язбережувальних умов у закладах освіти на сторінках педагогічної преси було представлено поради щодо облаштування спортивних залів та гігієнічні вимоги до них. Наприклад, у розділі щодо вимог до освітлення записано: «вікна подносять ся ко стели комнати такъ високо, якъ только ся дозволяє конструкція вікон», а також визначено, що за потреби штучного освітлення шкільних приміщень, крім, звичайно, електричного світла, користуватися дозволено тільки газовими або лампами з олією. Провітрювання визначено обов'язковою умовою, проте час відчинення вікон та дверей з метою провітрювання протягом навчального процесу обмежено [337, с. 61].

Але навіть така потужна робота зі створення умов для занять фізичним вихованням, заходи вжиті в краї, не дали очікуваного результату: в 1897 р. фахівець так описує картину, де фізичне виховання в краї постає таким:

антисанітарні умови навчання, низький рівень фізичного розвитку шкільної молоді у віддалених місцевостях, майже відсутня дисциплінарна практика та перевантаження школярів внаслідок не врахування вікових та статевих особливостей [428, с. 1-2].

З цією ситуацією активно боролись видатні педагоги Буковини, які передусім обстоювали доцільність збереження індивідуальності не лише учнів, а й учителя в різних напрямках – національному, релігійному, соціальному, за статевими ознаками, віковими особливостями, виокремлюючи конкретну мету: «вільна дитина – вільний учитель – вільна школа!» [431, с. 208-210]. Велику роль у її досягненні відводили фізичному вихованню, де головними чинниками є «воздух, студена вода і свобода рухів» [там само].

Аналіз порушених питань засвідчує зацікавлення широкого загалу фахівців і громадських діячів питаннями фізичного виховання. Основними формами роботи розглядались фізкультурні хвилини під час уроку, рухливі ігри на перервах, спорудження спортивних і ігрових майданчиків, залів, «де потрібно проводити 3 години щоденно для того, щоб золоті слова про здоровий дух у здоровому тілі стали істиною для середніх шкіл» [45, с. 75-77]. Дописувачі педагогічних часописів вимагали проведення півгодинної перерви просто неба для всіх дітей, не враховуючи організованих занять гімнастикою: «рух під час перерв повинен бути вільним» [52, с. 240]. Отже, організовані форми роботи з фізичного виховання повинні були створити певну «рухливу базу», використовуючи набуті знання і вміння, учні могли би проводити вільні перерви на вулиці, грати, танцювати.

Низку статей проблемам здоров'я підростаючого покоління, ролі освіти у фізичному вихованні дітей та молоді краю присвятив М. Шкурган, педагогічний діяч Буковини досліджуваного періоду. На думку автора, «здоров'я та розум є два кінці, з'єднані між собою наукою, подані дитині у вигляді виховання». У цьому ж контексті він продовжує: «тілесно і душевно вихований, моральний і розумний молодик, для суспільства громадянин» [433, с. 244-246].

М. Шкурган виокремлював чотири складники сучасного виховання дітей та молоді: обов'язкова гігієна помешкань, де живе, навчається і проводить час дитина; чистота тіла і одягу; режим дня і правильне харчування, а також свобода рухів і перебування на свіжому повітрі. Причому педагог розглядав єдиною дефініцією фізичну активність дітей та молоді, як організовану так і самостійну [433, с. 244-246].

Педагог систематично розглядав особливості взаємозв'язку, комплексності процесу виховання підростаючого покоління. Так, у статті «Відчити про виховання» М. Шкурган аналізував взаєморозуміння і взаємодопомогу школи і родини у справі підготовки дітей до майбутнього дорослого життя, і проголошує тезу про те, що «бачать діти у родині, таку і своєю будуть будувати». Задля наведення ладу у власних родинах автор закликав читачів: врахувати позитивний/негативний приклад родичів, дотримуватись норм гігієни будинку, одягу і харчування, враховувати чергування праці і відпочинку, виконувати всією родиною тілесні вправи, ігри, купання, біг, бути прибічниками дисципліни тощо. А завдання школи, «для життя учимось», на цьому фундаменті дати знання та виховати моральні, естетичні та релігійні «основи» [431, с. 210].

Серед 16-ти антиправил виховання дітей, М. Шкурган виокремив саме тіловиховну «пораду» батькам: «нехай дитина не доглядає себе ніколи, не миється, не гімнастикується, ліниться». У результаті такої поведінки батьки, на думку автора, «загублять» свою дитину. Тому актуальність цих «правил» сьогодні важко не помітити: 1) дайте дитині все, що вона забажає; 2) дозвольте неконтрольований вільний час ввечері; 3) надайте власний приклад, що головна мета існування – це гроші; і виростіть некеровану, ліниву, жадібну, не відповідальну дорослу дитину [434, с. 123].

А. Глібовицький зробив спробу угамування методичного голоду щодо забезпечення рухливої та ігрової діяльності дітей та молоді, виписавши із польських та російських підручників гімнастики рухливі ігри для дітей. У короткій передмові автор виокремив роль вчителя в організації ігри, а також у

вихованні потреби організовано грати. Для цього, на думку фахівця, необхідно заохочувати дітей до гри, контролювати виконання правил, але дати можливість учасникам грати самостійно, приймати рішення, вимагати дисципліни від інших тощо. Гра «Марш дітей» із розширеними правилами представлена в Додатку В [76, с. 268-269].

Необхідно зазначити, що педагогічні часописи досліджуваного періоду щоразу друкували виступи вчителів на педагогічних конференціях. Так, доповідь Д. Євстафієвича, вчителя з м. Кіцмань, наголосила на визначені засобів ефективного фізичного виховання в школах, впроваджуючи які, в учнів покращився би стан здоров'я [120, с. 179].

До правил належали основні тези – розуміння необхідності такого виховання і його обов'язковості, і, відповідно, наявність навчальних та методичних матеріалів, кадрового забезпечення процесу фізичного виховання в школах, створення та розвиток необхідної мережі фізкультурно-спортивних майданчиків, гімнастичних залів та медичного контролю саме за школярами. Педагог виокремлював хвороби, що притаманні дітям шкільного віку внаслідок надмірного навчального навантаження або не правильно організованого робочого місця: викривлення хребта, короткозорість, головні болі та кровотечі носом, охарактеризував їх та назвав шляхи позбавлення цих проблем у майбутньому, обґрунтувавши 6 правил від Д. Євстафієвича: «науку про плеканє здоров'я зачислити до шкільних предметів; знайомити молодь із природою; видавати книжки про здоров'я для молоді; вимагати від влади посад шкільних повітових лікарів; забезпечити підручниками про здоров'я вчителів; добиватися сталого фізичного розвитку» тощо. Важливо, що вчитель-практик пропонував контролювати фізичний розвиток кожної дитини «замірами» – тестами «як бігає, як далеко скоче». Матеріал такого характеру на сторінках пресових видань нами віднайдено вперше [120, с. 178-180].

Цікавий погляд на фізичне виховання дітей та молоді фіксуємо у статті польського педагога М. Якимовського в перекладі М. Шкурмана. За твердженням автора, взаємозв'язок фізичного і інтелектуального виховання не

потребує доказів, для фахівців цей факт доведений, а ось зміст фізичного аспекту повинен був би розвиватись. Не тільки незадовільні гігієнічні умови проживання і навчання (тісні приміщення, невідповідність меблів віку і фізіологічним особливостям, перевантаження навчальним матеріалом), брак перебування на свіжому повітрі, нехтування власними народними традиціями на стан фізичного виховання впливає його тлумачення як суто тілесного розвитку «хто вчить? як вчить? що дає?», а наявний рівень процесу характеризувався автором як «зародковий». Саме у складній та довготривалій справі трактування фізичного виховання як складника виховання майбутнього представника української нації, визнання «повноцінності й ваги гімнастики» в ряду шкільних предметів повинна бути однаковість між батьком і матір'ю; родиною і школою; громадою і суспільством [441, с. 383-385.]

Як стверджував М. Якимовський, вчителі гімнастики і дирекції шкіл, батьки й активісти громадських організацій повинні докласти зусиль у: створення фізкультурно-оздоровчої бази – майданчика, зали та інвентаря; посиленні підготовки нових фахових кадрів – молодих вчителів, січовиків та громадських активістів, студентів університету; появи власної друкованої наукової та методичної бази – підручників, брошур та фото [441, с. 366]. На сторінках педагогічних часописів фахівцями сформовано комплексний підхід до вирішення проблем фізичного виховання дітей та молоді краю і збереження їх здоров'я, надано чіткі рекомендації, що зрушили би ситуацію з «мертвої точки», прописано перспективи його розвитку як короткотривалі, так і стратегічні.

Власне відображення на сторінках преси Буковини досліджуваного періоду, зокрема в педагогічних часописах, знайшла ще одна проблема – особливості виховання представниць жіночої статі на селі, зокрема фізичного, та специфіка збереження здоров'я юних буковинок. Нехтування навчанням, залучання до важкої фізичної праці, п'янство в родині, звичай раннє заміжжя – в 14 років, низький рівень гігієни, ось не повний перелік характерних тез для статей про виховання дівчат на селі. Учителька Є. Ярошинська розглянула

молоду дівчину як особу, якій в майбутньому буде доручено «велике діло – виховання українських дітей», тому вона має бути освічена – «мусить кожна сільська дівчина ходити до школи, і не сміє ходити на ніякі забави з танцями, вечерниці, клаки» (тут – масові розважальні заходи для дорослих, здебільшого із вживанням алкоголю – С. Д.). Крім того, вона повинна була знати і виконувати гігієнічні настанови – «чистота є першою точкою здоров'я», не допускати фізичної «дегенерації» – беззубості, надлишкової ваги тощо та розвивати дівоче тілесне виховання: «гімнастикування», плавання, біг та ігри [448, с. 167].

Авторка звернулась до влади з приводу прийняття певних законодавчих актів під загальною назвою «про заборону ранніх браків». Проте її пропозиції були значно ширшими, ніж просто будь-які заборони: обов'язкове навчання в народній школі (відповідальність за невиконання покладалась на місцеву громаду), заборона участі для дівчат до 14 років у будь-яких розважальних заходах (за винятком лекцій у читальні, ярмарків, релігійних свят), створення системи контролю за здоров'ям жіночого населення (медичні огляди, консультації, лекції та самоосвіта) тощо. Окремим розділом пропозицій Є. Ярошинської стала диференціація фізичного навантаження за статевою ознакою, мовляв, не варто дівчатам виконувати вправи з елементами «бійки», одночасно педагог відстоювала користь шикувальних вправ, бігу та ігор з метою «виховання карності, витривалості, спільних умінь» [448, с. 168].

Отже, аналіз змісту педагогічних часописів «Каменярі», «Руська школа», «Буковинська школа», «Буковинські педагогічні листки» дозволив визначити проблеми фізичного виховання дітей та молоді Буковини досліджуваного періоду як популярну тему видань регіону. Специфічною рисою таких публікацій стало виокремлення власного ставлення фахівців, педагогів та громадських діячів краю до реального стану виконання законів про обов'язкове впровадження фізичного виховання як предмета в програму навчання, рівня забезпечення шкіл у регіоні фаховими кадрами, фізкультурно-спортивним обладнанням і ігровими майданчиками. Одними із важливих тем стали

суспільне визнання особливостей фізичного розвитку та фізичної підготовки дівчат і його трансформації в нові уявлення про роль і місце жінок у суспільстві й, зокрема, у процесі фізичного виховання на сторінках українських педагогічних видань Буковини; зміст різноманітних форм тіловиховання (занять просто неба, класичних уроків, шкільних змагань), відношення громадськості, зокрема сільського населення Буковини досліджуваного періоду до використання засобів фізичного виховання: природних (оздоровчі сили природи) і гігієнічних факторів.

2.2 Висвітлення тіловиховної та здоров'язбережувальної проблематики на сторінках української партійної преси на початку ХХ ст.

Із початком діяльності політичних партій склалася система української партійної преси, яку ці партії використовували для втілення в життя власних ідей та програм. Партійна преса була представлена на Буковині низкою газет – «Гасло» (1902-1903 рр.), «Руська Рада» (1905-1908 рр.), «Борба» (1907-1914 рр.), «Народна справа» (1907-1908 рр.), «Громадянин» (1909-1910 рр.) та «Буковина», яка 1908-1910 рр. являлась органом Української національно-демократичної партії та під егідою «Руської Ради» в Чернівцях (виходила в столиці краю із незначними перервами з 1885 р. по 1910 р; під назвою «Нова Буковина» – з 1913 р. по 1914 р.; у Відні з 1915 р. по 1917 р. тощо – С. Д.).

Перший номер органу Революційної української партії в Чернівцях «Гасло» вийшов у світ 1 березня 1902 року. Загалом вийшло 17 номерів, і в червні 1903 р. видання газети було припинено, а згодом було замінено газетою «Добра новина» як спільного органу об'єднаних Революційної української і Української соціалістичної партій. Проблеми фізичного виховання дітей та молоді Буковини досліджуваного періоду розглядались у контексті лише двох основних тем: визнання обов'язкового фізичного складника у вихованні

молодого покоління українців та використання фізичної активності в боротьбі із алкоголізмом всіх верств населення краю.

На думку видавців «Гасла», рівність у правах без різниці у статі, національності і вірі, створення можливості виконувати своє призначення як члена культурної громади можуть бути реалізовані через фізичний та духовний розвиток. Низка статей, що презентували промову В. Бабеля «Студенти і соціалізм» відзначали і підтримували цю тезу, а щодо студентів, то їх участь в усіх виховних та культурних заходах повинна стати обов'язковою [383, с. 7-8].

Особливості публікацій у партійній пресі Буковини досліджуваного періоду представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Основні теми тіловиховного та здоров'язбережувального напрямку в публікаціях партійної преси Буковини досліджуваного періоду

Назва та роки видання / засновник або видавець	Основні теми тіловиховного та здоров'язбережувального напрямку /
«Гасло» (1902-1903) Революційна українська партія	заклики про потребу виховання сучасного українця; аналіз боротьби з алкоголізацією населення краю;
«Руська Рада» (1905-1908) / Національна рада русинів на Буковині / Українська поступова партія (1908)	розгляд фізичного виховання як складника національного напрямку діяльності партії із використанням національних, музичних та тіловиховних ігор у програмі шкіл;
«Борба» (1907-1914) / Соціал-демократична партія Австро-Угорщини	впровадження тогочасних технологій для забезпечення здорових умов для праці і активного відпочинку; організація «здорової школи» на теренах краю; пропаганда шкоди алкоголю та тютюнопаління;
«Народна справа» (1907-1908) / Радикальна партія Буковини	інформація про січову ідею, її засади і перспективи розвитку на теренах Буковини; заклики про виховання потреби занять фізичними вправами та їх використання як засобу боротьби із проявами девіантної поведінки; «осучаснення» діяльності братств тверезості шляхом запровадження мандрівок, масових свят і спільних загартувальних процедур; використання різних форм підвищення кваліфікації фахівців галузі фізичної культури;
«Громадянин» (1909-1910) / Українська радикальна партія	діяльність пожежно-гімнастичного товариства «Січ» та реклама січових курсів; інформування про вагомість формування основних гігієнічних навичок; вивчення проблем фізичного виховання дітей та молоді в

	краї: нестача інструкторів, відсутність методичної літератури, збірок з іграми; популяризація спорту: гімнастики, легкої атлетики, боксу, японських бойових мистецтв, важкої атлетики; гендерний принцип вибору виду спорту;
«Буковина» (1908-1910) «Нова Буковина» / Українська поступова партія; Українська національно-демократична партія	боротьби із алкоголізмом та тютюнопалінням, пропаганди тверезості і протиставлення зловживанню алкогольними напоями занять фізичними вправами; методичне забезпечення фізичного виховання в закладах освіти.

Отже, газета «Гасло», орган Революційної української партії в Чернівцях на своїх сторінках також розглядала постать молодого українця як вільного, освіченого, розвиненого фізично і духовно! Але проблемні питання фізичного виховання дітей та молоді трансформувались на її сторінках скоріше в загальні заклики про виховання сучасного українця – представника європейської нації та використання засобів фізичного виховання у боротьбі з алкоголізацією населення краю та країни.

Фізичне виховання підростаючого покоління розглядалось як складник «справ національних», одного із основних напрямків діяльності української партії «Національна Рада русинів на Буковині». Метою діяльності друкованого органу, газети «Руська Рада» (1905 р.) стало зміцнення національної сили, єдності і самостійності українського народу, яке реалізувалось шляхом, зокрема, використання національних музичних та тіловиховних ігор у навчальних програмах шкіл; сприяння розвитку громадських просвітніх, гімнастично-пожежних товариств краю тощо [323, с. 1; 324, с. 353-354].

На початку 1908 рр. наступницею «Національної ради» стала «Українська поступова партія», яка згуртувала у своїх лавах відомих громадських активістів В. Филиповича, М. Галіпа, К. Кліма, А. Кліма, О. Маковея, С. Смаль-Стоцького [69, с. 168]. Друкованими органами «Української поступової партії» стали газети «Руська Рада» та «Буковина», редактором останньої був О. Попович [377, с. 1]. Він одноосібно контролював видання газети

«Буковина», яка з 1 січня 1909 р. виходила з офіційним підзаголовком «Орган Української поступової партії на Буковині» [112, с. 304].

Взаємозв'язок результативного навчання і виховання та майбутнього всієї нації розглядався як досягнення всієї системи освіти. Як визначила стаття «Наши народни школи», здебільшого, це стосувалось рідної мови, але формування та підтримка власних народних та новостворених традицій виховання здорового покоління буковинських українців: загартування шляхом умивання холодною водою та купання в ополонках; систематична баня, популяризація українських рухливих ігор і забав, танців і хороводів не залишались без уваги. Доказом цього може бути проголошення редакторами висновку, що «німецькою (мовою – С. Д.) гру вчителі знають, а своєю – ні. Що ж ми від дітей бажаємо?» [270, с. 1-2].

Проблема виховання здорового покоління розглядалась і в контексті вищої освіти. Відповідь на питання статті «Якої вищої школи треба нам» звучить так: такої, яка врахує особливості і зацікавлення кожного, але вкаже на необхідність фізичного гарту, патріотичного виховання, людяності і праці [442, с. 2].

Ще одну дискусію розпочала «Буковина» у власному номері, стаття «Учьте ся, браття милі, думайте. Читайте!» запитала у читачів: «Хто повинен займатись тілесним розвитком дитини? Мати? Батько? Родина? Школа? Громада? Держава?» І проблема викликала неаби який інтерес, до редакції надійшло більше 30-ти листів на цю тему. Отже, проблема комплексного, різнобічного виховання українців на Буковині досліджуваного періоду цікавила спільноту, адже узагальнена інформація свідчила про те, що буковинці розуміють необхідність вихованні «в розумі, і в тілі», і тільки спільними зусиллями родини, школи і громади [403, с. 7-8].

Інформація про призначення вчителя гімнастики семінарії м. Чернівці Антона Рижана інспектором гімнастики на Буковині на сторінках «Нової Буковини» за 1912 р. не залишилась без уваги, і вже у наступному випуску газети дописувачі сподівались, що саме ця посада сприятиме розвитку

санітарного і фізичного виховання (гімнастики) населення, причому вкладаючи у термін «гімнастика» не просто гімнастичні вправи, а й підготовку кадрів, організацію масових занять фізичними вправами, підтримку туризму та краєзнавства, появі нових видів спорту та фізичної активності тощо [318, с. 3].

Важливо, що не тільки досягнення знаходили своє місце на сторінках газети, негативні риси або недоліки роботи теж висвітлювались у пресі. Так, організація гімнастики в краї отримала оцінку нижче задовільного, адже у звіті, представленому на сторінках «Буковини», у значної кількості початкових шкіл Буковини не було окремого місця для проведення фізичних прав і ігор, не були вказані результати викладання таких предметів як співи, малювання, гімнастика, праця (жіночі ручні роботи – С. Д.) [380, с. 2-3]. Отже, констатуємо зростання уваги до ефективності фізичного виховання дітей та молоді на сторінках друкованих пресових видань Буковини досліджуваного періоду.

Ще один аспект виховання здорового молодого покоління знаходив відображення на сторінках газети «Буковина»: «якщо не говорити нашим людям дено і ношно...толку не буде», а саме пропаганда здорового способу життя. Саме шляхом інформування населення всіма можливими засобами намагались педагоги та громадські діячі виправити ситуацію високого рівня смертності на воді – лекції про користь плавання і загартування, ознайомчі заняття на суші, показ картинок про вагомість занять фізичними вправами для всіх без винятку буковинців [440, с. 8].

У цьому ж просвітницькому напрямі виділяється стаття «Вага святкування народних свят». Не відкидаючи того факту, що основною метою статті стала боротьба українців за власну мову, в ній приділено значну увагу рухливим іграм, що використовували під час народних і релігійних свят. Причому, на думку автора, саме спільні рухливі ігри виховують у дітей дисципліну, адже «...правила є правильні, а не хочеш, то не будеш. А то як?», витривалість – «хто тебе візьме, як ти не здалий..». Для молоді такі ігри були школою життя, відносин у громаді, в родині, між чоловіком і жінкою. Так, стаття аналізує гру «Нарід», основною метою якої були результативні дії в

парах (дівчина і хлопець) різної складності – біг, перестрибування, перенос ваги і танці. Гра тривала близько години і нагадувала комплексне випробування [34, с. 1-2].

Отже, через впровадження ігор, залучення до них дітей і молоді активізувалась не тільки національна вихованість, а й спостерігалось фізичне загартування їх учасників.

Систематично, окремою заміткою або в рубриці «Нові книжки», газета «Буковина» інформувала читачів про вихід нового числа «Бібліотеки для молодіжи», унікального, на думку сучасних дослідників, освітнього періодичного видання [14], в подробицях розказувала про представлений матеріал, називала ігри та забави фізкультурного спрямування (представлені в підрозділі 2.3).

Ще одним досягненням «Буковини» став систематичний друк матеріалів, основною темою яких стали правила здорового харчування і гігієни, поведження у колективі і на вулиці. Щоправда, такі статті здебільшого були популістичними, а не науковими, але мали попит у читача. Наприклад, основною метою статті «Що за користь, а що за шкода з кави» став аналіз різних світових джерел на тему – вживати чи не вживати каву, і наскільки це шкідливо чи корисно. Цікаво, що основний висновок зроблено про здорову помірність у всьому, що стосується їжі та напоїв [57-61].

На сторінках «Буковини» різні товариства звітували про будь-які свої досягнення на ниві фізичного виховання дітей та молоді. Причому дописи могли бути у вигляді короткого повідомлення або змістовного опису. Так, «Загальне гімнастичне товариство у Чернівцях» запросило всіх «порадіти за себе», адже 19 вересня було урочисто відкрито власну гімнастичну залу [119, с. 6].

Взагалі, вирішення проблеми браку фізкультурно-спортивних споруд у краї було реалізовано за рахунок будівництва такої зали коштами громади столиці Буковини [189, арк. 4-5; 190, арк. 5; 192, арк. 17; 193; 197, арк. 1; 198, арк. 11], виділення землі повітовими радами для облаштування ігрових

майданчиків та стадіонів, зокрема біля закладів освіти і за рахунок власного бюджету [146, арк. 87-97; 162, арк. 40].

Розвиток січового руху також знайшов своє відображення на шпальтах газети, саме в цей період ми фіксуємо навіть декілька повідомлень різного об'єму. Короткі новини про результати діяльності «Січі» у сільській місцевості – у с. Валява, с. Кліводин, с. Веренчанка: описують збори, вибори голови та дають інформацію про фізичне навантаження на членів товариства, а саме про січовий танець – тривалість, кількість учасників: «багато». А опис святкування ювілею М. Павлика дав можливість відчутти здивування учасників свята від композиції дівчат з с. Печеніжина [188, арк. 2-3; 280, с. 4; 439, с. 2].

Звіт товариства «Руська Бесіда» від 15 липня 1885 року про власну діяльність виокремив пункт «на літературному і педагогічному полі», який порушив питання обов'язкового видруку підручника гімнастики українською для шкіл. Отже, вищезначене товариство опікувалось методичним забезпеченням фізичного виховання для закладів освіти і контролювало питання такого забезпечення уроків гімнастики [379, с. 2].

Аналіз тодішньої періодики уможливорює висновок про те, що важливі події в діяльності громадських товариств Буковини постійно знаходили відображення на сторінках преси. Так, надзвичайні збори «Руського товариства педагогічного» ухвалили зміни в статуті організації визначаючи засобами реалізації власних завдань гарт тіла й духу гімнастикою [147, с. 3]. Провідне місце у низці систематичних щонедільних лекцій, організованих «Руською Бесідою», посідала тематика виховання здорового способу життя. Часопис подає назви таких заходів: «д. Володимир Гузар «Про шкідливість алкоголю» (з демонстраціями при помочи чарівної ліхтарні), Володимир Співак «Модний у Європі спорт – що таке?» [113, с. 3].

Кадрові проблеми фізичного виховання в краї вирішувались, зокрема, організацією різноманітних форм підвищення кваліфікації – показовими заняттями, одноденними та багатоденними курсами і семінарами. «Історичне товариство в Чернівцях» оголосило на сторінках газети проведення III курсів

вищої освіти імені професора Смаль-Стоцького (1 лютого-31 березня 1912 р.). Згідно з навчальними планами серед 23-х предметів вивчались анатомія, гігієна, гімнастика, «пожарництво» та екстрена медична допомога [377, с. 4].

І надалі газета супроводжувала діяльність курсів, їхні успіхи та невдачі були відкриті для загалу. Стаття в номері 5 «Нової Буковини» за 1912 рік повідомляла про те, що кількість слухачів курсів – 20 і з метою зацікавлення не місцевих потенційних учасників ціна була зменшена до 70-ти крон. Для того, щоби сповістити жителів інших регіонів, газета запропонувала передрукувати анонс курсів на сторінках преси регіону, щоправда на благодійних началах. Докладний звіт про подальшу роботу курсів вміщено в наступних номерах. Тут знаходимо текст вступної промови доктора Смаль-Стоцького, дані про кількість учасників, їх місце роботи досвід тощо: всіх учасників – 30, 8 осіб з Чернівців, 9 – галичан, 13 – буковинців. У статті наголошено на потужному фізкультурному складнику навчальної програми: обов'язковими предметами були визначені гігієна, анатомія та гімнастика [155, с. 4].

Отже, в поле зору засобів масової інформації потрапляли масові фізкультурні і освітні фахові заходи, пресу цікавили їх результативність та систематичність. Крім того, спостерігався взаємозв'язок та взаємодопомога між газетами та часописами у справі оприлюднення кадрових проблем фізичного виховання і засобів їх вирішення.

Аналіз матеріалів газети «Буковина» дозволяє виокремити ще один тематичний напрям «Буковини» – опікування методичним забезпеченням фізичного виховання для закладів освіти, а саме видання підручника гімнастики українською.

Розпорядженням Міністерства віросповідань і освіти Австро-Угорської імперії від 8 травня 1910 року за № 19.847 у зміст фізичного виховання в середніх школах було впроваджено військові вправи [191, арк. 5-6]. Звичайно, що такі нововведення потребували організаційних і методичних тлумачень та рекомендацій. Крайова шкільна рада, громадські організації краю використали пресу Буковини для роз'яснювальної роботи мілітаризації фізичного виховання

дітей та молоді. Ця робота розпочалась трактуванням розпоряджень державних органів управління щодо впровадження стрільби, веслування, фехтування, туризму і альпінізму [421, арк. 17-19].

Крім того, ці види спорту передбачали тренувальну та змагальну діяльність, вимагали від педагогів закладів середньої освіти знань про техніку виконання стартового розгону, бігу по дистанції, стрибків; основних вправ без зброї та зі зброєю, прийоми та бойові дії фехтування. Проблему нестачі навчально-методичної літератури вирішували, зокрема, і друком статей про загальні основи теорії та методики спортивного тренування, техніки і тактики – «Легка атлетика», «Як правильно плити? Роздуми», «Як правильно плити? Думки» («Каменярі») [124, с. 3; 368, с. 3; 369, с. 3]. Настанови, як проводити ранкові фізичні вправи з елементами техніки окремих прийомів у домашніх умовах, загартування, рекомендації з режиму дня, організації медично-педагогічного контролю та самоконтролю представлені в статтях «Гімнастика з ранку» («Нова Буковина»), «Дещо про антропометрію» («Буковинська школа»), «Індивідуальність учеників при збірним навчанню» («Буковинські педагогічні листки») [41, с. ; 157, с. 167-168; 160, с. 239-240].

Особливості створення матеріально-технічної бази – зали та майданчику, зброї, спорядження та обладнання розглядались у статтях «Фехтування» [286, с. 4.; 287, с. 5-6]. Результатом листування дирекцій середніх шкіл Буковини із Міністерством віросповідань і освіти про нестачу методичних матеріалів про організацію змагань з плавання та фехтування стало звернення до газет краю з проханням друку на власних сторінках статей інструкторів фізкультурно-спортивних товариств [212].

Статистичні звіти про кількість учнів гімназій краю, що брали участь у військових вправах на добровільній основі була оприлюднена в газеті «Буковина» вже у 1912 р. [208].

Здоров'язберезувальні традиції в змісті українських газет Буковини досліджуваного періоду представлено в Додатках Г.

Термінове зменшення вимог до домашніх завдань учнів, а також про визначення вільних від навчання і завдань пообідніх годин двох днів на тиждень для занять фізичними та військовими вправами (крім гімнастики) викликали полеміку серед прихильників «військового навчання» та противників на сторінках «Буковини» і «Нової Буковини» [350, с. 2-3; 436, с. 17-19].

Отже, урізноманітнення змісту фізичного виховання дітей та молоді Буковини початку ХХ ст. за рахунок впровадження військових вправ – стрільби, подолання перешкод, таких видів спорту як фехтування, легка атлетика, веслування тощо, співпраця освітян і військових – використання майданчиків військових частин тощо знайшло місце на шпальтах місцевих газет та стало однією із тем актуальних для тогочасної преси.

Одним із основних положень партійної програми соціал-демократичної партії Австро-Угорщини, представленої на сторінках газети «Борба» (1908 р.), стала реалізація прагнення буковинців щодо здорових умов для роботи та відпочинку, регламентування санітарних та правових норм – тривалості робочого дня, дотримання гігієнічних нормативів, створення умов для «короткого відпочинку» (короткі перерви під час робочої зміни – С. Д.) – локації просто неба та у приміщенні. Наступною тезою стала потреба створення низки законів, які надавали би обов'язкове забезпечення на випадок інвалідності або хвороби тощо [327, с. 4; 340, с. 6].

Традиційно газета «Борба» супроводжує своєю увагою соціальний захист робітників у краї та в його столиці – м. Чернівці, зокрема: збереження здоров'я, профілактика травм на виробництві та захворювань, активного відпочинку тощо. Одним із результатів страйків працівників цегельних заводів (1906 р.) на чолі із п. Дан та п. Григоровичем стало, крім підвищення мінімальної зарплатні – 6 К., чітке регламентування двох великих перерв – обідньої та «розважальної» для відпочинку робітників, збереження їх здоров'я [154, с. 2.].

Розділ «Здоров'я робітників» проекту угоди між власниками підприємств і робочими на 1910-1911 рр., представлений на сторінках газети, містив вимоги

до створення здорових умов праці: максимальний термін роботи на день – 11 годин, обов'язкова наявність свіжої питної води і рушників, посипана піском підлога, можливість продовжити робочий день під час непогоди у закритому приміщенні тощо [401, с. 7]. Отже, фізичний стан робітничої молоді, її здоров'я визначались важливою темою буковинської преси досліджуваного періоду.

На думку дослідників краю (О. Добжанський, О. Яремко), «Борба» була часописом, на шпальтах якого активно пропагувались не тільки ідеї соціалізму, а й друкувалась інформація, що виражала потреби простих робочих [112; 144]. Так, запрошення від Соціал-демократичної робітничої партії, адресоване всім працівникам краю, представило програму заходів святкування 1 травня 1914 року. Серед таких заходів як урочиста хода вулицями міста (з трьох районів Чернівців – Роші, Каличанки та «Кучурівській» дороги) та святкові збори, була проведена «народна забава» із концертом та використанням бенгальських вогнів тощо. Потужним складником цієї розваги став турнір з ігор: наприклад, «в круглі». Участь у розважальній частині та танцювальна програма були платними – «20 сот» (копійок – С. Д.) [340, с. 6.]. Запрошення позиціонувало забаву доступною, проте ціна участі перекреслила масовість даного фізкультурно-розважального заходу.

Про систематичність різноманітних заходів ігрового, танцювального, і, взагалі, розважального характеру, організованих українськими робітниками, свідчать запрошення на них, представлені на сторінках газети. Синтез ігрової діяльності як реалізації потреби у фізичній активності людини, пропаганди робітничого руху у вигляді коротких агітаційних лекцій і показових виступів (декламування віршів, речівок) із танцями стало ефективним вирішенням реалізації вільного часу, відпочинку тощо з однієї сторони та вигідною рекламою партійної ідеології [142, с. 12.].

Отже, аналіз статей чернівецької газети «Борба», органу соціал-демократичної партії Австро-Угорщини, засвідчив факт систематичного зацікавлення та розв'язання соціальних проблем робітників того часу, що є актуальними і зараз – неофіційне працевлаштування, яке тягне за собою

правову незахищеність (збільшена тривалість робочого дня, відсутність страхування в разі тимчасової втрати працездатності та медичного забезпечення, низький рівень санітарно-гігієнічних умов праці), організації активного відпочинку як складника фізичного здоров'я.

Крім того, основною метою навчання в школі повинно бути: «плекання здоров'я школярів», фізичний розвиток і виховання стійкої потреби занять фізичними вправами як основи для успішного навчання. А метою школи – створити умови для цього. Важливо, що українцями підтримувались будь-які заходи, що спричиняли ріст рівня просвіти в краї – організації бібліотек, лекцій, спортивних розваг і змагань [327, с. 4-5].

Необхідно зазначити, що результати реалізації партійної програми з'явилися досить швидко. Березневий номер «Борби» 1910 р. презентував об'яву про відкриття секції для охорони дітей, що працювали на промисловості – «промислових учеників» при крайовому осередку охорони дітей та опіки над молоддю. Серед основних завдань цього осередку виокремлені створення умов для їх розвитку: організація курсів грамотності, заняття фізичною активністю та іграми. Кожну суботу та неділю з 16.00 до 18.00 юних робітників у приміщенні магістрату м. Чернівці чекали лікар, педагог та юрист. Крім того, цей осередок створив можливість звернутись по анонімну допомогу від доктора Тетяни Григорович [183, с. 4].

Отже, українські партії Буковини початку ХХ ст., вступаючи на політичну арену, видавали власний друкований орган з метою популяризації своїх партійних положень, власної програми тощо, але не могли ігнорувати актуальних питань цікавих для населення краю. Перші статті тіловиховного та здоров'язбережувального напрямку з'явилися на шпальтах «Борби» орієнтовно у 1910 році. Основними аспектами здорового способу життя, що аналізувались на сторінках чернівецької газети «Борба», стали охорона здоров'я українських робітників, дітей та молоді Буковини; організація «здорової школи» на теренах краю (відповідність гігієнічним нормам будівлі, меблів, наявність харчування та питної води, фізична активність в урочний та позаурочний час);

зацікавленість у впровадженні нових технологій для забезпечення здорових умов для праці і активного відпочинку (дивись Додаток Г).

Редакційна позиція активної відповіді на запити читачів газети «Народна справа», органу Української радикальної партії (1907 р.), призвела до уважного спостереження на сторінках газети за січовою ідеєю взагалі, її засад і перспектив, а також кожного кроку розвитку цього гімнастично-пожежного руху на теренах Буковини. Так, номер від 14 червня 1908 року у подробицях звітував про січові збори в Кіцмані, склад президії та делегатів, порядок денний тощо. У своєму виступі учасник зборів Т. Корейчук із закликом про «заступ тілесними вправами вживання алкоголю» визнав, що від горілки і «слова легші, і друзів більше, і настрої охочий». Але спільні заняття із компанією однодумців просто неба, коли є можливість перемогти супротивника у чесній боротьбі: «чи то буде бій на кулаках, чи гра з м'ячом». Але для реалізації фізкультурного вектору у боротьбі із алкоголізацією населення необхідно власне приміщення, «дотепного, знаючого провідника» (інструктора, тренера – С. Д.). Крім того, визначав доповідач, братства тверезості не повинні бути «старомодними, лікувати розмовами», а переходити на інший сучасний рівень, запроваджувати нові форми боротьби на користь молоді – туристичні мандрівки, масові свята без вживання алкоголю і масові «загартувалки» – спільні процедури обтирання, обливання і пірнання у воду [361, с. 2-3].

«Народна справа» позиціонуючи себе як «народна» газета друкувала різноманітні листи, звернення і дописи з різних куточків Буковини. Своїми успіхами ділились і товариські осередки. Звичайно основною темою стали організаційні недоліки у «Січах», успіхи у справі роботи із молоддю, нестача фізкультурного і пожежного обладнання тощо [271, с. 4].

Окрему увагу редакція «Народної справи», приділяла різноманітним формам підвищення кваліфікації фахівців галузі фізичної культури. Номери газети прослідковували зріст зацікавлення такими курсами, зафіксувавши кількість слухачів на них, наводили перелік практичних занять, тем лекцій, їх тривалість, прізвища інструкторів та лекторів тощо. Для вирішення проблеми

низького рівня фізичної підготовленості січовиків і нестачі кваліфікованих кадрів до 15 жовтня 1907 р. осередки, яким потрібно «виховати власного провідника», повинні були відправити заявку на участь у підготовчих курсах січових інструкторів. Крім того, автор статті довівши необхідність видруку власного гімнастично-пожежного видання, просив матеріальної підтримки для реалізації цього проєкту [43, с. 10-11]

Про практичні курси підготовки інструкторів, що були анонсовані «Народною справою» у серпні 1908 р. подальшої інформації нами не знайдено, проте програма грудневих гімнастично-пожарничих курсів, що були організовані того ж року в Чернівцях містила практичні та лекційні заняття, у яких брали участь 80 курсантів з 40 буковинських осередків. Серед інструкторів-викладачів виділявся Довганюк з Сопова який давав практичний клас з шикувань та перешикувань, подолання перешкод різними способами та класичної гімнастики. Його практичне заняття було поділене на 3 великі частини і тривало 6 годин. Серед теоретичних форм відзначалась лекція Г. Герасимовича про січові справи, бесіда доктора Бурачинського про першу допомогу при нещасних випадках та Д. Кузика «про спілкову справу». Запланована екскурсія на чернівецьку пожежну станцію отримала тільки позитивні відгуки і застала «подумати інших» [77, с. 9].

Як і більшість партійних видань, газета Української радикальної партії Буковини «Громадянин» (1909-1910 рр.) визнавала свою приналежність і зазначала у передовиці, що основним завданням газети є «всесторонньо освідомити нарід», що радикальна партія – це партія, яка гостро виступає «проти всякої кривди, хоче дійти до її коріння і ту кривду знищити» [12, с. 1; 325, с. 1-2; 326, с. 1].

Необхідно зазначити, що на сторінках саме «Громадянина» знайшла потужне відображення діяльність пожежно-гімнастичного товариства «Січ»: фотографії з різних подій, звіти сільських осередків, новини та інформація про нові сільські «Січі», наявність рубрики «Січові вісті» та «Із січового руху» майже у кожному номері газети [361, с. 2-3; 362, с. 4; 363, с. 4].

Фото учасників курсу «пожарно-гімнастичного «Союза Січій на Буковині» представлено в додатках В [226, с. 2]. Що ж до самого курсу, то захід відбувся з 19 по 23 грудня 1908 року, а основною його метою став обмін досвідом, думками щодо оптимізації роботи вже з наявним членами та пропаганді січового руху задля їх збільшення. У курсі взяли участь 39 осередків з усіх повітів Буковини, всього 54 делегати [227, с. 4]. У програму входили просвітницькі бесіди на різноманітні теми: «Як проводити загальні збори?», «Стан касовий», але особливої уваги учасники приділяли лекціям на тему «Тілесні вправи: як і що робити!», «Прибори для «Січі» [140, с. 4; 141, с. 3]

Січовики приділяли багато уваги і часу гарту тіла і фізичному вихованню, проте це вважалось само собою, обов'язковим, зрозумілим, тим, що не вимагає фіксації у звітах та доповідях. Адже не буде успішної роботи із кволими, не витривалими і не дисциплінованими!, «не повстане молодого покоління без занять і тренувань». Відповідно, мета «вільна, свободна Україна» не зможе бути досягнена. Тісний взаємозв'язок між національним самовизначенням і фізичним вихованням дітей, молоді і дорослого населення Буковини прослідковується у кожній формі роботи, кожному заході, про що чітко визначається в газеті. Зокрема, В. Лебедова у пісні «Січ ставай!» проголошувала: «3. Сильні тілом, завзятуші духом, викуємо плем'я молоде..верне Україні свободу!» [230, с. 4].

Курси, організовані «Січчю» у січні 1909 року, викликали зацікавлення в краї, про що свідчили відгуки слухачів, надруковані на сторінках «Громадянина». Тому, виконуючи прохання та звернення січовиків, 3-5 грудня 1909 року на сторінках газети було оголошено про проведення II пожарно-гімнастичного курсу за такою програмою: «3 і 4 грудня. Рано – гімнастичні вправи. По полудню – пожарничі вправи. Вечір – відчити 1) про діловодство; 2) про як Січ має жити і що робити? 3) про горівку; 4) про товаришів; 5) про рятунок при пожарі» [364, с. 4]. Важливо, що участь хоча б одного представника кожної буковинської «Січі» була обов'язковою. 5 грудня був запланований урочистий збір учасників, змагально-показова програма з

січового єдиноборства – швидкий біг із драбиною, кросовий біг, силові вправи (лазання по канату), персональний та командний комплекси гімнастичних вправ. Про що всі читачі були повідомлені через анонси газети.

Отже, саме «Громадянин» приділяючи увагу пропаганді січової ідеї серед населення Буковини досліджуваного періоду, висвітлюючи результати діяльності січових осередків, їх успіхи та невдачі, наголошував на важливості фізичної підготовленості січовиків, їх власного прикладу для дітей та молоді щодо розвитку таких якостей як витривалість, сила і гнучкість; можливості для пересічних громадян власними очима побачити тренування, змагання тощо. Політикою редакції газети стала підтримка дружніх стосунків із іншими виданнями, громадськими організаціями та діячами, зокрема у фінансовій допомогі від них. Товариство «Дністер» неодноразово брало участь у таких акціях газети, про що свідчать неодноразові подяки: «висловлюємо вдячність за 20 корон на «пожарні цілі» та найм інструктора з фізичної підготовки для буковинських Січей [290, с. 4]

З метою отримання правдивої поточної інформації про стан буковинської «Січі» доктор Смаль-Стоцький звернувся на сторінках газети до всіх січових організацій Буковини із вимогою до кінця квітня 1909 року подати загальні данні про, зокрема, пожежного «інвентаря і для вправ» (фізкультурного обладнання – С. Д.), відстань до води тощо [140, с. 4]. У цьому випадку газета грала роль комунікатора між січовими осередками та виконувала роль засобу зворотнього зв'язку в управлінні цієї організації тощо.

У зверненні І. Поповича, головного писаря «Союзу Січей», до редакції газети «Буковина», знаходимо факти активної організації фізичного виховання січової молоді, у 25 самих активних осередках були проведені молодіжні ігри – змагання, в яких брали участь всі бажаючі, і навіть школярі (в програму входили види, для яких був у наявності інвентар – перетягування канату, стрибки через мотузку, біг із драбиною і без неї, біг на пересіченій місцевості). Особисто відвідавши 11 кошей, Попович перерахував кількість показових

комплексів гімнастично-пожежних вправ, пропагандистських заходів, участі у загальних святах, що здійснили січовики [365, с. 3].

Участь 30-ти буковинських Січей на чолі із Т. Галіпом, Г. Гордим, К. Майданським і І. Поповичем у січовому святі (м. Коломия, травень 1919 р.) як один із прикладів співпраці буковинців із громадськими діячами і товариствами західноукраїнських земель була докладно описана в статті «Громадянина», що була розміщена на першій полосі [366, с. 1-2]

Статистичні дані про учасників січового свята та фотографії засвідчили максимальну кількість учасників січової вправи в шикуванні «по чотири» в них брало участь близько 5200 січовиків. Тривалість одного комплексу нам на даний час не відома, проте вправи були вільні (гімнастичні – С. Д.) та з топірцями. Фото композиції представлено в додатку. Автор звіту приділив особливу увагу командам дівчат, описавши їх комплекс вправ як «красний», тобто дуже гарний, той, що привертає увагу одразу [366, с. 2].

За звітом «Союза Січей» про діяльність на Буковині за 1909 р., представленому у грудневому «Громадянину», якість тренувань з гімнастичних та пожежних вправ, шикування, плавання і боротьби у звіті визначена коротко: «є «Січі» де гімнастикування проводиться не правильно». На думку автора, причина становища виокремлювалась просто: нестача підготовлених інструкторів саме з фізичного виховання і спорту, відсутність методичної літератури, збірок з іграми та їх правилами. І, відповідно, поставало перше перспективне завдання для буковинських «Січей» – підняти на високий рівень «рухові вправи» [451, с. 2-3].

Отже, українська преса досліджуваного періоду виконувала роль «дошки оголошень», через яку існувала можливість спілкування між жителями Буковини. Звичайно, на її шпальтах мали місце різні матеріали, видання політичних партій перш за все пропагували власну ідеологію, інформували читачів про події в Австро-Угорщині та світі, аналізували безпосередньо економічну та соціальну ситуацію в краї. У свою чергу, педагоги, громадські діячі, січові активісти мали можливість через пресу сприяти розвитку фізичного

виховання в краї, впливати на державні органи щодо організаційної та фінансової підтримки забезпечення закладів освіти та громадських осередків спеціалізованими приміщеннями і обладнанням, організовували благодійні акції для збору грошей для видання методичної літератури, проведення масових фізкультурних заходів, формування системи підготовки фахових кадрів та підвищення рівня кваліфікації тощо. Крім того, тут була створена атмосфера навіювання правил здорового життя, створення аудиторії, якій ця тема була важливою; пробудження бажання систематично займатись фізичними вправами, дотримуватись правил гігієни, впроваджувати загартовуючі процедури.

Важливим прикладом зацікавлення і висвітлення досягнень у справі виховання молодого покоління, зокрема фізичного, як гідного представника європейського народу на сторінках пресових видань стала газета-«одnodнівка» з нагоди січового свята «Січ», що була видана 12 липня 1910 року як додаток до «Громадянина». Стаття С. Яричевського «Січ колись а нині» серед актуальних питань розвитку пожежно-гімнастичного руху виокремила ще одне – популяризацію спорту, зокрема гімнастики на всіх західноукраїнських землях. Він зазначив, що «репертуар» гімнастичних вправ, що використовували у підготовці січовики досить скупий – марш, вільні вправи, на коні, на брусах і трапеції, а інвентар нараховував топірці і прапорці (хоруговки – С. Д.). А в статуті чітко визначено – розвиток атлетичних вправ. І тому дописувач радив розвивати легкоатлетичні стрибки і метання: списа, молота (із припискою «спеціальна річ» – С. Д.), каменя, диска; використовувати важку атлетику, «бій навкулачний» – бокс, «дші-дшітсу» – дзюдзюцу, японські бойові мистецтва. Крім того, для молоді варто вибирати перетягування канату, веслування, а особисто для дівчат – плавання, туристику та танці. А для оцінки ефективності занять автор наголошував на необхідності систематично проводити змагання різного рівня. Однозначно, автор доводив, що через заняття гімнастикою і спортом можна сформувати всебічно розвинену людину «миролюбну, з хистом

до науки і вільного життя», і визначав, що саме так можна сформулювати мету виховання української молоді [447, с. 2].

Стаття «Як має поводитись січовик» скоріше проголошувала, як не треба себе поводити і що робити при зустрічі. Повинно бути заборонено, вказує «К. Трил» (скоріше всього К. Трильовський – С. Д.), «шапковане» – зняття шапки перед паном та цілування йому руки. А для того, щоби кожний «знав, що ти січовик» треба було носити січові відзнаки, гуцульський топірчик та!! чисту хустину для носа, бо в таких дрібницях «показує ся культурність чоловіка а навіть цілого народу» [391, с. 3]. Отже, формування основних гігієнічних навичок вбачалось обов'язковим складником виховання не тільки дітей та молоді, а й дорослого населення. І така тема запросто порушувалася на сторінках пресових видань Буковини досліджуваного періоду.

Проблема появи та результативності використання української фізкультурно-спортивної термінології порушувалась педагогами, громадськими активістами, інструкторами з видів спорту початку ХХ ст. Ефективність проведення комплексу загально-розвиваючих та гімнастичних вправ багато залежить від чіткості подання команд. Саме в газеті «Січ» представлений перелік команд на місці, в русі, для перешикування на місці і в русі українською та німецькою мовами. Нами вперше знайдено такі методичні рекомендації. Автор визнавав, що такий повний перелік можливих і необхідних команд варто розповсюджувати по сільських «Січах», осередках інших гімнастичних і пожежних товариств, спілках молоді тощо (Дивись додаток В). Адже газета, про яку йдеться, була одноденкою, а тому інформація, викладена там, «знайде менше читачів, чим було б корисно!» На думку автора, одним із засобів оприлюднення таких знань було б видання команд, форм організації учасників, засобів контролю за станом здоров'я у формі брошури. І зацікавлені у такому виданні повинні бути саме товариські організації [341, с. 4].

Фрагмент переліку команд для комплексу гімнастичних (січових) та загально-розвиваючих вправ, представлених у номері за 12 липня 1910 року представлено в таблиці 2.2. Необхідно зазначити, що друк січових вправ із

командами та рекомендаціями по їх організації окремим виданням стало можливо завдяки студентським організаціям українського козацтва «Чорноморе» і «Запороже» у вересні 1911 року [170].

Таблиця 2.2

Фрагмент переліку команд для комплексу гімнастичних (січових) та загально-розвиваючих вправ («Січ», газета-«одnodнівка» з нагоди січового свята, додаток до «Громадянина», 12 липня 1910 р.)

Команди українською (збережено правопис)	Команди німецькою (збережено правопис)	Сучасний варіант українською
Позір!	Habt Acht!	Увага!
Постава!	Stellung!	Рівняйсь!
Свобідно!	Ruht!	Вільно! або Струнко!
Поздоров!	Salutirt!	Вітання.
Середина!	Mitt!	Рівняння на середину!
Ставай у ряд!	Antreten!	Шикуйсь!
Розійтись!	Abreten!	Розійтись!
Розступись!	Offnen!	Розімкнись!
Зійдись!	Schliessen!	Зімкнись!
Звіт!	Rapport!	Рапорт!

Крім того, у даному номері газети-одnodенки презентовані складні гімнастичні композиції, фото пірамід за участю 16-ти осіб, учасників січового свята в Коломиї та показового гімнастичного виступу, частина якого проходила у «партері», на землі. Даний номер представлений у Додатку В [366, с. 4-6].

Фізичне виховання дітей і молоді Буковини досліджуваного періоду розглядалось на сторінках органу Української радикальної партії Буковини, газети «Громадянин» крізь призму діяльності громадських товариств фізкультурної спрямованості. Зокрема, на сторінках багатьох пресових видань Буковини досліджуваного періоду досягнення пожежно-гімнастичного товариства «Січ» знайшли потужне відображення, але саме «Громадянин» систематично презентував фотографії з різних тіловиховних подій, анонси курсів підвищення кваліфікації та саморозвитку (пожежно-гімнастичних курсів), інформацію теоретичного та методичного характеру (фахова термінологія і команди), про вагомість формування основних гігієнічних

навичок, популяризація спорту, зокрема гімнастики, легкої атлетики, боксу, японських бойових мистецтв, важкої атлетики. Крім того, у змісті партійної преси знаходимо гендерний принцип вибору виду спорту: для хлопців варто вибирати перетягування канату, веслування, а для дівчат – плавання, туризм та танці.

2.3 Тема фізичного виховання здорового підростаючого покоління у виданнях громадських організацій краю означеного періоду

Події «весни народів» спричинили значні зміни у визначенні Буковини як державної структурної одиниці. У 1861 р. Буковина визнана «коронним краєм» Австро-Угорської імперії з дубльованими адміністративними органами: центральний уряд імперії Габсбургів, від імені якого управляв крайовий президент та автономна управа, що складалася з крайового сейму-парламенту і крайового відділу (виконавчого органу). Фактично місцеві органи влади знаходилися в руках австрійців та румунів, а українці довгий час не могли домогтися навіть визнання української мови урядовою. Але автономія не могла не сприяти активізації економічного, суспільно-політичного та культурного поступу краю. У відповідь на посиленні спроби румунізації та германізації, у 70-их рр. XIX ст. створюються українські культурно-національні організації. Так, у 1869 р. було засноване товариство «Руська бесіда», у 1870 р. у Чернівцях було створене політичне товариство «Руська рада», які сприяло активізації українського громадського руху. З одного боку, москвофільський рух лякав і відштовхував австрійський уряд, а з другого – австрійський уряд використовував українців, особливо народовців, як противагу румунам, підтримував їх, надаючи певні права, у тому числі на університетську освіту. Така збалансована політика Відня на Буковині контролювала та значно зменшувала національну напруженість, а відтак розширяла горизонт для політичного, економічного та соціального поступу. Не стали винятком і друковані пресові органи.

Журнал «Бібліотека для молодіжи» (з 1890 до 1894 – «Ілюстрована бібліотека для молодіжи, селян і міщанства») видавався товариством «Руська Бесіда» в Чернівцях, а редактором щомісячного журналу став Омелян Попович. Протягом 1894-1896 рр. видання стало, за певних причин, не періодичним і виходило під назвою «Ластівка. Бібліотека для молодіжи, селян і міщанства». Редагуванням матеріалів, крім О. Поповича, займався також О. Євген (Семака). Місячник як освітній проєкт було відновлено завдяки потужній праці товариства «Руська бесіда» і громадських діячів досліджуваного періоду О. Поповича, Т. Бриндзана, М. Кордуби і протягом 1911-1914 рр. «Читальня» (назва журналу у зазначений період – С. Д.) друкувалась систематично. З початком Першої світової війни видання перестало існувати. На жаль, із 130 номерів журналу, на даний момент нами віднайдено 15 у Педагогічному музеї України Національної академії педагогічних наук України. Певна кількість номерів знаходяться в приватній колекції [452].

Враховуючи, що аудиторія читачів була дитячою, журнал розпосюджувався і через шкільні бібліотеки, видання розміщувало поезії, оповідання, казки, популярно-освітні статті. Авторство належало українським літераторам та публіцистам, здебільшого буковинцям: Ю. Федьковичу, С. Воробкевичу, Є. Ярошинській, Л. Українці, О. Поповичу.

Звичайно, що питання здоров'я, фізичного гарту, виховання потреби у фізичних вправах і вихованні знаходило відображення чи не в кожному випуску журналу у розділі «Забави для дітей». Наведемо для прикладу правила дитячої гри «Перстень». Діти розташовуються вільно, один біля одного, тримаючи руки «як для молитви» або «човником». Один вибраний гравець відходить убік, а ведучий тримає в руках або камінчик або інший невеликий предмет. Ведучий вкладає свої долоні в складені долоні всіх дітей і комусь з них залишає камінчик – «перстень». Той, що стояв осторонь, намагається вгадати, у кого перстень і назвати його. Якщо вгадав його, той, із перстнем, має швидко вибігти. А ті, що поруч затримати. Якщо не вгадали, де перстень, мають виконувати кару. Гра продовжується, доки не наскучить [293, с. 30-31.].

Видання пропонувало для використання як у шкільній програмі, так і для самостійної ігрової діяльності учнів рухливі ігри із мовним супроводом. Правила таких ігор були досить не простими, а текст вимагав попереднього ознайомлення. «Ходить Ходор з костуром»: Плече в плече стають діти в тісне коло, згинають голову, руки кладуть на криж (поперек – С. Д.) долонями назовні. Один гравець, що залишився поза колом, ходить по ньому, а в руках тримає скручену із хустини «скрутлик» і говорить:

«Ходить Ходор ой кругом

Із великим костуром

Дітоньки, не оглядайтесь

На осторожности на майтесь!»

Сказавши ці слова, ведучий віддає скручену хустину тому, біля кого проходить, той б'є по долоні, того, хто стоїть поруч. Кого вдарили, той біжить кругом кола і стає на місце. Той, хто бив хустиною, стає Ходором, той, хто ходив – встає в коло!» [412, с. 31-32].

Перелік дитячих народних (рухливих) ігор на сторінках журналу «Бібліотека для молодіжи» представлено у таблиці 2.3.

Запрошення до передплати «Бібліотеки для молодіжи» на рекламній сторінці «Буковини» містило перелік ігор і забав надрукованих протягом 1885 року. Крім визначених у таблиці, до переліку входили такі: «Колесо», «Лови на третого», «Скакуни», «Ямка» тощо [143, с. 8].

Стаття «Про плекання шкору» у дуже простому, зрозумілому викладі представила будову шкіри людини, з точки зору фізіології особливості терморегуляції людини, яка фізично працює та гігієнічні вимоги щодо утримання шкіри в чистоті.

Автор, що залишився невідомим, висунув своєрідну програму загартування організму: щоденний душ або омивання по пояс та ніг, після водної процедури – обтирання сухою тканиною або полотенцем, а згодом фізична праця [320, с. 65-66].

**Перелік дитячих народних (рухливих) ігор на сторінках журналу
«Бібліотека для молодіжи»**

Назва гри	Номер і рік видання	Характеристика
Перстень	Бібліотека для молодіжи. Р.1. Кн.2. 1885. С.30-31.	Малорухлива
Ходить Ходор з костуром	Бібліотека для молодіжи. Р.1. Кн.2. 1885. С.31-32.	Рухлива із мовним супроводом
Котка і мишь	Бібліотека для молодіжи. Р.1. Кн.3. 1885. С.46.	Рухлива із мовним супроводом
Присяди	Бібліотека для молодіжи. Р.1. Кн.3. 1885. С.48.	Рухлива, високої інтенсивності
Суд	Нови книжки. Буковина. 1885. Ч.11. С.8.	Не відомо
Коса	Нови книжки. Буковина. 1885. Ч.13. С.8.	Рухлива, середньої інтенсивності
Сліпий музикант	Нови книжки. Буковина. 1885. Ч.19. С.8.	Не відомо
Петро і Павло	Нови книжки. Буковина. 1885. Ч.21. С.8.	Не відомо
Я чи не я?	Нови книжки. Буковина. 1885. Ч.23. С.7.	Рухлива
Ремісники	Нови книжки. Буковина. 1886. Ч.2. С.2.	Не відомо
Ходи	Нови книжки. Буковина. 1886. Ч.13. С.8.	Середньої рухливості

[175, с. 8; 178, с. 46; 294, с. 8; 320, с. 48.; 339, с. 7; 384, с. 8.; 411, с. 8; 440, с. 8].

Особливою умовою успішного виховання дитини, вважав автор, стало розуміння батьків про те, що чистота шкіри дитини – дзеркало родини і необхідно зробити все, щоби навчити!! дитину дотримуватись правил гігієни – щоденне миття рук, ніг і тіла, чистота зубів і волосся тощо. На селі, вказано в статті, необхідно проводити роз’яснення щодо потреби купання і загартування, а в місті – щодо можливості використовувати природні водойми [321, с. 66.]. Цікаво, що стаття наголошує на потребі використання тіловиховного досвіду іншого народу, знайомлячи читачів із традиціями євреїв і турків [321, с. 85].

Ще одна важлива проблема порушена у цьому випуску «Бібліотеки для молодіжи», а саме трагічне невміння плавати всього населення Буковини. Автори закликають читацьку аудиторію до діалогу, закликаючи шукати шляхи

подолання кризи «гязного тілом, а відтоді і думками населення» та кількості смертей на воді [321, с. 85].

Аналіз наявних матеріалів дозволяє виокремити два основних тематичних напрями в контексті дослідження – методично-організаційні засади ігрової діяльності підростаючого покоління та синтез гігієнічних настанов із «примітивною» рекламою здорового життя: просте і зрозуміле пояснення будови і функцій шкіри, проблеми і захворювання, заклики використання тіловиховного досвіду інших народів, пропаганда навчання плаванню тощо.

Заслуговує на увагу підхід до проблеми виховання молодого покоління здорового фізично і морально органу москвофільського товариства «Народна Рада» – газети «Буковинські відомості» («Буковински Вѣдомости»). Взагалі, газета містила матеріали про діяльність організації, напади на «зрадливу» політику народовців, виступала проти запровадження фонетичного та обстоювала етимологічний правопис; виокремлювала проблеми народного шкільництва (початкової освіти українською мовою – С. Д.) у Чернівцях тощо; систематично публікувала інформаційно-пізнавальні та просвітні матеріали, зокрема нариси і статті С. Буки, Е. Воробкевича, А. Петрушевського, П. Полянського, Ф. Савчишина.

Кожному соціальному групуванню, кожній нації, кожному народу притаманні традиції, звичаї та обряди становлення яких відбувається протягом століть. Українська святково-звичаєва спадщина – це один із найміцніших елементів формування єдиної нації. Саме в такому контексті розглядали буковинці досліджуваного періоду використання народних традицій у вихованні підростаючого покоління, родинних стосунках, етно медицини тощо. Саме такі знання зібрав та оприлюднив у своїй статті Василь Коварищук, а саме проаналізував лікувальні традиції буковинських знахарів. Здебільшого в тексті розглядалось використання сил природи, зокрема цілющих властивостей води. Наприклад, звернення (промовка) до води, наведене нижче, супроводжувало ранкові вправи дітей до 3 років: «Водичко, Йорданичко, Умываешь луги, береги,

кор'їньє, б'їле кам'їньє, умый сего рщєнного чисто уроженного, от'ї уброду, гн'їву, ненависти и от'ї неякого зла! [166, с. 3-4].

Але наступний текст визначив значний перелік хвороб, які нібито лікуються за допомогою знахарства, знахарі називаються «обманщиками», та, що головне, автор висловлює думку, що такі віршовані примовки, елементи загартування варті для використання тільки з профілактичною й тіловиховною метою [166, с. 4].

Роль ігор у вихованні підростаючого покоління розглядалась крізь призму народних традицій та звичаїв святкування релігійних свят. Саме в контексті обзору ігор на церковному подвір'ї, стаття «На Великдень» описує рухливі ігри, які були розповсюджені серед дітей та молоді краю. Причому інформація на шпальтах газети була представлена конкретно для дівчат. Автор статті описує традиційні великодні події на церковному дворі – дорослі спілкуються та співають пісні, молодь грає із писанками: катає їх і «чокається». А дівчата, «як маковий цвіт» грають у рухливі і хороводні ігри. Наведемо текст «Вербової дощечки»:

Вербовая дощечка
 Ходить по ней Настечка
 Где ти Насте бувала?
 Як дуброва палала?
 Я ходила гасити
 Милого ся дивити
 С'ї отки милий принесеть.
 Принесеть ми чоботи...

Під час співу дівчата ходили по колу або рухались приставними кроками праворуч-ліворуч. Перед ними або в середині кола стояв парубок, коли пісня закінчувалась, дівчата бігали врозтіч по майданчику, а парубок намагався наздогнати одну з них і обійняти. З того моменту всі ділились на пари і обіймались. А кому пари не вистачило, та програвала і «мусить за кару всім писанки давати» [265, с. 3].

Серед ігор, розповсюджених у краї вказані також «Зельман», «Горобчик», «Жовни» і «Перепілки». Такі ігри несли на собі потрійне навантаження: зберігали традиції і звичаї народу Буковини, задовольняли потребу у русі, а також ставали елементами статевого виховання, давали змогу спілкування дівчатам та хлопцям в ігровій діяльності, адже правила гри чітко прописували алгоритм дій та заборонені рухи: «не забувати хлопцеві про те, що грає із дівчатами: бути сильним і поблажливим» [265, с. 3].

Ще однією характерною рисою для буковинської преси стала традиція роз'яснювати на власних сторінках питання гігієни та загартування. Автор замітки «Загар» аналізував користь та шкідливість засмаги. На його думку, приймання сонячних ванн корисний лише для дітей, причому такі процедури треба організувати у такий спосіб: створити спеціальне місце, де була б можливість присісти або прилягти під не прямими променями [134, с. 5].

Стаття «Перець» присвячена питанням використання спецій у харчуванні із оздоровчою або профілактичною метою, правилам посадки перцю в умовах буковинського краю та догляду за ним, загальним правилам здорового харчування тощо. Окремою вагомою частиною статті стала проблема використання саме перцю у харчуванні дітей та підлітків. Автор статті розглядав дві протилежні думки європейських лікарів. Отже, загальний висновок визначає здорове харчування як процес забезпечення нормального розвитку і життєдіяльності людини, який сприяє зміцненню здоров'я і профілактиці захворювань. І в цьому контексті використання перцю при охолодженні та застудах розглядається як інновація у профілактиці [292, с. 3].

Цікавими для дослідження стали міркування Г. Савчука про щасливу родину. Автор розглядає стосунки чоловіка і жінки з моменту знайомства, через вінчання та весілля до народження дітей.

Серед правил, які автор називає обов'язковими, визначаємо три основні групи: релігійні настанови, засади суспільного співіснування та особисті правила сімейного життя. Цікаво, що, на думку автора, тверезий спосіб життя повинен пропагуватись як вдома серед родини, так і демонструватись сусідам,

друзям, громаді. Задля виховання здорового молодого покоління автор пропонує використовувати рухливі ігри та «спорт» як форму проведення вільного часу, святкування державних та релігійних свят, а також формування «сильних кінцівок та характеру» [355, с. 3-4].

Отже, серед різноманітних статей, представлених у «Буковинських відомостях», відокремилась низка матеріалів, основною темою яких стали здорове харчування, його правила і рівень обізнаності населення; загальна гігієна та загартування як засіб оздоровлення; боротьба з пияцтвом – форми та методи її реалізації; забезпечення підґрунтя для плекання власних народних традицій: оприлюднення правил та особливостей організації ігор (рухливих, із мовним і музичним супроводом, для дітей і для молоді тощо), збереження регіональних звичаїв та обрядів тощо; здорова родина в контексті стосунків батьків між собою та з дітьми, повага до старших, мирне співіснування в громаді тощо.

Важливо відзначити, що преса досліджуваного періоду висвітлювала найгостріші проблеми в соціо-культурному житті краю і була, за твердженням М. Романюка, найефективнішим засобом доведення інформації до населення. Загальною темою, що об'єднувала всі українські пресові видання Буковини досліджуваного періоду стала проблема алкоголізації населення та пошук шляхів боротьби з цим явищем. Саме тому діячі антиалкогольного руху використовували сторінки пресових видань як можливість оприлюднити інформацію про шкоду вживання алкоголю. Видання релігійного характеру не оминали статі пропагандистського характеру. Автор статті «Горілка, віно і пиво», доктор Р. Геровський у доступній формі здійснив аналіз статистичних даних щодо вживання алкогольних напоїв у країнах світу і довів, що навіть у Росії вживання горілки майже в два рази менше (5 літрів на одну особу на рік), ніж в Австро-Угорщині (9 літрів на одну особу). При розрахунках враховувались навіть діти та літні люди. Далі автор проводить докладний аналіз наслідків вживання таких напоїв, розвіює міф про те, що пиво і вино нічим не зашкоджують людському організму: крім переліку хвороб, автор навів

статистику про кількість людей, що здійснили злочин у стані сп'яніння [75, с. 132].

Так, М. Боровський висвітлив реальний стан справ у краї, наголошуючи на результатах наукових досліджень: «Всіх дітей глуповатих, слабоумних і епілептичних, зібраних для досліджування, було 1000: у 471 дітей був тато алкоголіст, у 84 – була мама алькоголістка... Отже доказано, що діти сплоджені в п'яному стані батька одідичують або наліг до п'яньства, або набувають схлонностей до хоріб або вносять в суспільність зіпсутє» [21, с. 6]. З того, що автор подає приклади і наводить цілком доказові факти про результати наукових розвідок учених різних західноєвропейських країн, доходимо однозначного висновку про зацікавленість і широку обізнаність буковинців із тодішніми науковими поглядами, зі знахідками освітян у цій проблемі. Крім того, він засвідчив принципове небажання представників урядових кіл визнавати реальний стан речей [22, с. 6; 23, с. 6].

Перекладена з німецької О. Поповичем книга «Чума горілчана» представлена в «Буковині» протягом липня-листопада 1890 року виокремила потужну увагу до збереження фізичного здоров'я не тільки дорослого населення, а й молодого покоління. Частини книги, надруковані в газеті у вигляд статті, із гарним гумором, просто і зрозуміло наводили приклади з історії інших народів, визначав, що «наші прадіди були люди здоровіші, бо не знали тої горілки і не пили», порівнював відношення до проблем алкоголізму в інших країнах. Прийом використаний автором у статті «Два письма», дозволив «підглянути» за чужим життям, і тому ситуацію, про яку йшлося, кожний міг «приміряти» на себе [303, с. 6-7]. Наявність у кожному номері цікавої «повчальної» статті про шкоду алкоголю сформували довготривалу пропагандистську акацію не тільки для читачів газети, а й для читалень, які використовували ці матеріали для лекцій і бесід [304-313].

Таких тематичних статей у газеті «Буковина» нами віднайдено більше, чим вимагає об'єм дослідження, тому просто наведемо їх назви «Живності народу. Горівка», «Небезпечність горівки», «П'янство», «Бідний а горівка», «З

Лужан. Тверезість і їх вороги» тощо [57, с. 6; 58, с. 6; 59, с. 7; 60, с. 6-7; 82, с. 7; 129, с. 3].

Перелік статей на антиалкогольну тематику представлено у Додатках дає підставу стверджувати, що вагомість проблеми та систематичну увагу до неї.

Педагоги та громадські діячі перебували у постійному пошуку засобів боротьби із алкогольною залежністю населення. Так, Г. Купчанко наголошував на необхідності систематичної антиалкогольної просвіти населення, а особливо молоді, школярів: «Кто з них прочитаеть або выслушаеть сіе най на цѣле дитье заречется пити горьлку, и наградить его здоровьемь, счастьемь и всякимь добромь на все его житье» [224, с. 161].

З-поміж засобів боротьби наголошували на суворому покаранні тих, хто зловживав міцними напоями чи палінням. Як стверджував І. Ілюк, стежити за цим мала громада, але перш за все учитель [156].

Педагогічні видання розглядали це питання крізь призму персони вчителя та його ставлення до проблеми, роль школи та вчительства у формуванні антиалкогольної політики на селі, співпрацю громадських організацій, читалень, осередків «Січі» із вчительством краю тощо. Матеріал представлений у часописі, завізований як «Тема, призначена цісарсько-королівською крайовою Радою шкільною». Тобто М. Сиротюк на повітовій конференції вчителів народних шкіл у м. Кіцмань (1895 р.), виконуючи запит державного органу управління освітою та громадськості Буковини, аналізував участь вчительства у популяризації здорового способу життя, відновленні та розвитку народних тіловиховних традицій, використанні фізичного виховання дітей та молоді як способу відволікти, створити інший, також активний і веселий варіант проведення часу, самоосвіті тощо. Потужна пропаганда здорового способу життя, представлена у виступі і базована на наукових фактах, історій із життя буковинців, прикладах відомих осіб тощо, «замішана» на зрозумілому, доказовому викладі, мала на меті «достучатись до серця кожного вчителя». Основним напрямом перспективного плану дії вчительства, окрім виховання

школярів, визначено обов'язкове застереження, просвіта та «відвернення від тої горілчаної чуми» кожного буковинця, односельчанина, сусіда [359, с. 153].

Що цікаво, стан фізичного виховання в сільській школі розглядався в контексті особи вчителя цієї школи, а не тільки педагога з гімнастики. На думку І. Глібовицького, повага до освіченості, школи розпочиналась у селі саме з постаті вчителя. Його стиль життя, денний розклад і інтереси, навіть його стосунки у родині, були або прикладом для селян, зокрема дітей та молоді, або приводом для пліток. «Чи буде відноситись щиро сільській хлопчина до закликів про боротьбу із чумою горілчаною вчителя, який сам вживає оковиту разом із його батьками?» – таке питання, суто риторичне, задав автор читачам. І продовжуючи тему, визнав, що «до того вчителя із повагою ставиться вся громада, який добрий, але вимогливий до дітей; який враховує особливості цього місця, де проживає і працює; який приклад наслідування по відношенню до старих та жінок; який гімнастикується і показує, як це важливо для дітей і молоді» [78, с. 49-50]. Отже, вчитель сільської школи визнавався прикладом для підростаючого покоління, його персону викликала жваве зацікавлення з сторони буковинців, його поведінку наслідували або критикували. Серед основних критеріїв такої оцінки виокремлені такі: чи займався він фізичним вихованням та поширював ідею обов'язковості серед населення, молоді, чи не вживав алкогольних напоїв та боровся за тверезість односельців [78, с. 50].

Треба зазначити, що проблеми здорового способу життя розглядались в єдності з активізацією фізичного виховання юнаків та дівчат. Узимку 1895-1896 рр. молодь с. Комарівці започаткували проведення ігор та забав просто неба, щоп'ятниці і щосуботи пропонуючи нові види фізичної активності. Способом інформування стали листівки із датою, часом збору та програмою розваги. Одним із популярних видів розваг стали перегони на санчатах та лижах. Була прокладена лижня-дистанція та запрошувались судді із числа поважних жителів села. Участь та перемога вчителя гімнастики із м. Сторожинець С. Луцького в одному із заїздів стала приводом проведення ще одних таких перегонів [276, с. 3].

Присутні стверджували, що азарт змагання, гарний настрій та участь у масовому святі дозволяли відчутти себе частиною чогось «великого та правильного» [21, с. 8].

У газетах досліджуваного періоду знаходимо підтвердження участі священників у фізичному вихованні дітей і молоді надали «Дописи із села». Мова йшла про порівняння двох буковинських сіл, в одному з яких «отець» нічого не робить у напрямі пропаганди тверезості, а в іншому – організовує «тілесні забави» для дітей, вечірки з іграми і танцями для молоді, але без алкоголю! І, що цікаво, сам має з такої діяльності користь, бо зібрав вдвічі більше на утримання храму [115, с. 4].

Автор статті «Тверезость в Малятинцях» перш за все звітував про поширення антиалкогольної ідеї у своєму селі та активну участь у цьому процесі отця С. Івановича [387, с. 5]. Крім того, громади с. Валява висловлювала подяку о. Єротею Федоровичу за внесок у виховання підростаючого покоління, як духовний, так і фізичний [116, с. 4]. Отже, як засвідчує узагальнення аналізу друкованих матеріалів преси Буковини активну позицію у необхідності посилення фізичного виховання дітей та молоді займала церков і священники.

Значний пласт різноманітних статей наукового, аналітичного та описового характеру, розміщених на сторінках «Буковини», присвячений досвіду боротьби місцевих громад, товариств і активістів краю із алкоголізмом і тютюнопалінням. Наприклад, товариство тверезості в с. Юрківці поширювало антиалкогольні гасла і прислів'я: «Честь тверезим газдам!» або «Пияцтво навіть розумного робить дурним!», «Не шкода випитої горілки, а шкода пропитого розуму!» [28, с. 5].

Нестандартний прийом у боротьбі з алкоголем вибрали жителі буковинського села Топорівці. А. Василичук у своїй замітці прорахував скільки витрачає один любитель оковитої на рік – 60 золотих і що можна придбати для себе і для родини на ці кошти. Наприклад, за оголошенням автора, члени читальні цього села склали 17 золотих на весілля Дмитра Пурича.

Ці прорахунки автор планував оприлюднювати систематично [35, с. 3-4]. А члени читальні в с. Черногузи вирішили власним прикладом показати, яким може бути життя без алкоголю і на цілий рік оголосили стан «тверезості», розпланували заходи не тільки пропагандистські, розважальні, а й фізкультурні. В іграх і танцях селяни вбачали противагу алкогольним веселощам. Необхідно зазначити, що в краї постійно шукали нові засоби боротьби із алкоголізмом, закликали керівництво державою приймати закони, які б встановлювали відповідальність за появу у п'яному вигляді у громадських місцях, за насилля у родині внаслідок зловживання горілкою та відбір майна шинкарями у боржників за горілку [117, с. 3].

Ще одну цікаву тенденцію засвідчила стаття «Знов горівка», надрукована в 14 номері 1888 р.: там, де результативно діяла читальня, де проводилась систематична робота із молоддю, зростав рівень благополуччя родин, і, відповідно, сільська громада виплачувала менший пропінатійний податок, там простежувався взаємозв'язок між рівнем охопленням заняттями фізичними вправами місцевої молоді та антиалкогольним настроєм населення взагалі, результативністю пропаганди «здорового життя» від громадських організацій тощо [149, с. 3-4].

Аналіз матеріалів газети «Буковина» дозволяє виокремити таку важливу тематику для регіону, як боротьба із алкоголізмом та тютюнопалінням, участь священнослужителів у цій роботі, пропаганда тверезості і протиставлення зловживанню алкогольними напоями занять фізичними вправами, діяльність товариств у цьому напрямку тощо. Виокремлені нестандартні прийоми у боротьбі з алкоголізацією населення – проведення фізкультурно-спортивних змагань та перегонів, масове виконання гасел антиалкогольного змісту в місцях скупчення людей, економічний лікбез «На що можна потратити ці! гроші!», протиставлення пияцтву розваг, ігор та танців тощо.

Однією із ефективних форм формування почуття відповідальності за свої дії та активної життєвої позиції молоді стали статті пропагандистського спрямування в пресі Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.). Так,

стаття лікаря Н. Д. «Тютюн» визначила проблему «історичної залежності» від тютюнопаління європейських країн. Традиції тютюнопаління, сформовані у Європі, можна проілюструвати таким фактом: із 756 млн кг тютюну, що вироблено у світ, лише Австро-Угорська імперія використовувала 81 млн кг, що становило близько 10%. І що важливо, зазначив автор, «наш народ привик уже до тютюну», і, навіть, в гуцульських піснях возвеличений як велике щастя: «Порох, тютюн, люльку і дівчину чорнульку» [263, с. 3].

Цінністю цієї статті стало визначення форм і методів боротьби із цими шкідливими звичками, а саме: 1. систематичне надання всіма друкованими засобами Буковини можливості друку антиалкогольних та антитютюнових матеріалів, та відповідно, 2. систематичне подання послідовної тематичної інформації для друку як регіональними авторами, громадськими діячами тощо, так і передруку європейських лікарів, педагогів та фізіологів. 3. Розповсюдження в закладах освіти, на підприємствах, місцях скупчення представників дорослого населення, у громадських товариствах тематичних брошур, книг, листівок-одноденок. 4. Проведення «прилюдних» масових зустрічей, лекцій, бесід із дорослим населенням про неприпустимість паління при дітях та молоді [263, с. 3].

Боротьба із пияцтвом стала однією із найпотужніших тем української преси Буковини досліджуваного періоду. У статтях розглядались аспекти алкоголізму як хвороби, наводились статистичні дані про рівень зловживання алкоголем населенням краю і, зокрема, жінками, оприлюднювались матеріали про діяльність товариств тверезості тощо. Стаття, представлена на сторінках «Буковинських відомостей» пропонувала проєкт закону «О домах для пияков», одним із основних положень якого мали стати видача алкоголікам особливих документів «декретів» – у разі проходження лікування в «будинку для умалишенныхъ» та подальшому зловживанні, у випадку тричі покараному за пияцтво, зокрема із матеріальною та матеріальною шкодою для родини тат оточуючих. Наступною стала пропозиція протягом двох років лікувати від алкоголізму медичними засобами, голоду та занять фізичними вправами,

працею на городі та хатніми справами. Прописані навіть дії у випадку втечі із такого закладу, саме арешт від одного до шести місяців. Але ми не знайшли опису чи хоча б нагадування про шляхи фінансування такого будинку [24, с. 3].

Відповідаючи запитам читачів, «Борба», крім партійних програм, лозунгів, звітів, пропагандистських матеріалів, друкувала на своїх сторінках актуальну, «на злобу дня», інформацію. Стаття «Против алкоголю» продовжує полеміку щодо ефективних шляхів антиалкогольної боротьби європейських країн – Швеції, Норвегії, Данії та Англії, головною засадою яких стала державна підтримка будь-яких починань у справі боротьби із зловживанням горілочаних виробів та тютюнопалінням. Наприклад, у Данії прийнято закон про «локацію», сутністю якого стало фіксація місця розташування будь-якого «питейного» закладу та можливість заборонити його діяльність, зокрема причиною такої заборони могло стати близьке розташування школи або концентрація родин із дітьми [333, с. 3].

Висновки до розділу 2

Аналіз рубрик, загального тематичного спрямування та змісту інформаційних матеріалів українських пресових видань Буковини досліджуваного періоду дозволив виокремити чотири групи газет та часописів, що на своїх сторінках розглядали різні проблеми фізичного виховання дітей та молоді краю, досвід країн світу в організації та управлінні цим напрямком виховання, педагогічний аспект фізичного виховання як складника формування освіченого, національно свідомого молодого покоління, роль родини, школи та громади у популяризації та пропаганді здорового способу життя, питання розвитку потреби занять фізичними вправами і спортом тощо. Це: 1) релігійні календарі; 2) педагогічні часописи; 3) видання політичних партій; 4) видання громадських товариств. Які, в свою чергу, мали власні особливості – специфіку видавця (політичні партії, громадські організації); періодичність (щорічні, тижневики, одноденки); галузеве спрямування (педагогічні часописи,

православні календарі); читацьку аудиторію (дітей, молодь, доросле населення); об'єм видання та наявність рубрик. Саме ці особливості, а також тогочасні запити населення щодо тематичної поінформованості спричинили специфіку оприлюднення досліджуваної проблеми, різноманітність тематики та частоту таких матеріалів.

У розділі охарактеризовано зміст статей у визначених друкованих виданнях Буковини досліджуваного періоду, що розглядали різні аспекти фізичного виховання дітей та молоді краю. З'ясовано, що тіловиховна та здоров'язбережувальна тематика з'явилась на сторінках преси краю досліджуваного періоду майже на етапі її заснування. Основними тематичними напрямками «Буковинських православних календарів» стали профілактичні матеріали із визначенням шляхів профілактики та боротьби із хворобами (із застудними – загартуванням, внутрішніх органів – помірністю у харчуванні, порушеннями постави – правильними позами під час сидіння та стояння, систематичними заняттями іграми, гімнастикою тощо); рекламні (продаж дитячого ігрового майданчика із баштою, містком, сходами та іншим ігровим обладнанням); аналітичні (визначені проблеми населення – тютюнопаління, алкоголізм, хронічні хвороби, висока смертність дітей) із визначенням подальших перспектив подолання цих проблем (тілесне виховання: (чистота тіла, фізичний гарт, розвиток фізичних якостей та характеру, праця, освіта, національне виховання, знання української народної спадщини). Ще одним напрямом стали статті виховного характеру із аналізом стану виховання в родинах Буковини досліджуваного періоду, визначенням результатів виховання тогочасної молоді людини, визнанням необхідності співпраці школи, батьків і громадських організацій у цій справі, оглядом рекомендацій щодо індивідуального підходу до кожної особистості. Окрему увагу календарі приділяли здоров'ю молоді жінки, проводили роз'яснювальну роботу щодо негативних факторів впливу на її здоров'я (ранній шлюб та материнство, тяжка праця, зокрема під час вагітності, відсутність гігієнічних умов побуту).

У змісті державних педагогічних видань досліджуваного періоду – «Bukowiner Schule» та «Bukowiner Pädagogische Blätter» – чітко прослідковувалось спрямування на проблеми фізичного виховання: висвітлення офіційних заяв, розпоряджень, законів, що регламентували освіту, зокрема організаційно-педагогічні засади шкільної гігієни, загальної дисципліни, ролі рухливих ігор у процесі виховання молодого покоління і власного ставлення фахівців, педагогів та громадських діячів краю. Однією з важливих тем стала можливість впровадження фізичного виховання для дівчат, зміст таких занять тощо.

У контексті поширення і популяризації власної політичної сили українська партійна преса – «Гасло», «Руська Рада», «Борба», «Народна справа», «Громадянин» та «Буковина» – цікавились проблемами здорового способу життя та фізичного виховання населення краю. Саме тому ми фіксуємо широкий діапазон даної тематики – від європейського досвіду боротьби із «зеленим змієм» до обговорення нормативно-правової бази майбутнього, що регулюватиме виробництво, торгівлю, зокрема і дрібну, горілчаними виробами; від організації фізичного виховання в осередках охорони дітей до проблем еміграції молодих буковинців; від потреби видруку власних підручників з гімнастики до проблеми підготовки вчителів, інструкторів, тренерів.

Діяльність пожежно-гімнастичного товариства «Січ» знайшла потужне відображення на сторінках партійних газет «Народна справа» та «Громадянин». Опираючись на наявність фотографій з різних подій, систематичні звіти сільських осередків, інформацію про нові сільські «Січі», рекламу пожежно-гімнастичних курсів, друк додатку, газети-одноденки «Січ», можемо зробити висновок про популярність як самої січової організації, так і необхідність інформації про її розвиток та проблеми. А також про намагання редакцій виконувати тогочасні запити населення: про вагомість формування основних гігієнічних навичок, нестачу інструкторів з фізичного виховання і спорту, відсутність методичної літератури, добірок ігор тощо. Специфічною особливістю газети «Громадянин» стала популяризація спорту, зокрема

гімнастики, легкої атлетики, боксу, японських бойових мистецтв, важкої атлетики. На думку авторів газети, для молодих чоловіків варто було вибирати такі види спорту як перетягування канату, веслування, а для дівчат – плавання, туристику та танці.

Журнал «Бібліотека для молодіжи» порушував такі питання: використання тіловиховного досвіду інших народів, трагічне невміння плавати всього населення Буковини і пропаганду навчання плаванню, методично-організаційні засади ігрової діяльності підростаючого покоління та синтез гігієнічних настанов із «примітивною» рекламою здорового життя.

Серед різноманітних статей, представлених у «Буковинських відомостях», виокремлювались матеріали на тему здорового харчування; загартування як засобу оздоровлення; форм та методів боротьба з пияцтвом; забезпечення підґрунтя для плекання народних традицій: оприлюднення правил та особливостей організації ігор (рухливих, із мовним і музичним супроводом, різних категорій населення), плекання здорової родини тощо. Ще одна тема, притаманна всім без винятку пресовим виданням краю досліджуваного періоду, – це боротьба з алкоголізмом населення. Цінними визнані форми фізичного виховання, що були запропоновані як варіант проведення вільного часу для молоді – масові фізкультурні свята з музичним супроводом під час вихідних та святкових днів, короткотривалі прогулянки, обрядові дійства із використанням народних ігор, плавання, пірнання, катання на санчатах, ковзання по льодових доріжках тощо.

Преса Буковини досліджуваного періоду реалізовувала насамперед чотири завдання в галузі фізичного виховання і спорту: просвітницьке (сприяла розвитку нового, здорового способу життя, виокремлювала користь народних тіловиховних традицій, боролась із проблемами алкозалежності, тютюнопаління та девіантної поведінки), пропагандистське (пропагувала нові види спорту й навчала їх методиці читачів видань, гімнастично-спортивний рух, товариства і клуби), організаційну (була організатором різних форм фізкультурно-спортивної діяльності: змагань, турнірів, піших переходів,

туристичних походів, відкритих тренувань, курсів підвищення кваліфікації, учительських конференцій тощо), комунікаційне (створювала можливості комунікації між активістами фізкультурно-спортивного руху, між редакціями і читачами).

Основні результати розділу відображено в наукових працях автора [89; 90; 91; 93; 97; 98; 102-104].

РОЗДІЛ 3
ШЛЯХИ ТВОРЧОГО ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ВИСВІТЛЕННЯ
ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ
В УКРАЇНСЬКІЙ ПРЕСІ БУКОВИНИ
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

3.1 Сучасний стан оприлюднення питань організації фізичної культури і спорту в пресі сучасної Буковини

Сьогодні в Україні діє понад 10 тис. періодичних видань, 35 інформаційних агентств і близько 500 електронних мас-медіа. 9% друкованих ЗМІ засновано державою. За результатами опитування Української маркетингової групи, ступінь охоплення населення України різними засобами масової інформації становить: журнали – 18,9%; газети – 46,5%; радіо – 52,5%; телебачення – 93,3% [107].

Стаття 46 Закону про фізичне виховання і спорт України, що регламентує основи інформаційного забезпечення у сфері фізичної культури і спорту, затвердила провідне завдання засобів масової інформації у даній сфері: здійснити популяризацію а) оздоровчого значення фізичної культури, б) різних спортивних напрямів, в) досягнень українських спортсменів на міжнародній арені [135, с. 30-52].

Згідно зі статистичними даними Державного комітету телебачення і радіомовлення України за 2019 р. газети як засоби масової інформації розділялись за цільовим призначенням таким чином: універсальні; спеціалізовані; з певних питань та за читацькою аудиторією. У кожному із зазначених розділів виокремлені видання в яких друкуються матеріали за загальною темою «Аспекти фізичної культури і спорту», зокрема, універсальні, педагогічні та медичні; науково-популярні, з питань фізичної культури і спорту та інші. Так, на сьогодні фахових педагогічних видань нараховується 64 газети,

різноманітних медичних – 42, а чисто «фізкультурних» – 9. Розділи цільового призначення друкованих ЗМІ на території сучасної Буковини представлені в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

**Статистичні дані про цільове призначення друкованих газет
по Україні 2019 р.**

Розділи цільового призначення	Газет		Розділи цільового призначення	Періодичних видань (крім газет)	
	Кіл-ть видань	тираж, тис. пр.		Кіл-ть видань	тираж, тис. пр.
Усього	1371	574149,7	Усього	1772	33023,2
<i>Універсальні</i>	<i>470</i>	<i>257687,8</i>	Громадсько-політичні	8	1691,2
<i>Спеціалізовані, у т.ч.</i>	<i>799</i>	<i>265596,8</i>	Наукові	1006	469,1
Загальнополітичні	286	89587,5	Науково-популярні	56	3093,4
Профспілкові, юридичні, економічні, екологічні	62	28282,4	Виробничо-практичні	283	4971,1
Ділові	28	7784,7	Методичні (навчальні, науково-виробничі)	146	659,2
Медичні	42	13743,8	Популярні (для організації дозвілля):	157	20529,0
педагогічні	64	593,7	<i>для широкого кола читачів</i>	<i>110</i>	<i>16776,1</i>
Рекламні	54	21308,9	<i>для молоді</i>	<i>1</i>	<i>360,0</i>
релігійні, а також з питань:	43	3215,6	<i>для жінок</i>	<i>5</i>	<i>887,0</i>
лісового господарства	1	8,0	<i>для чоловіків</i>	—	—
комп'ютерних технологій	1	6,0	<i>для сім'ї</i>	<i>1</i>	<i>59,0</i>
промисловості та будівництва	32	3662,8	<i>для дітей</i>	<i>40</i>	<i>2446,9</i>
транспорту та зв'язку	10	13465,0	Літературно-художні	20	145,0
сільського господарства	22	6813,4	Літературно-художні видання для дітей	2	55,2
фізичної культури та спорту	9	11501,8	Інформаційні	34	207,3
<i>За читацькою аудиторією:</i>	<i>102</i>	<i>50865,1</i>	Релігійні	13	398,4
для молоді	2	1467,8	Офіційні, нормативні	33	751,9
для жінок	13	3818,4	Довідкові	11	25,1
для чоловіків	2	360,0	Рекламні	3	27,3
для сім'ї	59	36419,3			
для дітей	12	1219,7	—	—	—

[107].

Дані таблиці засвідчують, що періодичні видання (крім газет) представлені офіційними та нормативними, громадсько-політичними, науковими та науково-популярними, методичними та популярними (для організації дозвілля), літературно-художніми, інформаційними, довідковими та рекламними. Статистичні дані про випуск друкованих ЗМІ за територіальною ознакою (2019 р.) в Чернівецькій області надали інформацію про діяльність 47 таких засоби із загальним тиражом 2988 тис. примірників, що становить 1,5 % від загального показника по Україні; з них 29 газет (2,1 %) та 18 періодичних і продовжуваних видань (1,0 %) із тиражом відповідно 2968 і 19,8 тис. примірників [107].

Серед видань Чернівецької області, інформацію про які розміщено на сайті <http://www.ukrbook.net/>, ми виокремили окремі, що за спрямуванням та змістом не розглядали проблеми фізичного виховання підростаючого покоління. Наприклад, такі засоби масової інформації як «На варті закону» і «На варті закону. Глибока» розкривають проблеми конституційно-правового регулювання життєдіяльності регіону, аналізують новації нових законопроектів, проводять просвітню роботу з населенням щодо обізнаності громадян питаннях цінності прав людини – підґрунтя для суспільної єдності та розвитку. Метою діяльності науково-популярної газети «Медична фізика, техніка та інформатика», сумісного проекту кафедри біологічної фізики та медичної інформатики Буковинського державного медичного університету та кафедри медичної фізики діагностичного та лікувального обладнання Тернопільського державного медичного університету ім. І.Я. Горбачевського стало висвітлення новітньої інформації у медичній та біологічній фізиці, медична інформатиці та біостатистиці, а також обмін досвідом наукової роботи між вищими навчальними закладами України [268]. Низка видань («Meleag natal (Рідний край)», «Новий день» («Monitorul de Hliboca»)), «Gazeta Polska Bukowiny») друкуються румунською та польською мовами та є виданнями національних громадських спілок, і, в свою чергу, висвітлюють події у культурному житті націй, що проживають на території Чернівецької

області. Такий зміст притаманний також бюлетеню Чернівецького обласного благодійного фонду «Хесед Шушана» («Троянда милосердя»), що видається на кошти єврейської громади м. Чернівці.

Незважаючи на різноплановість матеріалу, опублікованого на сторінках цих видань, проблем фізичного виховання населення краю, здорового способу життя та різноманітних аспектів розвитку спорту нами не знайдено.

Видання рекламного або чітко визначеного інформаційного характеру – «Ріо-Чернівці», газета приватних оголошень; «Ва-Банк», «Від і до», ділове видавництво Буковини та «Телетиждень» (програма телебачення, анонси та гороскоп, оголошення та реклама), нами не аналізувались.

Крім того, певна кількість ЗМІ Чернівецької області на сучасному етапі або припинили свою діяльність (друкована газета «Версії») або знаходяться в стані реорганізації (газета «Рідний край» м. Сторожинець).

З метою визначення стану оприлюднення аспектів фізичного виховання дітей та молоді, досягнень українських та місцевих спортсменів, інноваційних технологій у фізкультурно-оздоровчій діяльності у сучасній пресі Буковини із числа місцевих ЗМІ нами вибрано 21 газета. (Див. таблиця 3.2).

Окремої уваги заслуговують видання, редакція та основний читач яких знаходиться не тільки в обласному центрі, а й в районах Чернівецької області. Це «Вижницькі обрії» (м. Вижниця), «Голос краю» (м. Заставна), «Дністрові зорі», «Сокиряни. Сім днів» (м. Сокирянщини), «Карпати» (сmt. Путила), «Наша газета» (м. Новодністровськ), «Новий день» (сmt. Глибока), «Рідне слово» (сmt. Кельменці), «Рідний край» (м. Сторожинець), «Хотинські вісті» (м. Хотин).

Аналіз даних таблиці 3.2 засвідчує, що характерними рисами цих видань є тривалий час їх існування із певною кількістю змін назви – газета «Вижницькі обрії» була заснована 1945 року як районна газета із назвою «Верховина», згодом змінювала назву на «Радянська Верховина», «Дністрові зорі» (1965 р.), «Карпати» (1941 р.); значний об'єм цих видань – 8-12 сторінок, спричинений політикою редакції: тут знаходять постійне місце матеріали про діяльність

державної, обласної і районної влади; досягнення краю в галузі освіти, культури, медицини; боротьбу з наслідками надзвичайних ситуацій; соціально-економічний розвиток Буковини й регіонів; нариси і зарисовки про людей, які є гордістю краю тощо.

Таблиця 3.2

Українські ЗМІ сучасної Буковини

№	Назва	Тип / місце видання	Періодичність
1	Буковина. Громадсько-політична газета	Місцева Чернівці	Щотижнево
2	Буковина 24. Газета позитивних новин для свідомих людей	Місцева Чернівці	Щотижнево
3	Версії	Місцева Чернівці	Щотижнево
4	Вижницькі обрії. Народний часопис	Місцева Вижниця	щотижнево
5	Відродження. Народний двотижневик для мудрих людей	Регіональна Чернівці	двічі на місяць
6	Голос краю	Регіональна Заставна	щотижнево
7	Дністрові зорі. Громадсько-політична газета Сокирянщини	Місцева Сокиряни	щотижнево
8	Добрий поради́ник	Загальнодержавна Чернівці	Щомісячно
9	Доброго здоров'я!	Загальнодержавна Чернівці	Щомісячно
10	Економічно-благочестивий вісник Народознавча газета Гарафіни Маковій	Загальнодержавна Чернівці	двічі на місяць
11	Карпати. Суспільно-політичний часопис	Місцева смт Путила	щотижнево
12	Молодий буковинець	Регіональна Чернівці	двічі на тиждень
13	Наша газета. Новодністровськ-інфо	Місцева Новодністровськ	Щотижнево
14	Новий день. Інформаційний громадсько-політичний тижневик	Місцева Глибока	Щотижнево (четвер)
15	Освіта Буковини. Чернівецька обласна інформаційно-методична газета	Регіональна Чернівці	Щотижнево
16	Рідне слово	Місцева смт Кельменці	Щотижнево
17	Сокиряни. Сім днів. Газета Сокирянської міської ради	Місцева Сокиряни	Щотижнево
18	Учнівський вісник Буковини. Обласна газета для школярів	Місцева Чернівці	щоквартально
19	Хотинські вісті. Газета захисту інтересів людей територіальних громад	Місцева Хотин	щотижнево (п'ятниця)
20	Час. Українська газета	Регіональна Чернівці	Щотижнево
21	Чернівці	Місцева Чернівці	Щотижнево

Це справжні «літописи краю», де кожна подія знаходила і знаходить своє місце в газеті, легко простежуються турботи і успіхи жителів району в той чи той історичний період [425, с. 21]. Крім того, зберігається тенденція збереження кількості передплатників районних газет, за даними прес-служби Чернівецької ОДА вона становить 56 424 осіб. Так, газета «Хотинські вісті» має 9 048 передплатників, газета «Рідний край» – 8 259, зросли тиражі видань «Новий день», «Вижницькі обрії» [64; 66; 338].

Враховуючи, що районні газети в основному поширюються за передплатою, впливовість цих ЗМІ не можливо не визнавати.

У таблиці 3.3 представлено результати визначення на їх сторінках основних проблем фізкультурно-спортивної тематики, а саме значна кількість статей присвячена: результатам змагань з різних видів спорту (футбол, легка атлетика, боротьба, волейбол, туризм тощо) регіонального, всеукраїнського та міжнародного рівнів та успіхам місцевих спортсменів («Дністрові зорі», «Хотинські вісті», «Вижницькі обрії»); історії спортивного руху та/або спогадам відомих місцевих тренерів («Карпати»); проблемам популяризації фізичної активності та здорового способу життя («Голос краю», «Сокиряни. Сім днів», «Наша газета», «Новий день», «Хотинські вісті»).

Ще однією особливістю таких статей стало виокремлення та активне «розкручування» одного чи групи видів спорту, що найбільш популярні серед населення того чи того населеного пункту Чернівецької області: м. Хотин – гандбол та боротьба; м. Сторожинець – волейбол, легка атлетика; м. Новоселиця – боротьба, волейбол; м. Заставна – футбол, вільна боротьба, жіночий гандбол; м. Новодністровськ – гребля, футзал, баскетбол тощо.

Популярність же певного виду пов'язана із наявністю дитячо-юнацької спортивної школи або спортивного клубу та тренерсько-викладацького складу в населеному пункті, історичних традицій регіону та сформованої матеріально-технічної бази – стадіону, спортивного залу та майданчиків тощо. Але рубрики

«Фізична культура і спорт», «Краса тіла» або «Здоров'я» в цих видання або об'єднанні в загальній «Спорт», або не є постійними, а скоріше епізодичними.

Таблиця 3.3

Перелік матеріалів щодо проблем фізичного виховання населення краю, зокрема дітей та молоді на сторінках районних газет Чернівецької області

№	Назва та вихідні дані видання	Автор, назва публікації, коротка анотація
1.	Карпати. 10 грудня 2020.	Чемпіонат світу з футболу 1966. Сторінки історії.
2.	Вижницькі обрії. 2004. 10 вересня (№37). С.6.	Фізичне виховання учнів - пріоритет освіти.
3.	Вижницькі обрії. 2004. 24 вересня (№39). С. 5	Вижниччина приваблює туристів.
4.	Вижницькі обрії. 2005. 8 квітня (№15). С.2	«Зеленому туризму» - зелене світло..
5.	Вижницькі обрії. 2006. 14 квітня (№16). С.5	Мельничук Л. Змагаються бюджетники. Спартакіада серед працівників бюджетних установ та організацій у Вижниці.
6.	Вижницькі обрії. 2006. 12 травня (№ 20). С. 6	Мельничук Л. Досвід і молодість. Про зональні змагання першості Чернівецької області з шахів серед ветеранів і молоді на призи М. Пилипенка.
7.	Буковинський вісник. 2004. 4 червня (№2). С.19.	Мельничук Л. З династії борців. Про майстра спорту вільної боротьби з Вижниці Ф.Фока.
8.	Хотинські вісті. 14 січня 2020. С.4.	Шевчук М. Футзальні змагання
9.	Хотинські вісті. 29 січня 2020. С.4.	Історії людей, які вражають і надихають. Про складний шлях спортсменів В. Берника та І. Подрі до звання «Майстер спорту України»
10.	Голос краю. 19 вересня 2016. С.4.	Ткач У. Олімпійський тиждень – у Заставнівській гімназії.
11.	Голос краю. 26 вересня 2015. С.3	Мельниченко Н. Відбулася спартакіада «Сила духу» У програму спартакіади серед інвалідів праці, в якій брали участь спортсмени з Заставнинщини, входили армспорт, бомбаскет, гирьовий спорт, дартс, теніс і шахи.
12.	Новий день. 03.02.2020.С.4.	Мешканець селища Глибока Андрій Челеняк отримав виклик у збірну України з волейболу U17.

Ще однією специфічною групою засобів масової інформації сучасної Буковини, що у своєму змісті розглядають проблеми фізичного виховання дітей та молоді виокремлюємо «Економічно-благочестивий вісник. Народознавча газета Гарафіни Маковій», газети «Доброго здоров'я!» та «Добрий порадник». У цих виданнях організація фізичного виховання підростаючого покоління –

загартування організму, гармонійний розвиток форм, функцій і фізичних можливостей людини, формування життєво важливих рухових навичок та вмінь і зміцнення здоров'я розглядаються як засіб збереження української ідентичності крізь призму народних звичаїв, обрядів у повсякденному житті. Оpubліковані матеріали наголошували на необхідності виховання етнічної своєрідності молодого покоління через естетику рухів, загартування та гігієнічні навички; формування моральних цінностей та «здорової» ментальності, про що свідчили заголовки статей: «Обман, підлість, брехня, що шкодить нам і нашим нащадкам», «Вправи та ігри для тіла і духу», «Плітки, покару отримує не той, хто складає, а хто сприймає і розносить», «Не тверезий спосіб життя», «Куриво, наркоманія» (Економічно-благочестивий вісник Гарафіни Маковій); «Спорт чи фізкультура», «Правила загартування» («Доброго здоров'я!»). Слід підкреслити, що ігрова діяльність дітей та молоді у цих виданнях пов'язується з постійною трансформацією обрядових дійств і є її складником, наприклад, звичаїв українського весілля або хрестин, святкування «Зелених свят» або «Івана Купала» [236-242].

Окремого засобу масової інформації, зміст якого сьогодні повністю був би присвячений різноманітним аспектам фізичного виховання і спорту в Чернівецькій області, нами не зафіксовано. Проте газета «Освіта Буковини», єдине обласне педагогічне видання, надало можливість працівникам сфери фізичної культури і спорту, вчителям та викладачам фізичного виховання тренерам та інструкторам презентувати власні методичні та практичні доробки – конспекти академічних занять та уроків з фізичного виховання, комплекси загальнорозвиваючих вправ та розробки інноваційних форм фізкультурно-оздоровчої роботи, співпраці з батьками тощо. На основі аналізу тематичних матеріалів даної газети нами виокремлено сучасні тенденції актуалізації того чи того напрямку фізичного виховання дітей та молоді краю (дивись таблицю 3.4).

Аналіз статей у газеті «Освіта Буковини», представлених у таблиці, дозволив зробити висновок, що їх авторами стали вчителі початкової школи (Т. Ткач, О. Попадюк), інструктори з фізичної культури ЗДО (Н. Отку),

викладачі фізичної культури закладів освіти різних рівнів акредитації (О. Завадський, М. Кочубей, Р. Купіна, П. Куций, Скигар). Разом з тим, проблемами організації фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи в школі опікувались батьки – П. Куций та М. Ткачук [228, с. 8-9; 389, с. 4; 390, с. 3].

Таблиця 3.4

**Публікації на тему фізичне виховання дітей та молоді в тижневику
«Освіта Буковини» (2019-2020 рр.)**

Вихідні данні публікації	Коротка анотація
Тематичний напрямок: Загальні основи фізичної культури і спорту	
Куций П. Прикладне та оздоровче значення занять фізичної культури. №45.05.12.2019. С.8.	Теоретичний матеріал про загальні основи фізичної культури.
Тематичний напрямок: Теоретико-методичні та практичні рекомендації по організації спортивно-масових та оздоровчих заходів	
Гуменюк В. Сценарій турніру з волейболу пам'яті В. Гречаного.05.12.2019. С.7.	Сценарій специфічної форми спортивних заходів турніру з волейболу
Чебан Т. Веселі старту. 07.02.2019. С.11.	Конспект фізкультурно-оздоровчого заходу для учнів початкових класів
Купіна Р. Організація позаурочних спортивно-масових та оздоровчих заходів у сфері професійно-технічної освіти. 12.03.2020. С.4.	Аналіз різноманітних особливостей організації заходів: змагань, спортивних вечорів, свят тощо.
Тематичний напрямок: Особливості використання новітніх технологій у фізичному вихованні в закладах освіти	
Завадський О. Використання інноваційних технологій на уроках фізичної культури. 12.11.2020. С.1-2.	Досліджено теоретичні питання стосовно застосування інноваційних технологій у фізичному вихованні дошкільників, дітей шкільного віку, студентів та спортсменів. Проаналізовано основні підходи до визначення понять «інновація», «інноваційні технології». З'ясовано особливості інноваційних процесів у фізичній культурі. Визначено варіанти впровадження інноваційних технологій на уроках фізичної культури.
Отку Н. Здоров'язбережувальні технології в роботі з дітьми ЗДО. 22.08.2019. С.3.	
Кочубей М. Майстерність викладача фізичної культури у формуванні навичок самоосвіти й самостійних занять фізичними вправами. 27.12.2020. С.8	
Курнишев Ю. Використання нових форм і методів у фізичному вихованні учнів. 13.08.2020. С.7-8.	
Тематичний напрямок: Фізична активність як основний складник здорового способу життя	
Богдан А. Буковинський школяр здобув найвищу нагороду міжнародного еко конкурсу «Елітне здоров'я». 07.01.2017. С. 1.	Стаття учня 7 класу А. Богдана про перемогу у міжнародному еко конкурсі команди з Буковини.
Скигар В. Як виховати здорову дитину? 12.11.2020. С.8.	Розглянуто компоненти здоров'я дитини (режим дня, харчування та проблемі реалізації потреби у русі).
Ткач Т. Здоров'я – це життя! 2.11.2020. С.2-3.	

Попадюк О. Здоров'я – найкраще багатство! 12.03.2020. С.4-5.	
---	--

Отже, можемо констатувати, що саме загальні основи фізичної культури і спорту, теоретико-методичні та практичні рекомендації з організації спортивно-масових та оздоровчих заходів, врахування особливостей використання новітніх технологій у фізичному вихованні в закладах освіти та розвиток фізичної активності як основного складника здорового способу життя стали тими тематичними напрямками, що сьогодні зацікавлюють педагогів та фахівців сфери фізичної культури і спорту.

На шпальтах буковинських газет українські національні та родинні традиції виховання здорового покоління реалізуються через фізкультурно-оздоровчу роботу в закладах дошкільної та загальної середньої освіти. Це сценарні розробки розваг і світ за темою «Мама, тато і я – спортивна сім'я» презентовані на сторінках «Освіти Буковини» цілою плеядою авторів В. Кудрявцева, М. Марковська, І. Монич, І. Німчук, О. Тодераш [218, с. 10; 247, с. 5; 270, с. 19; 261, с. 6; 272, с. 6]; «Веселих стартів» та спортивних свят з використанням народних традицій населення Буковини під керівництвом Т. Гамаль, М. Книги, Т. Чебан [70, с. 15; 164, с. 8; 424, с. 14]; ранкового «змагу» на основі козацьких традицій виховання дітей та молоді [8, с. 3].

Місце і значення фізичного виховання в гармонійному розвитку особистості стало предметом ряду інтерв'ю з начальником головного управління освіти і науки облдержадміністрації М. Бауером, які стали традиційними і відбувалися щорічно [10, с. 1, 4-5; 11, с. 1, 3].

Ще одна група публікацій присвячених спорту за тематичним напрямком «Специфіка підготовки спортсмена» – представила низку статей О. Видиш, В. Марчука про технічні, психологічні сторони підготовки волейболістів, специфіку спортивного відбору та селекції в цьому виді спорту [44, с. 10-11; 250, с. 8; 249, с. 7-8].

Значна кількість публікацій за тематичним напрямом «досягнення та успіхи спортсменів Чернівецької області, вихованців ДЮСШ», представлена в

газеті «Освіта Буковини», це звітна інформація керівників та тренерів про проведені змагання в різних видах спорту та результати вихованців. Заслужують на увагу такі статті як: «Весняні первістки медалей», «Гарний початок олімпійського року», «Краєвид перемог», «Жити та перемагати», «Па футбольної весни», «У єдності перемагати», «Звитяга на Вижничині» (В. Смаглій); «Обмін досвідом», «У Чернівцях проведено змагання з гирьового спорту» (В. Малишев), «Відкриті спортивні змагання у Недобоївській ОТГ» (Г. Бобік); «Обласна Універсіада з легкої атлетики», «Змагання з баскетболу 3х3», Обласна Універсіада з дзюдо (В. Садовий); «Cool Games на Буковині» (К. Жукотинський) [15; 128; 244-246; 351-353; 372-376].

На жаль, газета «Освіта Буковини» – єдине педагогічне видання в краї – призупинило свою діяльність через нестачу фінансування.

Ще одним специфічним ЗМІ Чернівецької області визначаємо «Учнівський вісник Буковини» – обласну газету для школярів, що в державних звітних документах фіксується як «друкований». Проте, нами зафіксовано лише її електронну версію. За задумом редакції, ця газета об'єднує усіх школярів регіону, в ній кожен учень може публікувати власні статті, твори, інтерв'ю, представляти проекти тощо. Серед рубрик вісника, а їх 15 (серед яких «Шкільне життя», «Учнівська еліта», «Моя позиція», «Відомі постаті», «Творимо майбутнє», «Екологія», «ЗНО», «Олімпіади» тощо), ми виявили «Здоровий спосіб життя». Саме ця рубрика об'єднала всі матеріали на загальну тему «Фізичне виховання дітей та молоді. Спорт та здоровий стиль життя». Аналіз змісту статей дозволив розділити їх на три великі тематичні напрями: успіхи спортсменів Чернівецької області на змаганнях («Волейболістки Чернівецької обласної ДЮСШ братимуть участь у Чемпіонаті України з волейболу «Дитяча ліга» у Полтаві»; «12 нагород вибороли вихованці обласної ДЮСШ на відкритому чемпіонаті з вільної боротьби»; «Нові успіхи чернівецьких борчинь Соломії та Марії Винник на всеукраїнському турнірі з вільної боротьби»; «Волейболістки Чернівецької обласної ДЮСШ кращі в області!», «Подвійне срібло тенісистів Чернівецького професійного ліцею

сфери послуг»; «Нові успіхи борців Чернівецької обласної ДЮСШ»; «Завершився національний юнацький турнір з тенісу на призи зимових канікул»); аспекти організації оздоровчих та фізкультурно-масових заходів у закладах освіти регіону («Вихованці Борівського ЗНЗ пропагують здоровий спосіб життя»; «У Лужанському ЗНЗ I-II ступенів імені В. Орелецького проведено тиждень за здоровий спосіб життя та безпеки дорожнього руху»; «Чудейська ЗОШ I-II ступенів №3: здоров'я важливе!», «В Брусницький ЗНЗ провели брейн-ринг, анкетування, конкурси на кращі ребуси, трансляції фільмів»; «Олімпійський тиждень у Вікнянській школі»; «У Сокирянському вищому професійному училищі пропагують здоровий спосіб життя»); особливості здорового харчування дітей шкільного віку («Яким повинен бути сніданок школяра?», «Обід школяра у різних країнах світу! Бери участь у опитуванні»; «Стали відомі результати анонімного тестування серед буковинських учнів «Сніданок школяра») та інші [402].

Аналіз змісту повідомлень, до яких прикута увага сучасних школярів регіону, дозволив виокремити три напрями: розвиток певних видів спорту – боротьба, волейбол та теніс, результати їх однолітків у змаганнях всеукраїнського рівня, проблема організації в стінах школи якісного та здорового харчування та публікацій певного «звітнього» характеру про проведені заходи в школах області. Жодної об'яви про роботу спортивних гуртків та секцій із запрошенням на тренування від тренерів та вчителів, анонсу фізкультурно-спортивного заходу для дітей та молоді; статті про необхідність та користь занять фізичною культурою і спортом або нові, сучасні види фізичної активності нами не віднайдено. Крім того, слід зазначити, що популярність електронної газети серед школярів регіону досить низька, про що свідчить відвідуваність сайту – 14 переглядів за тиждень; і ці перегляди здебільшого стосувались ЗНО або Олімпіад школярів.

Ще однією особливою групою ЗМІ досліджуваного регіону, в яких фізичне виховання підростаючого покоління, спортивні події та результати, різноманітні заходи здоров'язбережувального характеру, народні та

новостворені традиції здорового стилю життя тощо знайшли повноправне місце поруч із політичними, соціальними та культурними аспектами життя Чернівецького області, України, світу, стала низка інформаційних громадсько-політичних газет – «Буковина», «Буковина 24. Газета позитивних новин для свідомих людей», «Версії», «Молодий буковинець», «Час» та «Чернівці». Аналіз даних видань дозволив стверджувати, що здебільшого в категоріях матеріалів виокремлюються рубрики «Спорт» і «Здоров'я» – серед «Політика», «Держава», «Надзвичайні події», «Економіка», «Суспільство», («Буковина»); «Гарячі новини», «Цікаві люди», «Кримінал», «ДТП» («Буковина 24»); або ті ж матеріали концентруються в рубриці «Життя» («Версії»).

Заслуговують на увагу відомості з апаратної наради Чернівецької обласної державної адміністрації, що була проведена у вересні 2013 р. керівником області М. Папієвим. Аналізуючи реальний стан розвитку фізичної культури і спорту в краї дозволив йому виокремити конкретні шляхи для створення в регіоні належної інфраструктури для занять фізичною культурою та спортом і популяризації здорового способу життя [289, с. 2]

Найдосвідченіша газета краю – «Буковина», постійно порушує питання щодо удосконалення системи фізичного виховання у закладах освіти та підвищення ефективності фізичної підготовки у Збройних силах України та правоохоронних органах; створення умов для розвитку дитячого спорту, зокрема охоплення всіх дітей системою короткочасного навчання основних елементів певних видів спорту для ознайомлення з цінностями спорту та виявлення схильності до подальших занять, успіхи спортсменів і проблеми з матеріально-технічним забезпеченням сфери тощо зібрала в рубриці «Спорт».

Низка статей, присвячена проблемам фізичної культури в школах та закладах вищої освіти – це перш за все, звіти про заходи, організовані педагогами і фахівцями сфери фізичної культури і спорту: «круглий стіл» із загальною полемікою про шляхи із кризисною ситуацією з випадками смертей на уроках у школі, науково-практична конференція в Чернівецькому коледжі Львівського національного аграрного університету [1, с. 1-2; 252, с. 2].

Побудова, відновлення та модернізація спортивних споруд у міській та сільській місцевості краю стали темою для ряду статей газети «Буковина». Результатом експерименту, проведеного в м. Хотин Чернівецької області стали 6 обладнаних фізкультурних і дитячих майданчики, відновлених активістами місцевих громадських організацій. Основним принципом такої роботи стало врахування запитів населення різних соціальних, професійних, демографічних груп, їх інтересів та рівня спортивної підготовленості [220].

Урізноманітнення і збагачення регіональної фізкультурно-спортивної бази висвітлено в статтях М. Побережного: протягом 2004 року в області було відкрито два великих фізкультурно-спортивних комплекси – кінний клуб «Буковинська Троя» та «Олімпія» [297, с. 3; 29, с. 3]. На сторінках газети були презентовані спортивно-масові заходи, що будуть проведені в краї, зокрема «Буковинська» та «Садагурська миля» [400, с. 3]; визначені ключові події майбутнього олімпійського циклу, розглянуто перспективи чернівецький спортсменів (прес-конференція начальника управління молоді та спорту ОДА Б. Вітовського) [392, с. 11] та надано інформацію про нагородження керівника федерації футболу С. Задорожняка званням «Заслужений працівник фізичної культури та спорту України» [266, с. 2].

Отже, проблеми фізичного виховання дітей та молоді і спортивної діяльності постійно розглядаються в пресі сучасної Буковини, зокрема газеті «Буковина» крізь призму законодавчого спрямування – переважають публікації-популяризатори успіхів українських спортсменів на міжнародній арені та публікації звітно-інформативного змісту про проведені заходи, отримані нагороди та присвоєні звання.

Разом з тим, для газети характерним є яскрава позиція щодо висвітлення реального стану матеріально-технічного забезпечення фізичної культури і спорту – фактів переобладнання спортивних залів, презентація нових, вдалих проєктів, зокрема за рахунок рекламних матеріалів про нові заклади фізкультурно-спортивного спрямування.

Рубрика «Спорт» газети «Буковина 24» (заснована у 2019 р.), яка представлена в друкованому і електронному вигляді, дозволяє стверджувати про зацікавленість редакції в поширенні і популяризації різних аспектів фізичної культури і спорту в регіоні, зокрема фізичного виховання дітей та молоді. Доказом цього висновку стали статі, які за змістом доцільно розділити на такі групи: 1) висвітлення успіхів спортсменів регіону на змаганнях – «Буковинські спортсмени відзначилися на чемпіонаті з рукопашного бою у Вінниці», «Дві дзюдоїстки з Чернівців відзначилися на турнірі у Львові», «Буковинець здобув дві медалі на чемпіонаті України з веслування на байдарках і каное». Крім них, виокремлюємо інтерес до діяльності фізкультурно-спортивного клубу «Буковина», футбольної команди, що починаючи з дати заснування (1958 р.) стала активним учасником чемпіонатів та кубків УРСР, Першої та другої ліги СРСР та незалежної України. На даний час, клуб переживає не прості часи і тому активна підтримка футболістів на сторінках буковинської преси визначається нами як певний «кредит довіри». Причому, читачам цікаві не тільки анонси, афіши та звіти про матчі, а й інші аспекти діяльності клубу: «ФСК «Буковина» презентував нову емблему, форму та футболістів», «Нічия за переможеної гри» [274, с. 4; 360, с. 2].

Ще однією групою статей стали матеріали про фізкультурно-спортивні заходи, що організовувались на теренах краю. На сторінках «Буковина 24» зафіксовано запрошення на традиційний турнір з боксу на кубок Едуарда і Олександра Погодіних і звіт про співпрацю поліції та відомого в столиці краю спортивного клубу «Лідер»: спортсмени запросили на майстер-клас працівників поліції, де опрацювали теоретичні основи прийомів самозахисту та закріпили практичні навички [409, с. 1; 410, с. 4].

Ще одним тематичним напрямком став розвиток фізкультурно-спортивної бази регіону, а саме газета «Буковина 24» оприлюднила інформацію про відкриття нового баскетбольного майданчику в м. Чернівці. Автор статті, буковинський журналіст О. Хмель розповів про реалізацію другої черги громадського проєкту «Бюджет міських ініціатив» – створення

багатофункціонального спортивного майданчика біля ЗОШ №25, який дасть можливість розвивати не тільки популярні баскетбол, футбол, гандбол, волейбол, а й нові види спорту: корфбол, флорбол тощо [408, с. 3].

Рубрика «Здоров'я» охопила значну кількість статей за загальними темами: боротьба із Covid-19, проблеми сімейної медицини в контексті реформи системи охорони здоров'я, донорство та пов'язана із ним специфіка організації, проте матеріалів, наприклад, про вагомість фізичної активності, основи загартування та здорового харчування, нові здоров'язбережувальні технології, аналіз відомих фітнес систем на сторінках «Буковина 24» нами не знайдено.

Відома в столиці краю газета «Версії» систематично зверталась до питань популяризації фізичної активності населення краю, зокрема дітей та молоді, здорового харчування і дбайливого ставлення до себе. Тематика таких публікацій представила весь можливий діапазон – від методів запобігання простуди, зокрема загартування («Замочили ноги?», правил здорового харчування («Десятка здоров'я»), використання народного цілительства («Фікус – прикраса оселі та ліки для її господарів», «Очищення лімфи рекомендується хворим і стомленим»), профілактики туберкульозу («Туберкульоз: хто кого?»), самоконтролю («Передінфарктний стан – на обличчі або Як за виглядом визначити хворобу»), вагомості систематичних фізичних вправ у режимі дня як дітей, так і дорослих [109, с. 9; 139, с. 9; 231, с. 10; 285, с. 8; 290, с. 10; 296, с. 10].

Саме це видання – чи не єдина газета, яка на своїх сторінках показувала реальну картину зловживання алкоголем та палінням у краї, порушувала проблему наркоманії молоді, визнавала, що сталими, стандартними методами ці проблеми не вирішуються. На думку Д. Царенко і Л. Плахіної, поряд із проблемами батьків-заробітчанин, різкого падіння цінності освіти в очах молоді, відсутністю сучасного, активного дозвілля, зокрема на селі, молодь стикнулася із нав'язливою, не прямою рекламою (через соціальні мережі) алкогольних коктейлей, електронних сигарет тощо, і, повною відсутністю протидії з сторони

громади, освіти, суспільства. Плацдармом такої протидії, впевненні автори, повинні стати спільні дії батьків, педагогів і фахівців сфери фізичної культури і спорту, а «зброєю» повинні стати, зокрема фізкультурно-спортивні комплекси із актуально! сучасним обладнанням [295, с. 10; 414, с. 10; 415, с. 10].

Саме у газеті «Версії» вперше пролунав заклик «Молодь за повну заборону реклами алкоголю», що ширився соціальними мережами, студентськими газетами та молодіжною спільнотою [260, с. 10]. На даний час друкований варіант газети припинив своє існування. Така закономірна тенденція охопила видання загальної новинної спрямованості, тобто видання рекламно-інформаційного характеру. Погоджуємось із думкою фахівців – І. Козак, Г. Кундіренко та О. Погореловим про причини скорочення випусків, переорієнтацію на інтернет або навіть припинення діяльності газет – складність конкуренції з електронними ЗМІ, відставання у оперативності та, на відміну від електронного формату, певна вартість [171; 222].

О. Погорелов, керівник Асоціації видавців періодичної преси, в свою чергу, зазначив, що більшість газет у країні є не бізнесовими проектами, а проектами впливу, тому аналітичні і спеціалізовані, фахові видання (економічні, юридичні, з дизайну, «зроби сам» тощо) з високою якістю інформації завжди будуть мати власну читацьку аудиторію [222]. Саме тому, за нашим переконанням, педагогічні видання, газети і журнали, які пропагують рухову активність, здоровий спосіб життя тощо потребують патрунування з сторони держави та місцевої влади тощо. Наприклад, висвітленням проблем сфери фізичної культури і спорту всіх верств населення могли би опікуватись регіональні та місцеві центри фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх» та інститути післядипломної педагогічної освіти, заклади вищої освіти тощо.

Яскраво вираженою зацікавленістю проблемою фізичного виховання всіх верств населення, спортом і здоровим способом життя відрізняється газета «Молодий Буковинець», яка заснована у 1967 році. За даними TNS Україна дана газета в XXI ст. стала абсолютним лідером серед видань м. Чернівці і області. Сьогодні читацька аудиторія цього видання біля 180 тисяч мешканців

краю. Необхідно зазначити, що раціональна рухова активність дітей та молоді як фактор її підготовки до життєдіяльності, специфічні засоби і методи фізичного виховання, нетрадиційні види спорту і потужні потенційні фізичні можливості людини знайшли своє відображення на її сторінках. Наприклад, встановлення жителем с. Жадова Сторожинецького району С. Тунь рекорду Гіннесу з надування грілок або проєкт розвитку фізкультурно-спортивної та туристичної інфраструктури перевалу Німчич з перспективою створення рекреаційного комплексу та біатлонного та скіатлонного стадіону, трамплін для стрибків на лижах [19, с. 9; 235, с. 15].

Ще однією характерною проблемою сфери фізичної культури і спорту, що систематично висвітлювалась на сторінках преси стала тема кадрових рішень. Прикладом такої зацікавленості стала не тільки констатація призначення на керівну посаду людини від «фізкультури і спорту» – відомий спортсмен, журналіст та громадський активіст Г. Мазурашу очолив обласне управління фізичної культури і спорту, а й систематичне спостереження за діяльністю керівника і управління в цілому [269, с. 2].

Аналіз публікацій у «Молодому буковинці» (листопад-грудень 2020 р.) засвідчив виокремлення дотичних тематичних напрямків: 1) популяризація видів спорту, що розвиваються в краї; 2) аспекти міжнародного спортивного руху/досягнення українських спортсменів; 3) сучасні здоров'язбережувальні технології (дивись додаток). Крім того, визначені види спорту, які розвиваються та популяризуються в області – футбол, волейбол, баскетбол, шахи, орієнтування та велосипедний спорт, легка атлетика та художня гімнастика. Доказом цього висновку також є досягнення буковинських юних та дорослих спортсменів на українських та міжнародних змаганнях. Питання впровадження здоров'язбережувальних та фітнес технологій («У Чернівцях розібрали стіни льодового майданчика: тепер він під відкритим небом»), «Як посилити імунітет під час пандемії: легкі способи», «Чому потрібно займатися спортом, коли у вас стрес»), використання рекреаційно-оздоровчих можливостей регіону («Де покататись на лижах на Буковині»), основи

геронтології, засади дієтології та здорового харчування («Вчені знайшли спосіб уповільнити процес старіння: що відомо», «Медики розповіли, чому вранці категорично не можна їсти солодке», «Швидке схуднення: як скинути зайву вагу – вправи та дієти», «Диєтологиня розкрила дивовижну користь фініків», «Флексітаріанська дієта: схуднення і користь для здоров'я») були представлені на сторінках газети «Молодий буковинець».

Необхідно відзначити, що така актуальна для Чернівецької області проблема як алкогольна залежність дітей та молоді розглядалась у газеті фрагментарно, а питання використання фізичного виховання як засобу боротьби із алкоголізацією населення взагалі не знайшли місця на шпальтах «Молодий Буковинець». Назва статей говорять самі про себе – «Вчені встановили, для яких вікових категорій алкоголь найбільш небезпечний», «Названий найпростіший і дешевий еліксир від похмілля», «Що їсти після вечірки, щоб полегшити симптоми похмілля: топ-7». Замість того, щоби проводити активну роз'яснювальну роботу, залучати до неї популярних особистостей, стати організатором антиалкогольного та фізкультурно-спортивного руху, газета розглядає симптоми похмілля і пропонує шляхи його позбавлення.

Отже, незважаючи на сформовану потужну систему друкованих засобів масової інформації в краї, проблеми фізичного виховання дітей та молоді сучасної Буковини представлені в них досить одноманітно, це – успіхи місцевих спортсменів на змаганнях різних рівнів; звіти або офіційна інформація про розвиток фізичної культури і спорту в Чернівецькій області; стан матеріально-технічної бази – одночасне створення нових та занедбаність вже існуючих фізкультурно-оздоровчих комплексів, басейнів, стадіонів, залів і майданчиків тощо. Крім того, весь можливий діапазон здорового харчування і дбайливого ставлення до власного здоров'я (від загартування як методу запобігання захворювань, використання народного цілительства, вагомості систематичних фізичних вправ у режимі дня як дітей, так і дорослих), а також матеріали про фізкультурно-спортивні заходи, організовані в регіоні (дуже

часто на правах реклами). Необхідно визнати, що така вагома проблема не тільки краю, а й всієї України як алкоголізм населення не знайшла належної підтримки на сторінках буковинських сучасних газет. Характерними рисами публікацій на тему боротьби із вживанням алкогольних напоїв стало навіювання «нормальності» похмілля, запою, появи рекомендацій щодо кулінарних особливостей зловживання тощо.

Однією з причин стали неоднозначні положення закону України про «Фізичну культуру і спорт», які, з однієї сторони визнають та регламентують провідне завдання засобів масової інформації, зокрема преси у даній сфері, а з іншої – звужують мету її діяльності до популяризації лише оздоровчої фізичної культури, різних видів спорту та українських спортивних досягнень на міжнародній арені. Крім того, фінансові труднощі, запити «середнього представника суспільства», надзвичайна популярність та впливовість соціальних мереж серед підлітків та молоді змушують редакції преси краю висвітлювати теми, що будуть спонукати читачів купити саме цю газету або/та перейти в електронний формат.

У друкованих матеріалах краю цінність фізичного виховання визначається стимулюючим впливом на поширення здорового світогляду та способу життя, виховання потреби займатись фізичними вправами, популяризацію рухової активності серед різних верств населення. Сучасний дитячий та юнацький спорт займає важливе місце у цьому процесі. За твердженням П. Воронкова, В. Зарічного та Е. Прохорова преса взагалі, педагогічні та фізкультурно-спортивні видання зокрема, виконують цілий ряд функцій – інформаційну та пропагандистську, аналітичну, світоглядну та виховну, розважальну тощо [55, с. 16; 144; 334].

Саме для визначення ефективності пресових видань у піднесенні ролі фізичної культури і спорту як складника здорового способу життя, у формуванні потреби у щоденних заняттях фізичною культурою і спортом, необхідності зміцнення здоров'я людей, підвищення їх виробничу та творчу активність, формування наукового світогляду і готовності захищати країну нам

було проведено опитування учнів закладів загальної середньої освіти м. Чернівці та студентів факультету педагогіки, психології та соціальної роботи й факультету фізичної культури та здоров'я людини Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (дивись Додаток Е). В опитуванні взяло участь 54 учні 6-7-х класів ЗОШ №27 м. Чернівці віком 11-12-ти років та 42 студентів 1-го курсу та 60 студентів 2-го курсу вище названих факультетів віком 17-18-ти та 18-19-ти років відповідно. Серед респондентів переважали дівчата – 30 учениць, що складала (55,5%) і 62 студентки (60,7%).

З всіх опитаних лише 6 школярів (11,1%) та 10 студентів/студенток (9,8%) надали перевагу низько інтенсивному та помірному видам рухової активності – повільній ходьбі, роботі за комп'ютером, перегляду телепередач, побутовій діяльності, решта вибрали для себе інтенсивну рухову активність – біг, заняття фізичними вправами та спортом, танці та рухливі ігри тощо. З школярів 10 (18,5%) осіб – займаються танцями (бально-спортивними, street style, сучасними, в групах підтримки), 30 (55,5%) займаються різними видами спорту (карате, панкратіон, легка атлетика, баскетбол, стрільба з луку), 10 (18,5%) вибрали для себе фітнес тренування, і лише 4 (7,5%) заявили, що не займаються інтенсивно і не люблять спорт.

Серед студентів 72 особи (70,6%) обрали танці і фітнес як улюблений вид інтенсивної рухової активності, а безпосередньо спортом займаються 30 (29,4%) студентів та студенток. Серед зазначених видів – художня гімнастика, пауерліфтинг, легка атлетика, баскетбол, волейбол, карате. З школярів більше половини 32 (59,3%) учасники опитування засвідчили рівень власних досягнень – зайняті призові місця на змаганнях регіонального, всеукраїнського та міжнародного рівнів та наявність спортивних розрядів. У студентській частині опитаних відповідно 30 (29,4%) мають суттєві спортивні досягнення.

Систематичність фізичної активності засвідчили більше 90% учнів школи, з них ще й самостійно займаються 48 (88,8%), з них 31 (57,4%) учасник анкетування більше 4 разів на тиждень по 1-1,5 години. З 72 студентів та студенток (без врахування спортсменів), самостійно займаються оздоровчим

бігом та фітнесом 1-2 рази на тиждень по 1-1,5 години 30 осіб (29,4%). Решта не змогла відповісти на запитання «Скільки разів на тиждень Ви займаєтесь самостійно?». Щоправда, серед цих 42 опитаних 22 (40,7%) студента/студентки визначили, що приділяють самостійним заняттям від 0,5 години на день, 1-1,5 годин на день – 12 (22,2%), а 8 (14,8%) – не змогли чітко визначитись.

Більше третини учнів відзначили схвальне ставлення батьків до занять фізичною культурою і спортом, проте 6 (5,9%) учасників анкетування студентів визначили певну байдужість з сторони родини. Крім того, лише половина учнів – 28 (51,8%) хлопців і дівчат виокремили результати спортивних змагань, особливості нових фітнес та фізкультурно-спортивних технологій, правила здорового харчування та особистої гігієни як тему для систематичних розмов у родині і 26 (48,1%) визначили, що їх друзі також цікавляться проблемами і досягненнями у сфері фізичної культури і спорту. Серед тем, що обговорюються сучасними дітьми і представниками молоді – стосунки з викладачами (17% опитаних) статеві стосунки (23%), насильство і інше (5%) актуальними названі фізична активність і заняття спортом (15%), харчування та дієта (14%), психічне здоров'я та депресія (20%) тощо [2].

Необхідно зазначити, що на вибір кожної родини засобів масової інформації впливає декілька чинників: регіональний (регіональні тенденції отримання інформації), технічний (можливості тої чи тої сім'ї), персоналізований (традиції та власні переконання), віковий тощо [2].

З опитаних представників дітей та молоді більшість читає газети і журнали – 41 учнів (76%) та 81 студентів (79,4%). Щоправда більшість газет, визначених у відповідях, є онлайн варіантом. Однією із причин вибору газет та журналів учасниками вказана аналітичність публікацій і можливість отримати інформацію місцевого характеру, а телебачення – значний емоційно-зорового впливу.

Серед тем, що цікаві сучасним дітям та молоді виокремились такі: «Розвиток фізичних якостей у процесі фізичного виховання і спорту» (46 респондентів (29,5%), «Інноваційні фізкультурно-спортивні технології» (10

учасників (6,4%), «Олімпійська освіта: історія Олімпійських ігор, особливості сучасного олімпійського руху, нові олімпійські види спорту» (12 відповідей (7,7%), «Спортивні досягнення друзів, однокласників знайомих, земляків» (29 анкетованих (18,6%), «Про невдачі або перемоги українських атлетів на міжнародній арені» (23 – 14,7%), «Напрями фітнесу та їх особливості» (22 – 14,1%), «Здорове харчування і дієти, здоровий спосіб життя» (6 – 3,8%), «Наслідки вживання алкоголю та наркотичних речовин» (8 – 5,1%) (рис. 3.1).

Рис. 3.1 Теми публікацій у пресі, що виокремлені респондентами в результаті анкетування

80 дівчат із 92, що взяли участь в опитуванні визнали, що їх надзвичайно хвилює проблема зайвої ваги, тому комплекси фізичних вправ для жіночої статі стали би темою їх власної статті в пресі. А 52 із 64 хлопців у відповіді на запитання: «Що Вам не подобається в теперішніх газетах?» вказали, що більшість рубрик не відповідає запитам молоді і як би ви вони стали редактором газети, провели би опитування читацької аудиторії з метою планування змісту. Повний перелік питань представлено нами у Додатку Е.

Отже, можемо зробити висновок, що учні шкіл та студенти зацікавлені у висвітленні фізичного виховання, основ здорового способу життя, спорту тощо

на сторінках преси. Запити в таких публікаціях зростають відповідно рівня позитивного ставлення батьків до занять фізичною культурою і спортом та сімейних традицій слідкувати за подіями у цій сфері та читати пресу; ступеня охоплення учнів та студентів інтенсивною руховою активністю, самостійними заняттями фізичними вправами та спортивними тренуваннями, збільшення об'єму тематичних знань в оточуючому соціуму (вчителі, викладачі, однокласники, друзі, сусіди, знайомі), обсягу фізкультурно-оздоровчої роботи в закладах освіти та різноманітності форм такої роботи, розвитку дитячого, юнацького та студентського спорту, мережі фітнес та фізкультурно-спортивних закладів та системи майданчиків, залів, комплексів та басейнів тощо.

3.2 Шляхи творчого використання історико-педагогічного досвіду пропаганди фізичного виховання дітей та молоді в пресі краю досліджуваного періоду в педагогічному та науково-дослідницькому процесах сучасної України

Широка популяризація значення фізичної культури і спорту як одного із засобів національного виховання, зміцнення здоров'я, підвищення творчої активності та продовження життя людей, підготовки до праці й оборони Батьківщини визначена Державною національною програмою «Освіта» (Україна XXI століття). Забезпечення у кожному навчально-виховному закладі відповідних умов для навчання і виховання фізично та психічно здорової особи; запобігання пияцтву, наркоманії, насильству, що негативно впливають на здоров'я людей з урахуванням кардинальних змін в усіх сферах суспільного життя України виокремлено пріоритетними напрямками реформування освіти [108].

А формування національного світогляду шляхом залучення дітей та молоді до вивчення народних традицій і звичаїв та інших соціально-значущих надбань української культури, чинником якої виступає народна фізична

культура в змісті спортивно-масових заходів, визнано стратегічним завданням реформування змісту освіти [108].

На сьогоднішній день важливим напрямком підвищення рівня спортивно-оздоровчої діяльності населення, зокрема дітей та молоді є просвітительська й освітня робота у цій області, а також високий рівень пропаганди та соціальної реклами фізичної культури і спорту. Головна мета пропаганди в сучасних умовах – активне впровадження масової фізичної-оздоровчої культури та спорту в повсякденне життя кожного українця. Пропаганда фізкультурно-оздоровчої діяльності в закладах освіти – безперервний освітньо-виховний процес, зміст якого цілеспрямоване розповсюдження та популяризація знань з метою переконання дітей, учнівської та студентської молоді в необхідності систематичних фізкультурних занять з метою вдосконалення.

Рис. 3.2 Зміст етапів пропаганди фізкультурно-оздоровчої діяльності в сучасних закладах освіти

Цей процес умовно поділяється на три етапи і відповідно вирішуються завдання, представлені на рисунку 3.2:

- підвищення рівня фізкультурної грамотності учнів і студентів та їх родин задля переконання в необхідності занять фізичними вправами;
- залучення учнів і студентів до регулярних фізкультурно-оздоровчих занять;
- підтримка, подальше підвищення фізкультурної активності та ефективності фізкультурно-оздоровчих занять.

Залежно від етапу проведення пропагандистська діяльність розв'язує такі завдання: формування свідомого ставлення населення до занять фізичною культурою та спортом; інформування населення про раціональні форми й методи занять фізичними вправами; розповсюдження передового досвіду роботи тренерів, інструкторів, викладачів фізичної культури та інших спеціалістів; інформування населення про найбільш яскраві події спортивного життя в нашій країні та за її межами.

Ефективність пропаганди фізкультурно-оздоровчої діяльності залежить від дотримання принципів її проведення: науковості, вірогідності та конкретності інформації. За твердженням В. Глухова однією з основних проблем фізичного виховання сучасних дітей та молоді є пасивне ставлення або навіть байдужість до нього, до спортивно-оздоровчої діяльності, яка спричинена недостатністю інформації про вагомість фізичної культури і спорту, основи здорового способу життя [80, с. 23].

Аналіз досліджень Л. Левшиної та Н. Тарасюк дозволив стверджувати, що результатом інформаційного складника здоров'язбережувального середовища, яка формується в родині і в закладах освіти, повинно стати перетворення оцінки суспільної значимості здорового способу життя в власну оцінку кожної дитини [232, с. 24-28; 385, с. 36-40; 386, с. 29].

Також Л. Гаврилюк, характеризуючи алгоритм формування здоров'язбережувального освітнього простору, виділила етапи розвитку саме інформаційної культури. До них зараховуємо:

1. появу у свідомості дитини спортивно-оздоровчих потреб, інтересів і цілей;
2. оцінку умов, засобів і способів задоволення цих потреб відповідно до можливостей й функціональної готовності до фізичної активності;
3. усвідомлення ефективності задоволення даних потреб засобами спортивно-оздоровчої діяльності й формування на цій основі інтересу до неї;
4. формування системи знань, умінь і ставлення до фізичного виховання, спорту, фізичної праці та раціонального харчового раціону, шкідливих звичок тощо [63, с. 41-47].

Саме створення і розвиток такого «інформаційного багажу» повинні стати спільною системною роботою родини, закладів освіти і засобів масової інформації. Систему заходів по формуванню знань і ставлення до фізичної культури і спорту в родині та школі, представлену нами на рис. 3.3, розділено на інформаційну та діяльнісну частини. Розглянемо зміст кожної. Інформаційна частина в родині це – спільне читання публікацій в ЗМІ, сімейні бесіди на фізкультурно-оздоровчу тематику, перегляд спортивних каналів, вболівання за улюблені види спорту тощо; а діяльнісна – колективне виконання ранкової гімнастики батьків з дітьми, регулярне відвідування батьками і дітьми занять у спортивних секціях і гуртках, фітнес клубах, груп здоров'я, відвідування у якості спостерігачів / вболівальників / учасників масових фізкультурно-оздоровчих заходів / тренувань / змагань, системна рекреаційно-дозвіллева діяльність родини та їх друзів, використання загартовувальних технологій, фізична праця, дотримання раціонального харчового раціону та гігієнічних процедур.

Зацікавленість у фізичному вихованні сучасних школярів, від якої залежить результативність цієї системи, складається, за даними Я. Кравчука, з трьох компонентів – рівня галузевих знань, якими володіє учень; безпосередньої практичної діяльності та емоційного задоволення від фізичної активності [182, с. 67-71].

Результати спостережень А. Виндюка та Н. Фролової дозволили стверджувати, що на уроках фізичної культури в сучасній школі на достатньому рівні реалізований лише один із вище визначених компонентів – практичну діяльність. Знанням і емоційному задоволенню приділяється значно менше уваги, що значно знижує результативність процесу [42, с. 9; 406, с. 8].

Інформаційний аспект заходів по створенню позитивного ставлення до фізичної культури і спорту в сучасній школі повинен реалізуватись через тематику передач на шкільному телебаченні та радіо, які набувають значного поширення.

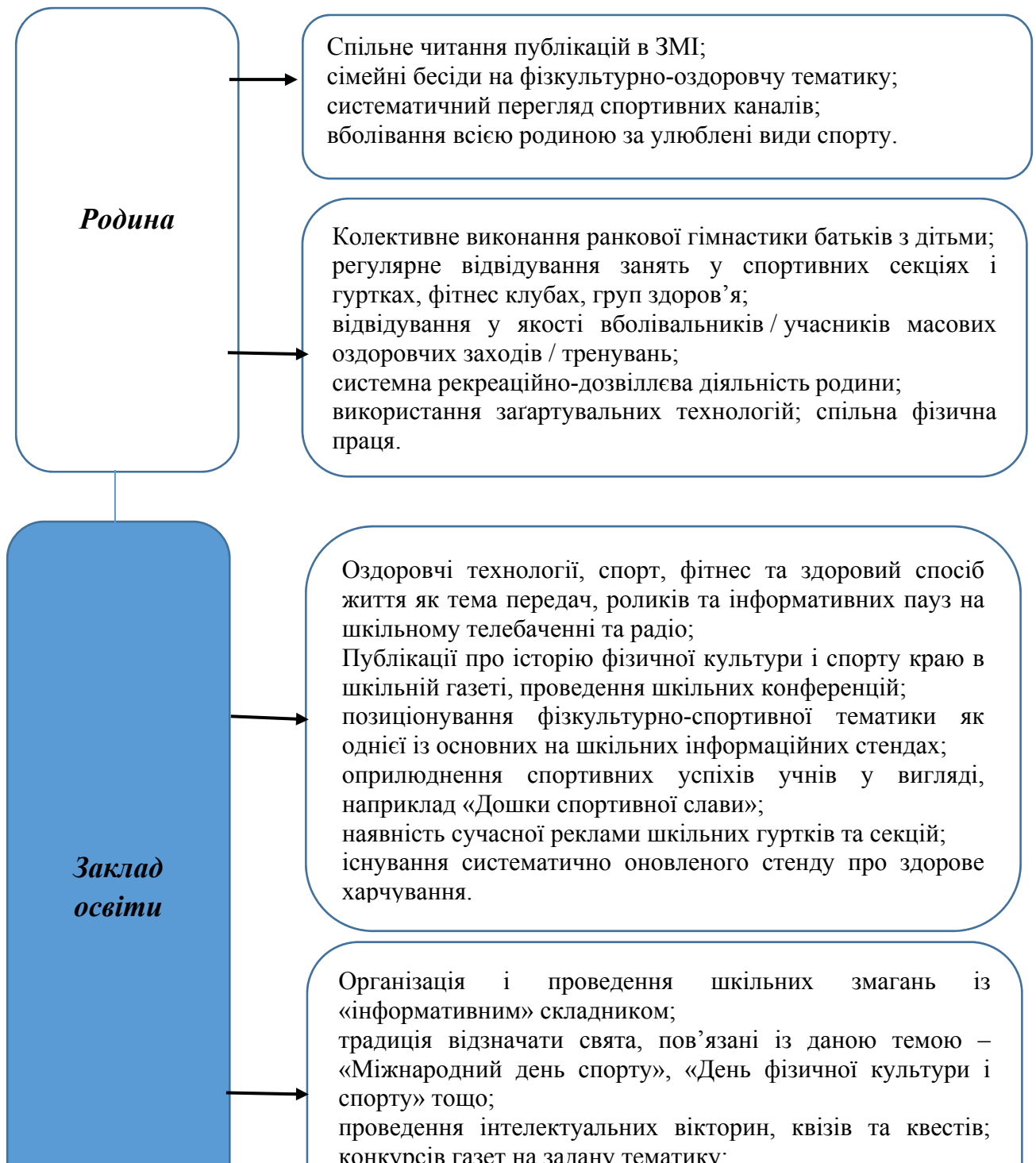

Рис. 3.3 Система заходів по формуванню знань і ставлення до фізичної культури і спорту в родині та школі

Цифрові технології надають можливість кожному учню школи або інших закладів освіти стати автором сценарію, режисером або ведучим такої передачі. Наведемо запропоновані нами теми теле- та радіо- трансляцій: «Спартакіада школи – що нового в програмі змагань», «Найсильніші» (інтерв'ю із переможцями), «Людина і спорт – цікаві факти», «Сила і дівчата. Чому так модно займатись на тренажерах», «Карате. А я зможу?», «Наш стадіон: для яких вправ та ігор підходить обладнання» тощо. Особливо актуальними такі онлайн форми пропаганди здорового способу життя стали в теперішній, карантинний час.

Незважаючи на серйозну конкуренцію між цифровими і друкованими засобами масової інформації, шкільні газети залишаються популярними за рахунок чітко визначеної аудиторії – школярів цікавлять теми, притаманні саме цій школі, цьому класу. Низка статей у шкільній газеті «Інформаційний вісник Чернівецької ЗОШ №27» (грудень 2019-квітень 2020 рр.) була присвячена історії розвитку світового та українського баскетболу (в школі традиційно тренується декілька команд з баскетболу – С. Д.), на її шпальтах та на ютуб каналі школи ми фіксуємо результати та перемоги учнів у змаганнях з різних видів спорту, які представлені в окремій рубриці «Чемпіонство – це про нас!», спортивні «челенджі» та привітання з нагоди Дня фізичної культури і спорту, Міжнародного дня фітнесу, Міжнародного дня спорту (дивись додаток Ж). Крім того, традиційною для цієї школи є створення «Дошки спортивної слави».

Переможці шкільної конференції «Наш край і спорт: вчора, сьогодні, завтра» про історію фізичної культури і спорту краю (10-11 квітня 2019 р.), організованої спільно із факультетом фізичної культури та здоров'я людини, розташували свої матеріали на інформаційних шкільних стендах. Призові місця зайняли С. Дорошченко із публікацією «Буковинські стрілки з луку: шлях до перемог» та К. Кравець із статтею «Зірковий шлях Івана Гешко», а переможцем стала стаття М. Струць «Буковинське фігурне катання» про Романа Турушанко – буковинця, учасника зимових Олімпійських ігор 1936 року.

Саме тому заходи по формуванню ставлення до фізичної культури і спорту в родині та школі, запропоновані нами, дозволяють створити позитивну емоційну атмосферу і у невимушеній, ігровій або змагальній формі збудувати не тільки цілісну уяву про вплив занять фізичними вправами на розвиток особистості та сприяти профілактиці шкідливих звичок, а й створити систему знань про традиції тіловиховання і здоров'язбереження на рідній землі в різні історичні періоди як складник свідомого патріотизму.

Отже, ми розглядаємо використання досвіду висвітлення та піднесення тіловиховних технологій минулого краю як один із ефективних шляхів формування знань і позитивного ставлення до фізичної культури і спорту в сучасній родині та закладі освіти.

Наступним напрямом творчого використання розглядаємо у практичному використанні розробленого спецкурсу «Фізичне виховання дітей та молоді на сторінках преси Буковини: історія і сучасність». Специфіка даної розробки полягає в тому, що він може бути проведений як для студентів, бакалаврів і магістрів, що навчаються у вищих навчальних закладах за різними спеціальностями (на філологічних, педагогічних та історичних факультетах та факультеті фізичної культури і спорту), громадських активістів та журналістів, так і для слухачів обласних інститутів підвищення кваліфікації педагогічних працівників тощо.

Структура курсу представлена у табл. 3.5, а зміст його головних компонентів (опис навчального курсу, анотація, тематика лекцій, семінарських

занять, пошукові й творчі завдання тощо) відображено в додатку Ж. Спецкурс розрахований на 90 годин, з них – 14 лекційних, 14 годин практичних занять, 65 годин самостійної роботи і 7 – індивідуальної.

Метою курсу є вивчення історичної генези висвітлення проблем фізичного виховання дітей та молоді в українській пресі Буковини другої половина XIX – початку XX століття та сучасності. У результаті вивчення курсу студенти повинні знати: чинники активізації теми фізичного виховання дітей та молоді на сторінках преси Буковини досліджуваного періоду; обґрунтування розподілу українських пресових видань краю досліджуваного періоду, що публікували та аналізували тему фізичного виховання дітей та молоді (релігійні календарі; педагогічні часописи; друковані органи політичних партій; видання громадських товариств).

Таблиця 3.5

Структура спецкурсу

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усь ого	у тому числі					усь ого	у тому числі				
		Л	сем	Лаб	інд	с.р.		Л	сем	Лаб	інд	с. р.
Змістовий модуль 1. Історична генеза фізичного виховання і спорту в пресі Буковини												
<i>Тема 1.1. Фізичне виховання підростаючого покоління в пресі Буковини як історико-педагогічна проблема.</i>		2	2			10						
<i>Тема 1.2. Європейські тенденції розвитку фізичного виховання та спорту у зазначений період та їх вплив на мешканців Буковини.</i>		2	2		1	10						
<i>Тема 1.3. Вплив крайового фізкультурно-спортивного громадського руху на генезу тіловиховної теми в пресі досліджуваного періоду.</i>		2	2		1	10						
Разом за модулем 1.		6	6		2	30						
Змістовий модуль 2. Тіловиховна та здоров'язбережувальна тематика періодичних видань краю в різні історичні періоди												
<i>Тема 2.1. Тіловиховна та здоров'язбережувальна тематика українських періодичних друкованих видань</i>		2	2		2	10						

<i>Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.).</i>												
<i>Тема 2.2 Висвітлення тіловиховної проблематики на сторінках української партійної преси на початку XX ст.</i>		2	2			10						
<i>Тема 2.3. Проблеми фізичного виховання підростаючого покоління у сучасній пресі краю.</i>		2	2		2	10						
<i>Тема 2.4. Роль ЗМІ у пропаганді фізичної культури і спорту: проблеми та перспективи</i>		2	2		1	5						
<i>Усього годин</i>		14	14		7	65						

Крім того, специфіку висвітлення проблем фізичного виховання в пресі краю; використання нестандартних шляхів боротьби із алкоголізацією населення краю, зокрема засоби фізичного виховання; сучасний стан висвітлення питань організації фізичної культури і спорту в пресі сучасної Буковини. А також вміти: аналізувати специфіку висвітлення фізичного виховання дітей та молоді на сторінках української преси Буковини досліджуваного періоду задля виокремлення перспективних ідей творчого використання у навчально-виховному процесі сучасної вищої школи.

Інтегрування ефективних історичних ідей висвітлення проблем та успіхів сфери фізичної культури і спорту в пресі сучасної Буковини відбувалось у загальному контексті пропаганди систематичних занять фізичними вправами, популяризації здорового способу життя та відмови від алкоголю, паління та вживання наркотичних речовин, пошани до успіхів буковинських спортсменів на всеукраїнській та міжнародній аренах, реклами фізкультурно-оздоровчих та фітнес закладів і заходів: під час круглих столів, прес-конференцій, програм студентського радіо і статей для загально університетської студентської та факультетських газет, у процесі оформлення вебсторінок спеціальностей, кафедр, факультетів і інститутів.

Преса як один з найважливіших засобів масової інформації посідає чільне місце в системі пропаганди фізичної культури і спорту, є найважливішим засобом збору, нагромадження, зберігання та розповсюдження інформації,

активно сприяючи впровадженню і розвитку фізичної культури і спорту серед дітей та молоді впливаючи на громадську думку [386, с. 28-29].

З метою ознайомлення студентів з генезою фізичного виховання у рідному краї різних історичних періодів, із проблемами та досягненнями «гімнастики» та «тіловиховання» у справі виховання юного покоління та їх презентацію в пресі Буковини, із особливостями використання нестандартних шляхів боротьби із алкоголізацією населення краю, зокрема через фізичні вправи, ігри та спортивну діяльність редакції студентської газети «Ньюформат» запропонований перспективний план на семестр розташування тематичних статей із врахування особливостей життя в умовах пандемії COVID-19 (дивись таблицю 3.6). План публікацій об'єднав цікаві історії з фізкультурного та спортивного минулого краю із сучасними рекомендаціями про організацію рухової активності в умовах карантину, методи її визначення, аналізом ефективності різноманітних фітнес напрямів, практику профілактичних засобів, соціальне дистанціювання, роз'яснювальну роботу серед молоді про уникнення скупчень та вагомість свідомої відмови відвідування дискотек, клубів, фестивалів та концертів. Документ запропонував навіть жанри публікацій – репортаж, діалог, інтерв'ю, розповідь, огляд (за В. Гороховим) [83, с. 35]. Повний перспективний план розташування тематичних статей із змінами внесеними з врахуванням особливостей життя в умовах пандемії COVID-19 на весняний семестр 2019-2020 н.р. представлений у Додатку Ж.

Варто відзначити, що 4 запропоновані теми були представлені у випусках студентської газети, щоправда протягом всього календарного 2020 року.

Велике пропагандистське значення мають музей спортивної слави університету, книга пошани, куди заносяться імена кращих спортсменів-студентів, тренерів, суддів, досягнення збірних команд закладу вищої освіти, учасники та переможці змагань, що були організовані працівниками. Рекомендуємо системно займатися збором інформаційних матеріалів: вирізок з сучасних газет та преси минулого про спортивні досягнення студентів та випускників, кубків та медалей, чемпіонських стрічок та поясів, спортивного

інвентарю з автографами відомих спортсменів, фотодокументів для створення тематичної документальної бази.

Успіх конкурсу на кращу студентську статтю на тему «Історія фізкультурно-спортивного руху на Буковині», проведений на факультеті фізичної культури і здоров'я людини в лютому-березні 2020 року дав поштовх для організації дотичного конкурсу вузівського масштабу, запланованого на 5-6 квітня 2021 року й приуроченого до проведення міжнародної науково-практичної конференції, присвяченій Міжнародному дню спорту. На запитання «Який формат студентського конкурсу статей «Історія фізкультурно-спортивного руху на Буковині» учасники запропонували фото колаж та стендову доповідь.

Таблиця 3.6

Витяг із перспективного плану розташування тематичних статей у газеті «Ньюформат» на весняний семестр 2019-2020 н. р. (із змінами)

Місяць	Тема історико-педагогічного змісту / Жанр публікації	Сучасна тематика / Жанр публікації
лютий	Види спорту, що розвивались на Буковині початку ХХ ст.	Фрістайл – спорт не для слабких / передрук
		COVID-19 – вся правда про вірус або як жити та вчитись далі? / Рекомендації
березень	Традиції Буковини: як виховували дівчат 100 років назад?	Дівоча краса: комплекс вправ «швидкої реакції» на зайву вагу / Інтерв'ю із фахівцем
	Вся правда про алкоголь: як колись боролись із проблемою алкоголізму?	Чому не варто ходити «в люди» і як розважитись на карантині / Рекомендації
квітень	-	Міжнародний день спорту – для тебе це свято? / Діалог із студентами
		Рухова активність – як її виміряти? Спробуй і ти! / Рекомендації
травень	Олімпійські досягнення буковинців – від Еугеніуша Вашкевича до Руслани Цихоцької	Шахобокс, кабадді, спортивне перенесення дружин, джоглінг – що ти знаєш про ці види спорту?

Раді з гуманітарної освіти і виховання, студентському парламенту та профспілковому комітету студентів нами було запропоновано створення

онлайн алеї спортивної слави факультетів та інститутів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича з презентацією у подальшому даних матеріалів у загальноуніверситетській студентській газеті «Ньюформат», регіональній пресі – газетах «Буковинець», «Молодий буковинець» та розміщенням фото матеріалів та тематичної інформації в соціальних мережах Прикладом такої публікації стала стаття «Чернівецькому хокею на траві – 45!» у чернівецькій газеті «Чернівецький промінь» [426].

Крім того, за ініціативою С. Дарійчука та студентів факультету фізичної культури та здоров'я людини налагоджено партнерство із спортивним порталом SportBuk.com, першим спортивним інтернет-журналом у Чернівецькій області, яким керував Г. Мазурашу. Одним із результатів стало створення та розташування низки пропагандистських плакатів та постів «Альтернатива є!! Спорт – здоров'я – майбутнє!». Ще одним прикладом такого партнерства стало висвітлення олімпійських успіхів буковинців ХХ – початку ХХІ ст., представлених на тому ж SportBuk.com (дивись додаток Д).

Отож, співпраця студентів із редакціями газет краю, урізноманітнення тематики та її відповідність запитам молоді, пропозиція систематичного оприлюднення фізкультурно-спортивної тематики на сторінках популярних міських газет може зацікавити всю студентську спільноту і стати одним із ефективних шляхів стимулювання фізичної активності в її житті й популяризації фізичної культури і спорту в сучасній пресі краю.

Враховуючи карантин внаслідок пандемії взагалі було проведено лише два відкриті ефіри на студентському радіо «StudWave» за загальною тематикою: «Фізичне виховання і спорт. Чи потрібно мені?», в яких студенти і викладачі факультету фізичної культури і здоров'я людини, судді і тренери з популярних у краї видів спорту, відомі фітнес інструктори розглядали проблеми низької рухової активності сучасного студентства, міфи про швидке схуднення внаслідок прийому «пігулок здоров'я», особливості жіночого і чоловічого організму в процесі нарощення м'язової маси, специфіку

самостійних занять фізичними справами та правила тренувань під час самоізоляції.

Ефективним напрямом творчого використання історичного досвіду актуалізації даної тематики в сучасній Україні стала впровадження даної тематики та її піднесення у зміст науково-дослідницької роботи зі студентами, зокрема між кафедрального студентського наукового гуртка. На факультеті фізичної культури та здоров'я людини Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича організована мережа студентських гуртків, зокрема «Історичні, соціально-економічні та психологічні засади фізичного виховання молодого покоління: проблеми і досягнення» під керівництвом Н. Гнесь та О. Цибанюк, «Молодий науковець» під керівництва М. Кожокар тощо. З метою консолідації зусиль був створений проєкт «Міжкафедральний студентський науковий гурток «Молода наукова зміна», профільними науковими темами якого було обрано філософські, політичні та соціально-економічні чинники розвитку фізичної культури і спорту на Буковині різних історичних періодів; поступ фізичної культури і спорту у період Нової та Новітньої історії у країнах Європи; тенденції розвитку фізичної культури і спорту в Європі XIX–XX ст.; популяризація фізичного виховання, здорового способу життя та спорту на сторінках засобів масової інформації: історичні паралелі тощо.

Завдання наукового гуртка «Молода наукова зміна» полягають у реалізації наукового складника підготовки фахівців з фізичного виховання й спорту; формуванні інтересу до наукової творчості; ознайомленні з принципами, методами, інструментарієм наукової та дослідницької роботи; набутті досвіду організації науково-дослідної роботи, участь у наукових дискусіях, конференціях, семінарах, круглих столах тощо; формуванні здорових ціннісних орієнтацій, вихованні патріотизму тощо.

Серед професійних компетенцій, що формуються у студентів внаслідок активної науково-пошукової діяльності гуртка, виокремлюються загальні (вміння самостійного пошуку та опрацювання інформації з різних джерел для

дослідження конкретних питань; здатність до постійного саморозвитку й самоосвіти) та спеціальні, фахові (розвиток професійних здібностей як передумови самостійної професійної творчості; здатність проєктувати своє подальше професійне зростання, впроваджувати різноманітні способи розв'язання творчих завдань у власній діяльності).

Серед різноманітних форм роботи міжкафедрального наукового гуртка, а це – творчі проєкти; прес-конференції та зустрічі з провідними вченими та фахівцями у сфері фізичного виховання і спорту, педагогіки та психології, журналістами; майстер-класи, наукові семінари, круглі столи, конференції та конкурси; масові краєзнавчі, фізкультурно-спортивні заходи, популярності набули конференції та науково-практичні семінари, а також круглі столи.

Так, учасниками круглого столу «Проблеми пропаганди фізичної культури і спорту: європейський досвід» (3 жовтня 2019 р.) стали студенти факультетів педагогіки, психології та соціальної роботи, фізичної культури та здоров'я людини, історії, політології та міжнародних відносин та економічного факультету, відомі журналісти О. Хмель та І. Сірецький, представники професорсько-викладацького складу кафедр теорії та методики фізичного виховання і спорту, фізичної культури та основ здоров'я – Н. Гнесь, М. Кожокар, О. Мороз, Ю. Мосейчук, О. Цибанюк. За програмою круглого столу із доповідями виступило 8 студентів. Тематика їх доповідей охопила як загальні аспекти пропаганди, так і проблеми популяризації та причини пасивного ставлення до фізичної культури і спорту, кадрові та економічні особливості даної сфери (програмам круглого столу «Проблеми пропаганди фізичної культури і спорту: європейський досвід» представлена в додатках). Також із зверненням до журналістів виступили викладачі-учасники заходу, на думку Н. Гнесь і Ю. Мосейчука варто налагодити співпрацю редакцій засобів масової інформації, журналістів, керівників та членів спортивних федерацій, клубів та ДЮСШ, студентського активу та викладачів, громадських діячів тощо в організації потужного, систематичного, спланованого, інформативного та

виховного впливу на дітей та молодь у напрямі піднесення ролі фізичної активності, спорту, здорового способу життя тощо.

Робота студентського гуртка за даним напрямом реалізувалась в участі його учасників у щорічній студентській науковій конференції. Стендова доповідь студентки І. Меленчук на тему «Фізичне виховання на сторінках газети «Громадянин», 1909 р.» отримала схвальний відгук під час міжкафедрального науково-практичного семінару «Проблеми сфери фізичної культури і спорту: погляд через сторінки історії» (13 квітня 2020 р.). Також планом роботи міжкафедрального наукового гуртка «Молода наукова зміна» було передбачено проведення «Рекреаційних зустрічей» (реалізовано в дистанційному форматі) та прес-конференції з нагоди урочистого закриття Спартакіади Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (не проведено внаслідок відміни масового фізкультурно-оздоровчого заходу).

Практичні рекомендації щодо ефективної роботи по популяризації фізичної активності, занять спортом, пропаганді здорового способу життя, залучення до систематичних занять фізичними вправами, іграми, фітнесом у засобах масової інформації, зокрема в газетах (друкованих виданнях, онлайн порталах, онлайн сторінках тощо), які випливають з матеріалів дисертаційної роботи, охопили такі взаємопов'язані напрями: формування системи просвітницької роботи з питань оздоровлення населення засобами фізичної культури і спорту, зокрема за рахунок співпраці з засобами масової інформації, включення в таку роботу державних, комунальних та громадських організацій, закладів освіти тощо; створення та підтримка тематичних рубрик шкільних та студентських газет, регіональних профільних ЗМІ; урізноманітнення тематики публікацій на досліджувану тему за рахунок співпраці із фахівцями фітнес індустрії, дієтологами, реабілітологами і лікарями, тренерами і спортсменами; використання інноваційних технологій пропаганди здорового способу життя. Вищезазначене дає підстави вважати за доцільне:

- впроваджувати активну політику у сфері фізичної культури і спорт, розширивши законодавчі норми щодо напрямів інформаційного забезпечення у сфері фізичної культури і спорту;
- рекомендувати регіональним центрам фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх» ініціювати створення регіонального друкованого фізкультурно-спортивного /рекреаційного / дозвіллевого видання з подальшим стратегічним планування його діяльності;
- задля зростання вагомості і «вартості нематеріальних активів» – здоров'я, підвищити загальносуспільну репутацію вчителів фізичної культури, тренерів з видів спорту, інструкторів, спортсменів тощо за рахунок визначення їх ролі у вихованні молодого покоління, зокрема і на власному прикладі;
- сформувати інформаційне забезпечення локальних, місцевих, регіональних фізкультурно-спортивних подій та заходів за рахунок видання шкільних та студентських газет;
- розвивати взаємовідносини із читацькою аудиторією, враховувати її запити, мотиви і зміни «споживацької поведінки» сучасних дітей та молоді: тенденції здорового способу життя, активного проведення часу, відповідності терміну «to be feet» тощо;
- систематично планувати та розгортати заходи пропаганди безпеки життєдіяльності й здорового способу життя в педагогічних та учнівських колективах шкіл, у співпраці з працівниками системи охорони здоров'я, поліції та пожежної охорони;
- задля повноцінного висвітлення питань потреби у фізичній активності всіх верств населення, реклами фізкультурно-спортивних послуг використовувати можливості популярних соціальних мереж, рекламних конструкцій: сітілайтов, бігбордов, інформаційних дошок, зокрема у місцях масового відпочинку;
- стимулювання підтримки культурно-освітньої та пропагандистської діяльності школярів та студентства представниками «дорослої» громади –

редакцій видань та журналістів, місцевих органів самоуправління, керівництва закладів освіти, громадських діячів, тренерів і спортсменів;

– використання традицій районної преси для висвітлення більшості місцевих подій, заохочення громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості – центрів, клубів, залів; федерацій і спортивних шкіл та ЗМІ до співпраці шляхом надання газетної площі для інформування населення про доступність, можливості, порядок занять у наявних фізкультурно-оздоровчих групах, організацію і проведення масових фізкультурно-спортивних і туристських заходів; активний відпочинок, правила харчування тощо;

– відновлення вагомості боротьби із шкідливими звичками серед молоді засобами фізичного виховання на сторінках засобів масової інформації.

Відображені в дисертації ідеї, фактографічний матеріал, теоретичні положення й висновки, практичні рекомендації репрезентувалися автором на науково-практичних і навчально-методичних конференціях і семінарах, засіданнях наукових гуртків та «круглих столах», щорічних звітних наукових конференціях викладачів та аспірантів ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (Івано-Франківськ, 2015–2020 рр.).

Зазначене вище дає підстави стверджувати, що результати дослідження мають реальне практичне значення та перспективи використання в підготовці наукових досліджень, навчальної літератури з історії педагогіки, туризму і краєзнавства, історії фізичної культури і спорту, з теорії і практики навчання й виховання, із соціальної педагогіки, політології, а також у викладанні відповідних навчальних дисциплін у педагогічних та фізкультурних ЗВО і профільних коледжах.

Впродовж досліджуваного періоду нагромаджено цінний досвід оприлюднення питань фізичного виховання в українській пресі Буковини; народних тіловиховних та здоров'язберезувальних традицій виховання молодого покоління, зокрема дівчат; ефективного впливу на свідомість громадськості щодо необхідності занять фізичними вправами, дотримання правил здорового побуту, харчування тощо. Він заслуговує на ґрунтовне

вивчення й творче використання за нинішніх умов, зважаючи на чергові суспільно-політичні й освітньо-виховні виклики сучасності.

Висновки до розділу 3

В розділі визначено висвітлення фізкультурно-оздоровчої діяльності в закладах освіти як безперервний освітньо-виховний процес, зміст якого цілеспрямоване розповсюдження та популяризація знань з метою переконання дітей, учнівської та студентської молоді в необхідності систематичних фізкультурних занять з метою вдосконалення, визначені етапи та завдання кожного.

Запропоновано систему заходів з формування знань і ставлення до фізичної культури і спорту в родині та школі – спільні читання публікацій в ЗМІ, сімейні бесіди на фізкультурно-оздоровчу тематику, перегляд спортивних каналів, вболівання за улюблені види спорту; колективне виконання ранкової гімнастики батьків з дітьми, регулярне відвідування батьками і дітьми занять у спортивних секціях і гуртках, фітнес клубах, груп здоров'я, масових фізкультурно-оздоровчих заходів та тренувань, системна рекреаційно-дозвіллева діяльність родини та їх друзів, дотримання раціонального харчового раціону та гігієнічних процедур тощо. Для закладів освіти передбачено створення шкільних газет», «Дошки спортивної слави», спортивні «челенджі» та привітання з нагоди Дня фізичної культури і спорту, Міжнародного дня фітнесу, Міжнародного дня спорту. Крім того, результативними для цієї школи є проведення шкільних тематичних конференцій («Наш край і спорт: вчора, сьогодні, завтра»).

У розділі представлено структуру розробленого спецкурсу «Фізичне виховання дітей та молоді на сторінках преси Буковини: історія і сучасність», а зміст його головних компонентів. З метою ознайомлення студентів з генезою фізичного виховання у рідному краї різних історичних періодів, із проблемами та досягненнями «гімнастики» та «тіловиховання» у справі виховання юного

покоління та їх презентацію в пресі Буковини, із особливостями використання нестандартних шляхів боротьби із алкоголізацією населення краю, зокрема через фізичні вправи, ігри та спортивну діяльність запропонований перспективний план тематичних статей для студентської газети «Ньюформат». Ефективним напрямом творчого використання історичного досвіду актуалізації даної тематики в сучасній Україні визнано впровадження теми у зміст роботи студентських наукових гуртків. Представлено практичні рекомендації щодо ефективної роботи по популяризації фізичної активності, занять спортом, пропаганді здорового способу життя, залучення до занять фізичними вправами, іграми, фітнесом у газетах (друкованих виданнях, онлайн порталах та сторінках).

Основні результати розділу відображено в наукових працях автора [101; 105].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проведене дослідження та отримані результати дають підстави для таких **висновків:**

1. Наукові праці, які торкаються аспектів передумов виникнення, особливостей розвитку української преси на західноукраїнських землях представили М. Васильчук, В. Габор, М. Галушко, О. Дроздовська, М. Романюк, а історичну генезу фізичного виховання і спорту на сторінках преси систематизували А. Гусєв, М. Дерєпа, С. Кость, Ю. Сазонова, І. Свістельник. Вивчення досвіду висвітлення проблем фізичного виховання і здорового способу життя населення Галичини стало темою робіт І. Андрухіва, О. Вацеби, В. Житарюка, В. Ковпака; Буковини на сторінках преси фрагментарно представлено в працях А. Андрійчука, Н. Гнесь, Т. Завгородньої, М. Кожокар, І. Стражнікової, Ю. Тумак, О. Цибанюк. Однак цілісного дослідженого питання виховання підростаючого покоління саме в буковинській періодиці нами не знайдено, що переконує в необхідності цілісного історико-педагогічного дослідження фізичного виховання дітей та молоді як теми української преси Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.).

2. На активізацію висвітлення фізичного виховання дітей та молоді на сторінках українських видань Буковини досліджуваного періоду впливали європейські тенденції розвитку фізичної культури і спорту – розвиток їх теоретико-методичних засад та поширення національних гімнастичних систем; генеза сучасного олімпійського руху і спорту; створення спортивних організацій; активна діяльність фізкультурно-спортивних друкованих видань тощо. Чинниками впливу, притаманними саме Буковині другої половини XIX – початку XX ст. визначені адміністративні зміни, розвиток фізкультурно-спортивних товариств, редакційна політика української преси краю, що задовільнила соціальні запити читачів.

Обґрунтовано періоди генези фізичного виховання тематики на сторінках української преси Буковини досліджуваного періоду: 1849–1884 рр. – період

появи проблем фізичного виховання Буковини в офіційних виданнях та газетах і часописах краю; 1885–1910 рр. – період зацікавленості преси діяльністю фізкультурно-спортивних товариств Буковини, пошук шляхів вирішення проблем кадрового та навчально-методичного забезпечення фізичного виховання дітей та молоді, пропаганди тверезості; 1911–1918 рр. – період роз'яснювальної роботи преси щодо мілітаризації фізичного виховання дітей та молоді.

3. Аналіз змісту газет та часописів краю досліджуваного періоду дозволив визначити фізичне виховання дітей та молоді Буковини досліджуваного періоду як популярну тему релігійних календарів та педагогічних часописів, газет політичних партій і видань громадських товариств.

Загальною рисою тематичних публікацій у «Буковинському православному календарі» стало формування здорового світогляду та виховання потреби займатись фізичними вправами (використання народних загартовувальних традицій, рухливих ігор і гімнастичних комплексів; здоров'язбережувальних висловів та закличок; профілактики захворювань: помірністю в їжі, дотриманням правильної постави). Специфіка педагогічних видань краю виявилась у віддзеркаленні ставлення фахівців, педагогів та громадських діячів краю до реального стану фізичного виховання в краї, у спробі методичного забезпечення процесу впровадження гімнастики як навчального предмета (І. Вигодівна, Д. Внуковський, «Буковинська школа»), оцінювання рівня підготовки педагогічної спільноти до забезпечення ефективного фізичного виховання, зокрема в сільській школі (І. Глібовицький, «Буковинські педагогічні листки»; І. Герасимович, «Каменярі»), упровадження ігрової діяльності в зміст уроків та самостійних занять (Д. Євстафієвич, «Буковинські педагогічні листки»), визначення взаємозв'язку фізичного й інтелектуального виховання (М. Якимовський, М. Шкурган, «Буковинські педагогічні листки»; С. Канюк «Буковинська школа»).

Проблеми фізичного виховання населення краю, зокрема дітей та молоді, зацікавлювали редакції партійних видань у контексті поширення власної

політичної ідеї. Саме тому ми зустрічаємо широкий діапазон цієї тематики – від фізичного виховання в осередках охорони дітей – «здорова школа» («Борба», «Буковина») до потреби розробки та друку власних підручників з гімнастики («Руська Рада»), проблеми підготовки вчителів гімнастики, інструкторів для громадських організацій, тренерів для студентства та спортивних секцій («Громадянин», «Нова Буковина») тощо. Актуальними були ідея впровадження нових технологій для забезпечення здорових умов для праці і активного відпочинку робітників на підприємствах («Борба»), висвітлення діяльності товариства «Січ», зокрема «січових» курсів («Народна справа», «Громадянин»), а також формування української гімнастичної термінології (додаток до «Громадянина»).

Виокремлено основні теми видань громадських товариств краю другої половини XIX – початку XX ст. – методично-організаційні засади ігрової діяльності підростаючого покоління («Бібліотека для молодіжи»; «Буковинські відомості»), гігієнічні рекомендації та популяризація плавання («Бібліотека для молодіжи») тощо. Спільними темами стали визнання обов'язковості тілесного виховання дівчат і місце жінок у суспільстві, зокрема, у процесі фізичного виховання і в спорті; матеріали щодо ставлення громадськості, зокрема сільського населення Буковини досліджуваного періоду до використання засобів фізичного виховання: природних і гігієнічних факторів, спорту і дитячих ігор. Форми фізичного виховання – масові фізкультурні свята з музичним супроводом, прогулянки, обрядові дійства з використанням народних ігор, плавання, пірнання, катання на санчатах, ковзанням по льодових доріжках пропонувалось як засіб боротьби з алкоголізмом серед буковинської молоді краю у досліджуваний період.

4. Провідними напрямками творчого використання досвіду висвітлення фізичного виховання дітей та молоді в українській пресі Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.) визначаємо впровадження системи заходів щодо формування знань і відповідального ставлення до фізичної культури і спорту в родині та школі; створення шкільних газет, «Дошки спортивної

слави»; організація святкування дня фізичної культури і спорту, Міжнародного дня фітнесу, Міжнародного дня спорту із подальшим їх висвітленням у пресі міста та регіону. *Окреслено ефективні можливості* співпраці з редакціями студентських та регіональних газет, діяльності студентського наукового гуртка «Молода наукова зміна». Презентовано практичні рекомендації щодо ефективної роботи в контексті популяризації фізичної активності, занять спортом, пропаганді здорового способу життя, залучення до систематичних занять фізичними вправами, іграми, фітнесом у газетах, онлайн сторінках і порталах.

Перспективи подальших наукових студій вбачаємо в аналізі фізичного виховання підростаючого покоління на сторінках преси Буковини за румунського панування, радянських часів та незалежної України, проблем розвитку тематики здоров'язбережування, зокрема в електронних засобах масової інформації; визначенні ролі пресових видань у вихованні молодого покоління в різні історичні періоди; вивчення історико-педагогічного досвіду висвітлення проблем і досягнень фізичної культури і спорту на сторінках ЗМІ європейських країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агатій І. Чи «здорова» в школі фізкультура? *Буковина*. 2010. 13 серпня (№ 63). С. 1–2.
2. Актуальні проблеми підлітків. Опитування. URL: <https://ukraine.ureport.in/opinion/2283/> (дата звернення: 12.10.2020).
3. Андрюк П. Яких средств може учитель уживати, щоби утримати добру карність межи шкільною молодіжею перед і по науці і поза школою? *Bukowiner Padagogische Blatter*. Czernowits, 1895. №2. С. 26–27.
4. Андрійчук А. Історія фізкультури і спорту на Буковині в австрійський період (1774-1914 рр.). *Час*. 1994. № 43. 14 жовтня. С. 6.
5. Андрійчук А. Історія фізкультури і спорту на Буковині в австрійський період (1774-1914 рр.). *Час*. 1994. № 44. 21 жовтня. С. 6.
6. Андрухів І. Західноукраїнські молодіжні товариства «Сокіл», «Січ», «Пласт», «Луг». Івано-Франківськ, 1992. 80 с.
7. Андрухів І. Українські молодіжні товариства Галичини: 1861–1939 рр. (Короткий історичний нарис). Івано-Франківськ, 1995. 72 с.
8. Бадай О. С. Відродження козацьких традицій у школах Буковини. *Освіта Буковини*. 2012. 16 листопада. (№ 43). С. 3.
9. Барановский М. Педагогіка для семинарий учительских і учителів шкіл народних Чернівці: Руська Рада, 1901. 102 с.
10. Бауер М. Й. Місце і значення фізичного виховання в гармонійному розвитку особистості. *Освіта Буковини*. 2011. 29 лип. (№ 28). С. 1, 4–5.
11. Бауер М. Й. Фізична культура та спорт – запорука здоров'я дитини. *Освіта Буковини*. 2012. 20 січ. (№ 3). С. 1, 3.
12. Без назви. *Громадянин*. 1909. 10 січня. Ч.1. С.1.
13. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті крізь призму джерелознавства: наук.-допом. бібліогр. покажч. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2019. 251 с.
14. Бібліотека для молодіжи URL: http://pmu.in.ua/virtual-exhibitions/biblioteka_molodi_130 (дата звернення: 12.03.2020)

15. Бобик Г. Відкриті спортивні змагання у Недобоївській ОТГ. *Освіта Буковини*. №22. 13.06.2019. С. 16.
16. Богдан А. Буковинський школяр здобув найвищу нагороду міжнародного екологічного конкурсу «Елітне здоров'я». *Освіта Буковини*. №48. 07.01.2017. С. 1.
17. Боднар Я. Б. Теоретичні та методичні засади фізичного виховання молоді Галичини кінця ХІХ – початку ХХ століття (до 1939 р.): автореф. дис.канд. фіз. виховання і спорту: спец. 24.00.02. Львів, 2002. 18 с.
18. Бойко І. З. Українські літературні альманахи і збірники ХІХ – початку ХХ ст. Київ: Наукова думка, 1967. 371 с.
19. Борець В. Літаємо на лижах. *Молодий буковинець*. 2005. 3 лютого. (№12) С. 9.
20. Боровська О. В. Співвідношення національних та інтернаціональних термінів в українській термінології галузі фізичної культури та спорту: автореф. дис....канд. філол. наук: 10.02.01; Ін-т укр. мови НАН України. К., 2004. 15 с.
21. Боровский М. Алкоголізм а дідичність. *Каменярі*. 1913. Ч. 11. С. 6–8.
22. Боровский М. Вплив алкоголю на духову і тілесну здібність людини. *Каменярі*. 1912. Ч.6. С. 4–6.
23. Боровский М. Вплив алкоголю на духову і тілесну здібність людини. *Каменярі*. 1912. Ч. 7. С. 4–6.
24. Боротьба с'ї п'янством'ї. *Буковински в'їдомости*. Чернівці, 1895. Ч. 33 и 34. 3(15) сентября. С.3.
25. Брик І. Початки української преси в Галичині і Львівська Ставропігія. Збірник Львівської Ставропігії: Минуле і сучасне: студії, замітки, матеріали. Т. 1 /За ред. д-ра К. Студинського. Львів, 1921.
26. Буковина: її минуле і сучасне / Квітковський Д., Бринзан Т., Жуковський А. і ін.; Париж-Філядельфія-Детройт, 1956. 955 с.
27. Буковинські общества руськи. Братство тверезости. *Буковина*. 1885. Ч.11. С.8.

28. Буковинські товариства руськи. *Буковина*. Чернівці, 1886. Ч. 2. 16 січня. С.5.
29. Буковинський православний календар на рік звичайний 1907. Річник 34. Чернівці: Накладом тов-ва «Руська Бесіда», 1906. 80 с.
30. Буковинський православний календар на рік звичайний 1909. Чернівці: з друк. тов-ва «Руська Рада», 1908. 113 с.
31. Буковинський православний календар. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>(дата звернення: 12.03.2020)
32. В справі гігієни нашої сільської дїтвори. *Промінь*. 1904. Ч. 7. С. 49–50.
33. В справі забав шкільної молодіжи. *Учитель*. 1894. Ч.1. 5 січня. С. 9–10.
34. Вага празнования народних свят. *Буковина*. Чернівці, 1891. Ч. 6. 14 марта. С. 1–2.
35. Василичук А. Дописи. Із Топорівців. *Буковина*. Чернівці, 1887. Ч. 4. 16 лютого. С.3–4.
36. Васильчук М. Українська видавнича справа в Коломиї (друга половина XIX – XX ст.). : Монографія. Коломия: Вік, 2012. 224 с.
37. Вацеба О.М. Перші українські спортові часописи Галичини і становлення національної спортивної термінології. *Старт*. 1993. № 7-8. С.8–9.
38. О.М. Нариси з історії спортивного руху в Західній Україні. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1997. 232 с.
39. О.М. Розвиток спеціалізованої літератури в галузі фізичного виховання і спорту в Україні в 20–30-і роки XX століття. Слобожанський науково-спортивний вісник. Х., 2001. Вип. 4. С. 155–161.
40. Вашковецький В. Добрі ради. *Буковинський православний календар на рок переступний 1892*. Річник 19. Чернівці: «Руська Бесіда», 1892. 101 с.
41. Верига В. Гімнастика з ранку. *Нова Буковина*. 1913. Ч.5. 15 лютого. С.3–4.
42. Віндюк А. В. Основи технології самостійних занять фізичними вправами учнів молодших класів : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту: 24.00.02; Львів. держ. ін-т фіз. культури. Л., 2002. 18 с.

43. Вісті з Січи. *Народна справа*. Чернівці, 1907. Ч.16-17. 1 серпня. С. 10–11.
44. Видиш Р. В. Спортивний відбір, орієнтація та селекція в процесі підготовки волейболістів. *Освіта Буковини*. 2018. 22 листопада. (№ 44). С. 10–11.
45. Вигодівна І. Яке значінє мають діточі забави в школі народній? *Bukowiner Schule*. 1907. 2 Heft. С. 75–77.
46. Виконавчий комітет Буковинського сейму / Исполнительный комитет Буковинского сейм // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 2. Оп.1. ед.хр. 692. Закон и переписка с краевым советом Буковины об урегулировании размера жалования учителей и принятия участия в предстоящем международном конгресе в г. Париж по вопросу школьной гигиены. 1909-1910. 76 л.
47. Винничук О.Т. Історико-педагогічні аспекти розвитку фізичної культури : навчальний посібник. Тернопіль : АСТОН, 2001. 404 с.
48. Винничук О.Т. Педагогічний потенціал гірськолижних дестинацій Австрії. *Вісник Прикарпатського університету*. Серія: Фізична культура. 2017. Вип. 25-26. С.35–42.
49. Винничук О.Т. Фізична культура в освітній практиці Буковини кінця ХІХ початку ХХ століття. *Наукові записки ТНПУ імені Володимира Гнатюка*. Серія: педагогіка. 2014. №2. С.17–23.
50. Винничук О.Т. Фізична складова в процесі родинного виховання. *Інноваційні підходи до фізичного виховання і спорту студентської молоді*. Матеріали регіонального науково-методичного семінару. Тернопіль: В-во СМП «Тайп», 2018. С.18–24.
51. Винничук О.Т. Формування науково-педагогічної думки в галузі фізичного виховання у міжвоєнний період. *Фізичне виховання і спорт в навчальних закладах України на сучасному етапі: стан, напрями та перспективи розвитку*. Кропивницький: «Ексклюзив», 2017. С.46–52.

52. Внуковскій Д. Буковинському учительству. *Bukowiner Padagogische Blatter*. Czernowits. 1874. №14. С. 240.
53. Возняк М. З-зарання української преси в Галичині. Зап. НТШ. 1912. Вип. V. 76 с.
54. Возняк М. Як дійшло до першого жіночого альманаха. Львів, 1937. 88 с.
55. Воронков П. К. Спортивная журналистика как тип. М. : Знания, 2000.
56. Вступне слово. *Борба*. Орган соціал-демократичної партії Буковини. 1909. Ч.1. С.1.
57. Г.К. Живності народу. Бідний а горівка. *Буковина*. Чернівці, 1889. Ч. 26. 21 грудня. С. 6.
58. Г.К. Живності народу. Горівка. Буковина. Чернівці, 1889. Ч. 14. 6 липня. С. 6.
59. Г.К. Живності народу. Небезпечність горівки. *Буковина*. Чернівці, 1889. Ч. 15. 20 липня. С. 7.
60. Г.К. Живності народу. Пянство. *Буковина*. Чернівці, 1889. Ч. 19. 14 вересня. С. 6-7.
61. Г.К. Живності народу. Що за користь, а що за шкода з кави. *Буковина*. Чернівці, 1889. Ч. 11. 25 травня. С.7.
62. Габор В. Періодичні видання Карпатської України (8 жовтня 1938 р. – 15 березня 1939 р.) в оцінці західноукраїнської преси. Збірник праць Науково-дослідного центру періодики / НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника; [редкол.: Я. Р. Дашкевич та ін.]. Львів, 2010. Вип. 2(18). С. 46–68.
63. Гаврилюк Л.І. Інформаційна культура як засіб формування здоров'язбережувального освітнього простору. Формування інноваційного здоров'язбережувального освітнього середовища: досвід проектування і реалізації: матеріали круглого стола. Луцьк: ВІППО, 2018. С.41–47.
64. Газета «Вижницькі обрії» URL: <http://vnrda.gov.ua/index.php/komunalni-zmi-rayonu/215-raionna-hazeta-vyzhnytski-obrii>. (дата звернення: 12.03.2020)

65. Газети, журнали. Чернівецька область. URL: http://www.ukrbook.net/DZMI_obl_2/Cherniv_obl/Cherniv.htm (дата звернення: 17.08.2020).

66. Газета Карпати URL: <https://goloskrai.u.at.ua> (дата звернення: 16.04.2020).

67. Галицький Л. Цѣль цѣлого вихованя молодѣжи є отвертый и чесный характеръ. *Bukowiner Padagogische Blatter*. Czernowits, 1880. Nr. 4 i 5. С. 23–26.

68. Галицький Л. Ціль цілого вихованя молодіжи є отвертый и чесный характер. *Руска школа. Часопис науково-педагогична*. Р. 1. Вип. 1. Въ Черновцяхъ, 1888. С.18–31.

69. Галіп Т. З моїх спонимів. *Буковинський журнал*. 1994. Ч. 1-2. С. 168–169.

70. Гамаль Т. І. Спортивне свято «Фізкульт-Ура». З використанням елементів інноваційної технології М. М. Єфименка. *Освіта Буковини*. 2018. 6 грудня. (№ 45). С. 15.

71. Герасимович І. Подрібний розклад праці укр. народ. учительства по громадах. *Каменярі*. 1909. Ч.5. 10 червня. С. 7–8.

72. Герасимович І. Подрібний розклад праці укр. народ. учительства по громадах. *Каменярі*. 1909. Ч.6. 25 червня. С. 6 –8.

73. Герасимович І. Про заведеня опіки над дітьми. *Каменярі*. 1912. Ч.17 і 18. С. 7–8.

74. Герасимович І. Про заведеня опіки над дітьми. *Каменярі*. 1912. Ч. 23. С. 8–10.

75. Геровский Р. Горілка, віно і пиво. *Православний календар на звичайний 1911 рік*. Річник 38. Чернівці: Руська Рада, 1911. 144 с.

76. Гимнастическіи игры для дѣтей. *Bukowiner Padagogische Blatter*. Czernowits, 1876. № 17. С. 268-269.

77. Гімнастично-пожарничий курс. *Народна справа*. Чернівці, 1908. Ч.22-23. 1 грудня. С. 9.

78. Гльбовицкій І. Педагогическій тактъ и образъ жизни учителя. *Bukowiner Padagogische Blatter*. Czernowits, 1873. №2. С. 49–50.
79. Гльбовицкій І. Педагогическій тактъ и образъ жизни учителя. *Bukowiner Padagogische Blatter*. Czernowits, 1873. №3. С.115-126.
80. Глухов В.І. Фізкультура у формуванні здорового способу життя. К.: Здоров'я, 2007. 320 с.
81. Гнесь Н.А. Становлення і розвиток фізичного виховання учнів народних школах Буковини (1869-1918): автореф. дис....канд. пед. наук: спец. 13.00.01. Ів-Франківськ, 2007. 19 с.
82. Г.Н. Живности народу. Горівка. *Буковина*. С.7.
83. Горохов В.М. Газетно-журнальные жанры: Теоретический курс авторизованого изложения. М.: Высшая шк., 1993. 235 с.
84. Грушкевич З. Які є причини ще все в так великій мірі пануючого анальфаетизму на Буковині та якими способами його найлучше побороти. *Bukowiner Schule*. 1913. 1 Heft. С. 31–40.
85. Гуменюк В. Сценарій турніру з волейболу пам'яті В. Гречаного. *Освіта Буковини*. №45.05.12.2019. С.7.
86. Гусєв А.В. Історія та функціонально-типологічні особливості спортивної медіакомунікації : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. Дніпропетровськ, 2016. 19 с.
87. Гуськов С.И., Гуськов С.С. Телевидение и спорт. М.: Полиграфсервис. 336 с.
88. Гуськов С., Хуссам М. Телевидение и спортивная политика. *Международный журнал спортивной информации «Спорт для всех»*. №3–4. 1998. С. 12–15.
89. Дарійчук С.В. Аспекти виховання здорового молодого покоління як актуальна тема газети «Буковинські відомості» (Буковина, кінець ХІХ – початок ХХ ст.). *Молодий вчений* : наук. журн. Херсон, 2019. № 7 (71). С. 37–41.

90. Дарійчук С.В. Аспекти здорового способу життя на сторінках газети «Борба» (Буковина, 1914-1918 рр.). *Молодий вчений* : наук. журн. Херсон, 2018. №3.3(55.5). березень. С. 1–4.

91. Дарійчук С.В. «Буковинські відомості» як презентатор ідей здорового способу життя на Буковині початку ХХ ст. *Педагогічний альманах*: зб. наук. праць. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2018. Вип. 39. С. 258–264.

92. Дарійчук С.В. Замовники фізичного виховання підростаючого покоління Буковини на сторінках газет та часописів краю (II половина ХІХ – початок ХХ ст.). *«Актуальні проблеми фізичної культури та здоров'я людини у сучасному суспільстві»*: мат. науково-практичної конференції. Чернівці, 2015. С. 125–127.

93. Дарійчук С.В. Здоровий спосіб життя як тема буковинських православних календарів (II половина ХІХ – початок ХХ ст.). *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. Кам'янець-Подільський, 2016. Вип. 9. С. 162–168.

94. Дарійчук С.В. Здоров'язберігаюча тематика періодичних друкованих видань Буковини (II половина ХІХ – початок ХХ ст.). *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Сер.: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. Чернігів, 2015. Вип. 129. С. 101–103.

95. Дарійчук С.В. Преса західноукраїнських земель: особливості становлення і розвитку. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Педагогіка та психологія. Чернівці, 2015. Вип. 764. С. 40–43.

96. Дарійчук С.В. Преса західноукраїнських земель: етапи становлення, тематика та особливості розвитку. *«Cutting-edge science»*: Materials of the XI International scientific and practical conference. Sheffield. Science and education LTD, 2015. Volume 14. Pedagogical sciences. С. 76–80.

97. Дарійчук С.В. Проблема виховання здорового молодого покоління на сторінках Української преси Буковини 20-40 рр. ХХ ст. *Історичні, теоретико-*

методичні, медико-біологічні аспекти фізичної культури і спорту: мат. Всеукраїн. наук.-практ. конференції (Чернівці, 6-7 квітня 2016 р.). Чернівці: Чернівецький нац. ун-т. 2016. С. 307–310.

98. Дарійчук С.В. Проблеми фізичного виховання підростаючого покоління на сторінках друкованих засобів масової інформації Буковини (II половина XIX – початок XX ст.). *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. Київ, 2014. Вип. 2. С. 82-87. URL : ri.iod.gov.ua/index.php/arkhiv?id=37

99. Дарійчук С.В. Проблеми фізичного виховання на сторінках преси Буковини: специфічні чинники її розвитку в краї (II половина XIX ст.). *Людина та соціум: сучасні проблеми взаємодії (психологічні та педагогічні аспекти)*: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 21-22 вересня 2018 р.). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2018. Ч.2. С. 24–29.

100. Дарійчук С.В. Регіональні чинники, що впливали на появу і активізацію фізкультурно-спортивної тематики на сторінках преси Буковини II половини XIX – початку XX ст. *Nauka i studia. Przemysł*, 2020. №9 (211). С. 73–79.

101. Дарійчук С. Сучасні тенденції висвітлення проблем фізичної культури і спорту в засобах масової інформації Буковини. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2020. №9 (103). С. 341–351.

102. Дарійчук С.В., Завгородня Т.К. Тіловиховна і здоров'язберігаюча тематика на шпальтах православних календарів Буковини Австро-угорського періоду. *Стратегічне управління розвитком фізичної культури і спорту в контексті 25-річчя незалежності України*: зб. матеріалів IV регіональної наук.-практ. інтер.-конф. з міжнародною участю (м. Харків, 11-13 травня 2016 р.). Харків: ХДАФК, 2016. С. 121–124.

103. Дарійчук С.В. Тіловиховна тематика на сторінках буковинських православних календарів (II половина XIX – початок XX століття). *Фізична*

культура і спорт: досвід та перспективи : мат. міжн. наук.-практ. конференції (Чернівці, 6-7 квітня 2017 р.). Херсон, 2017. №3.1 (43.1). С. 128-131.

104. Дарійчук С. Фізичне виховання дітей та молоді на сторінках сучасних газет Чернівецької області. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2020. №10 (104). С. 328–336.

105. Дарійчук С.В. Фізкультурно-оздоровча тематика в сучасних пресових виданнях Буковини сучасності. *Оздоровчо-рекреаційна рухова активність у сучасному суспільстві: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (Чернівці, 10 листопада 2020 р.). Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2020. С. 268-269.

106. Дерепя М.С. Висвітлення спорту в періодичній пресі України (2000 – 2002 рр.). : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.01. Держ. наук.-дослідн. ін-т фіз. культури і спорту. Київ, 2003. 19 с. URL: <http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/7165> (дата звернення: 12.08.2020)

107. Державний комітет телебачення і радіомовлення України: веб-сайт URL: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=79677 (Дата звернення 26.11.2020).

108. Державна національна програма «Освіта». Україна ХХІ століття. К.: Райдуга, 1994. 61 с.

109. «Десятка здоров'я». *Версії*. №3 (263) 16.01.2009-23.01.2009. С. 9.

110. Дирекція поліції м. Чернівці / Дирекция полиции г. Черновцы. // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 10. Оп. 1. Ед. хр. 137. Директивные указания министерства полиции в г. Вене об установлении полицейского надзора за деятельностью обществ существующих на Буковине. 1864–1885. 67 л. Арк. 44.

111. Дністрові зорі Засоби масової інформації Чернівецької області /упорядники Богдан Загайський, Олег Сенчик. Чернівці, 1996. С. 21.

112. Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини ХІХ-початку ХХ ст. Чернівці: Золоті литаври, 1999. С. 304–305.

113. Доктор Володимир Гузар. *Нова Буковина*. 1912. Ч.19. С. 3.

114. Донцов Д. Націоналізм. Лондон, 1966. С. 161.
115. Дописи з села. Вольни выборы *Буковина*. Чернівці, 1885. Ч.12. С. 4.
116. Дописи «Буковини». Из Валявы. *Буковина*. Чернівці, 1888. Ч. 10. 16 травня. С. 4.
117. Дописи. Из Черногузів. *Буковина*. Чернівці, 1887. Ч. 5. 1 березня. С. 3.
118. Дорошенко Е. Ю. Теорія і практика фізичного виховання молоді у вітчизняній педагогіці другої половини ХІХ – початку ХХ століття: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Луганськ, 2001. 20 с.
119. Дробні вісті. Гімнастичне товариство. *Буковина*. Чернівці, 1886. Ч. 19. 1 жовтня. С. 6.
120. Євстафієвич Д. Про потребу плекання здоровля в народній школі. *Bukowiner Padagogische Blatter*. Czernowits, 1900. №11. С. 178–180.
121. Єльницький К. Виховання та навчання в родині і в школі. С.-Петербург, 1898. 250 с.
122. Енциклопедія українознавства. У 10 томах. Гол. редактор В. Кубійович. Париж, Нью-Йорк: «Молоде життя»-«НТШ»; 1954-1989, 1993-2000.
123. Енциклопедія українознавства: Словникова частина за ред. В. Кубійовича. Львів, 1993. Т.1: Перевидання в Україні. С. 187–191.
124. Енциклопедія українознавства. Словникова частина. [в 11 т.]. Париж, Нью-Йорк: «Молоде життя»; Львів, Київ «Глобус». 1955–2003.
125. Жар-кий Е. Легка атлетика. *Каменярі*. 1911. Ч.1. С. 3.
126. Животко А. Історія української преси / З передмовою К. Костева. Мюнхен, 1990. 334 с.
127. Житарюк В. Іван Боберський – спортивний журналіст (на прикладі матеріалів на олімпійську тематику в «Ділі»). *Вісник Львівського університету*. Сер. Журналістика. Львів, 2006. Вип. 29. С. 139-142.
128. Житарюк В. Спортова сторінка в «Ділі»: структура і тематично-жанрові особливості. *Збірник праць науково-дослідного центру періодики*. Львів, 2005. Вип.13. С. 102-109.

129. Жукотинський К. Cool Games на Буковині. *Освіта Буковини*. №17. 09.05.2019. С. 16.
130. З Лужан. Тверезість і їх вороги. *Буковина*. Чернівці, 1894. Ч. 2-3. 7 січня. С. 3.
131. З січового свята в Коломиї. Фото. *Громадянин*. Чернівці, 1909. Ч.23 і 24. 15 грудня. С. 1.
132. Завадський О. Використання інноваційних технологій на уроках фізичної культури. *Освіта Буковини*. №41. 12.11.2020. С. 1-2.
133. Завгородня Т. К., Стражнікова І.В. Стан дослідженості ролі громадських організацій Західного регіону України у розвитку теорії і практики виховання. *Особистість, суспільство, політика*: Матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. Люблін: WSEI, 2016. Ч.2. С. 36–38.
134. Завгородня Т. Освітньо-виховна діяльність українських товариств Галичини (1919-1939 рр.). *Розвиток української та польської освіти і педагогічної думки (XIX – XXI ст.)*: зб. наук. пр. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. Т.2. С. 13–26.
135. Загар'я. *Буковински вѣдомости*. Чернівці, 1895. Ч. 3. 22 січня (3) лютого. С. 5.
136. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» та інших законодавчих актів України» : Закон України від 17 лист. 2009 р. № 1724-VI. *Офіційний вісник України*. 2009. № 97. С. 30–52.
137. Законъ, важный для Герцогства Буковины дотычно надзору школьного. *Дневникъ законовъ и распорядженій для герцогства Буковины*. Рочникъ 1869. Черновцы. VI часть.
138. Законъ изъ дня 14 Мая 1869. Которымъ устанавляютъ ся засады ученія дотычно школь народнихъ. *Хронологичный списъ законовъ, распорядженій и пр., которіи помѣщени суть въ рочнику 1869 переводовъ вѣстника законовъ державныхъ для Буковины*. Черновцы: з печатнь Рудольфа Екгарда, 1870. С. 372-384.

139. Законъ касающійся регуляції стосунковъ правныхъ стана учительского при публичныхъ школахъ народныхъ Буковины. *Дневникъ законовъ и распоряджений для герцогства Буковины*. Черновць, 1873. С. 45-65.
140. Замочили ноги? *Версії*. 2009. №4 (264) 23.01.-30.01. С. 9.
141. Запомоги для Січей. *Громадянин*. Чернівці, 1909. Ч.2. 20 січня. С. 4.
142. Запомоги для «Січий». *Громадянин*. Чернівці, 1909. Ч.8. 8 марта. С. 4.
143. Запрошуємо на забаву з танцями. *Борба*. Ч. 15-16. 1912. С. 12.
144. Запрошення до передплати «Бібліотеки для молодіжи». *Буковина*. 1886. Ч.2. С. 8.
145. Зарічний В.В. Спорт і фізична культура в житті суспільства. К., 2000. 256 с.
146. Засоби масової інформації. Книга рекордів Гінеса. URL: <https://record.org.ua/> (дата звернення 11.01.2019).
147. Заставнівська повітова управа / Заставновское уездное управление // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 7. Оп.1. ед.хр.14. Переписка с дирекциями школ по вопросу организации физического воспитания. 1876-1886. 114 л.
148. Збори надзвичайні «Руського товариства педагогічного». *Нова Буковина*. 1912. Ч.11. С. 3.
149. Збрученко Т. Проблем сексуальний в школі. *Промінь*. Вашківці, 1904. № 18. С. 128.
150. Знов горівка. *Буковина*. Чернівці, 1888. Ч. 14. 16 липня. С. 3–4.
151. Іванів І. Суджена. *Буковинська Зоря*. Черновцы, 1870. Ч. 11. С. 4.
152. Ігнатенко В. Бібліографія української преси 1816-1916: Труди інституту книгознавства: праці бібліографічної секції за редакцією Юра Меженко. Харків: Державне видавництво України, 1930. 288 с.
153. Ігнатієнко В. Історія української преси та її вивчення. *Бібліологічні вісті*. 1923. № 3. С. 25–26.

154. Ігнатієнко В. Українська преса (1816–1923 рр.): Історико-бібліографічний етюд. К., 1926. 76 с.
155. Із заводового руху в Чернівцях. *Борба*. Чернівці, 1910. Ч.9-10. С. 2.
156. Із наших товариств. *Нова Буковина*. 1912. Ч. 5. С.4; Ч.14 і 15. С. 4.
157. Ілюк І. В якій спосіб можна добру згоду межи учительством на більшеклясовій школі плекати, котра могла-б вийти на добро тамошної школи, як також причинитись до піддвиження поваги учительства в тійже громаді. *Bukowiner Padagogische Blatter*. Czernowits, 1899. №22. С. 344–346.
158. Індивідуальність учеників при збірним начаню. *Bukowiner Padagogische Blatter*. Czernowits, 1899. №22. С. 167–168.
159. Іонова О.М. Лукьянова Ю.С. Здоров'язбереження особистості як психолого-педагогічна проблема. URL: <https://www.sportpedagogy.org.ua> (дата звернення: 08.03.2018)
160. Історичне джерелознавство. URL: (дата звернення: 08.03.2018) http://pidruchniki.com/15931106/istoriya/periodichna_presa_istorichne_dzhereo
161. Канюк С. Дещо про антропометрію. *Bukowiner Schule*. Czernowits, 1904. №1. С. 239–240.
162. Карбулицький І. Розвій народного шкільництва на Буковині. *Каменярі*. Вашківці, 1907. 148 с.
163. Кіцманська повітова управа / Кицманское уездное управление // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 8. Оп.1. Ед. хр. 97. Сообщения краевого управления Буковины. Об участии австрийских гимнастов в спортивном празднике в г. Риме. 1914-1918. 45 л.
164. Кіцманська повітова управа / Кицманское уездное управление // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 8. Оп.2. Ед. хр.57. Переписка с краевым управлением Буковины о передаче барачков, оставленных военными частями и оставшихся со времени военных действий для размещения в них спортивных игровых площадок, денежных долгов и домов отдыха. 1914-1918. л.

165. Книга М. В. Спортивне свято для дітей старших груп. *Освіта Буковини*. 2013. 10 груд. (№ 46). С. 8.

166. Ковальчук І. Карність в школі. *Bukowiner Padagogische Blatter*. Czernowits, 1899. №5. С. 72-73.

167. Коварищук В. Средство противъ судороговъ по правиламъ наших знахоровъ въ горахъ. *Буковински вѣдомости*. Чернівці, 1895. Ч. 44 и 45. 19(1 декабря) ноября. С. 3–4.

168. Ковпак В. Спортивна преса і «жіноче питання» (У межах дослідження національної спортивної періодики Галичини. *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів, 2009. Вип. 1(17). С. 298–311.

169. Ковпак В.О. Українська спортивна періодика Галичини 20-30-х рр. ХХ ст. Від-ня «Наук.-дослід. центр періодики». Львів: ЛННБУ ім. В. Стефаника, 2008. 236 с.

170. Ковпак В. Особливості спортивної політики редакції часопису «Новий час» (1923–1939). *Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика*. Львів, 2007. Вип. 31. С. 184-193.

171. Кожокар М. Історичні традиції виховання фізичної культури і здорового способу життя у часописах Буковини (друга половина ХІХ – початок ХХ століття). *Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент*. 2018. Вип. 13. С. 110–119.

172. Козак І. Газети не зникають. Їх читають скрізь але не в Україні. *Голос України*. (дата звернення 03. 12. 2019.)

173. Коляда Н. М. Педагогічна історіографія як складник історико-педагогічного дослідження. *Науково педагогічні студії*. 2018. № 1. С. 39-46.

174. Коновець О.Ф. Науково-просвітницька преса України ХІХ-першої третини ХХ ст. Історія. Теорія. Практика [Текст] : дис...д-ра іст. наук: 07.00.10; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 1994. 467 л.

175. Корольова О. Генезис періодичних спортивних видань на території України. *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики / НАН України*,

Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника ; [редкол.: Я. Р. Дашкевич та ін.]. Львів, 2010. Вип. 2(18). С. 121-128.

176. Коса. Нови книжки. *Буковина*. 1885. Ч.13. С. 8.

177. Кость С. Історія української журналістики (західноукраїнська преса першої половини ХХ ст.: структура, проблематика. Книга перша) Навч. посібник. Львів, 2008. 264 с.

178. Кость С. Історія української журналістики (західноукраїнська преса першої половини ХХ ст.: ідейно-концептуальні засади, періодизація). Львів, 2008. 270 с.

179. Котка і мышь. *Бібліотека для молодіжи*. Р.1. Кн.3. Черновці, печатня Г. Чоппа, 1885. С. 46.

180. Костинська Л. Мода чи здоров'я: вибір без вибору. *Версії*. №1 (261) 2-9 грудня 2008. С. 10.

181. Костинська Л. Негода краси не зіпсує. *Версії*. №1 (261) 2-9 грудня 2008. С. 10.

182. Кочубей М. Майстерність викладача фізичної культури у формуванні навичок самоосвіти й самостійних занять фізичними вправами. *Освіта Буковини*. №47. 27.12.2020. С. 8.

183. Кравчук Я. Формування у школярів інтересу до виконання фізичних вправ. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : збірник наукових праць*. № 2. 2009. С. 67-71.

184. Краєва централь для охорони дітей і опіки над молодіжею. *Борба*. Чернівці, 1910. Ч.3. С. 4.

185. Крайове управління Буковини / Краевое управление Буковины // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 3. Оп.1. Ед. хр. 2303. Указання Министерства внутренних дел и Министерства полиции и переписка с Черновицкой гимназией об организации физкультурного общества (Устав общества). 1863-1867. 32 л.

186. Крайове управління Буковини / Краевое управление Буковины // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 3. Оп.1. Ед. хр. 6241.

Переписка с Министерством внутренних дел о выдаче разрешения украинскому спортивному обществу «Сокил» на сбор денежных средств в Галиции и на Буковине для постройки здания общества. 1894. 40 л.

187. Крайове управління Буковини / Краевое управление Буковины // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 3. Оп.1. Ед. хр. 8551. Сообщение Министерства внутренних дел и циркуляр уездным управлениям о предстоящих в 1904 г. В г. Чикаго Олимпийских играх. 1902. 7 л.

188. Крайове управління Буковини / Краевое управление Буковины // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 3. Оп.1. Ед. хр. 9155. Дело с Черновицким магистратом о выдаче разрешения польскому спортобществу «Сокол» на проведение вечера 1904. 4 л.

189. Крайове управління Буковини / Краевое управление Буковины // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 3. Оп.1. Ед. хр. 10960. Об устройстве «Союзом Сичей» народного гуляния. 12 июля 1910. 5 л.

190. Крайове управління Буковини / Краевое управление Буковины // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 3. Оп.2. Ед. хр. 7081. О строительстве спортивного зала. 1868. 11 л.

191. Крайове управління Буковини / Краевое управление Буковины // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 3. Оп.2. Ед. хр. 8059. Переписка с Министерством культов и просвещения о выдаче разрешения на постройку зала для спортивного общества в г. Черновцы. 1870. 7 л.

192. Крайове управління Буковини / Краевое управление Буковины // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 3. Оп.2. Ед. хр. 8563. Переписка с Министерством обороны, обществом стрелков в г. Черновцы о предоставлении сведений о количестве членов общества, их звании, о наличии устава и по другим вопросам, касающимся общества. 1871-1879. 7 л.

193. Крайове управління Буковини / Краевое управление Буковины // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 3. Оп.2. Ед. хр. 8953. Переписка с Министерством культов и просвещения о выдаче разрешения на постройку зала для спортивного общества в г. Черновцы. 1870. 34 л.

194. Крайове управління Буковини / Краевое управление Буковины // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 3. Оп.2. Ед. хр. 10230. Переписка с краевым школьным советом, с дирекцией учительского института и гимназии гор. Черновцы о постройке спортивного зала. 1875. 11 л.

195. Крайове управління Буковини / Краевое управление Буковины // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 3. Оп.2. Ед. хр. 12249. Переписка с Кицманским уездным управлением об утверждении устава спортивного общества «Казино и кегельбан». 1881. 5 л.

196. Крайове управління Буковини / Краевое управление Буковины // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 3. Оп.2. Ед. хр. 29091. Переписка с дирекцией полиции г. Черновцы о создании спортивного общества «Виктория» (устав общества) 1912. 50 л.

197. Крайова шкільна рада / Краевой школьный совет // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 211. Оп.1. Ед. хр. 368. Пререписка с уездными школьными советами о выписке книги врача Бок «О развитии физического и умственного состояния школьников». 1872. 13 л.

198. Крайова шкільна рада / Краевой школьный совет // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 211. Оп.1. Ед. хр. 1359. Переписка с Кимпылунгским уездным управлением о приобретении для начальных школ спортивного инвентаря и постройке спортивных площадок. 1878. 1 л.

199. Крайова шкільна рада / Краевой школьный совет // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 211. Оп.1. Ед. хр. 2429. Сообщение физкультурного общества гор. Черновицы о предстоящем торжественном открытии физкультурной площадки. 1885. 19 л.

200. Крайова шкільна рада / Краевой школьный совет // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 211. Оп.1. Ед. хр. 3055. Переписка с уездными школьными советами и средними учебными заведениями Буковины про утверждение составленного учителем педагогического училища гор. Черновцы Францем Грилlichem учебника физической культуры и про издание учебника школам Буковины. 1889-1900. 59 л.

201. Крайова шкільна рада / Краевой школьный совет // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 211. Оп.1. Ед. хр. 3214. Протоколи и переписка по принятию мер для сохранения здоровья среди учащихся Радауцкой гимназии и других учебных заведений. 1890-1915. 27 л.

202. Крайова шкільна рада / Краевой школьный совет // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 211. Оп.1. Ед. хр. 7700. Сообщение Министерства культов и просвещения и циркуляр средним школам Буковины о предстоящем созыве в гор. Льеж 2-го Международного конгресса по развитию физической культуры молодежи. 1905. 7 л.

203. Крайова шкільна рада / Краевой школьный совет // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 211. Оп.1. Ед. хр. 9029. Переписка с Кымылунгским уездным школьным советом о введении военных упражнений в занятия по физкультуре. 1907. 11 л.

204. Крайова шкільна рада / Краевой школьный совет // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 211. Оп.1. Ед. хр. 11135. Указания дирекциям средних школ о поощрении занятий по физкультуре и фехтованию. 1910-1913. 47 л.

205. Крайова шкільна рада / Краевой школьный совет // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 211. Оп.1. Ед. хр. 11479. Переписка с Министерством культов и просвещения и дирекцией Радауцкой гимназии о выдаче преподавателям жалования и вознаграждения за сверхурочные часы. 1910-1911. 34 л.

206. Крайова шкільна рада / Краевой школьный совет // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 211. Оп.1. Ед. хр. 12144. Ходатайство просветительского общества гор. Грац «Шраермеркшмер Фолксбилдунгс Ферайн» о рекомендации книги «Физическое воспитание молодежи» Дрешера Йоганна учителям. 1912. 12 л.

207. Крайова шкільна рада / Краевой школьный совет // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 211. Оп.1. Ед. хр. 12181. Заключение, присланное Краевому Управлению Буковины по вопросу

организации цикла лекций для учителей при Черновицком университете о школьной гигиене и физическом воспитании учащихся. 1912. 12 л.

208. Крайова шкільна рада / Краевой школьный совет // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 211. Оп.1. Ед. хр. 12219. Указание Министерства культов и просвещения и циркуляр средним школам Буковины об ознакомлении учащихся с правилами сигнализации альпинистов. 1912. л.

209. Крайова шкільна рада / Краевой школьный совет // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 211. Оп.1. Ед. хр. 12270. Переписка со средними школами Буковины о предоставлении статистических сведений о количестве учащихся участвовавших в спортивных играх и военных занятиях и количестве освобожденных от посещения уроков гимнастики. 1912. л.

210. Крайова шкільна рада / Краевой школьный совет // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 211. Оп.1. Ед. хр. 12833. Переписка с Министерством культов и просвещения о проекте учреждения Центрального ведомства физического воспитания школьной молодежи на Буковине и филии Австрийского Олимпийского комитета на Буковине. 1913-1914. л.

211. Крайова шкільна рада / Краевой школьный совет // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 211. Оп.1. Ед. хр. 13490. Переписка с Министерством культов и просвещения и дирекциями средних школ Буковины об организации спортивных вечеров и соревнований. 1914. л.

212. Крайова шкільна рада / Краевой школьный совет // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 211. Оп.2. Ед. хр. 1730. Переписка с Министерством культов и просвещения и Сучавской гимназией об отпуске денежных средств на аренду стрельбищ для военной подготовки учащихся. 1911-1914. 117 с.

213. Крайова шкільна рада / Краевой школьный совет // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 211. Оп.2. Ед. хр. 1798. Переписка с уездными школьными советами Буковины и Черновицким городским школьным советом о проведении среди школьников работы о значении туризма. 1912-1914. 12 л.

214. Крайова шкільна рада / Краевой школьный совет // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 211. Оп.2. Ед. хр. 1903. Переписка с Радауцкой казенной гимназией о предоставлении права выдачи учащимся свидетельств об освоении стрелкового дела и участии соревнований по стрельбе. 1913. 60 л.

215. Кривецький І. Перша газета на Україні (Gazzete de Leopold). *Бібліологічні вісті*. 1926. №4. С. 7–28.

216. Кривецький І. Початки преси на Україні 1776-1850. Львів, 1927. 26 с.

217. Кримська І. Уваги і гадки о домашнім вихованю дівчат. *Bukowiner Padagogische Blatter*. Czernowits, 1898. №20. С. 311–313.

218. Крюк О. Ю. Розвиток та удосконалення процесів сприйняття у волейболі. *Освіта Буковини*. 2012. 28 грудня. (№ 48). С. 16.

219. Кудрявцева В. В. Веселимося, граємо – літечко вітаємо. *Освіта Буковини*. 2012. 13 липня. (№ 26). С. 10.

220. Кукулка О. Добре порозумінє між учителями при більшеклясових народних школах є головним условием успішного розвою дотичної школи і узисканя учителями поваги в громаді. *Bukowiner Padagogische Blatter*. Czernowits, 1899. Nr.18. С. 280–283.

221. Кукурудз М. Експеримент, спрямований у завтра. *Буковина*. 2004. 26 травня.

222. Кун Л. Всеобщая история физической культуры и спорта. М.: Радуга, 1982. 399 с.

223. Кундіренко Г. Чи витіснить Інтернет друковану пресу? URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news/2011/02/110210_press_vs_internet_hk (дата звернення 04.03.2020).

224. Купіна Р. Організація позаурочних спортивно-масових та оздоровчих заходів у сфері професійно-технічної освіти. *Освіта Буковини*. №10 12.03.2020. С. 4.

225. Купчанко Г. Сатана – горілка. *Просвѣщеніє*. 1895. Ч. 12. С. 161.

226. Курнишев Ю. Використання нових форм і методів роботи у фізичному вихованні учнів. *Освіта Буковини*. №30 13.08.2020 С. 7–8.
227. Курс пожарничо-гімнастичний «Союза Січей» на Буковині. Фото. *Громадянин*. Чернівці, 1909. Ч.1. 10 січня. С. 2.
228. Курс пожарничо-гімнастичний «Союза Січей» на Буковині. *Громадянин*. Чернівці, 1909. Ч.1. 10 січня. С. 4.
229. Куций П. Прикладне та оздоровче значення занять фізичної культури. *Освіта Буковини*. №45.05.12.2019. С. 8.
230. Лагутина М.Д. Как все начиналось: обзор английской спортивной периодики XVIII-XIX веков. *Омский научный вестник*. №2. 2015. С. 76–80.
231. Лебедова В.В «Січ» ставай. *Громадянин*. Чернівці, 1909. Ч.2. 20 січня. С. 4.
232. Лебединська Л. Туберкульоз: хто кого? Депутати боролися з паличкою Коха. *Версії*. №48 (256) 28 листопада-5 грудня 2008. С. 10.
233. Левшина Л.Н. Мотивационный механизм формирования физкультурной активности личности. *Вопросы теории и практики физической культуры и спорта*. Мн., 1993. Вып.23. С. 24–28.
234. Легка Л. Функціонування національних та іншомовних термінів у галузі фізичної культури і спорту. *Молодь і ринок*. №4 (99), 2013. С. 120–123.
235. Локк Дж. Мысли о воспитании. Сочинения в 3 т. М. : Мысль, 1988. С. 442.
236. Мазурашу Г. Надув грілок на рекорд Гіннеса. *Молодий буковинець*. 2004. 16 верес. (№103). С. 15.
237. Маковій Г. Вправи та ігри для тіла і духу. *Економічно-благочестивий вісник*. Чернівці, 2019. №3. С. 4.
238. Маковій Г. Куриво, наркоманія. *Економічно-благочестивий вісник*. Чернівці, 2019. С. 3.
239. Маковій Г. Не тверезий спосіб життя. *Економічно-благочестивий вісник*. Чернівці, 2019. №4. С. 2.

240. Маковій Г. Обман, підлість, брехня, що шкодить нам і нашим нащадкам. *Економічно-благочестивий вісник*. Чернівці, 2019. №11. С. 3.
241. Маковій Г. Плітки, покару отримує не той, хто складає, а хто сприймає і розносить. *Економічно-благочестивий вісник*. Чернівці, 2019. №7. С. 2.
242. Маковій Г. Правила загартування. *Доброго здоров'я!* Чернівці, 2018. №4. С. 3.
243. Маковій Г. Спорт чи фізкультура. *Доброго здоров'я!* Чернівці, 2019. №2. С. 4.
244. Маковій О. Про діточі забави. *Bukowiner Schule*. Czernowits, 1904. С. 137–145.
245. Малишев В. Обмін досвідом. *Освіта Буковини*. №42. 14.11.2019. С. 8.
246. Малишев В. У Чернівцях проведено змагання з гірьового спорту. *Освіта Буковини*. №17. 09.05.2019. С. 16.
247. Малишев В. У Чернівцях проведені змагання обласної Спартакіади серед учнів закладів професійно-технічної освіти. *Освіта Буковини*. №10. 12.03.2020. С. 8.
248. Марковська М.І. Тато, мама і я – спортивна сім'я. *Освіта Буковини*. 2016. 12 травня. (№ 18). С. 5.
249. Мартинович С. Историческія свідетельства о древнейших владетелях и жителях Молдавіи и Буковини. Конец. *Буковинська Зоря*. Черновцы, 1870. Ч. 9. С. 66-68.
250. Марчук В., Куций П. Емоційно-психологічне налаштування спортсмена. *Освіта Буковини*. №3 від 23.01.2020. С. 7–8.
251. Марчук В. Мотивація у спорті. *Освіта Буковини*. № 42. 19.11.2020. С. 8.
252. Масан О. З літопису української преси на Буковині. Засоби масової інформації Чернівецької області. Довідник. Чернівці, 1996. С. 3–12.

253. Мацерук В. Фізичне виховання: «атака» на користь здоров'я. *Буковина*. 2010. 26 травня. (№ 40). С. 2.

254. Мельник Л. Початки музичної журналістики на етапі становлення української преси. Музичне мистецтво і культура : Науковий вісник Одеської державної музичної академії імені А.В. Нежданової. Одеса, 2009. Вип. 10. URL: [rawww.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mmik/2009_10/teksti/Melnik.htm](http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mmik/2009_10/teksti/Melnik.htm). (дата звернення 04.03.2020).

255. Мельник Л., Наріжний С. Українська преса. URL: <http://litopys.org.ua/cultur/cult10.htm>. (дата звернення 04.03.2020).

256. Методичні рекомендації до спецкурсу «Фізичне виховання дітей та молоді на сторінках преси Буковини: історія і сучасність» / укл. С. Дарійчук. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2020. 76 с.

257. Мігерка К. Наука про здоров'я в дівочих школах. *Bukowiner Schule*. 1909. 2 Heft. № VI. С. 76.

258. Микулич І. Гріхи проти здоров'я дітей. *Пріятель народа*. 1878. 12(24) травня. Ч.1. С. 3.

259. Мозолев О. М. Управління розвитком освіти у сфері фізичної культури і спорту в Польщі: упровадження передового досвіду в Україні: монографія. Хмельницький: 2017. 504 с.

260. Мозолев О.М. Управління розвитком освіти в сфері фізичної культури і спорту в Польщі [Текст]: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.06; Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. Черкаси, 2017. 40 с.

261. Молодь за повну заборону реклами алкоголю. *Версії*. №50 (258) 12-19 грудня 2008. С. 10.

262. Монич І. В. Тато, мама, я спортивна сім'я. *Освіта Буковини*. 2014. 14 січня. (№ 1/2). С. 19.

263. Мужичок В.О. Педагогічні засади організації фізкультурно-спортивної роботи в загальноосвітніх школах Західної України (1919-1939 рр.): автореф. дис...канд. пед. наук: спец. 13.00.01. Чернігів, 2011. 20 с.

264. Н.Д. Тютюн. *Буковински відомости*. Чернівці, 1895. 15(27) січня. С. 2–3.
265. На Буковині кількість передплатників районної преси зросла майже на 2 тисячі. URL: https://zaxid.net/na_bukovini_kilkist_peredplatnikiv_rayonnoyi_presi_zroslo_mayzhe_na_2_tisyachi_n1073015 (дата звернення 04.03.2020)
266. На Великдень. *Буковинські відомости*. Чернівці, 1895. 2(14) квітня. С. 3.
267. Нагородили керівника федерації. *Буковина*. 2016. 16 вересня (№ 38). С. 2.
268. Народи послів буковинських в справі нужди і безробіття. *Борба*. Чернівці, 1914. Ч. 2–3. С. 8–9.
269. Науково-популярна газета «Медична фізика, техніка та інформатика» URL: https://www.bsmu.edu.ua/actual_events/4906-gazeta-medychna-fizyka-tehnika-informatyka/ (дата звернення 04.03.2020).
270. Наш журналіст очолив обласний спорт. *Молодий буковинець*. 2005. 9 квітня. (№39). С. 2.
271. Наши народни школы. *Буковина*. 1885. Ч.4. С. 1-2.
272. Наші дописи. Село Долишні Синівці (Серетск. пов.). В справі краєвої допомоги для Січи. *Народна справа*. Чернівці, 1908. Ч.7. 14 марта. С. 4.
273. Недопитанський М.І. Випробування інформацією: тексти лекцій для студ. Ін-ту журналістики з навч. дисципліни «Інформаційна політика та безпека». Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. К., 2003. 116 с.
274. Німчук І.В. Тато, мама і я – спортивна сім'я. *Освіта Буковини*. 2016. 20 травня. (№ 19). С. 6.
275. Нічия за переможеної гри: «Буковина» втратила перемогу та відібрала очки одного із лідерів чемпіонату. *Буковина 24*. 18 листопада 2020. С. 4.
276. Новини. *Рухка правда*. Чернівці, 1890. 15 вересня. С. 3.

277. Новинки. *Буковина*. 1896. Ч.10. 14 січня. С. 3.
278. Оголошене про отворенє. *Буковина*. Чернівці, 1895. 1 жовтня. С. 6.
279. Олимова В. Люди и игры: У истоков современного спорта [Текст]. М.: Физкультура и спорт, 1985. 240 с.
280. О.П. Дещо про виховання. *Буковинський православний календар на рок переступний 1892*. Річник 19. Чернівці: «Руська Бесіда», 1892. С. 42–44.
281. Оповістки. Из гімн. тов. «Січ» в Чернівцях. *Буковина*. Чернівці, 1905. Ч. 49. 27 мая. С. 4.
282. Осачук С. Німці Буковини. Чернівці. 2002. 236 с.
283. Осінчук В.Г., Понеску І.К. Визначення основних спортивних термінів фізичної культури і спорту: навч. посіб. К.: ЛДУ, 1995. 200 с.
284. Отку Н. Здоровязбережувальні технології в роботі з дітьми закладу дошкільної освіти. *Освіта Буковини*. №31 22.08.2019. С. 3.
285. О шкодливості горівки. *Буковина*. Чернівці, 1887. Ч. 5. 1 березня. С.6. Очищення лімфи рекомендується хворим і стомленим. *Версії*. №6 (266) 6.02-13.02.2009. С. 8.
286. П.О. Фехтування. *Каменярі*. 1913. Ч.12. С. 5-6.
287. П.О. Фехтування. *Каменярі*. 1913. Ч.1. С. 4.
288. Паночко М.М. Украинская спортивная лексика: автореф. дис....канд. филол. наук: 10.07.02; Киев. гос. пед. ин-т им. А.М. Горького. К., 1978. 19 с.
289. Папієв Михайло увагу на необхідності створити в регіоні....*Буковинське віче*. 2013. 12 верес. (№ 37). С. 2.
290. Передінфарктний стан – на обличчі або Як за зовнішнім виглядом визначити хворобу *Версії*. 2008. №48 (256) 28 листопада-5 грудня. С. 10.
291. Передовиця. *Борба*. 1912. Ч.2. С. 1.
292. Перець. *Буковински вѣдомости*. Чернівці, 1895. Ч. 26. 2(14) іюля. С. 3.
293. Перстень. *Бібліотека для молодіжи*. Р.1. Кн.2. Черновцы, печатня Г. Чоппа, 1885. С. 30-31.
294. Петро і Павло. Нови книжки. *Буковина*. 1885. Ч.21. С. 8.

295. Плахіна Л. «Здорова нація» – не про українців! *Версії*. 2008. №51 (258) 19-26 грудня. С. 10.
296. Плахіна Л. «Школа життя», де рятують від інвалідності. Безкоштовно. *Версії*. 2008. №49 (257) 5-12 грудня. С. 10.
297. Побережний М. «На коня» – запрошують маєтних буковинців власники спортивної школи, що на околиці Чернівців. *Буковина*. 2004. 13 жовтня. С. 3.
298. Побережний М. «Олімпія» відчинила двері. *Буковина*. 2004. 1 жовтня. С. 3.
299. Подяка. *Громадянин*. Чернівці, 1909. Ч.3. 30 січня. С. 4.
300. Пономарёв Н.И. Возникновение и первоначальное развитие физического воспитания. М.: Физкультура и спорт, 1970. 203 с.
301. Попадюк О. Здоров'я – найкраще багатство! *Освіта Буковини*. №5 від 12.03.2020. С. 4–5.
302. Попович О. Дитину ховати то камінь глодати. *Буковинський православний календар на звичайний рік 1886*. Річник 13. Чернівці: Печ.Чопа, 1885. С. 60–65.
303. Попович О. Чума горілчана *Буковина*. Чернівці, 1890. Ч. 13. 21 червня. С. 6–7.
304. Попович О. Чума горілчана. *Буковина*. Чернівці, 1890. Ч. 14. 5 липня. С. 5–7.
305. Попович О. Чума горілчана. *Буковина*. Чернівці, 1890. Ч.15. 15 липня. С. 6–8.
306. Попович О. Чума горілчана. *Буковина*. Чернівці, 1890. Ч.16. 2 серпня. С. 6–8.
307. Попович О. Чума горілчана. *Буковина*. Чернівці, 1890. Ч.17. 16 серпня. С. 6–8.
308. Попович О. Чума горілчана. *Буковина*. Чернівці, 1890. Ч.18. 30 серпня. С. 6–8.

309. Попович О. Чума горілчана. *Буковина*. Чернівці, 1890. Ч. 19. 13 вересня. С. 5–8.
310. Попович О. Чума горілчана. *Буковина*. Чернівці, 1890. Ч. 20. 27 вересня. С. 5–7.
311. Попович О. Чума горілчана. *Буковина*. Чернівці, 1890. Ч. 21. 2 жовтня. С. 6–7.
312. Попович О. Чума горілчана. *Буковина*. Чернівці, 1890. Ч. 22. 25 жовтня. С. 6–7.
313. Попович О. Чума горілчана. *Буковина*. Чернівці, 1890. Ч.23. 8 листопада. С. 5–7.
314. Попович Ю. Ідея соборності в українському часописі Буковини «Каменярі» (1909–1914; 1921–1922). *Журналістика*. Вип. 14(39). 2015. С. 45–56.
315. Попри все... – самолікування! *Версії*. №2 (262) 9-16 січня 2008. С. 6.
316. Посилайте дівчат до школи. *Буковина*. Чернівці, 1887. Ч. 19. 1 жовтня. С. 3.
317. Посилайте дівчат до школи. *Буковина*. Чернівці, 1887. Ч. 20. 16 жовтня. С. 3–4.
318. Призначення вчителя гімнастики семінарії м. Чернівці Антона Рижа інспектором гімнастики Буковини. *Нова Буковина*. 1912. Ч.8. С. 3.
319. Приступа Є.Н., Пилат В. С. Традиції української національної фізичної культури. Львів: Троян, 1991. 104 с.
320. Присяди. *Бібліотека для молодіжи*. Р.1. Кн.3. Черновцы, печатня Г. Чоппа, 1885. С. 48.
321. Про плекання шкору. *Бібліотека для молодежи*. Р. IX. Кн. 5-6. Чернівці: Руська Бесіда; Печ. Р. Екгардта, 1893. С. 65–96.
322. Приходьте до нас. *Русская правда*. 1891. 15 квітня. С. 83.
323. Програма партії. Продовження. *Руска Рада*. 1905. 8-21 липня. Ч.28. С. 1.

324. Програма партії. *Руска Рада*. 1905. 11-24 листопада. Ч. 46. С. 353–354.
325. Програма Радикальної партії Буковини. *Громадянин*. 1909. 10 березня. Ч.5. С. 1-2.
326. Програма Радикальної партії Буковини. *Громадянин*. 1910. 10 лютого. Ч.28. С. 1.
327. Програма соц. Демократичної партії для сойму. *Борба*. Чернівці, 1910. Ч. 11. С. 4–5.
328. Проніков О.К. Учитель фізичної культури. Історія. Сьогодення. Перспектива. Навчальний посібник. Кондор. Київ, 2016. 422 с.
329. Проніков О.К. Удосконалення теоретичної та методичної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. «Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі». Матеріали III міжнародного конгресу (18-21 травня 2017 р.). Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського. Одеса, 2017. С. 588–591.
330. Проніков О.К., Терентьева Н. О. Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до профільного навчання (перше десятиліття XXI століття). Диференціація у шкільній освіті: історичний досвід і сучасні технології: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. 16 травня 2018 р. Київ. К.: Інститут педагогіки, 2018. С. 77–82.
331. Проніков О.К., Терентьева Н.О. Джерела теорії та методики фізичного виховання: досвід та практика. Вісник національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Вип. 154. Том II. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. Чернігів, 2018. № 154. С. 60–64.
332. Проніков О.К. Методична підготовка майбутніх учителів фізичної культури: історичні аспекти та сучасність. Підготовка фахівців з фізичного виховання: професійно-педагогічні, науково-пошукові, технологічні аспекти : монографія. Черкаси. Чабаненко Ю.А., 2020. С. 93–135.
333. Против алкоголю. *Борба*. Чернівці, 1910. Ч.3. С. 22–25.

334. Прохоров Е.П. Публицистика и общество. М.: Изд-во МГУ, 1969. С.24-26.

335. Радикальна партія (Буковини). URL: <http://www.history.org.ua/>? (дата звернення 04.03.2020).

336. Распоряжение министра для богочестія і просвѣщенія зъ дня 11 липня 1869. которымъ выдае ся инструкция для ц.к. краєво-школьныхъ инспекторовъ (надзирателей). *Хронологичный списъ законовъ, розпоряженій и пр., которіи помъщени суть въ рочнику 1869 переводовъ вѣстника законовъ державныхъ для Буковины*. Черновцы: з печатнѣ Рудольфа Екгарда, 1870.

337. Распоряженє ц.к. міністеріє вѣроисповѣданя и просвѣты зъ дня 8. Юнія 1890, нр. 9782, которимъ на подставѣ 17 краєвого закона зъ дня 30. Януарія 1873 (Д.З. кр. Нр. 9) нормуючого основанє, удержанє и посъщенє публичныхъ народныхъ школь, въ порозумнѣю зъ Краєвымъ Выдѣлом и зъ Міністерствомъ Внутренныхъ Дѣль выдаються для герцогства Буковины приписы о устройствѣ школьныхъ будинковъ публичныхъ загальныхъ народныхъ и выдѣловыхъ школь и остараню о здореве въ сихъ школахъ. *Дневникъ законовъ и Распоряженій для герцогства Буковины*. Черновцы: з печатнѣ Рудольфа Екгарда, 1890. XIV часть. С. 61-69.

338. Редакція газети Рідний край. URL: <https://5140.org/company/255705-redakcziya-gazeti-ridnij-kraj>. (дата звернення 04.03.2020).

339. Ремісники. Нови книжки. *Буковина*. 1886. Ч.2. С. 7.

340. Робітники і робітниці! *Борба*. Чернівці, 1914. Ч.3-4. С. 6.

341. Розкази до вправ «Січій». *Січ*. Чернівці, 1910. 12 липня. С. 4.

342. Розман І. Педагогічна біографістика: джерелознавчий аспект. *Освітній простір України*. 2019. № 15. С. 45–51.

343. Розпорядженє ц.к. міністерства віроісповідань і просвіти з дня 3 серпня 1898, ч. 17950, що до переведення закона з дня 3. мая 1898, В. зак. і розпор. краєв. Ч. 14, котрим §§ 10 і 20, уступ 2, закона з 30. цвѣтня 1869, В. 3. і р. кр. ч. 13 зістали знесені §§ 8, 16, 21, 23, 25 і 26 переіначені. Вістник законів і

розпоряджень для воєводства Буковини. Черновці: з печатнь Рудольфа Екгарда, 1898. Вип. XXVIII. С. 273-277.

344. Розпорядок міністра віроісповідань і просвіти з 30. жовтня 1913, котрим видає ся нові приписи про набуване уздібнення до учителского уряду для руханки (гімнастики) при середних школах (з дівочими ліцеями включно), при мужеских і жіночих учительских семинариях, як також тимчасові приписи для окремого кваліфікаційного іспиту для учителів борби на шаблі, плавання та провідників ігор в тих школах. *Вістник законів державних для королівств і країв, заступлених в державній раді*. Відень, 1913. Вип. LXXXII. С. 836-845.

345. Романюк М. Українська преса Північної Буковини як джерело вивчення суспільно-політичного життя краю (1870–1940 рр.). Л., 2000. 585 с.

346. Романюк М.М., Галушко М.В. Українські часописи Північної Буковини (1870–1940 рр.): Істор.-бібліогр. дослідження Л., 1999. 428 с.

347. Романюк М.М. Українська преса Північної Буковини (1870-1918 рр.). Львів, 1998. 200 с.

348. Романюк М.М., Галушко М.В. Українські часописи Львова 1848-1939 рр.: Історико-бібліографічне дослідження: У 3 т. Т. 1. 1848-1900 рр. Львів: Світ, 2001. 744 с.

349. Рудий Г.Я. Газетна періодика України – об’єкт аналітично-джерелознавчого дослідження. Бібліотека. Наука. Комунікація. Стратегічні завдання розвитку наукових бібліотек: матеріали міжнародної наукової конференції (Київ, 3-5 жовтня 2017 р.). К., 2017. С. 610-613.

350. Рудий Г. Сильними бути! *Буковина*. 1913. Ч.4. С.2–3.

351. Садовий В. Змагання з баскетболу 3х3. *Освіта Буковини*. 2019. №17. 09.05. С. 16.

352. Садовий В. Обласна Універсіада з легкої атлетики. *Освіта Буковини*. 2019. №10 від 14.03. С. 16.

353. Садовий В. Обласна Універсіада з дзюдо. *Освіта Буковини*. 2019. №15 від 18.04. С. 16.

354. Сазонова Ю. О. Зародження та формування київської спортивної преси (кінець XIX – 1917 р.) *Вісник ХДАК*. Випуск 50. 2017 С. 263–274.
355. Савчук Г. О супружеском пожитью. *Буковински вѣдомости*. Чернівці, 1895. Ч. 9. 5(17) марта. С. 3–4.
356. Свінціцький А. Здоров'я населення як важливого чиннику державотворення та національної безпеки. *Практикуючий лікар*. 2013. №2. С. 7–13.
357. Свістельник І. Книговидання та періодична преса у галузі фізичної культури і спорту: [монографія]. К.: Кондор, 2010. 148 с.
358. Свістельник І. Спортивна періодика та книговидання: 20-30-ті роки ХХ століття. *Вісник Книжкової палати*. 2009. №7. С. 42-44.
359. Сиротюк М. Як школа властиво учитель може запобігти надужуванню острих напитків. *Bukowiner Padagogische Blatter*. Czernowits, 1896. №10. С. 152–154.
360. Сірецький І. ФСК «Буковина» презентував нову емблему, форму та футболістів. *Буковина 24*. 8 жовтня 2020. С. 2.
361. Січова справа. *Народна справа*. Чернівці, 1908. Ч.12. 14 червня. С. 2–3.
362. Січові вісті. *Громадянин*. Чернівці, 1909. Ч.1. 10 січня. С. 4.
363. Січові вісті. *Громадянин*. Чернівці, 1909. Ч.19 і 20. 20 липня. С. 4.
364. Січові вісті. *Громадянин*. Чернівці, 1909. Ч.21-22. 20 падолиста. С. 4.
365. Січові звичаї. *Січ*. Чернівці, 1910. 12 липня. С. 4–6.
366. Січове сьвято у Коломиї. *Громадянин*. Чернівці, 1909. Ч.12 і 13. 10 червня. С. 2.
367. Скигар В. Як виховати здорову дитину? *Освіта Буковини*. №41 від 12.11.2020. С. 8.
368. Слицький С. Як правильно плити? Роздуми. (додаток до *Каменярі*). 1914. Ч.1. С. 3.
369. Слицький С. Як правильно плити? Думки. (додаток до *Каменярі*). 1914. Ч.2 С. 3.

370. Сліпий музикант. Нови книжки. *Буковина*. 1885. Ч.19. С. 8.
371. Смаглій В. Весняні первістки медалей. *Освіта Буковини*. №9. 05.03.2020. С. 8.
372. Смаглій В. Гарний початок олімпійського року. *Освіта Буковини*. №4. 27.01.2020. С. 16.
373. Смаглій В. Звитяга на Вижниччині. *Освіта Буковини*. №7. 21.02.2019. С. 16.
374. Смаглій В. Краєвид перемог. *Освіта Буковини*. №42. 14.11.2019. С. 8.
375. Смаглій В. Па футбольної весни. *Освіта Буковини*. №15. 18.04.2019. С. 16.
376. Смаглій В. У єдності перемагати. *Освіта Буковини*. №13. 30.03.2019. С. 16.
377. Смаль-Стоцький. III курси вищої освіти. *Нова Буковина*. 19128. 20 січня. Ч.19. С. 1.
378. Смерть на фізкультурі: гострий тромбоз та інфаркт спричинила інфекція. *Версії*. №46 (254) 14-21 листопада 2008. С. 10.
379. Sprawozdanie. *Буковина*. Чернівці, 1886. Ч. 3. 1 лютого. С. 2.
380. Стан шкільництва народного в Буковині у році 1889-1890. *Буковина*. Чернівці, 1890. Ч. 26. 20 грудня. С. 2–3.
381. Степанюк С.І., Гречанюк О.О., Маляренко І.В. Методичний посібник для вивчення дисципліни «Історія фізичної культури» за блочно-модульною системою: Для студентів денної та заочної форми навчання факультету фізичного виховання та спорту. Херсон: Видавництво ХДУ, 2006. 236 с.
382. Стражнікова І. Вивчення історико-педагогічних аспектів фізичного виховання учнівської молоді в Західному регіоні України вітчизняними дослідниками в кінці ХХ – на початку ХХІ століття. *Наукові записки Тернопільського національного пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка*. Тернопіль, 2015. №1. С. 8–13.
383. Студенти і соціалізм. *Гасло*. Чернівці, 1902. Ч. 8. С. 7–8.
384. Суд. Нови книжки. *Буковина*. 1885. Ч.11. С. 8.

385. Тарасюк Н.Я. Дослідження та порівняння окремих аспектів пропаганди фізкультурних занять і реклами оздоровчих послуг. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. праць*. Х., 2002. №17. С. 36-40.

386. Тарасюк Н. Сучасний етап пропаганди занять фізичною культурою: підходи до вивчення проблеми. *Молода спортивна наука України: Зб. наук. статей*. Л., 2000. Вип. 4. С. 28–29.

387. Тверезость в Малятинцах. *Буковина*. 1885. Ч.8. С. 5.

388. Ткач Т. Здоров'я – це життя! *Освіта Буковини*. №41. 12.11.2020. С. 2–3.

389. Ткачук М. М. Організація фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи в школі. *Освіта Буковини*. 2017. 29 грудня. (№ 48). С. 4.

390. Тодорюк О. М. Тато, мама, я – спортивна сім'я! *Освіта Буковини*. 2013. 29 жовтня. (№ 40). С. 8.

391. Трил К. Як має поводитись січовик. *Січ*. Чернівці, 1910. 12 липня. С. 3.

392. Требик Т. Спортсмени змагаються і... воюють. *Буковина*. 2014. 12 вересня. (№ 58). С. 11.

393. Трентер Нил. Спорт, економіка и общество в Великобритании (1750–1914) [Текст] : реферат. *Отечественные записки*. 2006. Т. 33. № 6. С. 42–53.

394. Трофим'як Б. Є. Фізичне виховання і спортивний рух у Західній Україні (з початку 30-х років XIX ст. до 1939 р.): Навч.посібник Київ: ІЗМН, 1997. 424 с.

395. Труба Р. Висвітлення Запорізьких ігрищ на сторінках газети «Діло» у 20-30-х роках XX століття. *Гуманітарні дисципліни у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів: [зб. наук. статей]*. Л., 2013. Вип. 3. С. 70–78.

396. Тумак Ю.І. Діяльність фізкультурно-спортивних товариств Буковини культурно-освітнього спрямування (друга половина XIX століття). *Вісник*

Прикарпат. нац. ун-ту. Педагогіка. Івано-Франківськ, 2011. Вип. XL. Ч. 2. С. 58–60.

397. Тумак Ю.І. Проблеми діяльності фізкультурно-спортивних товариств на сторінках преси Буковини австро-угорського періоду. *Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту. Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород, 2012. № 25. С. 211–212.

398. Тумак Ю. І. Фізичне виховання дітей і молоді в громадських товариствах Буковини (друга половина ХІХ–початок ХХ ст.). дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, МОН України. Тернопіль, 2014. 316 с.

399. Тумак Ю.І. Фізичне виховання дітей та молоді як один із провідних напрямів діяльності українського пожежно-гімнастичного товариства «Січ» на Буковині (початок ХХ ст.). *Теорія та методика управління освітою*. 2013. Вип. 10. URL: <http://tme.umo.edu.ua/docs/10/39.pdf>. (дата звернення 04.03.2020).

400. У Садгорі проведуть забіг за здоровий спосіб життя. *Буковина*. 2019. 10 липня. С. 3.

401. Угода заключена межі цегольниками а властителям цеголен в Чернівцях на рік 1910 і 1911. *Борба*. Чернівці, 1910. Ч.9-10. С. 7.

402. Учнівський вісник Буковини. URL: <https://school-life.cv.ua/category/tvorymo-majbutnye-razom/zdorovyj-sposib-zhyttya/page/3/> (дата звернення 04.04.2020).

403. Учьте ся, браття милі, думайте. Читайте! *Буковина*. 1885. Ч.14. С. 7–8.

404. Фікус – прикраса оселі та ліки для її господарів. *Версії*. №47 (255) 21 листопада 2008. С. 10.

405. Франко І.Я. Зібрання творів у 50-и томах. К.: Наукова думка, 1980 р. Т. 28. С. 196–197.

406. Фролова Н.О. Особистісно зорієнтований підхід у фізичному вихованні молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К., 2003. 20 с.

407. Хімяк О. Українська соціал-демократична партія: періодичні видання та діяльність (кінець XIX – початок XX ст.). *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. Вип. 20. 2008. С. 144–149.

408. Хмель О. Відкрили новий баскетбольний майданчик. *Буковина 24*. 26 вересня 2020. С. 3.

409. Хмель О. Поліція та «Лідер»: спортсмени провели майстер-клас із поліцейськими у Чернівцях. *Буковина 24*. 24 вересня 2020. С. 4.

410. Хмель О. 11-13 вересня у Чернівцях відбудеться традиційний турнір з боксу на кубок Е. і О. Погодіних. *Буковина 24*. 8 вересня 2020 С. 1.

411. Ходи. Нови книжки. *Буковина*. 1886. Ч.13. С. 8.

412. Ходить Ходор з костуром. *Бібліотека для молодіжи*. Р.1. Кн.2. Черновцы, печатня Г. Чоппа, 1885. С. 31-32.

413. Хуссам М. Роль и влияние телевидения на развитие современного олимпийского спорта : дис... канд. наук по физ. воспитанию и спорту: 24.00.01. Национальный университет физического воспитания и спорта Украины (Киев). К., 1998. 153 л.

414. Царенко Д. Головні забобони курців. *Версії*. №48 (256) 28 листопада – 5 грудня 2008. С. 10.

415. Царенко Д. Сон зимової ночі: не про Шекспіра, а про здоров'я. *Версії*. №52 (260) 26.12.2008-2.01.2009. С. 10.

416. Цибанюк О. О. Управління системою фізичного виховання школярів на Буковині (друга половина XIX – початок XX століття): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Івано-Франківськ, 2008. 20 с.

417. Цибанюк О. Фізичне виховання школярів Буковини (кінець XIX – початок XX ст.) гендерний аспект. *Педагогіка, психологія та медико-педагогічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Харків: ХДАМД (ХХПІ), 2009. № 8. С. 158–159.

418. Цибанюк О. О. Історичні передумови становлення сучасної системи фізичного виховання Румунії. *«Young Scientist»*. № 3.1 (43.1). March, 2017. С. 301–304.

419. Цибанюк О. О. Нормативно-правове регламентування системи фізичного виховання Румунії: періодизація розвитку (XVII – початок XX ст.). *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*. Чернігів, 2015. Вип. 129 (1). С. 309–311.

420. Цибанюк О. О. Особливості нормативно-правового регулювання системи фізичного виховання Румунії *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*. Кам'янець-Подільський, 2016. С. 397–404.

421. Чернівецький міський магістрат / Черновицкий городской магистрат // ДАЧО (Державний архів Чернівецької області). Ф. 39. Оп.1. Ед. хр. 5526. Переписка с Черновицким уездным судом о передаче магистрату денежной суммы, оставленной по наследству землевладельцем Вердеш де Влад Николаусом, в фонд оказания помощи населению города. 1912. 28 л.

422. Цьось А.В., Деделюк Н.А. Історія фізичного виховання на теренах України з найдавніших часів до початку XIX ст. Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2014. 456 с.

423. Цьось А.В. Фізичне виховання в календарній обрядовості українців: монографія. Луцьк: Волинський державний університет імені Лесі Українки, 2000. 376 с.

424. Чебан Т. Веселі старту. *Освіта Буковини*. №5. 07.02.2019. С. 11.

425. Чернівці: Історія і сучасність (Ювілейне видання до 600-річчя першої писемної згадки про місто): Кол. монографія / В. М. Ботушанський, С. В. Біленкова, О. В. Добржанський та ін. Чернівці: Зелена Буковина, 2009. 586 с.

426. Чернівецькому хокею на траві – 45! Чернівецький промінь. 2 жовтня 2019. URL: <https://promin.cv.ua/2019/10/02/chernivetskomu-khokeiu-na-travi-45.html> (дата звернення 04.103.2020).

427. Чобан Т.В. Веселі старту. *Освіта Буковини*. 2014. 12 берез. (№ 10). С. 14.

428. Чого ми хочемо? *Руска Рада*. 1905. 4-17 листопада. Ч. 45. С. 1–2.
429. Шишигин М.В. Пропаганда физической культуры и спорта. М.: Физкультура и спорт, 1975. 144 с.
430. Шишигин М.В. Спортивная печать – активное средство пропаганды физической культуры и спорта. *Теория и практика физической культуры*. 1973. №5. С. 12.
431. Шкурган Н. Відчит популярний про вихованє. *Bukowiner Padagogische Blatter*. Czernowits, 1900. №13. С. 208–210.
432. Шкурган Н. Дещо о науці. *Буковинський православний календар на звичайний рік 1886*. Річник 13. Чернівці: Печ.Чопа, 1885. 116 с.
433. Шкурган Н. Наука великий, розум ще більший а здоровле найбільший скарб. *Bukowiner Padagogische Blatter*. Czernowits, 1900. №15. С. 244–246.
434. Шкурган Н. Неомильні сказівки згубного вихованя молодіжи. *Bukowiner Padagogische Blatter*. Czernowits, 1900. №8. С. 122–123.
435. Шкурган Н. Про шкільні будинки. *Bukowiner Padagogische Blatter*. Czernowits, 1902. №3. С. 40–42.
436. Шкурган Н. Чи є корисним для дітей? *Буковина*. 1913. Ч.33. С. 4.
437. Щурат В. Львівський тижневик з 1749 р. *Записки наукового товариства ім. Шевченка*. 1907. Кн. 3. С. 177.
438. Щурат В. Початки української публіцистики (В соті роковини «Українського вестника»). *Діло*. 1916. Ч. 57.
439. Ювілей Михайла Павлика в Коломиї. *Буковина*. Чернівці, 1905. Ч. 49. 27 мая. С. 2.
440. Я чи не я? *Буковина*. 1885. Ч.23. С. 8.
441. Якимовський М. Одностайність у вихованю – се важна засада педагогічна. *Bukowiner Padagogische Blatter*. Czernowits, 1900. №23. С. 365–367.
442. Якої вищої школи треба нам. *Буковина*. 1885. Ч.14. С. 2.

443. Янків І.Т. Українська спортивна термінологія (історико-методологічний аналіз): автореф. дис. канд. наук з фіз. виховання та спорту: 24.00.02. Луцьк, 2000. 32 с.
444. Яремко О.Г. Політичні партії Буковини (кінець XIX ст. – 1940 р.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Чернівці, 2011 264 с.
445. Яремко О. Політичні партії народовців на Буковині 1908-1914. *Історія України. Праці молодих учених*. 2009. Т. 12. С. 245–252.
446. Яремко О. Програми українських партій Буковини початку XX ст. на сторінках періодичної преси. *Питання історії України*. 2010. Т. 13. С. 159-164.
447. Яричевський С. Січ колись а нині. *Січ*. Чернівці, 1910. 12 липня. С. 1.
448. Ярошинська Є. Про средства виховання жіночої молодіжи на селах. *Bukowiner Padagogische Blatter*. Czernowits. 1896. №11. С. 167–168.
449. Ярошинська Е. Уроєна слабость. *Буковина*. 1886. Ч. 13. 1 липня. С. 7.
450. Ясинський М.М. До питання про початок української преси. *Бібліологічні вісті*. 1923. № 4. С. 43-46.
451. IV загальні збори «Союза Січей» на Буковині. *Громадянин*. Чернівці, 1909. Ч.23 і 24. 15 грудня. С.2-3.
452. 130-річчя журналу «Бібліотека для молодіжи» (1885, Чернівці) URL: http://pmu.in.ua/virtual-exhibitions/biblioteka_molodi_130 (дата звернення 04.03.2020).
453. Beiträge und Bibliographie zur Guts Muts. Forschung, Sankt Augustin, 1998.
454. Burgerschtain P. Die Realschule. *Zeitschrift fur Realschulen*. Wien, 1891. S. 11-18.
455. Correferat des Directors Dr. Johann Huemer. *Osterreichische mittelschule*. Wien, 1891. 17 s.
456. Dariychuk S. Press coverage of the problems of physical activity of children and juniors in Bukovina on the XX century («Bukoviner statemen»).

Scientific Development of New Eastern Europe: Conference Proceeding. Riga, Latvia Baltija Publishing, 2019. P. 16-19.

457. Dariychuk S. V. Factors that influenced the intensification of physical culture and sports in the press of Bukovina in the second half of the nineteenth – early twentieth century. *Journal of Education, Health and Sport*. 2020. Vol. 10, № 3. P. 333–339.

458. Die Osterreichische mittelschule fur Landgemeinden auf dem Weltausstellungsplatze. Wien: selfVerlag des Comites. 1873. 25 s.

459. Die nationale und padagogische Bt deutung des Jugend spiels und seine pflege in der schule. D. Schatlo in Waldau. (Neut Bahnen. Hft.6). 1892. 77 s.

460. Die Realschule. Zeitschrift fur Realschulen Burgerschulen und verwandte Anstalten. III. Wien: Verlang der Redaction, 1873. 112 s.

461. Die vor und nachmarliche Mittelschule osterreichs. Wien. 1889. 55 s.

462. Dictionary of nineteenth-century journalism in Great Britain and Ireland / general editors, Laurel Brake & Marysa Demoor; associate editors, Margaret Beetham [et al.]. Publisher Gent : Academia Press ; London : British Library, 2009. 1014 p.

463. Egan P. Boxiana. Sketches of Ancient and Modern Pugilism: Comprising The only original and complete lives of the boxers. Illustrated with numerous portraits. In 5 vol. Vol. II. London : printed for Sherwood, Neely, and Jones, PaternosterRow. 1829. 580 p.

464. Entwurf der Organization der Gymnazien und Realschulen in Osterreich. Vom Ministerium des Cultis und Unterrichts. Wien: Im k.k. Schulbucher, 1875.

465. Fetter J. Lehrplane und Jugendspiele. *Osterreichische mittelschule*. Wien, 1891. S.12-34.

466. Gheorghe Ardelean, Oleh Vynnychuk. Riding – sport and health. Актуальні проблеми розвитку спорту для всіх: досвід, досягнення, тенденції: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (24-25 жовтня 2019 р., Тернопіль). Тернопіль, 2019. С.112–114.

467. Grillisch F. Methodik des turn-unterrichtes. Czernowitz: Buchdruckerei Emil Kanarski in Czernowitz, 1899. 86 s.

468. Hounds in the morning. Sundry Sports of Merry England. Selections from the Sporting Magazine. 1792–1836. The Univ. Press of Kentucky, 1981. 216 p.

469. Instructionen fur den Unterricht den Realschulen in Osterreich im Anschlusse an einen Normallehrplan. Wien: Im kaiserlich-koniglichen Schulbucher-Verlage, 1899. 256 s.

470. Maul A. Anleitung fur den Turnunterricht an Knabenschulen. Karlsruhe, 1876. 214 s.

471. Uber die Kopperliche Erziehung der Jugend. Zuli Berichte von J. Dollinger und W. Suppan. 1891. 16 s.

472. Volodymyr Naumchuk, Mykola Bozhyk, Andrii Ohnystiy, Kateryna Ohnysta, Oleh Vynnychuk. Model of preparation of future teachers for the development of school students' health culture. Applied Linguistics Research Journal. 2021; 5(2): 120-130.

473. Kicker Sportmagazin_[Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Kicker> (дата звернення 04.03.2020).

474. Lwowskie gazety [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <http://www.politechnikalwowska.com/index.php/lwow/lwowskie-gazety> (дата звернення 04.03.2020).

475. Revue Athlétique [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: file:///C:/Users/user/Downloads/La_Revue_athl%D0%B9tique_bpt6k9693246c.pdf (дата звернення 04.03.2020).

ДОДАТКИ
Додаток А

Загальні відомості щодо теми дослідження

Додаток А.1

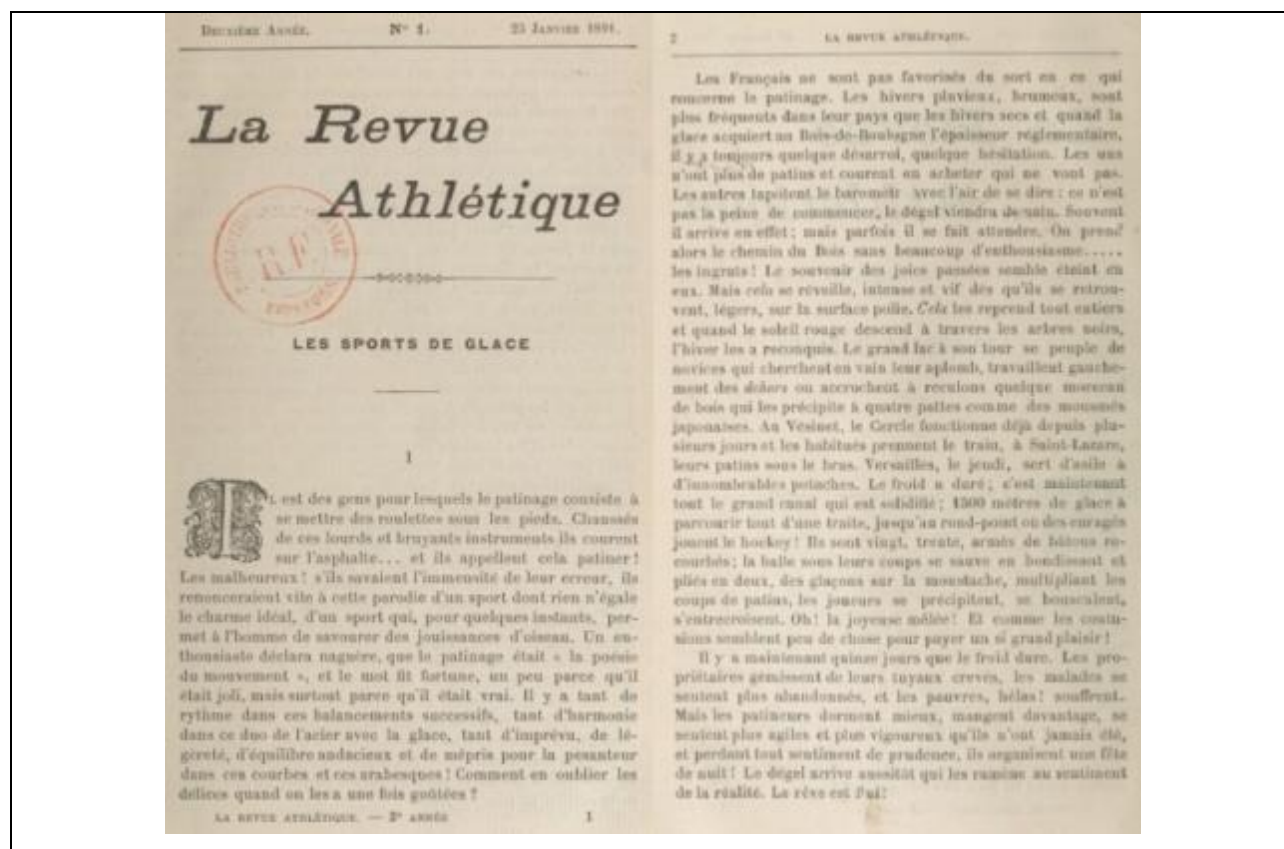
Базові поняття дослідження

Визначення	Автор, джерело
Засоби масової інформації або масс-медіа – система, складовими якої визначені преса (газети, журнали, книги), радіо, телебачення, інтернет, кінематограф, звукозаписи та відеозаписи, рекламні носії (щити, панелі, плакати), домашні центри, що поєднують телефонні, телевізійні, інтернет та інші лінії зв'язку.	В. Дж. Поттер «Обґрунтування загальних основ засобів масової інформації»
Засоби масової інформації – засоби, призначені для публічного поширення друкованої або аудіовізуальної інформації.	закону України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. №2657-ХІІ
«Українська преса» означає україномовну пресу, характерний здебільшого для історії журналістики та публіцистики.	Г. Рудий,
«Преса в Україні, на українських землях» така, що видана на території України і стосується її історії безпосередньо.	Г. Рудий
«Гімнастика» («turn» німецькою) – вид фізичної активності, реалізований через вправи на спеціальних снарядах та шикувальні вправи.	«турнкунст» Ф. Яна, шведська система П. і Я. Лінга, сокільська гімнастика М. Тирша.
«Гімнастика» («turn» німецькою) – навчальний предмет в закладах освіти (безпосередньо гімнастичні вправи (комплекси вправ з предметами та гімнастичних снарядах, особисті і групові тощо), легка атлетика (біг, стрибки та метання), танцювальні вправи, ігри, прогулянки різної тривалості і походи.	Нормативні акти 1849 і 1869 рр. Австро-Угорської імперії.
«Гімнастика» («turn» німецькою) (побутове) – 1) загартування водою, повітрям; 2) вправи для розвитку витривалості, сили, переважно під час спеціальних ігор; 3) гімнастика; 4) біг на ковзанах, лижах, перенесення важких предметів; 5) ігри і розваги; 6) плавання, верхова їзда, фехтування, танці; 7) ручна праця.	
Тіловиховання – синтез гімнастики і народних та рухливих ігор і забав, елементів бойових мистецтв і трудової діяльності, елементи легкої атлетики та	

зимових видів «спорту».	
«Руханка» (гімнастика) (в україномовній версії Вісника) = «turn» (німецькою): «з огляду на прагнення до гармонійного загального розвитку і встановлення рівноваги між духовною і фізичною діяльністю, гімнастика невід’ємною складовою виховання і навчання».	«Вісник законів и распоряженій для герцогства Буковины» (1873 р.).
Термін «гімнастика» замінено на «фізичне/тілесне виховання» дітей та молоді («Körperliche Erziehung der Jugend»).	газета «Учитель» звіт про прийняття закону «Про введення забав для молоді шкільної» (1890 р.).
«Hilfe» (допомога), «Empfehlungen» (рекомендації) та «Erhaltung der Gesundheit» (поради про здоров’я збереження).	Газети краю

Додаток А.2

Європейські фізкультурно-спортивні видання

Der Kicker

Nummer 1 — 14. Juli 1920

Aus Karlsruhe's Glanzzeit.

Die Kickers 1894.

W. Rossmann (1), Hall (2), F. Langer (3), E. Schröder (4), J. Schröder (5), Kusch (6), E. Langer (7), Greuter (8), Roth (9), Strube (10), Maunnen (11).

Der K. P. V. 1899

Von links nach rechts: Sauter, Heck, Kistner, W. Langer, Altshain, Jüngling, E. Langer, F. Langer, Gaisch, Wetzler, Rezerb.

Nr. 14

Karlsruhe, den 14. Februar 1912

8. Jahrgang.

Süddeutsche Sportzeitung

Illustrierte Zeitschrift
für Fussball, Leicht-Athletik, Tennis, Hockey, Cricket etc.

Vom Ligaspiel in Karlsruhe: SV — Stuttgarter Kickers 8:4 (2:2)

Ein schön von Köchle gegebener Eckball wird von dem Kickers-Verteidiger Streiborn durch Kopfball abgewehrt.

Hansch

Schäfer
DüschKöchle
Streiborn

Eckert

Karlsruher SV weiß, Stuttgarter Kickers gestreift.

Preis der Einzelnummer 10 Pfg.; pro Quartal Mk. 1.50; nach dem Ausland Mk. 2.50; Oesterreich-Ungarn Mk. 2.—

Додаток А.3

**Кількість українських видань на західноукраїнських землях протягом
1851-1876 рр. за даними В. Ігнатієнко**

Роки	Чернівці	Львів	Ужгород	Всього в Австро- Угорщині	З них газет	З них інших періодичних видань
1851	1	2	-	6	6	-
1853	1	5	-	10	6	4
1857	1	2		6	5	1
1861	1	2		4	3	1
1865	1	9	1	12	5	7
1867	2	10	2	16	6	10
1870	1	9	1	12	5	7
1873	1	8	1	13	6	7
1875	1	9	1	16	6	10
1876	1	9	1	15	7	8

Додаток А.4

Пресові видання Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.)

Роки Видання	Назва видання/ мова /тип	Видавець/засновник/ редактор	Зміст/загальна ідея/наявність матеріалів тіловиховного спрямування
1849-1851	Bukovina Румунська, німецька / часопис	Румунська громада	Ідеї домінування романської групи населення над українцями. Описи народних рухливих ігор та забав
1850-1914	«Вісник законів і розпоряджень для воєводства Буковини»	Державна	Офіційне видання державних нормативно-правових актів. Закони (гімнастика/тілесне виховання) 1869, 1873, 1890 рр.
1862-1868 1869-1918	«Bukowina» /«Czernowitzer Zeitung» Німецька	Е.Р. Нойбауер	Оповідання, нариси.
2 лютого – червень 1870	«Буковинська Зоря» Українська /Часопис	Тов-во «Руська Бесіда», І. Глібовицький	Використання народних традицій в гігієні, загартуванні, здорових відносин між чоловіком та жінкою, потребі руху як для дітей та молоді, так і старшого покоління.
1870	«Зазуля» Українська	Тов-во української молоді «Братній союз»	Українські народні пісні, казки і ігри; історичні та краєзнавчі статті.
1874-1918	«Буковинський календар» Календар щорічний	Тов-во «Руська Бесіда»	Церковний календар з інформаційною та розважальною частиною поштові тарифи, величини виміру, звіти громадських організацій; вірші, оповідання, есе, статті навчального та виховного характеру.
12(24) травня 1878	«Пріятель народа» Українська /місячник	І. Микулич	Питання гігієни помешкань, національних традицій у вихованні дітей, дитячих хвороб та прогресу в сфері захисту здоров'я дітей
1876-1878	«Лопата» Українська /місячник	І. Семака	Альманах літературний
1877-?	«Руська хата» Українська /альманах літературний	С. Воробкевич	Аналіз і критика сільських забобонів щодо гігієни помешкань, національних традицій в галузі фізичного виховання, дитячих хвороб.
1878-1879	«Сільський господар» Українська /дво тижневик	М. Димитриєвич	Питання землеробства, городництва, садівництва, господарське справочинство
1879-1882	«Родимый листокъ» дво тижневик/дво місячник	М. Огоновський	Питання історичного, філософського, літературного та етнографічного характеру
1 січня 1885 -	«Буковина»	Тов-во «Руська бесіда»,	

11 листопаду 1918	Українська / двічі на місяць, з 1896 року – щодня	Укр-ка національно-демократична партія	
1885, 1891	«Буковинський альманах»	?	Альманах літературний
1885 1894-1896 з 1911-1914	«Бібліотека для молодіжи» «Ластівка» «Читальня» /україн	О. Попович Тов-во «Руська Бесіда»	Дитячий журнал (неперіодичний)
	«Зерна» українська	?	Альманах літературний
1888	«Вперед» українська	?	Альманах літературний
1888-1892?	«Руської Школи: часопис науково-педагогічна» (рр.)	українське педагогічне тов-во «Руська Школа»	Фахове видання, присвячене проблемам освіти та виховання
1889-1914	«Добрі Ради»	І. Данилевич	Місячник для селян та робітників. В рубриці «Для забави» знаходимо загадки, народні ігри, описи та методичні роз'яснення організації рухливих і фізкультурно-спортивних ігор, популярних в інших країнах – «Кури», «Палочки»
1898-1908	«Руска Рада»	політичне товариство «Руска Рада»	Аналіз європейського досвіду боротьби з алкоголізмом, організації фізичного виховання дітей, підготовки кваліфікованих кадрів: вчителів для закладів освіти, інструкторів для громадських організацій, тренерів для студентства та спорт секцій.
1904-1911	«Промінь» Українська/ двотижневик	І. Бажанський, Є. Ярошинська, С. Канюк, І. Карбулицький.	Суспільно-науковий та літературно-художній орган українського вчителства
1905	«За красою» \українська	?	Альманах літературний, присвячений творчості О. Кобилянської
1906	«На шляху»/українська	?	Альманах літературний
1909-1910	«Громадянин» українська	Орган Радикальної партії	
1909-1914	«Каменярі» українська	Орган «Вільної організації українського вчителства»	інформаційно-критичні публікації з проблем шкільництва, інформаційні та бібліографічні замітки, наукові статті про будову тіла людини, шкідливість і наслідки алкоголізму, тютюнопаління
1914-1918	«Нова Буковина»		Політична газета
1907-1918	«Борба»		Політична газета

Додаток А.5

Статті в українських засобах масової інформації Буковини окресленого періоду

	Автор і назва статті	Вихідні данні	Примітки
1	Андрюк П. Яких средств може учитель уживати, щоби утримати добру карність межі шкільною молодіжею перед і по науці і поза школою?	Bukowiner Padagogische Blatter. Czernowits, 1895. №2. С. 26-27.	
2	В справі забав шкільної молодіжи.	Учитель. 1894. Ч.1. 5 січня. С. 9-10.	
3	Василинчук А. Дописи. Із Топорівців.	Буковина. Чернівці, 1887. Ч. 4. 16 лютого. С.3-4.	
4	Гріхи проти здоровля дітей	Приятель народу. 1878. Ч. 1. С.3	
5	Воробкевич С. Суджена. оповідання	Буковинська Зоря 1870 №9 С. 70-71; №11. С. 87-88; №14 С. 110-11; №15 С. 118-19.	Пропагувалось використання народних традицій в гігієні, загартуванні; потреба руху для дітей та молоді; старшого покоління.
6	Вигодівна І. Яке значіне мають діточі забави в школі народній?	Bukowiner Schule. 1907. 2 Heft. С. 75-77.	
7	Внуковскій Д. Буковинському учительству.	Bukowiner Padagogische Blatter. Czernowits. 1874. №14. С. 240.	
8	Вступне слово.	Борба. 1909. Ч.1. С.1.	
9	Без назви.	Громадянин. 1909. 10 січня. Ч.1. С.1.	
10	Боровский М. Алкоголізм а дідичність.	Каменярі. 1913. Ч. 11. С. 6-8.	
11	Боровский М. Вплив алкоголю на духову і тілесну здібність людини.	Каменярі. 1912. Ч.6. С. 4-6.	
12	Боровский М. Вплив алкоголю на духову і тілесну здібність людини.	Каменярі. 1912. Ч. 7. С. 4-6.	
13	Боротьба сѣ пїанствомѣ.	Буковински вѣдомости. Чернівці, 1895. Ч. 33 и 34. 3(15) сентября. С.3.	
14	Буковинські общества руськи. Братство тверезости.	Буковина. 1885. Ч.11. С.8.	
15	Буковинськи товариства руськи.	Буковина. Чернівці, 1886. Ч.2. 16 січня. С.5.	

Продовж. додатку А

16	Вага празнования народних свят.	Буковина. Чернівці, 1891. Ч.6. 14 марта. С.1-2.	
17	Вашковецький В. Добрі ради.	Буковинський православний календар на рок переступний 1892. Річник 19. Чернівці: «Руська Бесіда», 1892. 101 с.	
18	Вісті з Січи.	Народна справа. Чернівці, 1907. Ч.16-17. 1 серпня. С. 10-11.	
19	Галицький Л. Цьль цього вихованя молодьжи є отвертый и чесный характерь.	Bukowiner Padagogische Blatter.Czernowits, 1880. Nr. 4 і 5.С. 23-26.	
20	Г.К. Живності народу. Бідний а горівка.	Буковина. Чернівці, 1889. Ч. 26. 21 грудня. С. 6.	
21	Г.К. Живності народу. Горівка.Буковина.	Чернівці, 1889. Ч. 14. 6 липня. С. 6.	
22	Г.К. Живності народу. Небезпечність горівки.	Буковина. Чернівці, 1889. Ч. 15. 20 липня. С. 7.	
23	Г.К. Живності народу. Пянство.	Буковина. Чернівці, 1889. Ч. 19. 14 вересня. С. 6-7.	
24	Г.К. Живності народу. Що за користь, а що за шкода з кави.	Буковина. Чернівці, 1889. Ч. 11. 25 травня. С.7.	
25	Герасимович І. Подрібний розклад праці укр. народ. учительства по громадах.	Каменярі. 1909. Ч.5. 10 червня. С. 7-8. Каменярі. 1909. Ч.6. 25 червня. С. 6-8.	
26	Герасимович І. Про заведеня для опіки над дітьми.	Каменярі. 1912. Ч.17 і 18. С. 7-8. Каменярі. 1912. Ч. 23. С. 8-10.	
27	Геровский Р. Горілка, віно і пиво.	Православний календар на звичайний 1911 рік. Річник 38. Чернівці: Руська Рада, 1911. 144 с.	
28	Гимнастическіи игры для дьтей.	Bukowiner Padagogische Blatter. Czernowits, 1876. Nr.17. С. 268-269.	
29	Дробні вісті. Гімнастичне товариство.	Буковина. Чернівці, 1886. Ч. 19. 1 жовтня. С.6.	
30	Євстафієвич Д. Про потребу плеканя здоровля в народній школі.	Bukowiner Padagogische Blatter. Czernowits, 1900. №11. С. 178-180.	

Продовж. додатку А

31	Гімнастично-пожарничий курс.	Народна справа. Чернівці, 1908. Ч.22-23. 1 грудня. С. 9.	
32	Гльбовицкій І.	Bukowiner Padagogische Blatter. Czernowits, 1873. №2. С. 49-50.	
33	Грушкевич З. Які є причини ще все в так великій мірі пануючого анальфаетизму на Буковині та якими способами його найлучше побороти.	Bukowiner Schule. 1913. 1 Heft. С. 31-40.	
34	Дописи з села. Вольни выборы.	Буковина. Чернівці, 1885. Ч.12. С. 4.	
35	Дописи «Буковины». Из Валявы.	Буковина. Чернівці, 1888. Ч. 10. 16 травня. С.4.	
36	Дописи. Из Черногузів.	Буковина, Чернівці, 1887. Ч. 5. 1 березня. С.3. 1886. Ч. 19. 1 жовтня. С.6.	
37	Євстафієвич Д. Про потребу плеканя здоровля в народній школі.	Bukowiner Padagogische Blatter. Czernowits, 1900. №11. С.178-180.	
38	З січового свята в Коломиї. Фото.	Громадянин. Чернівці, 1909. Ч.23 і 24. 15 грудня. С.1.	
39	Загарѣ.	Буковински вѣдомости. Чернівці, 1895. Ч. 3. 22 сѣчня (3) лютого. С.5.	
40	Запомогі для Січей.	Громадянин. Чернівці, 1909. Ч.2. 20 січня. С.4.; Ч.8. 8 марта. С.4.	
41	Запрошуємо на забаву з танцями.	Борба. Ч. 15-16. 1912. С. 12.	
42	Збрученко Т. Проблем сексуальний в школі.	Промінь. Вашківці, 1904. № 18. С. 128.	
43	Знов горівка.	Буковина. Чернівці, 1888. Ч. 14. 16 липня. С.3-4.	
44	Из заводового руху в Чернівцях.	Борба. Чернівці, 1910. Ч.9-10. С.2.	
	Ілюк І. В якій спосіб можна добру згоду mezi учительством на більшеклясовій школі плекати, котра могла-б вийти на добро тамошної школи, як також причинитись до піддвигнення поваги учительства в тійже	Bukowiner Padagogische Blatter. Czernowits, 1899. №22. С. 344-346.	

	громаді.		
<i>Продовж. додатку А</i>			
46	Індивідуальність учеників при збірним навчанню.	<i>Bukowiner Padagogische Blatter.</i> Czernowits, 1899. №22. С. 167-168.	
47	Канюк С. Дещо про антропометрію.	<i>Bukowiner Schule.</i> Czernowits, 1904. №1. С. 239-240.	
48	Карбулицький І. Розвій народного шкільництва на Буковині.	Вашківці, 1907. 148 с.	
49	Ковальчук І. Карність в школі.	<i>Bukowiner Padagogische Blatter.</i> Czernowits, 1899. №5. С.72-73.	
50	Коварищук В. Средство противъ судороговъ по правиламъ наших знахоровъ въ горахъ.	<i>Буковински вѣдомости.</i> Чернівці, 1895. Ч. 44 и 45. 19(1 декабрия) ноябрия. С.3-4.	
51	Котка і мышь.	<i>Бібліотека для молодіжи.</i> Р.1. Кн.3. Черновцы, печатня Г. Чоппа, 1885. С.46.	
52	Красва централя для охорони дітий і опіки над молодіжею.	<i>Борба.</i> Чернівці, 1910. Ч.3. С.4.	
53	Кримська І. Уваги і гадки о домашнім вихованню дівчат.	<i>Bukowiner Padagogische Blatter.</i> Czernowits, 1898. №20. С. 311-313.	
54	Курс пожарничо-гімнастичний «Союза Січей» на Буковині. Фото.	<i>Громадянин.</i> Чернівці, 1909. Ч.1. 10 січня. С.2.	
55	Кукелка О. Добре порозуміне між учителями при більшекласових народних школах є головним условием успішного розвою дотичної школи і узисканя учителями поваги в громаді.	<i>Bukowiner Padagogische Blatter.</i> Czernowits, 1899. Nr.18. С. 280-283.	
56	Курс пожарничо-гімнастичний «Союза Січей» на Буковині.	<i>Громадянин.</i> Чернівці, 1909. Ч.1. 10 січня. С.4	
57	Маковій О. Про діточі забави.	<i>Bukowiner Schule.</i> Czernowits, 1904. С. 137-145.	
58	Мігерка К. Наука про здоровле в дівочих школах.	<i>Bukowiner Schule.</i> 1909. 2 Heft. № VI. С.76.	
59	Н.Д. Тютюн.	<i>Буковински відомости.</i> Чернівці, 1895. 15(27) січня. С. 2-3.	

Продовж. додатку А

60	Наші дописи. Село Долишні Синівці (Серетск. пов.). В справі краюї помоги для Січи.	Народна справа. Чернівці, 1908. Ч.7. 14 марта. С. 4.	
61	На Великдень.	<i>Буковински вѣдомости</i> . Чернівці, 1895. Ч. 13. 2(14) апрѣля. С.3.	
62	Наші народни школы.	<i>Буковина</i> . 1885. Ч.4. С. 1-2.	
63	О.П. Дещо про виховання.	Буковинський православний календар на рок переступний 1892. Річник 19. Чернівці: «Руська Бесіда», 1892. С.42-44.	
64	Оповістки. Із гімн. тов. «Січ» в Чернівцях.	<i>Буковина</i> . Чернівці, 1905. Ч. 49. 27 мая. С. 4.	
55	О шкодливості горівки.	<i>Буковина</i> , Чернівці, 1887. Ч. 5. 1 березня. С.6.	
56	Перець.	<i>Буковински вѣдомости</i> . Чернівці, 1895. Ч. 26. 2(14) іюля. С.3.	
57	Перстень.	<i>Бібліотека для молодіжи</i> . Р.1. Кн.2. Черновці, печатня Г. Чоппа, 1885. С.30-31.	
58	Петро і Павло. Нови книжки.	<i>Буковина</i> . 1885. Ч.21. С.8.	
59	Подяка.	<i>Громадянин</i> . Чернівці, 1909. Ч.3. 30 січня. С.4.	
60	Попович О. Дитину ховати то камінь глотати.	Буковинський православний календар на рік 1886. Р.13. Чернівці, 1885. 116 с.	
61	Попович О. Чума горілчана	<i>Буковина</i> . Чернівці, 1890. Ч.13. 21 червня. С.6. 1890. Ч. 14. 5 липня. С. 5-7. 1890. Ч.15. 15 липня. с. 6-8. 1890. Ч.16. 2 серпня. С. 6-8. 1890. Ч.17. 16 серпня. С. 6-8. 1890. Ч.18. 30 серпня С. 6-8. 1890. Ч. 20. 27 вересня С. 5-7. 1890. Ч. 21. 2 жовтня. С. 6-7. 1890. Ч. 22. 25 жовтня С. 6-7. 1890. Ч.23. 8 листопада С. 5-7.	

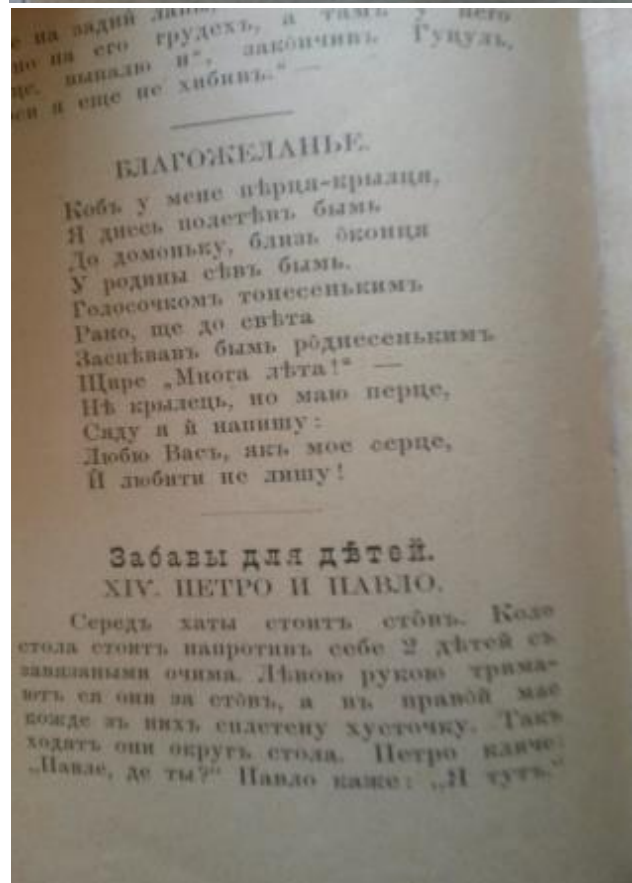
62	Посилайте дівчат до школи.	<i>Буковина</i> . Чернівці, 1887. Ч. 19. 1 жовтня. С.3.; Ч. 20. 16 жовтня. С.3-4.	
<i>Продовж. додатку А</i>			
63	Про плекання шкіри.	<i>Бібліотека для молодіжж</i> . Р. IX. Кн. 5-6. Чернівці: Руська Бесіда; Печ. Р. Екгардта, 1893. С.65-96.	
64	Против алкоголю.	<i>Борба</i> . Чернівці, 1910. Ч.3. С.3-4.	
65	Ремісники. Нови книжки.	<i>Буковина</i> . 1886. Ч.2. С.7.	
66	Робітники і робітниця!	<i>Борба</i> . Чернівці, 1914. Ч.3-4. С.6.	
67	Розкази до вправ «Січий».	<i>Січ</i> . Чернівці, 1910. 12 липня. С.4.	
68	Савчук Г. О супружеском пожитью.	Буковински вѣдомости. Чернівці, 1895. Ч. 9. 5(17) марта. С.3-4.	
69	Сандул Еп. Українська робітнича молодіж у Відні.	<i>Борба</i> . Чернівці, 1914. Ч.2-3. С.4-5.	
70	Сироток М. Як школа властиво учитель може запобігти надужуваню острих напиків.	<i>Bukowiner Padagogische Blatter</i> . Czernowits, 1896. №10. С. 152-154.	
71	Січова справа.	<i>Народна справа</i> . Чернівці, 1908. Ч.12. 14 червня. С.2-3.	
72	Січові вісті.	<i>Громадянин</i> . Чернівці, 1909. Ч.1. 10 січня. С.4.; Ч.19 і 20. 20 липня. С.4.	
73	Січові звичаї. Січ.	Чернівці, 1910. 12 липня. С.4-6.	
74	Січове сьвято у Коломиї.	<i>Громадянин</i> . Чернівці, 1909. Ч.12 і 13. 10 червня. С.2.	
75	Смаль-Стоцький. Поклик.	<i>Буковина</i> . 1908. 13(26) лютого. Ч.19. С.1.	
76	Справозданє.	<i>Буковина</i> . Чернівці, 1886. Ч. 3. 1 лютого. С.2.	
77	Стан шкільництва народного в Буковині у році 1889-1890.	<i>Буковина</i> . Чернівці, 1890. Ч. 26. 20 грудня. С.2-3.	
78	Тверезость в Малятинцях.	<i>Буковина</i> . 1885. Ч.8. С.5.	
79	Трил К. Як має поводитись січовик.	<i>Січ</i> . Чернівці, 1910. 12 липня. С.3.	
80	Ходить Ходор з костуром.	<i>Бібліотека для молодіжж</i> . Р.1.Кн.2. Черновцы, 1885. С.31-32.	
1	Шкурган Н. Відчит популярний про вихованє.	<i>Bukowiner Padagogische Blatter</i> .	

		Czernowits, 1900. №13. С.208-210.	
--	--	-----------------------------------	--

Продовж. додатку А

82	Шкурган Н. Дещо о науці.	<i>Буковинський православний календар на звичайний рік 1886. Річник 13. Чернівці: Печ. Чопа, 1885. 116 с.</i>	
83	Шкурган Н. Наука великий, розум ще більший а здоровле найбільший скарб.	<i>Bukowiner Padagogische Blatter. Czernowits, 1900. №15. С.244-246.</i>	
84	Шкурган Н. Неомильні сказівки згубного виховання молодіжи.	<i>Bukowiner Padagogische Blatter. Czernowits, 1900. №8. С. 122-123.</i>	
85	Шкурган Н. Про шкільні будинки.	<i>Bukowiner Padagogische Blatter. Czernowits, 1902. №3. С. 40-42.</i>	
86	Я чи не я? Нови книжки.	<i>Буковина. 1885. Ч.23. С.8.</i>	
87	Якимовський М. Одностайність у вихованю – се важна засада педагогічна.	<i>Bukowiner Padagogische Blatter. Czernowits, 1900. №23. С.365-367.</i>	
88	Яричевський С. Січ колись а нині.	<i>Січ. Чернівці, 1910. 12 липня. С.1-2. (дод. до Громадянина).</i>	
89	Ярошинська Є. Про средства виховання жіночої молодіжи на селах.	<i>Bukowiner Padagogische Blatter. Czernowits. 1896. №11. С. 167-168.</i>	
90	Ярошинська Е. Уроена слабость.	<i>Буковина. Чернівці, 1886. Ч. 13. 1 липня. С.7.</i>	
100	IV загальні збори «Союза Січей» на Буковині.	<i>Громадянин. Чернівці, 1909. Ч.23 і 24. 15 грудня. С.2-3.</i>	

Додаток Б
Фізичне виховання на сторінках українських пресових видань Буковини
досліджуваного періоду
Додаток Б.1
Рухлива гра «Петро і Павло» («Бібліотека для молодіжи», 1885 р.)

Додаток Б.2

Анонс масового заходу присвяченого 1 травню, в програму якого входила фізичні прави і рухливі ігри («Борба», 1910 р)

Ст. 6. БОРБА Ч. 3-4.

РОБІТНИКИ І РОБІТНИЦІ!

В тяжкій нужді і журбі стрічаємо ми сам разом 1. мая. Тому маємо подвійний обов'язок охоронити в сім році наше свято великими масами.

1. мая підносимо свій голос за вісімгодинним днем.

1. мая жадаємо людських прав для женщин.

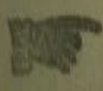
1. мая протестуємо проти військових тягарів.

1. мая жадаємо охорони для нашої старости, для калік, вдовиць і сиріт.

Робітники! Тому, що ми у великій біді, задумують наші вороги ще більше нас придушити. Першого мая хочемо показати, яка в нас сила. Чим більший буде наш похід, тим більшу надію можемо мати на сповнення наших жадань.

Приходіть всі, хоть-би була й яка непогода, і возьм'ять зі собою своїх жінок!

Першого мая є урочистим святом робітників.

 Першого мая мусять спочити кожда робота, хотий ее припадає на суботу.

Робітники! Робітниці! Покажіть свою силу і святкуйте всі першого мая.

На Рошу збирають ся робітниця о 8-ій годіні рано перед робітничим домом і відтам рушають походом з музикою через Манастириска до робітничого дому в місті.

На Калічанці збирають ся о 8-ій рано перед народною школою і ідуть походом з музикою до робітничого дому.

Друкарники збирають ся о 8-ій рано в своїм льоху при Кучурівській дорозі і відходять відтам походом до робітничого дому.

Всі иньші робітники збирають ся о 9-ій рано перед робітничим домом при Шкільній вул. і відтам рушають походом до

стрільничої гори.

Там відбудуть ся о пів до 11-ої перед пол.

СВЯТОЧНІ ЗБОРИ.

Резерувати будуть у всіх краєвих мовах.

По полудни о 4-ій год. відбуде ся на стрільничій горі

НАРОДНА ЗАБАВА

із концертом, бенгальськими світлами, грою в круглі і и.

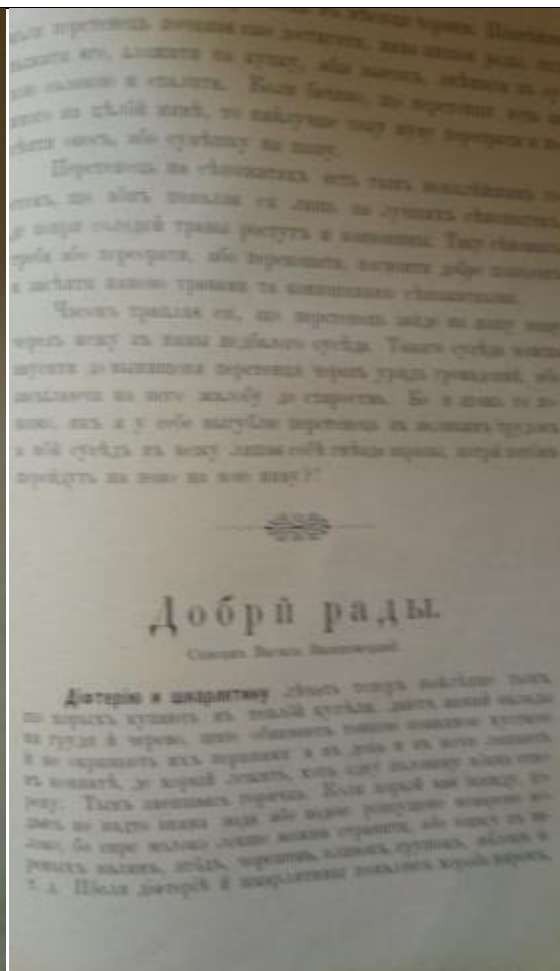
Вступ від особи 20 сот. Вступ на ташець також 20 сот.

Буде танок музика для руських танців.

Соціал-демократична робітничя партія.

Позі! Братя Селяни! Як що року, так і сьогодні приходжу я до Вас, Ваш таки брат і земляк. Як тільки до віноса і тоне Вам Ваше життя, я хочу хвалити і за Ваші криваво зароблені гроші дати

Додаток Б.3

Убраному спати нездорово, особливо дітямъ.

На корінь жолудковий помагав вижити 20-30 кропель козьоньскою въ цукровій воді.

Вытрітайте коці, котрими открыті підлоги, стіни и т. д. якъ найчастійше; бо въ нихъ переховуєть ся пороховъ и иншихъ шкідливихъ адорвалі!

Жажду утуляє чиста вода а свіжа, не надто анжна, змішана зъ оцтомъ а ще лѣпше зъ цитриновимъ квасомъ.

Ситѣ не тільки звеселяє серце але й помагав на серцеві недуги.

Мідь изъ хлѣбомъ до молока є одличне сѣдане для дітей, що скоро растує и тому блѣді та слабій.

На сильний кашель (коклюшь) добре зварити жменю листковъ зъ Лускис еигореш въ літрѣ воды, ажъ выварить ся на половину, й додати цукру заживати колька развѣ на день по ложці.

Свіжий, чистий воздухъ не тільки здоровий але й лѣкше нагрѣваєть якъ завечнищеній. Тому провітрюйте хати й у зимѣ, холодный воздухъ нагрѣєть скоро зновъ и охоронить васъ вѣдъ рѣжнихъ недугъ.

Повикней крейцарѣ и т. и предмети виходять найлѣкше зъ живота, коли тому, що проликуєть ихъ, давати їсти багато картофлѣ зъ масломъ а не давати нічо инти Коли-бъ при томъ наступля заворы, то дати третей днини щось на пречищене.

Голову очистити зъ луски можна натираючи єѣ разъ на тиждень французкою горілкою зъ розтертою цибулею

Босо ходити дуже здорово, не заборонюйте проте сего дітемъ.

Нагнітки дуже добре залѣплювати мѣшаниною зъ 5 грамвѣхъ дехту, тільки-жъ грубого цукру и салітры загрѣтою и намащеною на маленькі кавалочки тонесенькою шибрки.

Вохкѣсть у хатѣ пѣзнати найлѣпше коли поставити въ нѣѣ, замкнувши вѣкна и дверѣ добре, точно зважену скількѣсть свѣжо гашеного й добре розтовченого вапна черезъ 24 годинѣ. Коли зважимо оцѣли те вапно, а вага єго зблѣшилаєть надъ 1 процентъ, то вохкѣсть въ тѣѣ хатѣ для здоровья шкідлива.

Хто надто товстий най їсть меньше й не такъ часто, най їсть головно мяє, а найменше сытыхъ стравъ, най не мало, жажду найлѣпше утуляє содовою водою, най ходити и рудавєть все бѣльше и бѣльше, най спити лише 7 годинѣ на нѣчь и най купавєть часто.

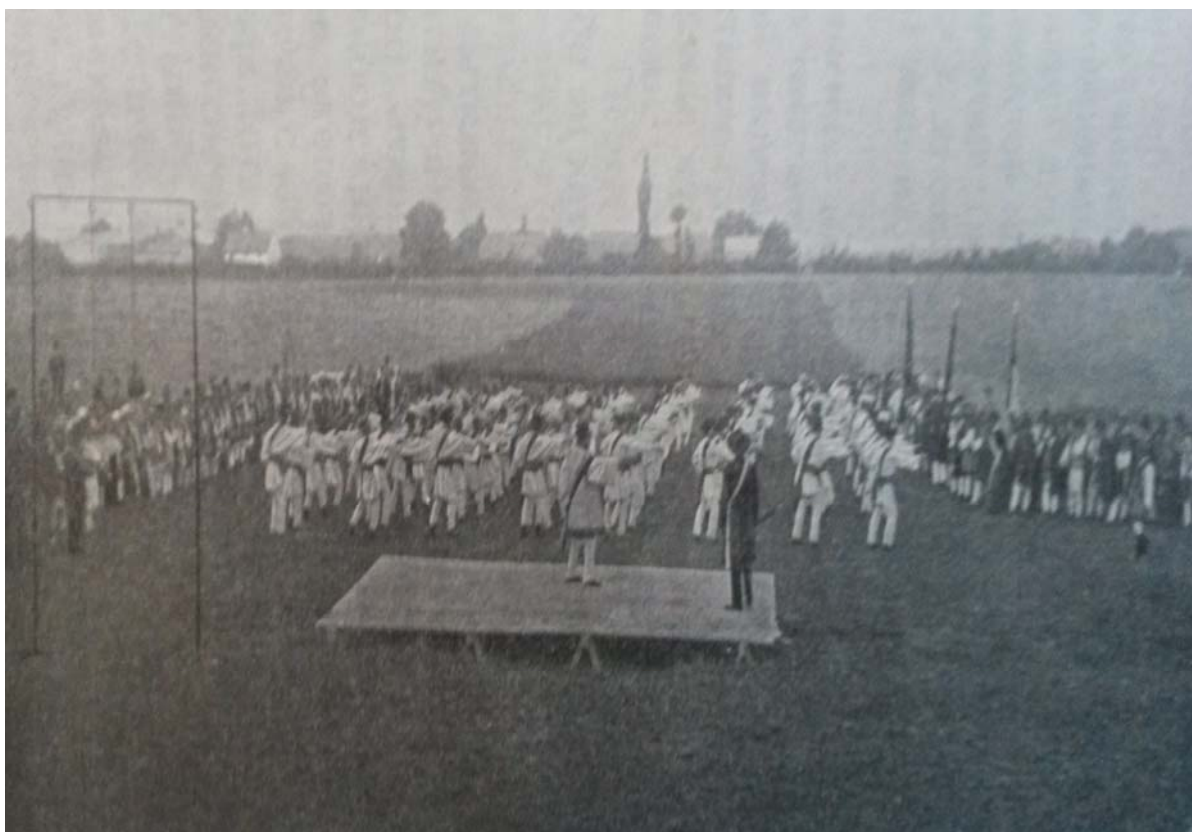
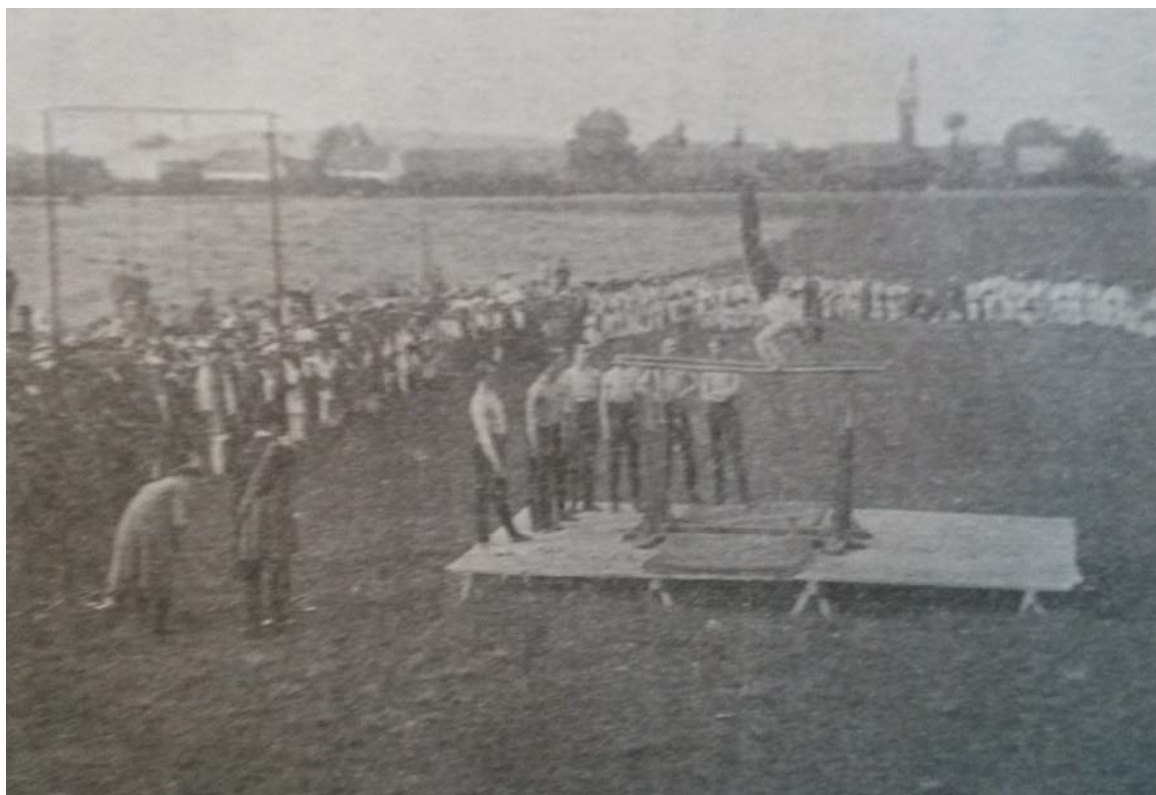
Зимна кувѣль здорова, але кому бє кровъ до головы, най не облывав голову зимною водою. Зимна кувѣль (тушь) небезпечна и для тихъ, що терпять на серцеву або нервону слаббѣсть, на бракъ крови й загальне ослаблене.

Занадто соли кивати не здорово.

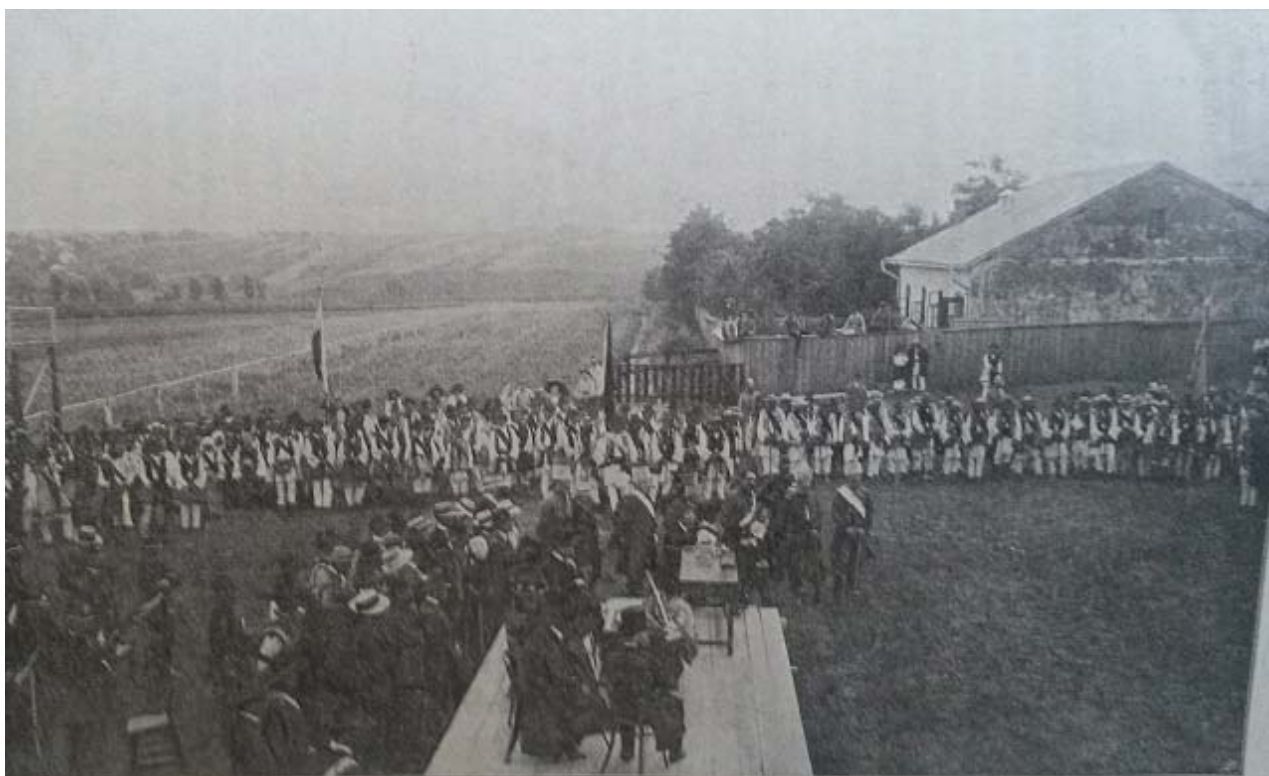
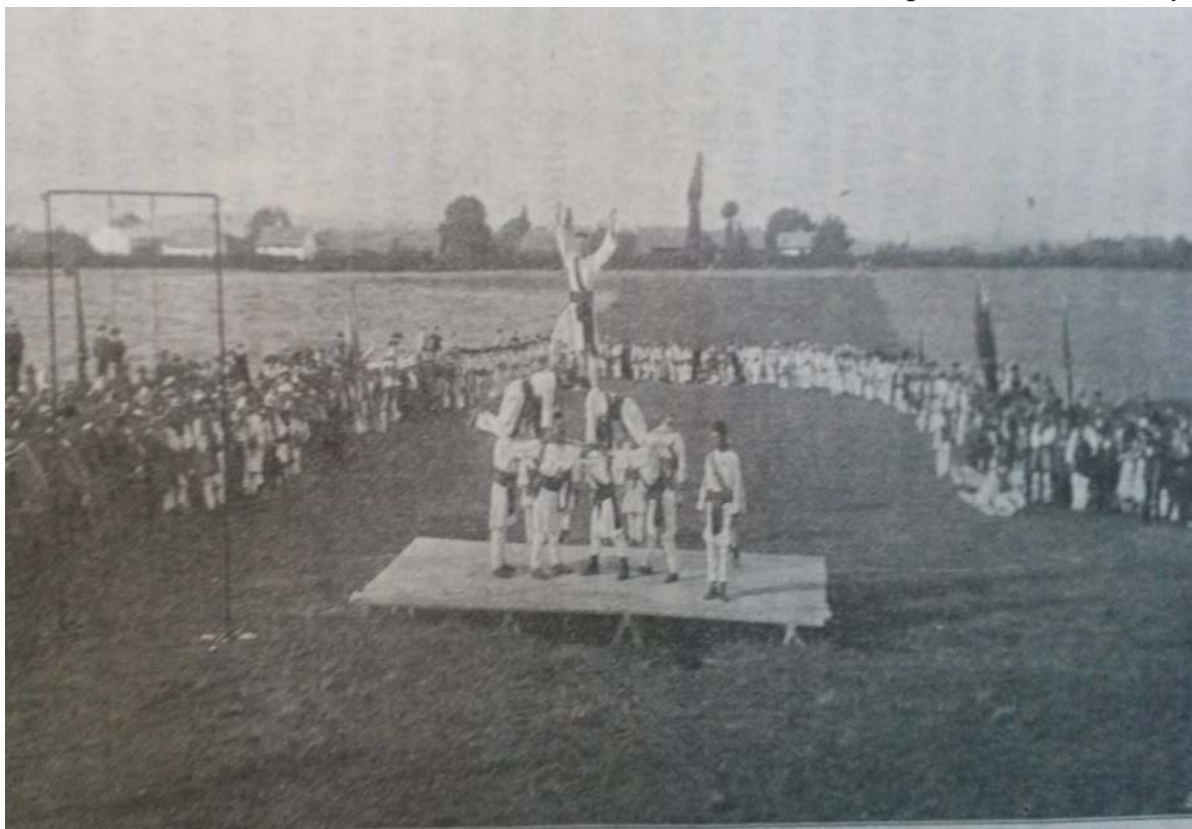
Кому йде часто кровъ зъ носа най отворити вѣкно й лѣже горілиць, однакъ безъ подушки, абы голова якъ найниже лежала та най заткаєть нѣсь хусткою й най вѣддыхав поводи й добре рѣтомъ. По 2-3 мин. перестане кровъ течи. Добре такожъ носити

Додаток Б.4

Змагання з масових січових вправ та гімнастичних пірамід під час Січового свята в м. Чернівці 1910 р. («Православний календар», 1911)

Продовж. додатку Б.4

Січове свято в Чернівцях 1910. р.
(Отаман „Союза Січів”, др. Теодот Галін витає гостей.)

Продовж. додатку Д

Своє свято в Чернівцях 1910 р.

Додаток Б.5

Фізкультурно-спортивна термінологія представлена на сторінках
одноразової газети «Січ», додатка до «Громадянина» (1910 р.)

Чернівці, 12-го липня 1910.

90 5 71

„СІЧ“

Одноразовка з нагоди Січового свята. — Додаток до „Громадянина“

ЗМІСТ: Сильв. Ярчевський: Січ колись а нині. — Як має поводитись січовик. — Січ іде. (стих). — Розкази до вправ „Січ“ — Сміло други. — Січові звичаї. — Січові пісні. — Повернім до козацьких судів. — О честь вам капані. — Коротка історія основані і розвитку „Буковинського Народного театру“ в Чернівцях. — Сьмійше. — Марш січовий. — Марсельеза. — Від Редакції. — Оголошення.

Сильвестер Ярчевський.

Січ колись а нині.

На долішнім Дніпрі, на Україні, стали збирати ся перші ватаги низового сьмійливого брацтва. Був то час, коли південно-руські землі підпали під Польщу і бідний нарід часто мав причину негдувати на панованє Ляха. Хто був палкійший, то давав часто-густо й занадто досадний вираз свого недоволення, а відтак треба було втікати перед панською пімстою далеко, на Низ, де край був просторий, степ широкий, жити було з чого, бо птаха й звїрини й риби було доволі. І от став залюд-овати ся еп тими шайками кочаків, почили ся погалу й козацькі укріплення. А дуже треба було таких укріплень тай узброєних спілок, бо се було в сусідстві татарських кочовищ. Часто - ж приходило нашим сьмійльчакам міряти ся з косоокими хижаками, давати їм потрібного прочухана-відправу. Таких укріплень було в XVI. віці вже чимало. Важнійші звісні під назвами: Базавлук, Хортиця, Білозерський острів, що був найближчим сусідом татарських кочовищ.

Та першим великим організатором Січі став славний у народних піснях Дмитро Байда-Вишневецький. Він то побудував в другій половині XVI. віку замок на Хортиці, укріпив його залогою, забезпечив артилерією і показав, як то має виглядати січове укріпленє висшого степеня. Він дав також новий розмах козацькій політиці, клив живійшого духа бодрости, енергії. І по вік кити ме добра слава ясного героя січового

„Байди молодецького“ і його твердині, острова Хортиці!

Козаччина шораз то кріпшала й вязала ся в сильну цілість. Весь дніпровий Низ вязав ся ланцом нероздільної єдности. В р. 1580 вже читасть ся в письмах про „січових козаків“. Назва ся виперла назву „низові козаки“. І от стає Січ-Запороже осередком-огнищем козацького свободолюбного руху, школою козацького завзяття, куди вибирали ся хлопці-молодці вчити ся слави добувати в танцю татарськїм, характерности й любови вітчизни. З давних ватаг утікачів виросла велика сила, воєнна дружина, брацтво, що стало забором християнства і всеї Руси перед нападми Турків і Татар, стало чесним оборонцем угнетених проти панської самоволі! Нині можна цілком сьмійливо сказати, що, коли-б не козацтво, не Січ-Запороже, то в многолюдних європейських на місци гордых сьвятинь християнських пишались би певно турецькі мошеї; на місцях блискучої європейської культури тяготіла би груба рука варварського деспота!

Січ сповнила свою велику задачу і — „минуло ся, лишили ся могили на полі“... Та „слава не вмере, не поляже!“ потішає нас великий кобзар. Так, слава не вмере тай охота-воля працювати над подвиженєм нашого народа з упадку також не може, не сьміє вмерти. Народ, що себе шанує, не повинен і не може дати себе на поталу ворогам! Народ, що хоче жити, хоч його силомиць укла-

„Січ“ в Ставчанах.

Гевмируче Запороже!

С. Я...

Розкази до вправ „Січий“.

По руски і по німецки.

1. Позір! Habt Acht!
2. Постава! Stellung!
3. Свобідно! Ruht!

На місци.

4. Середина! Mitte!
5. Ставай в ряд! Antreten!
6. Розійтись! Abreten!
7. Розступись! Öffnen!
8. Зійдись! Schliessen!
9. В право (ліво) справляйсь! Rechts (links) richt euch!
10. Ряд право (ліво) глянь! Glied rechts (links) schaut!
11. Поздоров! Salutirt!
12. В право (ліво) в бік! Rechts (links) um!
13. В право (ліво) чолом! Rechts (links) front!
14. Обернись! Kehrt euch!
15. Пів в право (ліво) в бік! Halb recht (links)!
16. Простуй! Gradaus!
17. Коліно приклонь! Kniet!
18. На діл! Nieder!
19. Встань! Auf!

З місця до походу.

З місця до походу.

20. Походом ряд руш! Marschieren Glied marsch!
21. Напрям! Direktion!
22. Почетним кроком [в право (ліво)] ряд в право (ліво) глянь! Defilierung rechts (links) Glied rechts (links) schaut!
23. Бігцем ряд руш! Marschieren Laufschrir Glied marsch!
24. Малим кроком ряд руш! Marschieren kurzer Schriet Glied marsch!
25. Скорим кроком ряд руш! Marschieren Schnell-schritt Glied marsch!
26. Заходити в право (ліво) ряд руш! Rechts (links) schwenken Glied marsch!
27. Виступити пів в право (ліво) ряд руш! Aufmarschieren halb rechts (links) marsch!
28. В зад руш! Rückwärts marsch!

Чета. (Zug).

41. В чету! In den Zug!
42. Збирайсь! Vergatterung!
43. В оден ряд! In ein Glied!
44. Двійками в право (ліво) в бік! Reihen rechts
(links) um!
45. Гусаком! Einzeln abfallen!
46. Двійки вперед! Reihen marschiert auf!
47. Чвірками в право (ліво) в бік! Doppelreihen
rechts (links) um!
48. Двійками взад! Reihen fällt ab!
49. Чвірки вперед! Doppelreihen maschiert auf.

Прочі всі розкази як від 1 до 40 з пропущенем 5 і 12. В місце „ряд“ вставляєсь „чета“. Примір: місто „Походом ряд руш!“ каже ся „Походом чета руш!“

Додаток Б.6
Програма змагань 27 травня 1910 р., газета-одноденка

Programm für Sonntag, den 27. Mai 1. J.

3 Uhr

Trabrennen für 3-jährige Pferde:

Pr.: I. 2000 Lei, II. 1300 Lei, III. 500 Lei.
 Handicap Distanz 1000 m.
 Don Pedro 1000 m, Gul 1025 m, Bătăuș
 1050 m, Zina 1050 m.

3.30 Uhr

Trabrennen für ältere Pferde:

Pr.: I. 3000 Lei, II. 1800 Lei, III. 600 Lei.
 Handicap No. 2. Distanz 1500 m.
 Rennen in 2 Gruppen. Den Preis gewinnt
 das Pferd, welches den besten Record in
 einer der zwei Gruppen erzielt.
 De Amiază 1500 m, Delfelt 1550 m,
 Jazma 1550 m, Otto 1570 m, Jigania
 1600 m, Samum 1620 m.

4 Uhr

Preis Bucarest:

Pr.: I. 3300 Lei, II. 900 Lei, III. 400 Lei.
 Entree 50 Lei, Distanz 1600 m.
 Vagabond 64 kg, Haida Lele 60½ kg,
 Prosit 54 kg, Luceafăr 54 kg, Polca 53½
 kg, Lux 51 kg.

4.30 Uhr

Trabrennen für ältere Pferde:

Pr.: I. 3000 Lei, II. 1800 Lei, III. 600 Lei,
 Handicap Nr. 1. Distanz 1500 m in zwei
 Gruppen. Den Preis gewinnt das Pferd,
 welches in einem der beiden Gruppen den
 besten Record erzielt.
 Oracul 1500 m, Tenturion Molodol
 1540 m, Kolt 1570 m, Timella 1580 m,
 Lișca 1600 m.

5 Uhr

Trabrennen der 2. Gruppe des
 2. Rennens:

De Amiază 1500 m, Delfelt 1550 m,
 Jazma 1550 m, Otto 1570 m, Jigania
 1600 m, Samum 1620 m.

5.30 Uhr

Trabrennen der 2. Gruppe des
 4. Rennens:

Oracul 1500 m, Tenturion, Molodol
 1500 m, Kolt 1570 m, Timella 1580 m,
 Lișca 1600 m.

6 Uhr

Eröffnungspreis:

Pr.: I. 3500 Lei, II. 1000 Lei, III. 700 Lei.
 Entree 60 Lei. — Distanz 2200 m.
 Okanyi 57½ kg, Păpușă 57½ kg, Porșia
 57½ kg, Florica 57½ kg, Furtuna 55½
 kg, Husara 57½ kg, Vagabond 59 kg,
 Fraga 67½ kg, Haida Lele 55½ kg, De-
 never 64 kg, Nimica 55½ kg.

Favoriten:

Rennen I.: H'cap pe 1000 m, Bătăuș,
 Gul.
 Rennen II.: H'cap No. 2, Jazma, Samum.
 Rennen III.: Prem. București, Prosit, Lea.
 Rennen IV.: H'cap No. 1, Tenturion, Mo-
 lodol, Lișca.
 Rennen V.: Gruppe II., H'cap No. 2, Sa-
 mum, De Amiază.
 Rennen VI.: Gruppe II., H'cap No. 1, Ten-
 turion, Molodol, Timella.
 Rennen VII.: Eröffnungs-Preis: Florica, De-
 never.

II. Tag.

Montag, den 28. Mai 1. J.

Додаток Б.7

Традиції фізичного виховання на сторінках «Буковинських відомостей», 1895 р.

СКРЕСЕНІЕ-ОБНОВЛЕНІЕ.

Удний и великій сегодня у насъ день: то „праздникъ праздни-“, всемірне торжество Святого ресенія Христоваго!

У каждого народа свои празд- На западѣ у немцевъ, францу- англичанъ и др. обходятъ о торжественнѣйше правдвнѣ ства Христоваго якъ Святого есенія. У насъ наоборотъ. И ствомъ Спасителя радуется Русь, скресеніе есть для руского на- много величавнѣйшемъ праздни-

А та жива душа наша, маючи въ всемірнѣмъ, побѣдоноснѣмъ Воскресеніи Бога Человѣка доказъ своего власного божества, яке кривкою вѣрою и въ свое будущее торжество. Червоъ то мае Воскресеніе Спасителя таке велике значеніе, а особливо для насъ Русинѣвъ и для восточныхъ народѣвъ, бо у насъ вѣра и склонность до такого способа мысленія, котрый иде далеко нѣше по за що-денній насущий потребности суть больше развиты, и мы гордимся тѣмъ, що мы восточнй Славяне близшй Бога-Солнца, востходящаго въ блеску славы изъ багрянаго Востока.

нашй силы, а черезъ то суть они маю и противъ своей воли благодарствъ нашего народа, а открытыхъ ворогѣ дай намъ. Боже якъ наибольше!

Далого вскрываючи въ себѣ, святлыи праздникъ Христоваго скресенія всепокобному вѣру въ мо щество нашего народнаго духа не буваймо, що духъ той буде лишь то такимъ великаномъ, нимъ быть, теперь, если обновитъ въ себѣ ка единица своего власнаго духа: личне самоотверженіе, почутье потр народной кариости и общиненнѣ непорочна, безгранична любовь до нѣхъ, народныхъ идеалѣвъ, пла-

гайте сынку солонины, та будете сытй, та сира, та не будете мати „фребру“ (трыса- виць)“. Такъ примаважала добра мати, а дѣти наковали въ себе, що видѣли и що хашнули, а вконецъ побѣгли до церкви.

И ледво що уарѣлся утомасный сви- щенникъ дома, а вже чути изъ поблизокой дзвониць: „бѣмъ, бѣмъ, бамъ“. . . бо кто первый зазвонитъ въ звѣнъ, той будетъ счастливымъ, якъ вѣруе нашъ народъ.

Игры на церковнѣмъ подвѣрью.

Поволи наполняется церковне под- вѣрье и старыми и молодыми и на всеѣхъ лицахъ ѣтбивается радѣсть, веселѣсть, счаст- ливѣсть. . . Однй сидятъ и котятъ писанки на драничкахъ въ долину и чїя писанка дѣткнулася другихъ, той выграть и забирае собѣ дѣткненй писанки. Другй стоятъ по парѣ и „чокаются“ писанками; чїя писанка мѣцїѣйша, той выграть надбите яйце. Старѣ и выслуженй воякй зновъ приносятъ съ собою старй, обмазанй карты и грають таки у грошй. А дѣвчата? Они то се- годня пристроенй у гьорданы и волѣчки и цятки и бенды, що варта на нихъ поди витися! Якъ тѣ маковй цвѣты крутятся они кругомъ и спѣвають:

Вербовая дощечка
Ходитъ по ней Настечка.
Где ты Насте бувала?
Якъ дуброва палала?

сердечъ.
кулакъ с
чокнула
тѣмъ ра
писанки
чиво на
лонѣ, по
„Ахъ, т
мене лѣ
позволи
додалъ
дорога,
задрож
червоно
шеннул
На
все по
лась д
халася,
пшван
мвнали
прїйде
зволят
братья
А мож
абѣ ма
доньку
себе“!
кала
слезу
облил
розъ т

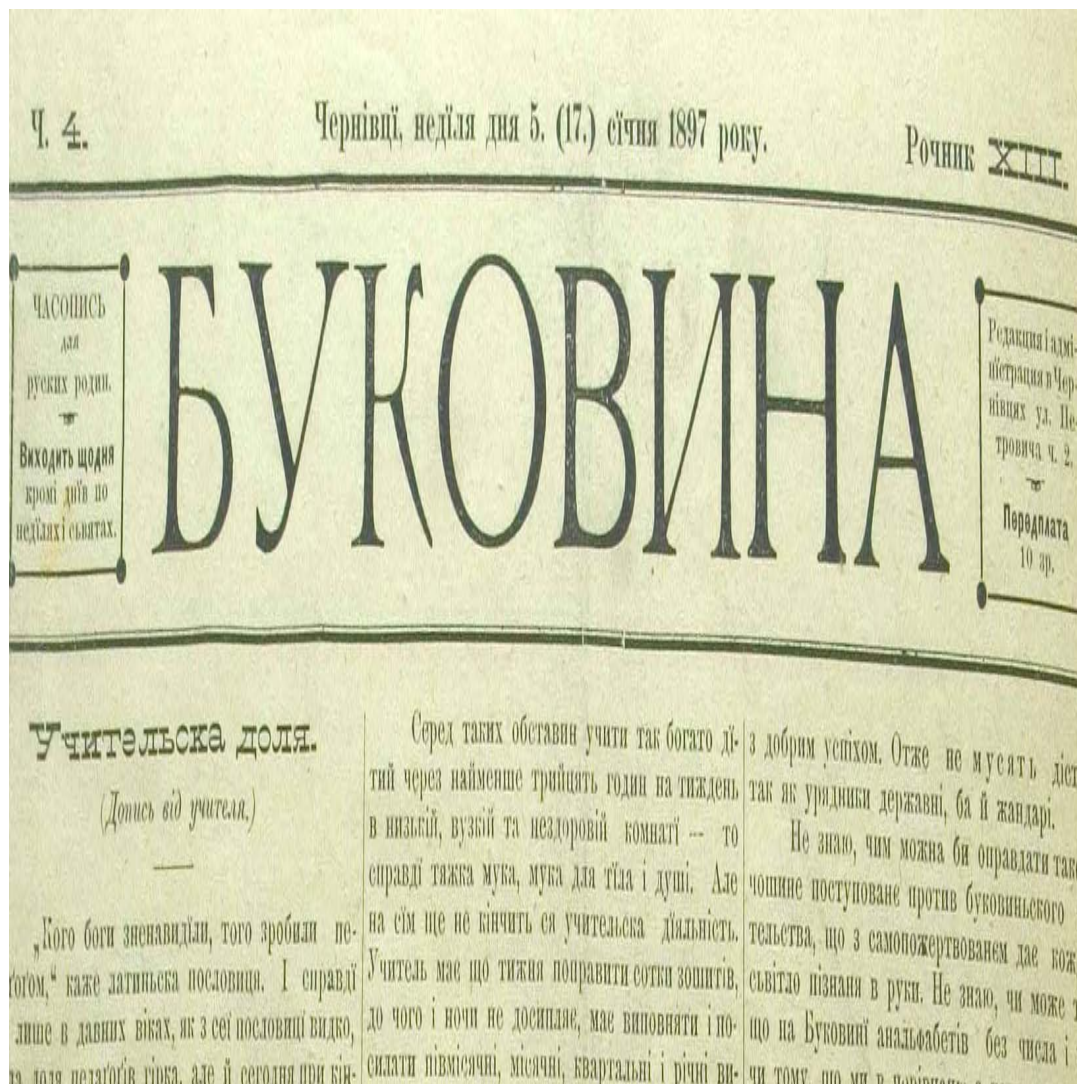
Додаток В

Підвищення кваліфікації активістів гімнастичного та січового руху (фото учасників курсу та їх анонс) (Громадянин. 10 січня. С.2-4)

Курс пожеарничо-гімнастичний „Союза Січий“ на Буковині відбув ся віо 19. до 23. грідня 1908 в Чернівцях. Вже на перших загальних зборах „Союза Січий“ в році 1905 обговорена була ся справа, але аж теперішній старшині „Союза“ вдало ся устроїти сей для цілого січового руху дуже важний курс. По жвавій агітації зголосили ся до участі поперх 40 Січий з усіх повітів Буковини. А в самім курсі взяли 39 січий з 54 делегатами участь, а іменно з Кіцманьского повіту (12): Васловівці, Кіцмань, Лужани, Малятинці, Витилівка, Пядиківці, Бергомет, Суховерхів, Шишківці, Валява, Ставчани і Ошихліб (разом 17 делегатів); з заставнецького повіту (4); Юрківці, Кучурів малий, Дорошівці і Боянчук (разом 5 делегатів); з Вашківского повіту (7); Чортория, Калинівці н. Чер., Барбівці, Кабин, Станівці горішні, і долішні і Волока, (разом 9 делегатів); з черновецького повіту (4); Ревна, Рогізна, Кучурів великий і Мамаївці старі, (разом 7 делегатів); з вижницького повіту (7); Іспас, Черногузи, Виженка, Лукавець н. Сер., Рівня, Багна і Ростоки (разом 10 делегатів); з серетского повіту (3); Глібока, Балківці, і Рогожешти (разом 4 делегати); з сторожинецького повіту: Корчешти (1 дел.); з радіовецького повіту: Милішівці (1 дел.)

Додаток Г
Здоров'язбережувальні традиції в змісті українських газет Буковини
досліджуваного періоду
Додаток Г.1
Приклади матеріалів газети «Буковина», 1897 р.

амо місце, звідки вилетів. Так отже повітряне судно не належить уже після тих вістей до несягнених мрій, але є вже доконаною речю, ко-ра тепер буде тільки відосконаляти ся чим раз ільше.

Новий лік на сухоти винайшов др. Німан в Берліні. Сировицю лічничу добуває Німан з рови біз, затроюваних попередно систематично ерез кілька місяців сухотничими бактериями (токсинами). Проби з новою антитуберкуліною в морських свинках видали користний результат. Тепер приступили берлінські лікарі до проб на людях. Нова сировиця не викликає жадних побічних прикрих наслідків, ані горячкової ре-

канем овець.

Купелі в школах. В Гетинзі вже 15 літ тому побудовано в міських школах купелі для учеників без всякої шкоди і перерви для науки. Суть се виключно туші, але дуже обильні, що вистають за купіль. В зимі парні і вода в тушах оґрівані. Наслідки з того для здоровля учеників вельми хороші.

Порцеляну, що не товче ся, мав винайти після донесення східно-азійського Льюїду, Япанчик Матевмура, котрий укінчив курси технічні в Токію. Було би се правдиве добродійство для господинь і служниць... тільки треба би мати порцеляну та ще і таку, що не товче ся!

„РУСКА БЕСІДА“
в Чернівцях

має на складі отсі свої виданя:

„ІЛЮСТРОВАНА БІБЛІОТЕКА“
для молодіжи, міщан і селян з року 1886, 1887,
1888, 1890, 1891, 1892 і 1894 по 1 зр. за роч-
ник, а всі 7 разом 6 зр.

„ЧУМА ГОРІЛЧАНА,“
сумна історія, для перестороги і науки. 80 сторін за 20 кр

„Слова правди і науки“
з поезій Тараса Шевченка. Ціна 10 кр.

**„25 повісток
для чемних діточок.“**
32 сторін. Ціна 10 кр.

„ПРОСКУРКА“
Даруночок для руских діточок. Ю. Федьковича 10 кр.

На поштову пересилку треба додати по 5 кр.
за річник „Бібліотеки,“ а по 2 кр. за кож-
ду поодинокую книжочку.

Замовленя приймає й редакція „Буковини.“

Для курців приготує Заряд виробу тютюну несподіванки, що вже з днем 1. марця мають появи́ти ся в трафіках. Можна буде дістати найменчі цигара „Інфанти“ по 6 зр. за сотку а також нові віржінія „Бразилі“ по 4 зр. за сотку вже з початком сліду́ючого місяця. Крім того прийдуть в розпродаж на штуки нові цигаретки „Мемфіс“. Будуть они без дудок, з египетского тютюну і будуть коштувати по 2 кр. за штуку. Всі цигарета мають дістати зліпши́й папір, а тютюн більше вехідну приправу, деякі зверхні прикраси а особливо пуделка і картони мають отримати принаднійшу зверхну форму.

Додаток Г.2

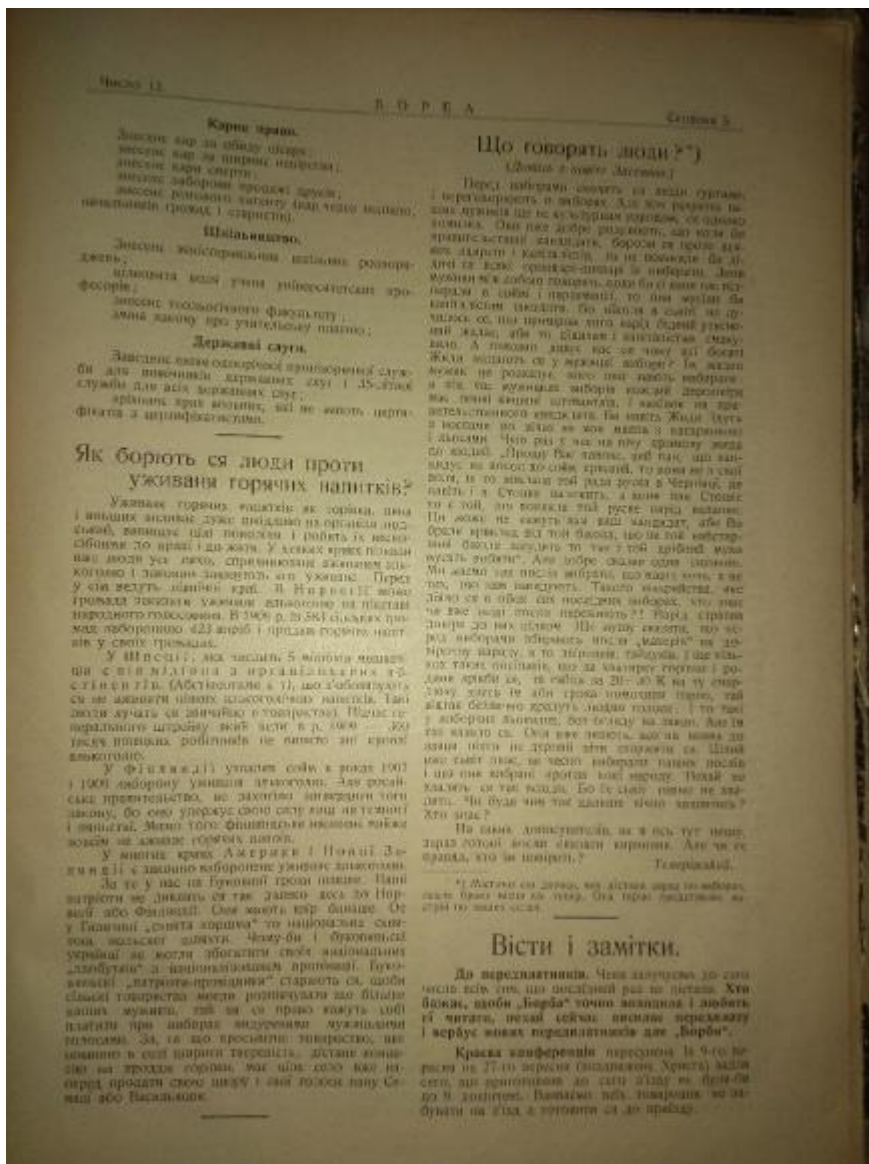
Здоров'язбережувальна тематика на сторінках газети «Борба» (1909-1914 рр.)

Бертольд який, здасться, буде далі вести мирну політику з Італією. — Революція хінська закінчила ся абдицацією цесаря і цесарської родини і проголошенням республіки. Родина цесарська зрела ся впасти політичною і всяких прав пануючих. Хінська оголошено урядово республікою. Цесар дістав 20 мільонів корон річної пенсії і має мешкати в літній палаті в Пекіні. У новій республіці має панувати свобода віри і зносять ся всі расові різниці. Президентом став Юаншїкай. Воля народу зломала і відчинила собі навіть таку силу, як цесарська власть хінського деспота званого доси „сином сонця“.

Соціалістичні заповіді для шкільних дітей.
В італійським місті Роджіо-Емлія, якого управа лежить в руках соціалістів, ачать ся діти в школах слїдуючі заповіді:

1. Люби твоїх шкільних товаришів, бо вони будуть в житю твоїми товаришами праці.
2. Люби науку, бо вона поживає душі, будь вдячний учителям так, як своїм родичам.
3. В кождя дни твого життя зроби щось доброго і хосешного: будь сіначем зерна доброти.
4. Шануй добрих мужиків і женщин-материй; уважай кожного чоловіка рівним собі; не згинай спини перед ніким.
5. Не влекай в собі ненависти, не ображай нікого. Ніколи не думай на пімсту; заступай ся за своїм правом і не терпи жадного гнету.
6. Не будь боягузом, помагай слабим, поважай і люби справедливість.
7. Думай все про те, що все добро на світі є виробом праці; хто що небудь з добра світа уживає, не працюючи, сей рабує від працюючого його права.

На прасовий фонд „Борби“ зложили: Н. Єремійчук збірка 18 К 30 сот., Журавець І. К. Іван Бабюк І. К., аматорський кружок з Швиненів 10 К. із лабави 4. з того 42 К 17 сот., Микола Гавришук 3 К 40 сот., Михайло Рогатин 100 К, Микола Гавришук через Союз торговельних помічників в Сучаві 10 К. Іван Рогатин 100 К.

Число 12

Д. О. Р. Б. А.

Серпень 5

Карні права.

Дивимося на те, як відбуваються карні процеси. Дивимося на те, як відбуваються карні процеси. Дивимося на те, як відбуваються карні процеси.

Шкільництво.

Дивимося на те, як відбуваються шкільні процеси. Дивимося на те, як відбуваються шкільні процеси. Дивимося на те, як відбуваються шкільні процеси.

Державні справи.

Дивимося на те, як відбуваються державні справи. Дивимося на те, як відбуваються державні справи. Дивимося на те, як відбуваються державні справи.

Що говорять люди?*)

(Довідка з мови Дмитрия)

Перед нами стоїть питання виборів. Перед нами стоїть питання виборів. Перед нами стоїть питання виборів. Перед нами стоїть питання виборів. Перед нами стоїть питання виборів.

Як борються люди проти уживання горячих налітків?*

Уживання горячих налітків як горячих, так і холодних, дуже шкідливо впливає на здоров'я людини. Уживання горячих налітків як горячих, так і холодних, дуже шкідливо впливає на здоров'я людини.

Уживання горячих налітків як горячих, так і холодних, дуже шкідливо впливає на здоров'я людини. Уживання горячих налітків як горячих, так і холодних, дуже шкідливо впливає на здоров'я людини.

Уживання горячих налітків як горячих, так і холодних, дуже шкідливо впливає на здоров'я людини. Уживання горячих налітків як горячих, так і холодних, дуже шкідливо впливає на здоров'я людини.

Уживання горячих налітків як горячих, так і холодних, дуже шкідливо впливає на здоров'я людини. Уживання горячих налітків як горячих, так і холодних, дуже шкідливо впливає на здоров'я людини.

Уживання горячих налітків як горячих, так і холодних, дуже шкідливо впливає на здоров'я людини. Уживання горячих налітків як горячих, так і холодних, дуже шкідливо впливає на здоров'я людини.

На чому двохтисячці, як в нас тут, ніщо, дарма, тільки жодна секунда витрати. Але чи це правда, чи ні, не знаю?

Текст підпису.

Вісті і замітки.

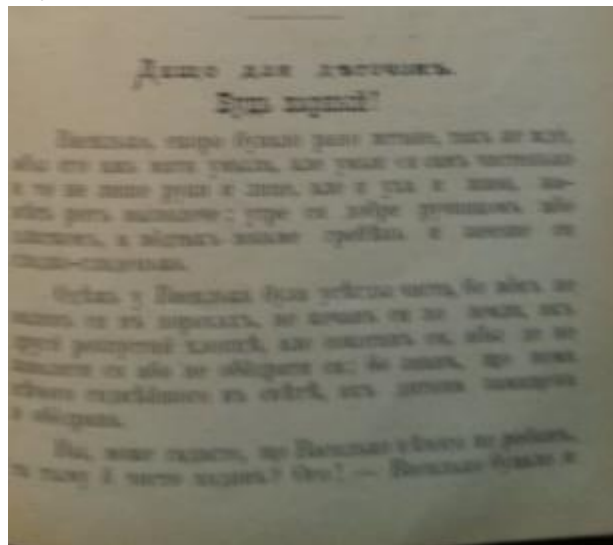
До редакції. До редакції. До редакції. До редакції. До редакції. До редакції. До редакції. До редакції.

Краса хімічного процесу. Краса хімічного процесу. Краса хімічного процесу. Краса хімічного процесу. Краса хімічного процесу.

Додаток Г.3 Публікації в журналі «Бібліотека для молодіжи» на тему «здорового світогляду»

— 16 —

бурану хорониѣ набирася и волнѣвъ попасе, и подворе
самето; а прого усебды такій чистенькій ходитъ, якъ
кодибъ вѣтъ се зъ церкви тольки выйшовъ; бо вѣтъ
знавъ тоту приповѣдку, що:

•Хто чисто ходитъ, три долѣ водить:
Одну долю: Богу волно,
Другу долю: нависть людемъ,
Третю долю: славу свѣтску. •

Сынку! — Тѣло наше треба чисто тримати; бо
нехарного и Бога не любитъ и люди не навидать
та и всякі хоробы и рѣдко злогавство, що зъ нечи-
стоты повстають, мучать и караютъ его. Отъ, послу-
хайте ливе, що и вамъ про другого хлонна, Се-
менка оповѣвъ!

Семенко бувъ у тыхъ рокахъ, що й Василько,
ходивъ такъ само до школы, якъ и вѣтъ; але Се-
менко, якъ прийде бувало до школы, то дѣти ажъ
поперещуджують ся, такій прийде ажурзваный, зама-
щеный та обшарпанный такій, що панъ учитель не
дае ему панѣть межи другими чистыми дѣтьми усебды,
але кладе его окремо вѣтъ усебкъ въ остатню лавку.
Отъ соромъ! А Василькова бувало усебъ разѣ, скоре
увѣйде до школы; панъ учитель и посадила его въ
першу лавку, а панъ-отець духовный, якъ придуть
бывало до школы, то усебкъ дѣтемъ его за прикѣръ
стивають та й кажутъ: «Адѣтъ, дѣти, абы вы мѣтъ
усебъ такъ чисто ходили, якъ Василько!»

Ний бувъ Василько? А який Семенко? — Ва-
силько бувъ харный, а Семенко нехарный. — А вы,
дѣти, який хочете бути? Чи такій, якъ Василько, чи
може брѣдкѣй — гнѣдкѣй якъ Семенко?

Ю. Федоренко.

— 144 —

Не чвань ся!

Мала баба въ курнику
 Чубатую курочку,
 Та, якъ добра курочка,
 Несла бабѣ яетка
 И якъ то у курей ведеть
 Такъ и ся, лише занесеть,
 Кудкудакас ажъ страхъ:
 Куд-кудъ, куд-кудъ, кудкудакъ!
 Такъ день въ день кругомъ гуло,
 Начебъ то не знати що.
 За курникомъ бувъ ставокъ,
 Живъ въ нѣмъ неодинокъ;
 Кудкудакане ото
 Ливамъ надокучило.
 «Якій» — кажутъ — «крикъ дурна
 За одно яйце звела,
 Мы-жъ несемъ ихъ безъ лѣку
 И не озвемось нѣ разу,
 Щожъ бы то за крикъ настанъ,
 Сливъ чванитись нявъ весь ставъ!»

2. IV. 1890.

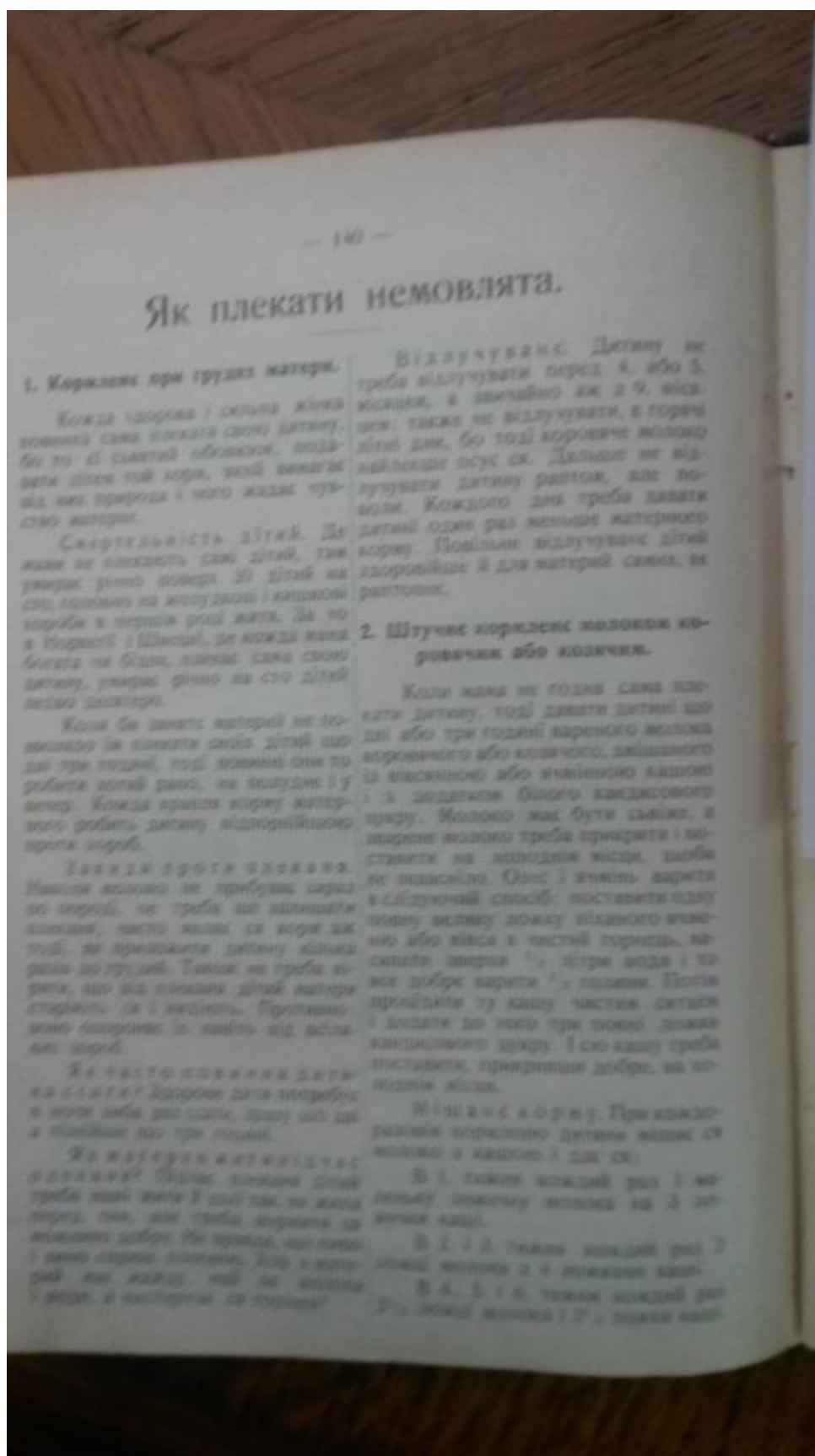
о. в.

Господыня и кѣтка.

Господыня: Кѣточко моя любенька,
 Чого ты сумна?
 Не вкже ты вѣдь кого небудь
 Крихлы дѣнала?
 Кѣтка: Ав-авъ!
 Господыня: Кто? — Гав-гав? Брисько поторгавъ,
 Киценько моя?
 А хтожь то сто подрававъ?
 Певно ты сама?
 Кѣтка: Няв-нявъ!
 Господыня: Га, сли такъ, то выбачайте,
 И далѣ въ агодѣ проживайте! а. в.

(Варіантъ варіантъ.)

Додаток Г.4

Приклади публікацій в релігійних календарях «Православний календар»,
1911 р.

— 140 —

Як плекати немовлята.

1. Кормлення при грудях матері.

Кожда годова і кілька літня повинна сама слюпати свою дитину, бо то є святий обов'язок, подаючи дітям той корм, який вимагає від них природа і чого жодяк чуждо матерю.

Смертельність дітей. Де жаким не покхисть самі дітня, так уварик рчко поверт. За дітня на сто, годино на кождому і кашикові хороби в перші роки житя. За то в Пруссії і Шванці, де кожда мама брата чи брата, ласкає сама свою дитину, уварик рчко на сто дітня життя здоровя.

Коли би завжди матерю не по-милало як спливають свої дітня що на три годни, тоді повинні они по робити астой рано, на полудне і у вечер. Кожда криши корму матерю робити дитину найкращишою протя хорби.

Заходи орого плекання. Молока матуно не прибуває зараз по годни, не треба ще донащати плевани; часто жаким се корме як тоді, як прищавля дитину кілька рано до годни. Також не треба вриети, що від сплячки дитня матерю старить се і медієть. Противно-жно оспорик і вивити від вбл-ам хорби.

Як часто повинна дитня слухат? Здорове дитя пооробит в море або ри-сати, гризу що на в найбільш до три годни.

Як матерю матунодітня вбл-ам? Отрак плекани дитня треба кожн жаким і шал так, як жаким протя она, але треба вришати де жакимит добри де протя, що тако і дано ороак плекани. Як в матерю має жаким, май на матерю і відки, в матерю се протя.

Видлучуванє. Дитину не треба видлучувати оеред 4, або 5 місячик, в завичайно аж в 9 місяч, також не видлучувати, в горчак дітня дни, бо тоді вкорочче молоко найкраще орук се. Далше не видлучувати дитину рантож, але по-мале. Кожного дни треба давати дитня одиє раз менше матерюго корму. Повільно видлучуванє дітня здоровише і для матерю самим, як рантож.

2. Штучне кормлення молоком коровички або козячий.

Коли жаким не годна сама спливати дитину, тоді давати дитня що на три або три годни вареного молока коровичого або козячого, зашаваного в вискишою або вчашеню кашкою і в додатком бичого кандиксового цукру. Молоко має бути свяжк, в варено молоко треба ошварити і по-стивити на милоднє жаким, щоб не поахило. Оне і вчашнє варити в слідуючий спосіб: поставити оду ложку вилну ложку виланого вчашню або вчашнє в чаштій горничі, всипати оверн $\frac{1}{2}$ літра вода і то як добре варити $\frac{1}{2}$ години. Потім ошварити у кашку чаштнє дітня і додати до того три ложки ложки кандиксового цукру. І сю кашку треба поставити, прикривши добре, на милоднє жаким.

Випитанє корму. При кожноразним випитаню дитня маже се молоко в кашкою і так се.

В 1. такж кожнє рач і милоднє жаким молоку на 3 ложечки каш.

В 2. і 3. такж кожнє рач 2 ложечки молока в 4 ложечки каш.

В 4. 5. і 6. такж кожнє рач 3 $\frac{1}{2}$ ложечки молока і 7 $\frac{1}{2}$ ложечки каш.

рити єго в водї, взятїй з нової смерекової коновки, вивар дістане смерековий запах; если чай поставите коло якого пахучого предмету, вєкорї набере він того запаху; оставлений в отворенім начиню, скоро вітріє і тратить не тільки арому, але й силу і вартість. — Переховуйте отже чай в ящиках або яких добре запертих начинях без запаху, а заварюйте в водї із шклянних або емальюваних начинь.

Чай у нас менше уживає ся, як би на тоє заслуговув. Він ділає на мозок і нерви побуджаючо і скріпляючо та порушає організм до усього діланя.

„Н. Т.“

Для туристів! Як нам з цілком певних жерел доносять, уживають досвідчені туристи і спортовці Квізди плинну на гостець перед і по утяжливих подорожах з як найліпшим успіхом. Квізди плин на гостець має ту прикмету, що робить м'яшці (мускули) людського тіла відпорними і витривалими, так що й найбільші труди і мозоли можна з легкостію видержати. Крім того се средство оживляє цілком ослаблені мускули і усуває всяку утому й всякий біль, що походить з надмірного напруженя. Отєї знамениті прикмети, стверджені самими знатоками, роблять Квізди плин на гостець для піхотників і спортовців справді неоціненним средством.

Як скоро кінь при напруженій праці упадає на силах, се ачеїже кождому, хто лиш має коня, добре відомо. З надмірної напруги надто часто походить сциплене жил. До визначних і успішних робіт приспособляє ся коний постійним уживанем Квізди реституційного плинну, ц. і к. прів. води до митя коний. Сей плин оказує ся одличним помічним средством при вивихненю, сципленю жил, ослабленю членів, а є також зміцняючим средством перед і по великім умученю і при сивих перегонах.

Додаток Г.5

Матеріали в пресі щодо необхідності виховання дівчат, зокрема фізичного

38

ска, морква, нора, піла, пляма, пушка, ретька, сїрка, скрипка, сосна,
болото, борона, грабина, яцирка, колбаса, ковадла, лакітка, лавіца,
лопата, макітра, мурашка, панчоха, підлога, решета, сорока, вечера,
вивірка, гусельниця, селезінка, береза, черевік, верба, бужен, полєн,
корч, стол, сноп, дзьобок, косіт, кошел, моздїр, обрус, полот, поло-
кїнь, половік, соловій, грїб, міщан, пісок, сїмє, вінок, злишівка, груб,
крук, плуг, туп, чуднїк, гуцул, кулак, пьєтр (петруг), жила, шниця,
полиця, май, малай, пацьорка, стеля, штука, агїт, венїт, кабзан, ко-
рона, корона, кравец, кричма, школа, свекла, зморшкя, буря, га-
пуста, дах, ганок, Богдан, женїця, джеворонка (жайворонк),
мама і т. д.

Подав *Нестор Лавровський*.

ДЕ-ЩО ПРО ВИХОВАНЄ.

(За Л. Кельнером).

Коли-б то родичі, особливо печаливі матери дбали хоть поло-
вину стїльки о вихованє душевне, як дбають о вихованє тілесне.
Як то старанно добирають їжу дитинї, а як недбало відносять ся
до єго забавок; як дуже хоронять дитину від зимна і спеки, від
простудженя і зігрїтя, а як не зважають на товариство дїточє. А що
то вже клопоту, журби й страху, коли пестїй занедужає, на біль
голови пожалує ся! Зараз біжуть по лікаря, до аптики. Рідко-ж
дуже рідко коли прийде кому на гадку порадитись і з учителем
над вилїченєм душевних недуг дитини. Перед лікарем побільшає
мама найменші ознаки недуги, кожний біль, зітханє й оханє ди-
тини, аби спонукати лікаря до тим більшого заходу около хорєго.
А перед учителем, якже звиняє вона дитину і єї грїхи. Мій син,
каже, не надто уважний і пильний, але він ще малий, слабкий; він
правда деколи й непослушний і упертий, але опісля все жадує того.
А донечка? Ну вона також трохи довгозянка і дуже цікава, але
при тим не лиха; вона пераз і перекрутить де-що й посварить ся,
але неправду каже тільки зі страху, а сварлива бо дражлива і т. д.
Ну ангел тай годї! Коли-ж і скаже така матїр учителеви перед ди-
тиною, щоб єї добре в руках держати, то всякий знає, що воно не
так страшно, як сказано. Оттак то у нас тіло важкїйше від душі,
тому то й тільки лиха між нами, тому у нас тьма душевних казїк.

Бідний, що не знає чим погодувати завтра себе й своїх, в ко-
троду журба о хлїб насушений придушє всяке висше стремлїє
душі; бідний плаче над утратою худоби більше ніж над можливою
дитини, а забиваючи домовину, в котрій спочила єго дитина на віки,
говорить спокїйно: „Бог дав, Бог взяв“; бо меньше дїтий меньше
жури, а меньше худоби більше жури.

приязности. Смерть їхньої дитини засмутила-б їх несклавно, і більше, чим менше у них віри; але віддалене й відчужене власної дитини се для них приємність, щастя. Наколи бідний підняв смирно волі Вишній, що забрала ему дитину; то богач вибиває св. дитину нераз тілесно, а ще частійше душевно віддаючи єї в чужі руки, котрими звичайно хіба „грань замітати“. Наколи бідний пошавсь, що єго дитина-ангела у Бога в раю; то богач спокійний, доволений, бо єго дитина, в чужих плачених руках, не докучає єго.

Хто-ж ліпший? Хто на кого сьміє підняти камінь? Чи та ма, що видить дитину може ледво раз на день, і вганяєсь за своїми примхам, рада, що єї дитина в добрих руках, тим ліпшим, чим і рожшим? Чи той отець, що вже похмурий, бо один вечер провів в родиннім кружку? Чи велика різниця між розлукою задля ємти та самолюбства? А котра розлука відчужує серця більше?

Виховане дівчат звернене ще й доси головню і в кождім маже домі до того, щоби вони подобались мущинам й аби віддали Жадоба подобатись мущинам займає серце й ум дівочий, все стараня зміряє до єї цілі. Ізза того у них тільки жури, щоби добов виглядати, хорошо приборатись і всякими можливими способами збратись до серця мушци. Скільки страти в кождім огляді веде собою отсе єдине стараня! Кілько горя, розлуки, коли всі ті штуки й заходи не довели до пожаданої цілі, до шлюбу, чого не нашла може як раз тому, що так пильно гряділи. Яка-ж несклава сумна старість таких нещасних дівчат, що покладаючи всі надії стараня на єю одинокую ціль, ажарикували дорогий час молодості не навчились нічого, не придбали собі ніякого способу до життя незалежного, безжурного. На щастя ширше вже чим раз більше іде, що й дівчатам треба подати певний хліб у руки, виховувати їх до життя, яке-б воно не було, а не тільки для женитьби.

Хто розглянув ся по так званих ліпших домах, той спостере навпевно, що много родичів свої діти дословно обожає. Тому власні є тільки самолюбних, незадоволених людей без серця, котрих безмірна жадоба вимагає від других того, чого їх власна неміч осягнути не годна. Навіть князі готувать своїм дітям гірку будучність, обожаючи їх, вистеляючи їм за дитинства гніздо маюньки пухом, а на старість терням. Бо лиш рідко коли обходять ся жити з такими дітьми як їхні родичі, частійше хватає їх залізаєм рукам й не дає їм нічо дармо.

Проте серіозне й строгі вихованя сиракших благословеня в все життя. Воно навчає нас не надіятись за багато, дає нам силу поважати других, і відвагу, трудитись для них і для самого себе. Однак працлива спавена строгість муєть бути получена з такою чистотою, що буває у неїм неспавякленним прикладом, вона муєть іти в парі з любовю, що алекшає й тліше, і немаче адрово жєрєло що вибуває із твердої скали характеру, вона муєть на конєць з'єднати

Додаток Г.6

Матеріали в пресі на загальну тематику боротьби із алкогольною залежністю та тютюнопалінням

и навіть, пречь бы ся казало, отъякъ трохи помѣшалася. Людей, таки своихъ близкихъ и рѣдныхъ она часомъ цѣлкомъ не познаеть. Теперь майже ѳгъ ранку Божого до заходу солнца сидить она пѳдъ своею хатою на приспѣ, ломить руки, плачетъ кровави слѣзы и шепчетъ передъ собою не-связныи слова, изъ котрыхъ лишъ можно зрозумѣти: *дочекалася, дочекалася!*

Григорій Шпилька.

Горѣлка, вино и пиво.

Представте собѣ, что всю горѣлку, котра выпивается что року въ Австрїи, роздѣлили межѣ всѣхъ жителей нашей державы въ рѣвныхъ частяхъ, то значить не тѳлько межѣ мужчинъ, но и межѣ женщинъ и грудныхъ дѣтей, то припало бы на каждого 10 литрѳвъ горѣлки. Больше еще горѣлки якъ Австрїя выпиваетъ лишъ Сѣверная Америка, где на одного выпадаетъ 15 литрѳвъ горѣлки. Але якъ до тѣхъ чисель придивитися ближе, то въ Америцѣ тому выходитъ больше горѣлки, бо тамъ дуже много робочого люду съ цѣлого свѣта и меньше жѣнокъ и дѣтей. Такимъ способомъ что до горѣлки Австрїя таки маєтъ первенство межѣ державами. Россїя, про котру пишуть звичайно въ газетахъ, что тамъ наибѳльше пьянства, ѳ много тверезша якъ наша Австрїя, бо тамъ не выходитъ навѣтъ и цѣлыхъ 5 литрѳвъ на одного человекъ рѳчно.

Але кромѣ горѣлки люди пьютъ еще другїи горячии напитки, якъ то вино и пиво. Сиѣ напитки содержатъ также алкоголь або спиртъ. Головна рѳжница лишъ та, что горѣлка содержитъ ѳгъ 40—50 процентѳвъ спирта (то значить сто литрѳвъ горѣлки содержатъ 40 литрѳвъ спирта а 60 литрѳвъ воды), вино около 10 процентѳвъ, а пиво звичайно не больше якъ 4 ажъ 5 процентѳвъ спирта.

Теперь зробимъ такїи рахунокъ. Представимъ собѣ, что люди пьютъ не пиво, не вино и не горѣлку, а лишъ чистый спиртъ. Напримѣръ въ литрѣ пива содержится лишъ порцїя чистого спирту. Значить будемо раховати, что кто выпилъ литру пива, выпилъ тѣмъ самымъ порцїю спирту. А якъ кто выпилъ порцїю горѣлки, то будемъ раховати, что ѳнъ выпилъ пѳлъ порцїи чистого спирту. Такъ само съ виномъ. — Якъ такъ все пѳдчерковати, тогда мы дѳстанемъ слѣдующїи числа.

На одну душу и на одинъ рѳкъ выходитъ:

въ Францїи	22	литры	чистого	спирту
„ Италїи	14	литрѳвъ	„	„
„ Белгїи	12	„	„	„
„ Швейцарїи	12	„	„	„
„ Данїи	11	„	„	„

— 69 —

та, що вони перешкаджають просьвітї. Невеличкий гурток працює і мимо вітру в очи все-ж таки щось робить для народу, а решта спить сном тихим блаженным, „благоденствує“. Є й такі, що вийшовши у пани, забувають про той нарід, з котрого вийшли, погорджують ним і встидають ся его мови.*)

Якже-ж можемо віддячити ся тим людям, що для нас працюють? Маляри на ювілей свого писателя Іокаля зложили 100.000 зр. Ми сего не можемо, а можемо тим віддячити ся, що будемо слухати наших людей осьвічених. Вони нам не бажать злого, вони вказують на наші хиби, хотять нас піднести з тьми неволі і поставити нас на рівні з иньшими просьвіченими народами Європи. Нас є звиш 25 мільонів, чи-ж би ми на пусто і дурно мали жити на сїм сьвітї? Кождий нарід має виповнити на сьвітї якусь ідею. І ми єї маємо і сповнимо, коли лише прийде на се час. А тим часом не упадаймо на дусї, не тратьмо надїї. Ми не можемо загинути, маючи тільки інтелїгенції, між котрою визначне місце займають наші почетні члени: Олександр Кониський і Іван Левіцький-Нечуй.

Алькоголь

ЯКО ЛІК, ЯКО СЛОДАВЕЦЬ І ЯКО НАШТОК.

(Написан Брофтей Пігуляк).

Алькоголь має в розвою людского роду таке велике звичине й займає таке пануюче становище в суєнінім житю майже всіх народів, що кождий чоловік повинен познакомитись докладно з тим приманчивим і зрадливим плином, що то займає ум так доброго як злого,

*) Оттакє то є панотцями та є інтелїгенцією рускою в Росїї! А чи багато воно лішиє в нас на Буковині!?

Число 3. Чернівці, 1 марта 1933. № 11.

БОРБА
Тернопільська робітничо-крестьянська організація

Передплата за «Борбу» в Україні: 12 коп. в квартал, 36 коп. в рік. За кордоном: 1 руб. в квартал, 3 руб. в рік. Адрес: Чернівці, вул. Шевченка, 10.

Август Бебель.

Великий революційний діяч, один з найбільш видатних діячів 19-го століття. Август Бебель, який народився в 1840 році в місті Дортмунді в Пруссії, був одним з найвідоміших теоретиків і практиків соціалістичного руху в Німеччині. Він був одним з засновників Соціалістичної партії Німеччини і одним з її керівників. Август Бебель був одним з найбільш видатних діячів 19-го століття. Він був одним з засновників Соціалістичної партії Німеччини і одним з її керівників.

Август Бебель.

Великий революційний діяч, один з найбільш видатних діячів 19-го століття. Август Бебель, який народився в 1840 році в місті Дортмунді в Пруссії, був одним з найвідоміших теоретиків і практиків соціалістичного руху в Німеччині. Він був одним з засновників Соціалістичної партії Німеччини і одним з її керівників.

вони, яких узяв із 224 тисяч на 122 тисяч, зявлять із 1118 К на 105 К страт, вилучили шкідливих із 28 тисяч на 5 тисяч. Так зруйнувала „Селянська каса“ всю гірську інсталяцію мешати ся на „випослушних“ мішанах. Годить ся спіймати, що д-р Когут мав веде учителя, дуже шарий і чесний чоловік. Тя терор „Селянської каси“, але прощана гірні слівом, що це слова трафляють ся й по дві каси (де що дашься. Она зявнує сего року другу міжнародну консу, в якій піде на части між інтернаціональну зборів. От так виглядає співзвучство „Селянської каси“. Так виглядає теоретик др. Когут в практиці. Ми з обуренням відкинули отсі факти виповідаючи не емоційній і позитивній інсталяції, інсталяції національній господарств „Селянській касі“, вішну. Коли має іти „Селянська каса“ дорожню „мужичьяго“ Батьку галицького Станіславського, то нехай буде та дорожчя народом, менше дала кашить она!

Се на раді одна дашься в пося - буквицькою „шибарцями“.

Против алькоголю.

В Данії.

Найважливіша боротьба против ухиляння горючих напій (алкоголю) веде ся в Швеції, Норвегії, Данії і Англії. В тих державах зявляє саме правительством сей рух против алькоголю в повсякденній способі. В Данії зявляють ся радати парламенту над зявлює в „алкоголізації“. Конкретні заходи зявляють в Данії до особи і галузь з їх смертних або шкідливих і шкідливі рухи. Се право зявляють не буде між зявляють від правительством між від головною між зявляють, між і між і в громад. Отже закон о „алкоголізації“ робить зявляють істотна сортом від шкідливого. Се право буде острим орудиєм в руках народу против алькоголю. Наме право має зявлять на ухиляння, бо половина части парламенту в шкідливі і шкідливі підприємств йон.

В Австрії.

Се так в Австрії. В нас зявляють ся великі зявляють і великі барони і буржуазія народ. Се зявляють ся великі зявляють і великі зявляють. І зявляють зявляють зявляють зявляють.

Ілюстрований
Буковинський православний
КАЛЕНДАР

на рік звичайний

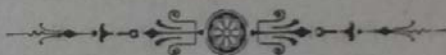
355504

1895.

Рочник XXII.

Виданем і накладом літературного товариства
„Руска Беседа“ в Чернівцях.

нас працюють? Маляри на ювілей свого писателя Гоая зложили 100.000 зр. Ми сего не можемо, а можемо тим віддячити ся, що будемо слухати наших людей освічених. Вони нам не бажать злого, вони вказують на наші хиби, хотять нас піднести з тьми неволі і поставити нас на рівні з иньшими просвіченими народами Європи. Нас є звиш 25 мільонів, чи-ж би ми на пусто і дурно мали жити на сїм сьвітї? Кождий нарід має виповнити на сьвітї якусь ідею. І ми єї маємо і сповнимо, коли лише прийде на се час. А тим часом не упадаймо на дусї, не тратьмо надїї. Ми не можемо загинути, маючи тільки інтелїгенції, між котрою визначне місце займають наші почетні члени: Олександр Кониський і Іван Левіцький-Нечуй.

Алькоголь

яко лік, яко силодавець і яко напїток.

(Написав Єрофтей Пігуляк).

Алькоголь має в розвою людского роду таке велике значїне й займає таке пануюче становище в суспільнім житю майже всіх народів, що кождий чоловік повинен познакомитись докладно з тим приманчивим і зрадливим илином, що то займає ум так доброго як злого,

*) Оттаке то з панотцями та з інтелїгенцією рускою в Росїї! А чи багато воно ліпше в нас на Буковинї! ?...

Що горівка може!

Де в в сьвітї друга сила,
Що-б того, що я, зробила?
Що? не вірите? Ходїть!
Перероблю вам весь сьвіт.
Роблю з дуків жебраків,
Із здорових харлаків,
З господарів бурлаків,
А з розумних дураків,
З ощадних гуляк,
З сьвятих гайдамак,
З дївчат зведениць,
З газдинь служниць,

І смерть з життя,

Все роблю я.

А як? Ось так!

Горїлки з барїлки

Возьми, вцїди!

Покуштуй!

Засмакуй!

І нуж, як вуж

Цїди й кричи:

„Смачне, дай ще!“

Шинкар аж раює,

Дав; Гой „честує“,

Не прокляте тев трїло,

Нищить гроші, душу й тїло.

О. П.

Буковинскій

ВЪ ДОМОСТИ.

ОРГАНЪ ПОЛИТ. ОБЩЕСТВА
„НАРОДНА РАДА“ ВЪ ЧЕРНОВЦЯХЪ.

Предплата

съ поштовою пересилкою

выносятся:

на одинъ рікъ . . . 5 ал. — кр.

половину року 2 . . 50 .

чверть . . . 1 . 25 .

Для заграницъ 6 рублей, або
12 франковъ.

Аноном
и объявленія обцелаются
наидешнее.

ЧЕРНОВЦЪ, 15. (27.) СЪЧНЯ. Р. 1895.

раду!

на нашой
важнѣйшихъ
то о отвер-
ва отъ рѣд-
у добру по-
прадвы и
итись друж-

браніємъ отъ часу основанья „Народной Рады“. Первое собраніе отбулося дня 29. червня 1893 р. и було величавою манифестацію. Стягнуло оно тогда весьхъ лучшихъ сынѣвъ нашой Буковинской Руси и весь цвѣтъ нашой буковинско-русской интеллигенціи. Були на немъ широко-русскіи послы буковинского сойма д-ръ Волянъ, о. Бежаянъ и надкомисарь Тыминскій, патріотичного

службы. Просьба та заслуго дѣйстви-тельно на глубину розвагу, бо если кто, народный учитель дуже тяжело працюютъ набираючи при томъ за свой тяжкій трудъ дуже ниску плату, а закѣмъ дослужитъ одинъ пенсіи, то десять изъ нихъ узрае не дождавшись уже спокойного сника хлѣба на старшіи дѣти.

Такожь внесли просьбу громады Кабѣвцѣ, Кабѣвцѣ и Бросковцѣ сполученье ихъ битвою дорогою съ червекимъ гостинцемъ, громада Чудинъ позволенье побирати мыто на громаду

Т Ю Т Ю Н Ъ.

(Написалъ д-ръ Н. Д.)

Не одному челоуѣкови прійшло уже на умъ застановитись, якъ прійшли мы до тютюну? А тютюнъ, то не молодикъ абыякій; то старецъ, котрому у насъ въ Европѣ бѣльше якъ четыре сотки лѣтъ. Якъбы онъ булъ челоуѣкомъ, то посивѣвшюю уже якъ снѣгъ бородою досягалъ бы отъ давна до землѣ. Но онъ лишь рослинка невеличка, маленька а за то важненька. Въ нынѣшнихъ часахъ тютюнъ есть такимъ самымъ товаромъ якъ збѣже, цукоръ, кава або иншіи артикулы, котрыхъ челоуѣкъ потребуе до житья.

Ученіи люди обраховали, що въ поодинокихъ державахъ курять тѣлько тютюну або нюхають тѣлько табаки. що якъ розложилъ бы на поодинокіи головы, то показалось бы, що въ Англіи потребуе одна голова половину килограма, въ Австріи одинъ килогр. и три чверти, въ Нѣмеччинѣ и нѣмецкой Америкѣ

Додаток Д

Приклад пропагандистського плакату-посту «Буковинці на Олімпійських іграх» (SportBuk.com, за підтримки Г. Мазурашу)

БУКОВИНЦІ НА ОЛІМПІЙСЬКИХ ІГРАХ

РУМУНСЬКИЙ ПЕРІОД

1936 р. – Роман Турушанку (фигурне катання, виступав у складі збірної Румунії, 19 м)
Альфред Аїзенбайсер-Ферару (фигурне катання (парне), збірна Румунії, 13 м)
Ірина Тіміч (фигурне катання (парне), збірна Румунії, 13 м)

РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД

1960 р. – Абрам Кривошея (Чернівці, легка атлетика, 800 м, 5 м у фінальному забігу)
1964 р. – Абрам Кривошея (Чернівці, легка атлетика, 800 м, 6 м у фінальному забігу)
1968 р. – Валентина Козир (Чернівці, легка атлетика, стрибки у висоту – бронзова медаль)
1976 р. – Сергій Сенюков (Чернівці, легка атлетика, стрибки у висоту – 8 м)
1988 р. – Тетяна Мунтян (Чернівці, стрільба з лука, 7 місце інд., 4 місце у командному виді)
1956 р. – Євген Леузітанду (уродженець м. Чернівці, виступав за Румунія, олімпійський чемпіон з стрільби (команда, який виступав у 1960 р.) – Євген Леузітанду (олімпійський чемпіон – «золото» (команда, який виступав у 1960 р.)
1968 р. – Віктор Вікторович (уродженець м. Фурцила, Спортивна школа «Динамо» у румунській столиці Бухаресті, після отримання стрільби з дробовою – «золото»)
1972 р. – Валерій Борзов (до 50 р. жив у Чернівцях, який отримав звання до Норман Каллема, легка атлетика, 100 м і 200 м – «золото», а також 400 м – «срібло»)
1978 р. – Валерій Борзов (легка атлетика, 100 м і 200 м – «золото»)
1978 р. – Сергій Кузніренко (уродженець м. Вікторівка Буковинського району у румунській столиці Бухаресті, який отримав звання до Норман Каллема)
1980 р. – Сергій Кузніренко (жодної – «срібло»)
1984 р. – Марія Богдан (уродженка Чернівців, виступав за Канада, який отримав звання до Норман Каллема)
1988 р. – Павло Тарнопольський (уродженець Спіджівки, який отримав звання до Норман Каллема)
Марія Овчаренко (до 1994 р.) – Даченко, уродженка м. Вікторівка Буковинського району. Дала на ігри як виступ, який отримав звання до Норман Каллема)

(до 2016 р. включно)

Іван Гешко на Олімпіаді 2004 в Афінах (Греція)

Античні Олімпійські ігри зародилися у Стародавній Греції, де вони проводилися раз в чотири роки в Олімпії з 8 століття до нашої ери до 4 століття нашої ери (найбільш рання дата початку Олімпійських ігор: античності – 776 рік до нашої ери). Під час античних Олімпіад припинялися всі війни.

Сучасні Олімпійські ігри відкриті французьким П'єр де Кубертеном. У 1894 році він заснував Міжнародний Олімпійський комітет. Перші сучасні ігри відбулися у 1896 році на стадіоні «Панатинаїкос» в Афінах (Греція). Завдяки видам спорту олімпіаду змінили у програмі літньої Олімпіади (фигурне катання у 1908 і 1920 роках та хокей у 1920 році). Перші зимові Олімпійські ігри відбулися у 1924 році в Шамоні (Франція). Зимні змагання увійшли в олімпійський програму, починаючи з 1928 року.

Самі ігри призвели до скасування Олімпійських ігор 1916, 1940 і 1944 років. Бойкотування держави країнами ігор під час засідань війни призвело до скасування Олімпіади на Олімпіаді 1980 р. (Москва, СРСР) і 1984 р. (Лос-Анджелес, США). До 90-х років XX століття ігри в рамках Олімпійських ігор проводилися в один рік. Починаючи з зимової Олімпіади-94 в Лиллехаммері (Норвегія), зимові ігри проводяться через два роки після літніх.

Першим українським олімпійцем став Микола Ртвица, який брав участь у I Олімпіаді 1896 року. У II Олімпіаді 1900 року (Париж, Франція) брав участь Петро Заваров. Також на Чернівцях область ігор була представлена на Олімпіаді у 1936 році, коли одразу троє чернівців досягли чотирьох Румунії на зимових іграх (фигурне катання). А один з них олімпіаде – Роман Турушанку – побував на літній Олімпіаді 1936 року, але він виступав за Румунія, і згодом він з Чернівців до Берліна – на мейнстрім?

У радянський період першим Буковинським олімпійцем став Віктор Абрам Кривошея, який пробирав до півфіналу на дистанції 800 м на іграх 1960 і 1964 років. Олімпійська Олімпійська ігра «Сібія, вілла, Ірбіна» (як переклад з латинської мови – «Швидка, видна, сильна») та «Палове на переломі, а участь».

НЕЗАЛЕЖНА УКРАЇНА

1996 р. – Ліна Герасименко (Чернівці, стрільба з лука, олімпійський рекорд у кваліфікації)
2000 р. – Іван Гешко (Київ, Чернівці, легка атлетика, 1500 м)
2004 р. – Іван Гешко (1500 м – 5 місце, 800 м – 3 м у півфіналі, забігу)
2008 р. – Іван Гешко (1500 м)
2012 р. – Тетяна Дорохова (Чернівці, стрільба з лука, інд. – 1/32 фіналу, команда – 1/8 фіналу)
Микола Павовський (Чернівці, СК «Гешко», уродженець с. Байраки Герцівського району, легка атлетика, 10000 м – фіналіст, 26 м)
Наталія Лупу (Чернівці, СК «Гешко», уродженка с. Маршинці Новоселицького району, легка атлетика, 800 м – 4-5 м у фінальному забігу)
Лідія Січенікова (Чернівці, СК «Гешко», стрільба з лука, індивідуальні змагання – 1/32 фіналу, командний вид програми – 1/8 фіналу)
2016 р. – Лідія Січенікова (Чернівці, стрільба з лука, інд. – 1/16 фіналу, ком. – 1/8 фіналу)
Руслана Цікоцька (Чернівці, легка атлетика, потрійний стрибок – 26 м)
Наталія Лупу (Чернівці, СК «Гешко», легка атлетика, 800 м – півфінал, загальне 22 м)

1998 р. (зимова Олімпіада) – Станіслав Кравчук (батьки – у Чернівській області, Новоселиця Кельменецького району, представляв Закарпаття, фрістайл – 9 місце)
Любомир Коган (уродженець Чернівців, представляв Львівщину, стрибки з трампліна – 56 місце (К-90) і 61 місце (К-120))
2002 р. (зимові ОІ) – Станіслав Кравчук (фрістайл – 5 місце)
2004 р. – Тетяна Шинкаренко (Ситник, уродженка Хотима, ганцбол – «бронза»)
2008 р. (зимові ОІ) – Станіслав Кравчук (фрістайл – 13 місце)
2008 р. – Андрій Стадник (уродженець Заставки, представляв Львівську область, візкова боротьба, до 86 кг – «срібло»)
2010 р. (зимові ОІ) – Станіслав Кравчук (фрістайл – 19 місце)
2012 р. – Олександр Диченко (уродженець Новоїтнівської, представляв Росію, веслування на байдарках і каное, байдарка-двійка, 200 м – «золото»)
Анастасія Мунтяну (уродженка Чернівців, представляла Канада, художня гімнастика (групові вправи) – 11 місце)
2016 р. – Олена Кравецька (уродженка Чернівців, представляла Одещину, фехтування/шаблі – «срібло» в команді)

«Історія буковинського спорту» (Георгій Мазурашу, SportBuk.com)

Віктор Борзов

14

Андрій Стадник

15

Тетяна Шинкаренко

16

Олександр Диченко

17

Міжкафедральний науковий гурток «Молода наукова зміна»***Керівник наукового гуртка:***

Дарійчук Сергій Васильович, викладач кафедри фізичної культури та основ здоров'я.

Координатори:

Зендик Олена Всеволодівна, старший викладач кафедри фізичної реабілітації, ерготерапії та домедичної допомоги.

Цибанюк Олександра Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра теорії та методики фізичного виховання і спорту, факультет фізичної культури та здоров'я людини.

Гнесь Наталя Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра теорії та методики фізичного виховання і спорту.

Профільна наукова тема/ питання:

- філософські, політичні та соціально-економічні чинники розвитку фізичної культури і спорту на Буковині різних історичних періодів;
- поступ фізичної культури і спорту у період Нової та Новітньої історії у країнах Європи;
- тенденції розвитку фізичної культури і спорту в Європі ХІХ–ХХ ст.;
- популяризація фізичного виховання, здорового способу життя та спорту на сторінках засобів масової інформації: історичні паралелі тощо
- розвиток активного туризму в Європі.

Мета наукового гуртка:

- стимулювання професійних наукових та творчих інтересів до розробки проєктів, спрямованих на розширення можливостей використання історичного досвіду організації фізичного виховання і спорту в закладах освіти, громадських організаціях тощо;
- формування потреби в адекватному реагуванні на виклики сьогодення, прагнення розвитку та залучення до пошукової діяльності інших осіб;
- формування у студентів дослідницько-пошукових компетенцій, залучення їх до наукової діяльності;
- розвиток творчого мислення, наукової самостійності, підвищення внутрішньої організованості;
- забезпечення активної участі студентів у роботі міжнародних, всеукраїнських та внутрішньовузівських студентських конференцій, конкурсів на кращу наукову працю, наукових семінарів.

Продовж. додатку Д

Завдання наукового гуртка:

- реалізація наукової складової підготовки фахівців з фізичного виховання і спорту;
- створення потужних між кафедральних та факультетських зв'язків задля обміну досвідом та подальшої роботи у питання працевлаштування студентів;
- формування інтересу й потреби до наукової творчості;
- ознайомлення з принципами, методами, інструментарієм наукової та дослідницької роботи;
- набуття студентами досвіду організації та участі у науково-дослідній роботі, наукових дискусіях, конференціях, семінарах, круглих столах тощо;
- формування ціннісних орієнтацій до здорового способу життя, виховання патріотичного погляду на історичне минуле нашої країни;
- набуття умінь та навичок з організації та проведення екологічних екскурсій.

Професійні компетенції, які формуються у студентів:

Загальні:

- вміння самостійного пошуку та оброблення інформації з різних джерел для розгляду конкретних питань;
- здатність до постійного саморозвитку та самоосвіти.

Професійні – спеціальні:

- розвиток професійних здібностей як передумови подальшої самостійної професійної творчості;
- здатність проектувати свій подальший професійний розвиток;
- здатність впроваджувати різноманітні способи розв'язання творчих завдань у власній професійній діяльності;
- почуття відповідальності за досягнуті результати.

Форми роботи наукового гуртка:

- розробка конструктивних проєктів, спрямованих на розробку шляхів творчого використання історичного досвіду організації фізичного виховання та розвитку спорту на Україні;
- зустрічі з провідними вченими та фахівцями у сфері фізичного виховання і спорту;
- участь у наукових семінарах, круглих столах, конференціях та конкурсах;
- участь у масових фізкультурно-спортивних заходах та акціях.

Спосіб висвітлення результатів наукового пошуку гуртківців:

- доповіді на студентських конференціях, круглих столах;
- презентація наукових робіт на фахових конкурсах та олімпіадах;
- статті у електронних та фахових виданнях.

**ПЛАН РОБОТИ НАУКОВОГО ГУРТКА «МОЛОДА НАУКОВА ЗМІНА»
2019-2020 н.р.**

Дата	Назва заходу	Місце проведення	Відповідальний
Вересень 2019	Організаційне засідання (Вибір старости гуртка. Обговорення плану роботи студентського наукового гуртка).	Факультет фізичної культури та здоров'я людини	Дарійчук С.В. Члени гуртка
жовтень 2019	Круглий стіл «Проблеми пропаганди фізичної культури і спорту: європейський досвід».	кафедра фізичної культури та основ здоров'я	Координатори Члени гуртка
Листопад 2019	Ознайомлення та обговорення тем наукових робіт студентів кафедри, вибір напрямів дослідження.	кафедра фізичної культури та основ здоров'я	
Лютий 2020	Перший та другий тури конкурсу студентських робіт: відкрите засідання гуртка	Факультет фізичної культури та здоров'я людини	Керівник координатори
Березень 2020	Участь у щорічній студентській науковій конференції.	кафедра теорії та методики фізичного виховання і спорту	Цибанюк О.О. Члени гуртка
Квітень 2020	Звітний міжкафедральний науково-практичний семінар «Проблеми сфери фізичної культури і спорту: погляд через сторінки історії»	кафедра фізичної культури та основ здоров'я	Керівник координатори Члени гуртка
Травень 2020	Рекреаційні зустрічі. Прес-конференція	ФОК факультету фізичної культури та здоров'я людини	Керівник координатори

Керівник гуртка: Дарійчук С.В.

КРУГЛИЙ СТІЛ: «ПРОБЛЕМИ ПРОПАГАНДИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД»

Програма круглого столу:

1. Мицкан Ірина і Василичук Людмила, факультет педагогіки, психології та соціальної роботи, 4 курс.

Проблеми популяризації фізичної культури і спорту: неупереджений погляд.

1. Ірина Меленчук, факультет фізичної культури та здоров'я людини, 5 курс.

Причини пасивного ставлення населення до фізичної культури і спорту.

2. Саїн Богдан, факультет фізичної культури та здоров'я людини, 5 курс.

Кадрова проблема у сфері фізичної культури і спорту України.

5. Юрчик Роман, факультет фізичної культури та здоров'я людини, 4 курс.

Аспекти пропаганди фізичної культури і спорту сучасної України.

3. Бойчук Деніс, факультет фізичної культури та здоров'я людини, 3 курс.

Проблеми фінансування олімпійського та неолімпійського спорту.

6. Лебедев Валентин, факультет історії, політології та міжнародних відносин, 3 курс.

Загальна система розвитку спорту України.

7. Печерега Деніс, економічний факультет, 2 курс.

Організаційна структура фізкультурного руху в Україні.

8. Микитчук Валентина, економічний факультет, 3 курс.

Проблеми менеджменту в сфері фізичної культури і спорту.

Статті студентів-членів наукового гуртка «Молода наукова зміна»

1. Бойчук Д., Дарійчук С.В. Пропаганда фізичної культури і спорту: сучасні проблеми. *Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (16-17 квітня 2019 року). Фізична культура та здоров'я людини.* Чернівці, 2017. С.137-138.
2. Гринько В. Теоретико-методичні засади реалізації олімпійської освіти в загальноосвітніх та закладах вищої освіти. *Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету імені Юрія*

Федьковича (16-17 квітня 2019 року). Фізична культура та здоров'я людини.
Чернівці, 2017. С.17-19.

Додаток Е

Перілік питань опитувальника-анкети

Шановний респонденте!

Анкетування проводиться з метою отримання інформації щодо визначення соціально-психологічних факторів та мотиваційних пріоритетів, які впливають на рівень залучення населення до спортивної анімації у місцях масового відпочинку(на прикладі міських парків). Для достовірності результатів, Вам необхідно вдумливо і відповідально дати відповідь на кожне запитання. Анкета – анонімна, проте ваші відверті відповіді допоможуть нам у проведенні дослідження.

1. Вік	
2. Стать	
Жіноча	чоловіча
3. Ви навчаєтесь у Школі	Закладі вищої освіти
4. Якому відпочинку Ви надаєте перевагу	
В основному активному більше активному, ніж пасивному	більше пасивному, ніж активному важко відповісти
5. Яким видам рухової активності ви надаєте перевагу? (відмітьте до 3 позицій)	
Ходьба Біг Спортивні ігри Теніс, бадмінтон Сквош, фрізбі катанні на роликах,самокатах	Ранкова гімнастика йога Силова гімнастика фітнес Танці їзда на велосипеді
6. Чи займаєтесь ви в спортивній секції?	
7. Ви маєте спортивний розряд?	
8. Чи є ви призером регіональних Всеукраїнських	міжнародних змагань
9. Скільки разів на тиждень Ви займаєтесь самостійно?	
10. Вашы батьки зймаються спортом?	
11. Як відносяться до Ваших занять спортом Ваші батьки?	
Схвалюють	Їм байдуже
12.Чи обговорюються у вашій родині результати спортивних змагань, особливості нових фітнес та фізкультурно-спортивних технологій, правила здорового харчування тощо?	
13. А Ваші друзі цікавляться проблемами і досягненнями в сфері фізичної культури і спорту?	
14. А які теми обговорюєте Ви із вашими друзями?	
15. Що впливає на вибір засобів масової інформації у Вашій родині?	
16. Якщо вибирати, яку газету Ви оберете – електронну чи друковану?	
17. Статтю на яку тему ви читали би в газеті?	
18. Що Вам не подобається в теперішніх газетах?	

Дякуємо за допомогу!

Додаток Ж
Програма зі спецкурсу
«Фізичне виховання дітей та молоді на сторінках преси Буковини: історія і сучасність»
для студентів VI курсу ОС «магістр»
спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура)

Фундаментом стабільного стану суспільства й позитивних цивілізаційних трансформацій об'єктивно визнана повноцінна особистість, у якій гармонійно поєднується духовне багатство, інтелектуальна і фізична досконалість. Синергетичний ефект цих складових залежить саме від рівня здоров'я і фізичної підготовленості особистості, які в системі культурних загальнолюдських цінностей є основоположними і визначають можливості освоєння усіх інших цінностей. Очевидно, що в такому сенсі питання фізичного виховання залишаються актуальними за будь-яких суспільно-історичних обставин, а надто на сучасному етапі, коли зростають вимоги до фізичного здоров'я людини не тільки як чинника працездатності в процесі її життєдіяльності, але й головного чинника національної безпеки та державотворення, що виразно проявилось в умовах світової пандемії «Covid 19».

Виховання дітей і молоді в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як до найвищої індивідуальної та суспільної цінності продекларовано одним із пріоритетних у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., в якій, зокрема, конкретизовані завдання збільшення рухового режиму учнів шкільного віку, удосконалення фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи в навчальних закладах, оновлення методології фізичного виховання дітей та молоді з безпосереднім валеологічним супроводженням усього процесу навчання і виховання.

На вдосконалення і модернізацію форм мотивації і залучення учнів до регулярних занять фізичною культурою та спортом сфокусована Стратегія розвитку фізичного виховання та спорту серед учнівської молоді на період до 2025 року, що має на меті формування умов до оздоровчої рухової активності та здорового способу життя, забезпечення доступності спорту для учнівської

молоді, формування ціннісного ставлення до власного фізичного здоров'я,

Продовж. додатку Ж

спортивних і духовних досягнень, гуманістичних цінностей і патріотичних почуттів тощо.

Фізичне виховання, таким чином, є важливою складовою кластеру сучасних освітньо-виховних орієнтирів, які ідентифікують нову якість, адекватну нинішній історичній епосі. Її визначальною характеристикою є своєрідна амбівалентність процесів глобалізації і регіоналізації в усіх сферах суспільного життя, зокрема освіти і виховання. З одного боку, запущений механізм інтеграції до європейських структур, з іншого – тривають незворотні державотворчі процеси з очевидними акцентами національної і регіональної ідентичності й самобутності.

У зв'язку з цим видається своєчасним ретроспективний погляд на фізичне виховання в одній з територіальних одиниць сучасної України, а в минулому – окремому коронному краї Австро-Угорської імперії – Північній Буковині (1849–1918 рр.). Функціонуючи в умовах іншодержавного підпорядкування, система фізичного виховання української учнівської молоді і дорослих упродовж тривалого часу формувалася як унікальний симбіоз європейських й національних традицій з виразними атрибутами місцевої автентики щодо виховання здорових тілом і душею, освічених і патріотично налаштованих, свідомих і дисциплінованих, сильних, здатних до витривалої праці на благо власного народу особистостей і громадян. Фізичне виховання дітей і молоді, як і вся галузь фізичної культури і спорту, в зазначений період мали широкий резонанс, що підтверджують численні матеріали буковинської періодики. В них, з одного боку, закумуляований сутнісний зміст тодішньої теорії і практики, а з іншого, вони були ефективним засобом подання і збереження інформації, розповсюдження фізкультурних знань. Газетні й журнальні статті, тематичні брошури, спеціальні випуски протягом багатьох років розкривали значення фізкультури і спорту в житті людини, популяризували заняття фізичними вправами, формували потребу в систематичних заняттях фізичною культурою, давали практичні поради та рекомендації; ілюстрували як

дидактичні, розвивальні ефекти фізкультури й спорту, так і їх дієвість у згуртуванні й

Продовж. додатку Ж

національній самоідентифікації й утвердженні українців краю. Публікації у періодиці розглядаємо авторитетною джерельною базою, яка висвітлювала державну політику в сфері фізичного виховання, фізичної культури і спорту; відображала поступ галузевої наукової думки; висвітлювала розвиток фізкультурно-спортивного руху; прогресивні теоретичні ідеї й методичні надбання.

Критичне осмислення перевірених часом і обставинами надбань дозволить, на наш погляд, зосередити зусилля і ресурси на розв'язанні гострих і актуальних проблем розбудови сучасної національної системи освіти і виховання з урахуванням історичних викликів і швидкоплинних кардинальних змін.

Метою курсу є вивчення історичної генези висвітлення проблем фізичного виховання дітей та молоді в українській пресі Буковини другої половина XIX – початку XX століття та сучасності.

У результаті вивчення курсу студенти повинні

знати:

– чинники активізації теми фізичного виховання дітей та молоді на сторінках преси Буковини досліджуваного періоду;

– обґрунтування розподілу українських пресових видань краю досліджуваного періоду, що публікували та аналізували тему фізичного виховання дітей та молоді (релігійні календарі; педагогічні часописи; друковані органи політичних партій; видання громадських товариств);

– специфіку висвітлення проблем фізичного виховання в пресі краю;

– використання нестандартних шляхів боротьби із алкоголізацією населення краю, зокрема засоби фізичного виховання;

– сучасний стан висвітлення питань організації фізичної культури і спорту в пресі сучасної Буковини.

вміти:

– аналізувати специфіку висвітлення фізичного виховання дітей та молоді на сторінках української преси Буковини досліджуваного періоду задля

Продовж. додатку Ж

виокремлення перспективних ідей творчого використання у навчально-виховному процесі сучасної вищої школи.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		Л	сем	Лаб	інд	с.р.		л	сем	Лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Історична генеза фізичного виховання і спорту в пресі Буковини												
<i>Тема 1.1. Фізичне виховання підростаючого покоління в пресі Буковини як історико-педагогічна проблема.</i>		2	2				10					
<i>Тема 1.2. Європейські тенденції розвитку фізичного виховання та спорту у зазначений період та їх вплив на мешканців Буковини.</i>		2	2			1	10					
<i>Тема 1.3. Вплив крайового фізкультурно-спортивного громадського руху на генезу тіловиховної теми в пресі досліджуваного періоду.</i>		2	2			1	10					
Разом за модулем 1.		6	6			2	30					
Змістовий модуль 2. Тіловиховна та здоров'язбережувальна тематика періодичних видань краю в різні історичні періоди												
<i>Тема 2.1. Тіловиховна та здоров'язбережувальна тематика українських періодичних друкованих видань Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.).</i>		2	2			2	10					
<i>Тема 2.2. Висвітлення тіловиховної проблематики на сторінках української партійної преси на початку XX ст.</i>		2	2				10					
<i>Тема 2.3. Проблеми фізичного виховання підростаючого покоління у сучасній пресі краю.</i>		2	2			2	10					
<i>Тема 2.4. Роль ЗМІ у пропаганді фізичної культури і спорту: проблеми та перспективи</i>		2	2			1	5					
Разом за модулем 2.		8	8			2	35					

Усього годин		14	14		7	65						
--------------	--	----	----	--	---	----	--	--	--	--	--	--

Продовж. додатку Ж

Додаток Ж.1

ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 1. Історична генеза фізичного виховання і спорту в пресі Буковини

Тема 1.1. Фізичне виховання підростаючого покоління в пресі Буковини як історико-педагогічна проблема.

План.

1. Обговорення проблемних питань (5 балів).
2. Доповіді студентів (5 балів).

Питання для обговорення:

- 1) Особливості висвітлення фізичного виховання в пресі: термінологія, джерельна база, основні напрями досліджень.
- 2) Фізичне виховання підростаючого покоління в пресі як предмет наукового пошуку.
- 3) Архівні матеріали як основна група джерел в історико-педагогічних дослідженнях.
- 4) Специфіка роботи із друкованими періодичними виданнями різних історичних періодів

Тематика доповідей:

1. Внесок педагогів минулого і сучасності в активізацію висвітлення фізичного виховання на сторінках преси.
2. Джерела історико-педагогічних наукових досліджень краю різних історичних періодів.

Тема 1.2. Європейські тенденції розвитку фізичного виховання та спорту у зазначений період та їх вплив на мешканців Буковини.

План.

1. Обговорення проблемних питань (5 балів).
2. Доповіді студентів (5 балів).

Питання для обговорення:

- 1) Олімпійський рух сучасності як одна із основних тенденцій розвитку фізичного виховання і спорту в Європі.
- 2) Поява та розвиток фахових фізкультурно-спортивних видань в європейських країнах означеного часу.

- 3) Аналіз гімнастичних систем, що розвивались на теренах Європи XIX – XX ст.
- 4) Формування спорту як суспільного явища: етапи та їх характеристика.

Продовж. додатку Ж

Тематика доповідей:

1. Міжнародний олімпійський комітет – історія і сучасність.
2. Преса на українських землях досліджуваного періоду: класифікація, тематичні напрями, автори.

Тема 1.3. Вплив крайового фізкультурно-спортивного громадського руху на генезу тіловиховної теми в пресі досліджуваного періоду.

План.

1. Участь у «круглому столі» (6 балів).
2. Доповіді студентів (4 балів).

Підготовка запитань-відповідей для участі у «круглому столі» на тему: проблеми пропаганди фізичної культури і спорту: європейський досвід»

1. Проблеми популяризації фізичної культури і спорту: неупереджений погляд.
2. Причини пасивного ставлення населення до фізичної культури і спорту.
3. Кадрова проблема у сфері фізичної культури і спорту України.
4. Аспекти пропаганди фізичної культури і спорту сучасної України.
5. Проблеми фінансування олімпійського та неолімпійського спорту.
6. Загальна система розвитку спорту України.
7. Організаційна структура фізкультурного руху в Україні.
8. Проблеми менеджменту в сфері фізичної культури і спорту.

Змістовий модуль 2. Тіловиховна та здоров'язбережувальна тематика періодичних видань краю в різні історичні періоди

Тема 2.1. Тіловиховна та здоров'язбережувальна тематика українських періодичних друкованих видань Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.).

План.

1. Обговорення проблемних питань (3 балів).
2. Доповіді студентів (4 балів).

Питання для обговорення:

- 1) Класифікація періодичних друкованих видань Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.).

- 2) Тематичні напрями висвітлення тіловиховання на сторінках преси краю означеного періоду.

Продовж. додатку Ж

- 3) Офіційні видання Австро-Угорської імперії досліджуваного періоду як джерело історико-педагогічного дослідження проблем фізичного виховання дітей та молоді краю.
- 4) Педагогічні часописи: видавці, основна тематика, автори та специфіка публікацій.
- 5) Роль релігійних видань буковинського регіону австро-угорського періоду у висвітленні та популяризації здорового світогляду всіх верств населення.

Тематика доповідей:

1. Роль релігійних видань буковинського регіону австро-угорського періоду у висвітленні та популяризації здорового світогляду всіх верств населення.
2. Фізичне виховання дітей та молоді як одна із основних тем педагогічних видань краю австро-угорського періоду.

Тема 2.2. Висвітлення тіловиховної проблематики на сторінках української партійної преси на початку ХХ ст.

План.

1. Обговорення проблемних питань (3 балів).
2. Доповіді студентів (4 балів).

Питання для обговорення:

- 1) Становлення партійної преси в краї – започаткування, регламентування, особливості.
- 2) Аналіз основних запитів населення краю досліджуваного періоду у сфері фізичної культури і спорту.
- 3) Тіловиховна тематика публікацій у партійній пресі краю – відмінності та дотичність.

Тематика доповідей:

1. Особливості висвітлення проблем виховання здорового покоління в партійній пресі Буковини на початку ХХ ст.
2. Специфіка публікацій тіловиховного спрямування на сторінках української партійної преси досліджуваного періоду.

Тема 2.3. Проблеми фізичного виховання підростаючого покоління у сучасній пресі краю.

План.

1. Обговорення проблемних питань (3 балів).
2. Доповіді студентів (4 балів).

Продовж. додатку Ж

Питання для обговорення:

- 1) Проблеми фізичного виховання підростаючого покоління та особливості їх висвітлення у сучасній пресі краю.
- 2) Регіональні газети як «літопис» життя в краї.
- 3) Специфіка популяризації спорту серед дітей та сучасної молоді.
- 4) Аналіз фізкультурно-спортивних видань в сучасній Україні.
- 5) Актуальні проблеми фізичного виховання сучасного молодого покоління та шляхи їх вирішення.

Тематика доповідей:

1. Історична генеза популяризації фізичного виховання, здорового способу життя і спорту на українських землях.
2. Сучасний стан висвітлення проблем та досягнень фізичного виховання дітей та молоді в пресі України.

Тема 2.4. Роль ЗМІ у пропаганді фізичної культури і спорту: проблеми та перспективи.

План.

1. Участь у студентській конференції як слухач (2 балів).
2. Участь у студентській конференції як доповідач (6 балів).

Тематика доповідей:

1. Основні засади теорії та практики пропаганди фізичної культури і спорту.
2. Історична генеза популяризації фізичного виховання, здорового способу життя і спорту на українських землях.
3. Сучасний стан висвітлення проблем та досягнень фізичного виховання дітей та молоді в пресі України.
4. Сучасний стан висвітлення проблем та досягнень фізичного виховання дітей та молоді в пресі буковинського регіону.
5. Аналіз основних запитів населення сучасної Буковини у сфері фізичної культури і спорту.
6. Аналіз основних запитів населення України у сфері фізичної культури і спорту.

Додаток Ж.2

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ДО КУРСУ

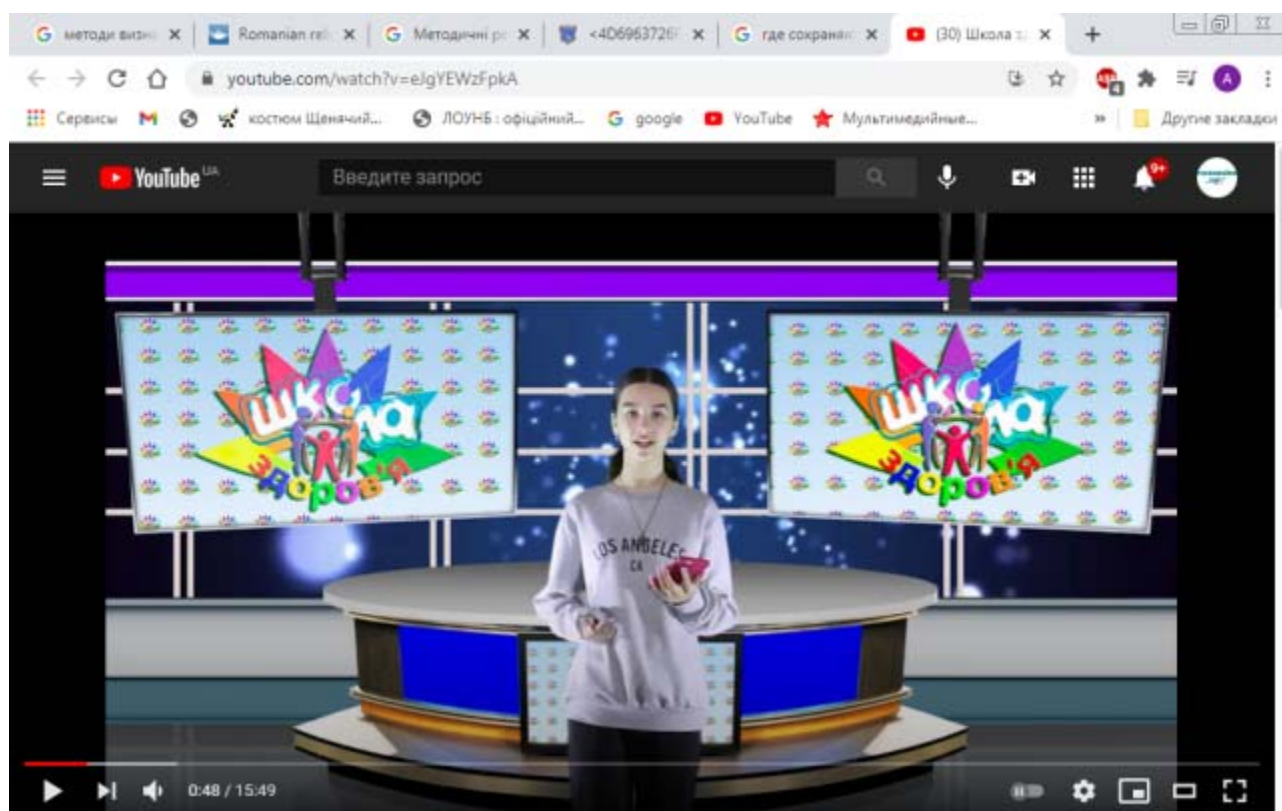
1. Охарактеризуйте джерельну базу вивчення висвітлення проблем фізичного виховання дітей та молоді Буковини в пресі краю (друга половина XIX – початок XX ст.).
2. Обґрунтуйте періодизацію активізації висвітлення фізичного виховання в пресі Буковини.
3. Розкрийте зміст наукових пошуків дослідників історії фізичного виховання і спорту на Буковині.
4. Охарактеризуйте європейські тенденції розвитку фізичного виховання і спорту та їх вплив на населення Буковини досліджуваного періоду.
5. Проаналізуйте основні напрями розвитку теоретико-методичних засад фізичного виховання XIX – XX ст.
6. Визначте та опишіть особливості поширення національних гімнастичних системи.
7. Розкрийте поняття «сучасний олімпійський рух» та розкрийте засади створення спортивних організацій.
8. Визначте роль фізкультурно-спортивних друкованих видань у розвитку фізичної культури і спорту означеного періоду.
9. Визначте та проаналізуйте регіональні тенденції активізації проблеми фізичного виховання в пресі краю означеного періоду.
10. Окресліть адміністративні зміни управління краєм, що впливали на генезу тіловиховної тематики публікацій в буковинській пресі (другої половини XIX – початку XX ст.).
11. Розкрийте зміст впливу громадського фізкультурно-спортивного руху кра на активізацію висвітлення тіловиховної тематики в пресі.
12. Фізичне виховання дітей та молоді як тема пресових видань релігійного спрямування краю австро-угорського періоду.

13. Охарактеризуйте публікації у педагогічних виданнях – як засіб популяризації здорового світогляду на Буковині другої половини ХІХ – початку ХХ ст.
14. Визначте особливості тематичних публікацій в партійній пресі Буковини досліджуваного періоду.
15. Розкрийте тіловиховну діяльність «Січі» як одна із тем партійної преси краю.
16. Здійсніть аналіз періодичних друкованих видань сучасної Буковини.
17. Відокремте пріоритетні напрями фізичного виховання і спорту, що актуальні для висвітлення в пресі краю.
18. Проаналізуйте стан пропагандистської роботи в сфері фізичної культури із дітьми та молоддю в краї.
19. Визначте шляхи активізації пропаганди фізичної культури і спорту в закладах освіти.
20. Наведіть тематику публікацій на тему «Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту», яка, на вашу думку, є актуальною.

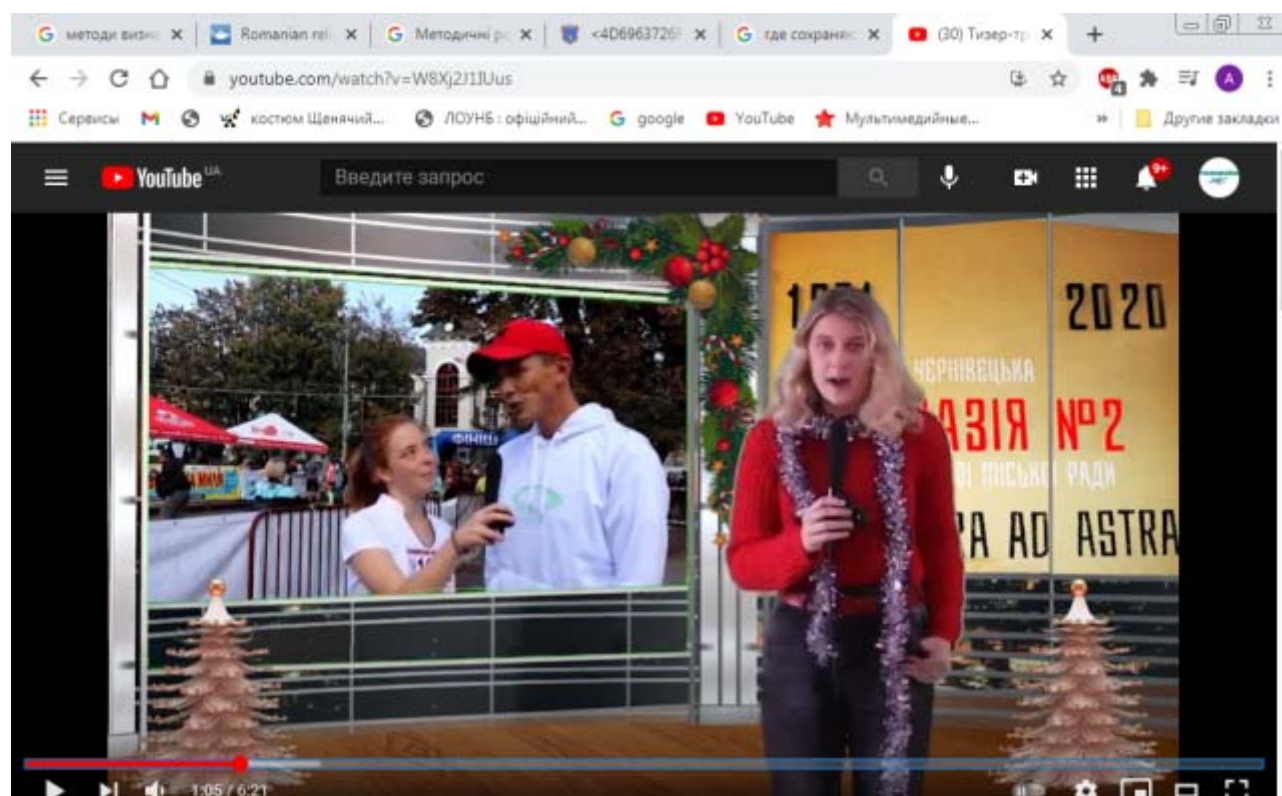
Додаток Ж.3

Школа здоров'я з Христиною Кошарою

Ютуб канал гімназії №2 м. Чернівці

Звіт шкільного телеканалу гімназії №2 м Чернівці

Продовж. додатку Ж

**Перелік публікацій запропонованих для розташування тематичних статей
в газеті «Ньюформат» (Чернівецький національний університет імені
Юрія Федьковича)**

Місяць	Тема історико-педагогічного змісту / Жанр публікації	Сучасна тематика / Жанр публікації
лютий	Види спорту, що розвивались на Буковині початку ХХ ст.	Фрістайл – спорт не для слабких / передрук
		COVID-19 – вся правда про вірус або як жити та вчитись далі? / Рекомендації
березень	Традиції Буковини: як виховували дівчат 100 років назад?	Дівоча краса: комплекс вправ «швидкої реакції» на зайву вагу / Інтерв'ю із фахівцем
	Вся правда про алкоголь: як колись боролись із проблемою алкоголізму?	Чому не варто ходити «в люди» і як розважитись на карантині / Рекомендації
квітень	-	Міжнародний день спорту – для тебе це свято? / Діалог із студентами
		Рухова активність – як її виміряти? Спробуй і ти! / Рекомендації
травень	Олімпійські досягнення буковинців – від Еугеніуша Вашкевича до Руслани Цихоцької	Шахобокс, кабадді, спортивне перенесення дружин, джоглінг – що ти знаєш про ці види спорту?

Додаток И

Приклад статті С. Дарійчука, в якій представлено результати дослідження ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧА ТЕМАТИКА В СУЧАСНИХ ПРЕСОВИХ ВИДАННЯХ БУКОВИНИ СУЧАСНОСТІ

Сергій Дарійчук,

викладач кафедри фізичної культури та основ здоров'я
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Вступ. Активна позиція преси щодо проблем фізичного виховання дітей та молоді актуальна і сьогодні. На часі є потреба переосмислення сутності й вагомості презентації аспектів фізичного виховання і спорту в сучасних засобах масової інформації, модернізації впливу преси на дітей та молодь відповідно до сучасних викликів, розробки й апробації системного, ретельно вивіреного, науково обґрунтованого і довготермінового плану дій, результати якого стануть відчутні в перспективі.

Аспекти популяризації фізичного виховання і спорту як напряму діяльності студентських та фізкультурно-спортивних товариств різних історичних періодів на Буковині вивчали М. Кожокар, Ю. Тумак, пресу як складову системи управління фізичного виховання в краї – О. Цибанюк, а її вплив на громадське усвідомлення проблеми необхідності занять фізичними вправами – Н. Гнесь, Т. Завгородня, І. Стражнікова.

Метою визначаємо вивчення стану оприлюднення фізкультурно-оздоровчої тематики в сучасних газетах «Буковина» та «Буковина 24».

Результати. Однією особливою групою ЗМІ досліджуваного регіону, в яких фізичне виховання підростаючого покоління, спортивні події та результати, різноманітні заходи здоров'язбережувального характеру, народні та новостворені традиції здорового стилю життя тощо знайшли повноправне місце поруч із політичними, соціальними та культурними аспектами життя Чернівецького області, України, світу, стала низка інформаційних громадсько-

Продовж. додатку И

політичних газет – «Буковина», «Буковина 24. Газета позитивних новин для свідомих людей», «Версії», «Молодий буковинець», «Час» та «Чернівці». Аналіз даних видань дозволив стверджувати, що здебільшого в категоріях матеріалів виокремлюються рубрики «Спорт» і «Здоров'я» – серед «Політика», «Держава», «Надзвичайні події», «Економіка», «Суспільство», («Буковина»); «Гарячі новини», «Цікаві люди», «Кримінал», «ДТП» («Буковина 24»); або ті ж матеріали концентруються в рубриці «Життя» («Версії»).

Аналіз статей фізкультурно-оздоровчої тематики в газеті «Буковина», найдосвідченішій газеті буковинського краю, дозволяє окреслити зацікавлення не тільки читачів, а й редакції. До тем, що інтересують дописувачів, і які подекуди оприлюднюються на сторінках газети відносимо проблеми фізичного виховання сучасних школярів – жахливі випадки смерті дітей в стінах школи, прикрі особливості медичного огляду, злам відношення до уроків фізичної культури в самих педагогічних колективах стали предметом полеміки в статтях «Чи «здорова» в школі фізкультура?» (І. Агатій), «Фізичне виховання: «атака» на користь здоров'я» (В. Мацерук) [1; 3].

Позитивною тенденцією називаємо систематичну появу матеріалів про відновлення, ремонт або створення фізкультурно-спортивного комплексу, нової спортивної школи – кінної (М. Кукурудз, М. Побережний) [2; 4-5].

Рубрика «Спорт» газети «Буковина 24» (заснована у 2019 р.), яка представлена в друкованому і електронному вигляді, дозволяє стверджувати про зацікавленість редакції в аспектах фізичної культури і спорту в регіоні, зокрема фізичного виховання дітей та молоді. Доказом стали статі, які за змістом розділено на такі групи: 1) висвітлення успіхів спортсменів регіону на змаганнях – «Буковинські спортсмени відзначилися на чемпіонаті з рукопашного бою у Вінниці», «Дві дзюдоїстки з Чернівців відзначилися на турнірі у Львові», «Буковинець здобув дві медалі на чемпіонаті України з веслування на байдарках і каное». Другою групою статей стали матеріали про

фізкультурно-спортивні заходи, що організовувались на теренах краю. На сторінках «Буковина 24»

Продовж. додатку И

зустрічаємо запрошення на традиційний турнір з боксу на кубок Едуарда і Олександра Погодіних і звіт про співпрацю поліції та відомого в столиці краю спортивного клубу «Лідер» [6, С. 4; 7, С. 1].

Ще одним тематичним напрямком став розвиток фізкультурно-спортивної бази регіону, саме «Буковина 24» оприлюднила інформацію про відкриття нового баскетбольного майданчика в м. Чернівці. Буковинський журналіст О. Хмель розказав про реалізацію другої черги громадського проекту «Бюджет міських ініціатив» – створення багатофункціонального спортивного майданчика біля ЗОШ №25, який дасть можливість розвивати не тільки популярні баскетбол, футбол, гандбол, волейбол, а й нові види спорту: кортбол, флорбол тощо [6, С.3].

Висновки. Рубрика «Здоров'я» охопила значну кількість статей за загальними темами: боротьба із Covid-19, проблеми сімейної медицини в контексті реформи системи охорони здоров'я, донорство та пов'язана із ним специфіка організації, проте матеріалів наприклад, про вагомість фізичної активності, основи загартування та здорового харчування, нові здоров'язбережувальні технології, аналіз відомих фітнес систем на сторінках газет «Буковина» і «Буковина 24» нами не знайдено.

Список використаних джерел

1. Агатій І. Чи «здорова» в школі фізкультура? *Буковина*. 2010. 13 серпня. (№ 63). С. 1-2.
2. Кукурудз М. Експеримент, спрямований у завтра. *Буковина*. 2004. 26 травня. С. 2.
3. Мацерук В. Фізичне виховання: «атака» на користь здоров'я. *Буковина*. 2010. 26 травня. (№ 40). С. 2.
4. Побережний М. «На коня!» – запрошують маєтних буковинців власники спортивної школи, що на околиці Чернівців. *Буковина*. 2004. 13 жовтня.

5. Побережний М. «Олімпія» відчинила двері. *Буковина*. 2004. 1 жовтня.

6. Хмель О. Відкрили новий баскетбольний майданчик. *Буковина 24*. 26 вересня 2020. С.3

Продовж. додатку И

7. Хмель О. Поліція та «Лідер»: спортсмени провели майстер-клас із поліцейськими у Чернівцях. *Буковина 24*. 24 вересня 2020. С. 4.

8. Хмель О. 11-13 вересня у Чернівцях відбудеться традиційний турнір з боксу на кубок Е. і О. Погодіних. *Буковина 24*. 8 вересня 2020 С. 1.

Додаток И.1

Матеріали для студентської газети «Ньюформат» (березень, 2020 р.)

(автори С. Дарійчука та Я. Орлик)

Буковина спортивна: історія і сучасність

Найменша в Україні область – Чернівецька – за своїми спортивними традиціями цілком може потягатися з багатьма більшими і потужнішими в економічному плані регіонами. Буковині залишився багатий спортивний спадок ще з ХХ століття. Серед перших надважливих для місцевого спорту подій можна згадати участь фігуриста Романа Турушанка з Хотинщини у складі збірної Румунії на зимових Олімпійських іграх 1936 року. На чемпіонаті світу з футболу в 1937 році, в Лондоні за збірну Румунії виступали наші краяни Паненко, Сук та Маєщук.

Продовж. додатку II

У 60-х роках кумиром чернівецьких хлопчаків був бігун Абрам Кривошеєв, який представляв Радянський Союз на двох Олімпіадах (Рим, Токіо). Першою серед представників Буковини олімпійську медаль здобула стрибунка у висоту з Роші (район Чернівців) Валентина Козир, яка стала третьою призеркою на Олімпіаді-1968 у Мехіко.

В олімпійському Мюнхені у 1972 році тріумфували одразу двоє радянських спортсменів, чії долі пов'язані з Буковиною. Великий спринтер Валерій Борзов, який до 10 років жив у Чернівцях, у блискучому стилі виграв дистанції 100 та 200 м, а у тріумфальному складі гандбольної збірної СРСР виступав і уродженець Витилівки Кіцманського району Сергій Кушнірюк.

Через чотири роки у Монреалі вони зійшли на «бронзову» сходинку п'єдесталу пошани, до якої лише трохи не вистачило «чистому» чернівецькому стрибуну у висоту Сергію Сеньюкову (5 місце).

У 80-х роках зійшли зірки чернівецької лучниці Тетяни Мунтян та сторожинецького десятиборця Павла Гарновецького.

Продовж. додатку II

Обидва вони виступали в олімпійському Сеулі. Їхню олімпійську естафету у 90-х прийняла ще одна лучниця з Чернівців Ліна Герасименко. У 1996 році в Атланті вона встановила олімпійський рекорд, але, на жаль, теж залишилася без медалі. Натомість роком раніше вони разом із Тетяною Мунтян у складі збірної України принесли нашій державі першу командну перемогу на чемпіонаті світу в приміщенні.

Буковина футбольна: короткий екскурс в історію

Сергій Дарійчук

Тут Буковині взагалі випала історична місія – Юрій Шелепницький з Лужан Кіцманського району у ролі капітана вивів збірну незалежної України на перший в її історії матч. Ще за союзних часів у складі київського «Динамо» непогано зарекомендували себе чернівчани Віктор Хлус та Олександр Бойко. У 90-х роках честь флагмана українського футболу по черзі захищали сторожинчанин Віталій

Мінтенко та чернівчанин Сергій Черняк. Останній першим серед буковинців виграв Кубок СНД і грав за олімпійську збірну України. Ще один чернівчанин Сергій Пасічник був капітаном збірної клубів СРСР.

Під завісу першого десятка років нового тисячоліття ми можемо пишатися новими футбольними здобутками. Денис Олійник, син кращого бомбардира в історії «Буковини» Віктора Олійника, пограв за київське «Динамо» та інші клуби найвищого дивізіону, а також записав до свого активу забиті голи в євробубках. Зокрема, його гол приніс «Металісту» (Харків) у лютому 2009 р. виїзну перемогу над італійською «Сампдорією».

25 травня 2010 р. Денис дебютував у складі збірної України в офіційному товариському матчі проти Литви. Україна перемогла у Харкові з рахунком 4:0, а буковинець асистував Андрію Шевченкові, коли той забив четвертий гол.

Продовж. додатку II

Ще один вихованець буковинського футболу Ігор Чайковський у липні-серпні 2009 р. у складі юніорської збірної України здобув «золото» прем'єрного в Україні чемпіонату Європи U-19. Того ж літа 2009 р. одразу троє футболістів, чий

долі пов'язані з Буковиною, тріумфували зі збіркою України на Всесвітній Універсіаді у Белграді. Йдеться про студентів Чернівецького національного університету Олександра Крохмалюка, Юрія Бахтіярова та чернівчанина Юрія Кисилицю, який вирушив на Всесвітню Універсіаду як студент дніпропетровського вузу, але вже наступного навчального року перевівся до ЧНУ. Ці успіхи буковинського студентського футболу були б неможливі без багаторічної плідної праці президента ФК «Університет» – заслуженого працівника фізичної культури і спорту України Миколи Осадця, який з університетською збіркою здобував також срібні та бронзові нагороди Всеукраїнської Універсіади та вигравав студентську першість України.

Використані матеріали Буковина спортивна: екскурс в історію: метод. матеріали. уклад. О. М. Сторощук. Чернівці, 2012. 40 с.

Додаток К

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Дарійчук С. Проблеми фізичного виховання підростаючого покоління на сторінках друкованих засобів масової інформації Буковини (II половина XIX – початок XX ст.). *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. Київ, 2014. Вип. 2. С. 82–87.
2. Дарійчук С. Преса західноукраїнських земель: особливості становлення і розвитку. *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. праць. Сер.: Педагогіка та психологія. Чернівці, 2015. Вип. 764. С. 40–43.
3. Дарійчук С. В. Здоров'язберігаюча тематика періодичних друкованих видань Буковини (II половина XIX – початок XX ст.). *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Сер.: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. Чернігів, 2015. Вип. 129. С. 101–103.
4. Дарійчук С. В. Здоровий спосіб життя як тема буковинських православних календарів (II половина XIX – початок XX ст.). *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. Кам'янець-Подільський, 2016. Вип. 9. С. 162–168.
5. Дарійчук С. В. «Буковинські відомості» як презентатор ідей здорового способу життя на Буковині початку XX ст. *Педагогічний альманах*: зб. наук. праць. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2018. Вип. 39. С. 258–263.
6. Дарійчук С. В. Фізичне виховання молодого покоління як тематичний напрям газети «Громадянин» (Буковина, 1909–1910 рр.). *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. праць. Запоріжжя: КПУ, 2019. Вип. 64., т. 1. С. 10–15.
7. Dariychuk S. V. Factors that influenced the intensification of physical culture and sports in the press of Bukovina in the second half of the nineteenth – early twentieth century. *Journal of Education, Health and Sport*. 2020. Vol. 10, № 3.

pp. 333–339.

8. Дарійчук С. Сучасні тенденції висвітлення проблем фізичної культури і спорту в засобах масової інформації Буковини. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2020. № 9 (103). С. 341–351.

9. Дарійчук С. Фізичне виховання дітей та молоді на сторінках сучасних газет Чернівецької області. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2020. № 10 (104). С. 328–336.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

10. Дарійчук С. В. Замовники фізичного виховання підростаючого покоління Буковини на сторінках газет та часописів краю (II половина XIX – початок XX ст.). *Актуальні проблеми фізичної культури та здоров'я людини у сучасному суспільстві: матеріали наук.-практ. конф.* (Чернівці, 24–25 квіт. 2015 р.). Чернівці, 2015. С. 125–126.

11. Дарійчук С. В. Преса західноукраїнських земель: етапи становлення, тематика та особливості розвитку. *Cutting-Edge Science: Proceedings of the XI International scientific and practical conference* (Sheffield, April 30 – May 7, 2015). Sheffield, 2015. Vol. 14. Pedagogical sciences. pp. 76–80.

12. Дарійчук С. Проблема виховання здорового молодого покоління на сторінках Української преси Буковини 20–40 рр. XX ст. *Історичні, теоретико-методичні, медико-біологічні аспекти фізичної культури і спорту: матеріали всеукр. наук.-практ. конф.* (Чернівці, 6–7 квіт. 2016 р.). Чернівці: ЧНУ, 2016. С. 307–310.

13. Дарійчук С. В., Завгородня Т. К. Тіловиховна та здоров'язберігаюча тематика на шпальтах православних календарів Буковини Австро-Угорського періоду. *Стратегічне управління розвитком фізичної культури і спорту в контексті 25-річчя незалежності України: зб. матеріалів IV регіонал. наук.-практ. інтернет-конф. з міжнар. участю* (Харків, 11–13 трав. 2016 р.). Харків: ХДАФК, 2016. С. 121–123.

14. Дарійчук С. В. Тіловиховна тематика на сторінках буковинських

Продовж. додатку К

православних календарів (II половина XIX – початок XX століття). *Молодий вчений*: наук. журн. Херсон, 2017. № 3.1 (43.1). С. 128–131.

15. Дарійчук С. В. Проблеми фізичного виховання на сторінках преси Буковини: специфічні чинники її розвитку в краї (II половина XIX ст.). *Людина та соціум: сучасні проблеми взаємодії (психологічні та педагогічні аспекти)*: зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 21–22 верес. 2018 р.). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2018. Ч. 2. С. 24–28.

16. Dariychuk S. Press Coverage of the Problems of Physical Activity of Children and Juniors in Bukovina on the XX Century («Bukoviner Statemen»). *Scientific Development of New Eastern Europe: Conference Proceedings*. Riga, 2019. pp. 16–19.

17. Дарійчук С. Фізкультурно-оздоровча тематика в сучасних пресових виданнях Буковини сучасності. *Оздоровчо-рекреаційна рухова активність у сучасному суспільстві*: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Чернівці, 10 лист. 2020 р.). Чернівці: ЧНУ, 2020. С. 268–270.

18. Дарійчук С. В. Регіональні чинники, що впливали на появу і активізацію фізкультурно-спортивної тематики на сторінках преси Буковини II половини XIX – початку XX ст. *Nauka i Studia. Przemysl*, 2020. № 9 (211). pp. 73–78.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

19. Дарійчук С. В. Аспекти здорового способу життя на сторінках газети «Борба» (Буковина, 1914–1918 рр.). *Молодий вчений*: наук. журн. Херсон, 2018. № 3.3(55.5). С. 1–3.

20. Дарійчук С. В. Аспекти виховання здорового молодого покоління як актуальна тема газети «Буковинські відомості» (Буковина, кінець XIX – початок XX ст.). *Молодий вчений*: наук. журн. Херсон, 2019. № 7 (71). С. 37–40.

Продовж. додатку К

21. Методичні рекомендації до спецкурсу «Фізичне виховання дітей та молоді на сторінках преси Буковини: історія і сучасність» / укл. С. Дарійчук. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2020. 76 с.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
 вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300; тел.: (03849) 3-05-13, факс: (03849) 3-07-83, E-mail: post@kpmu.edu.ua
 Web: http://www.kpmu.edu.ua код ЄДРПОУ 02125616

Від 31.10.2019 № 58/19

На № _____ від _____

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 «Проблеми фізичного виховання дітей та молоді на сторінках
 української преси Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.)»
 на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
 зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки
 ДАРІЙЧУКА СЕРГІЯ ВАСИЛЬОВИЧА**

Матеріали дисертаційного дослідження Сергія Васильовича Дарійчука на тему «Проблеми фізичного виховання дітей та молоді на сторінках української преси Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.)» впроваджені в освітній процес кафедри теорії і методики фізичного виховання Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка під час вивчення курсу «Теорія і методика фізичного виховання».

В дослідженні виокремлено чотири групи українських пресових видань Буковини досліджуваного періоду, що розглядали аспекти формування системи фізичного виховання дітей та молоді, досвід країн світу в організації та управлінні цієї системи, педагогічний аспект фізичного виховання як складової виховання освіченого, національно свідомого молодого покоління, роль родини, школи та громади у популяризації та пропаганді здорового способу життя, питання розвитку потреби занять фізичними вправами й спортом тощо.

Актуальність проблеми, недостатня наукова розробленість зумовили вибір саме такої теми дослідження. Використання впроваджених результатів С.В. Дарійчука сприяло підвищенню пізнавального інтересу студентської молоді, поглибленню та розширенню знань щодо системи підготовки вчителів України.

Результати дисертаційного дослідження обговорено та схвалено на засіданні кафедри теорії і методики фізичного виховання Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (протокол № 14 від 28 жовтня 2019 року), отримали позитивну оцінку та рекомендовані для подальшого використання в освітньому процесі.

Проректор з наукової роботи,

доктор фізико-математичних наук, професор **І.М. Конет**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
(КДПУ)

пр. Гагаріна, 54, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, 50086, тел. (056) 470-13-34, факс (056) 470-13-68
 E-mail : kdp@kdp.edu.ua, Код ЄДРПОУ 40787802

01 ЛИС 2019

№ 09/1-589/3

На № _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації
 Дарійчука Сергія Васильовича на тему
 «Проблеми фізичного виховання дітей та молоді на сторінках
 української преси Буковини (II половина XIX – початок XX ст.)»
 на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
 зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Представлена довідка засвідчує, що матеріали наукового дослідження, здійсненого Дарійчуком Сергієм Васильовичем на тему «Проблеми фізичного виховання дітей та молоді на сторінках української преси Буковини (II половина XIX – початок XX ст.)», впроваджувалися у навчальний процес Криворізького державного педагогічного університету.

№ 1613 Упровадження результатів дослідження Дарійчука Сергія Васильовича здійснювалось під час проведення лекційних і семінарських занять із курсів «Загальна педагогіка» в розділі історія педагогіки викладачами кафедри педагогіки, а також при підготовці курсових, дипломних і магістерських робіт студентами університету.

Науковий пошук здійснювався на принципах об'єктивності, історизму, системності, що сприяло результативній науково-дослідницькій роботі студентів. Результати впровадження дозволяють зробити висновок про ефективність застосування історичного досвіду презентації проблем і успіхів фізичного виховання дітей та молоді на сторінках української преси в умовах сьогодення.

Матеріали можуть бути використані в роботі вчителів фізичної культури, в системі підвищення кваліфікації, при створенні спецкурсів у освітніх установах України.

Результати впровадження обговорено та схвалено на засіданні кафедри педагогіки Криворізького державного педагогічного університету (протокол № 3 від 17 жовтня 2019 року).

Я. В. ШРАМКО

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

вул. М.Коцюбинського, 2, м.Чернівці, 58002, тел. (0372) 584811, факс (0372) 552914,
E-mail: rector@chnu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02071240

Від 08.03.2020 № 10/19-616 На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Дарійчука Сергія Васильовича
«Проблеми фізичного виховання дітей та молоді на сторінках
української преси Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.)»

Протягом 2015-2019 рр. на базі Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича впроваджувалися результати наукового дослідження С.В. Дарійчука. Матеріали дисертації, малюнки та таблиці, додатки до дослідження використовувалися у процесі проведення лекційних і практичних занять з «Педагогіки», «Історії педагогіки», «Історії фізичної культури», а також при підготовці курсових, дипломних та магістерських робіт студентами університету.

Наукове дослідження Дарійчука Сергія Васильовича визначаємо як самостійну завершену працю.

Актуальність проблеми, недостатня наукова розробленість зумовили вибір теми дослідження. За безпосередньої участі дослідника визначено основні напрями висвітлення та пропаганди здорового способу життя, фізичного виховання на сторінках українських пресових видань Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.)

Матеріали дисертаційного дослідження Дарійчука С.В. використовувались у науково-дослідницькій роботі студентів, зокрема у діяльності наукових гуртків закладу освіти. Аналіз його результатів підтверджує високий науково-педагогічний рівень та практичну значущість, дозволяє обґрунтувати впровадження результатів у практику навчально-виховного процесу вищих навчальних закладів.

Результати впровадження обговорено та схвалено на засіданні кафедри теорії та методики фізичного виховання і спорту Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол №3 29 жовтня 2019 р.)

Проректор з наукової роботи,
доктор хімічних наук, професор

Виконавець: Олександра ЦИБАНЮК
0506700642

Петро ФОЧУК

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
**Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника**

вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ,
76018, Україна
тел.: (+380-342) 75-23-51
факс: (+380-342) 53-15-74
e-mail: office@pnu.edu.ua

Ministry of Education and Science of Ukraine
Public Higher Education Institution
**Vasyl Stefanyk
Precarpathian National University**

57Shevchenko Str., Ivano-Frankivsk,
76018, Ukraine
tel.: (+380-342) 75-23-51
fax: (+380-342) 53-15-74
e-mail: office@pnu.edu.ua

09.12.2020 № 01-23/38
на № _____ від _____

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ
результатів дисертаційного дослідження на тему
**«Проблеми фізичного виховання дітей та молоді на сторінках української
преси Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.)»**
на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки
ДАРІЙЧУКА СЕРГІЯ ВАСИЛЬОВИЧА

Представлена довідка засвідчує, що результати дисертаційного дослідження здійсненого Сергієм Васильовичем Дарійчуком на тему «Проблеми фізичного виховання дітей та молоді на сторінках української преси Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.)» впроваджувалась у навчальний процес ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

У дисертації розглянуто особливості висвітлення фізичного виховання дітей та молоді на сторінках української преси Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.). Доведено, що на виникнення та активізацію фізичного виховання дітей та молоді як теми пресових видань краю впливали три окремі групи чинників: загально світові; регіональні та специфічні, медійні чинники. В дослідженні виокремлені видання, що на своїх сторінках розглядали аспекти формування системи фізичного виховання дітей та молоді: релігійні календарі; педагогічні часописи; друковані органи політичних партій; видання громадських товариств. Матеріали дисертації, фотоматеріал та додатки до дослідження використовувались у процесі проведення лекційних і практичних занять з «Педагогіки», «Історії педагогіки», «Історії фізичної культури», а також при підготовці курсових, дипломних та магістерських робіт студентами університету. Матеріали дисертаційного дослідження С.В. Дарійчука використовувались у науково-дослідницькій роботі студентів, зокрема у наукових гуртках закладу освіти.

Результати дослідження обговорені та отримали схвальну характеристику на засіданні кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол №8 від 09.12.2020 р.

Проректор з наукової роботи
доктор економічних наук, професор

Завідувач кафедри, доктор
педагогічних наук, професор

В.М. Якубів

Т.К. Завгородня